

Politiikan paluu

Tuomas Ylä-Anttila

Politiikan paluu

Globalisaatioliike ja julkisuus

VASTAPAINO 2010

© VASTAPAINO JA KIRJOITTAJA

ISBN 978-951-768-323-4

OSUUSKUNTA VASTAPAINO

YLIOPISTONKATU 60 A, 33100 TAMPERE

WWW.VASTAPAINO.FI

Sisältö

Kiitokset	7
1. Julkisuus ja liikkeet, kansallinen ja globaali	11
1.1 Liikkeet ovat aina olleet julkisia	16
1.2 Liikkeet ovat aina olleet globaaleja	23
1.3 Kirjan rakenne	32
2. Maailman sosiaalifoorumin globaalit julkisuudet	37
2.1 Kansallisten julkisuuksien synty: liikkeet, media, identiteetit	38
2.2 Kansallisten julkisuuksien epätasa-arvoisuus	44
2.3 Liikkeet, media ja identiteetit globaaleissa julkisuuksissa	47
2.4 Globaalien julkisuuksien ja MSF:n epätasa-arvoisuus	57
2.5 Johtopäätökset	66
3. Suomalaiset globalisaatioliikkeessä, globalisaatioliike Suomessa	69
3.1 Solidaarisuusjärjestöt ydinjoukkona	69
3.2 Tiedontuotantoa, kotikenttähaasteita ja globaalia verotusta	76
3.3 Globalisaatioliikkeen Suomessa saamista erityispiirteistä	89
3.4 Suomalaisen erityispiirteiden selityksiä	98
3.5 Johtopäätökset	108

4. Sosiaalifoorumi, Helsinki-prosessi ja välittymisen ongelma	111
4.1 Välittymisen ongelma ja refleksiivinen poliittinen keskustelu	113
4.2 Verkostoanalyysin ja sisällönanalyysin yhdistäminen	117
4.3 Kahden keskustelufoorumin tunnettuusverkostot	120
4.4 Muoto: Pohjoinen dominoi	125
4.5 Sisältö: talous syrjässä	134
4.6 Keskustelusta poliittisiin päätöksiin?	140
4.7 Johtopäätökset	143
5. Globalisaatio mediakeskustelussa	147
5.1 Julkisen oikeuttamisen analyysi	148
5.2 Globalisaatiokeskustelun aallot: kritiikki, adoptio, vastaisku	159
5.3 Puhujat ja kuulijat, asiat ja esitystavat	166
5.4 Globalisaation oikeuttaminen	178
5.5 Oikeutusyhdistelmät	187
5.6 Johtopäätökset	203
6. Poliitiikan paluu	209
6.1 Mitä globalisaatioliike sai aikaan?	209
6.2 Kansallinen globaalissa liikkeessä	218
6.3 Liikkeet, julkisuus ja globaali demokratia	225
Lähteet	237
Liite 1: Maailman sosiaalifoorumin ja Helsinki-prosessin tunnettuusverkostot	254
Liite 2: Julkisen oikeuttamisen analyysistä	256
Liite 3: Liitetaulukot	268

Kiitokset

OLEN KIITOLLINEN lukuisille kollegoille ja ystäville paitsi siitä että he ovat auttaneet tekemään tästä tutkimuksesta paremman, myös siitä että he ovat tehneet sen parissa viettämästäni ajasta paljon hauskeempaa.

Tämä kirja syntyi osana Risto Alapuron johtamaa Suomen akatemian tutkimusprojektia Spaces of Democracy. Poliitiikan paluu sosiologian opiskelijoiden – muiden muassa minun – kiinnostuksen kohteeksi vuosien tauon jälkeen innosti Riston kokoamaan tutkimusryhmän ja ryhtymään väitöskirjani ohjaajaksi. Risto on ohjaajana samanlainen kuin työssään muutenkin: ei juuri korosta itseään mutta tekee kaiken todella hyvin. Parannusehdotukset ovat ehdotuksia, eivät vaatimuksia, mutta osuvat lähes aina nappiin. Risto on johtanut tutkimusryhmäämme ansiokkaasti paitsi tieteellisiin saavutuksiin, myös seikkailuihin lukuisten konferenssikaupunkien yössä.

Aina huolellisimmat ja hyvin usein myös sisällöllisesti parhaat kommentit olen saanut Eeva Luhtakalliolta. Eevan kanssa olemme jakaneet väitöskirjatyön hienoimmat ja hankalimmat hetket, ideoineet tulevaa tutkimusta ja pyörittäneet tutkimusryhmän arkea. Kiitos avusta, naurusta ja aina loistavasta matkaseurasta! Markku Lonkilalle kiitokset lukuisista keskusteluista erityisesti oikeuttamisanalyysiin liittyen – ja yöllisestä kitaroinnista.

On upeaa, että yhteistyö Riston, Eevan ja Markun kanssa jatkuu perustamamme Helsinki Research Group for Political Sociologyn, Hepon, puitteissa. Kiitän myös Hepon ja sen perustamiselle pohjan luoneen Spaces-seminaarin kaikkia muita

jäseniä lukuisista keskusteluista, jotka ovat olleet suuri apu työni kehittämisessä.

Työni esitarkastajille Martti Siisiäiselle ja Risto Kuneliukselle kiitos erinomaisesta työstä nopealla aikataululla. Oli hienoa saada kommentteja yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimusta ja julkaisuuden tutkimusta yhdistävään työhön molempien suuntausten huipuilta Suomessa. Turo-Kimmo Lehtoselle kiitokset kustoksen roolin ottamisesta. Mille merci à Laurent Thévenot de sa hospitalité extraordinaire à Cherrueix et Paris, ses commentaires bien détaillés sur mon analyse des justifications, son enthousiasme – et la cuisine fantastique!

Arto Noroa kiitän ensimmäisistä opiskeluvuosista saakka saamastani kannustuksesta ja myöhemmistä yhteisistä opetuskokemuksista. Henrik Steniusta haluan kiittää hänen aloitteestaan ja yhteistyöstä Julkisuustutkimuksen verkoston perustamiseksi. Verkoston kaikki jäsenet ansaitsevat kiitoksen monista keskusteluista, jotka avarsivat ymmärrystäni julkisuudesta historiallisesta, filosofisesta, oikeustieteellisestä ja viestintätutkimuksellisesta näkökulmasta.

Moni tämän kirjan lähdeluettelosta löytyvistä teoksista on lähtöisin Sunnuntaipiirin lukulistalta. Antin, Esan, Heikin, Sampoin ja muiden piirissä vuosien varrella vierailleiden aito kiinnostus ja hyvä meininki on tehnyt yhteiskuntateorian pohtimisesta työn sijasta huvia. Petteri, Kimmo, Elina, Kaisa, Tuula, Suvари, Heta, Lasse, Lotta, Kite, Anu, Laura, Suvi, Meri, Tapani, Marja, Aino ja muut: kiitos innostavasta ja rennosta työilmapiiristä Sosiologian, sittemmin Sosiaalitieteiden laitoksella.

Vastapainoa kiitän teoksen kustantamisesta, ja kustannustoimittaja Timo Uusitupaa tekstin nopeasta siistimisestä sekä kohdallaan olevasta asenteesta. Taloudellisesta tuesta kiitän Suomen akatemian lisäksi Helsingin yliopistoa, Suomen kulttuuri-rahastoa ja Koneen säätiötä.

Vanhemmilleni Pekka ja Leena Ylä-Anttilalle, kahdelle taloustieteilijälle ja sisaruksilleni Anskille ja Tuukalle, joista molemmista tuli minun laillani sosiaalitieteilijöitä olen kiitollinen hyvin monista asioista, joista suurimmalla osalla ei ole tekemistä minikään lajin tieteilyn kanssa. Mainittakoon tässä kuitenkin vain,

että kotona on aina keskusteltu ja kannustettu opintiellä, koskaan kuitenkaan painostamatta.

Tulevaa vaimoani Tyttiä kiitän kaikkein tärkeimmästä: rakkaudesta.

Karhupuiston kahvilassa kesäkuussa 2010

Tuomas Ylä-Anttila

1. Julkisuus ja liikkeet, kansallinen ja globaali

HARJUTORIN SAUNA Helsingin Kalliossa on tärkeä osa suomalaista kulttuuriperintöä. Kantakaupungin ainoalla puulämmitteisellä korttelisaunalla on ikää kahdeksankymmentä vuotta ja uskollinen kävijäkunta. Suomalaisen poliittisen kulttuurin perinteessä saunoista – yleensä tosin hiukan herraskaisemmista kuin tämä – muodostui niin ikään tärkeä elementti. Tärkeimmät poliittiset päätökset ainakin 1950-luvun lopulta 1980-luvulle saakka tehtiin luultavasti ay-pomojen, teollisuuspamppujen ja Kekkonen istuessa samoilla lauteilla.

Niinpä ei ole yllättävää, että Harjutorin saunassa eräänä kesäiltana vuonna 2001 käytiin mielenkiintoinen poliittinen keskustelu. Löylyä ei lyönyt kansallinen poliittinen eliitti, mutta sikäli kun globaalia kansalaisyhteiskuntaa pidetään varteenotettavana poliittisena voimana, joukkoa voidaan pitää varsin kiinnostavana. Suomalaisvetoinen tutkija- ja aktivistiverkosto Network Institute for Global Democratization oli koonnut yhteen intialaisia ja brasilialaisia yhteistyökumppaneitaan. Samana keväänä Brasiliassa oli järjestetty ensimmäinen Maailman sosiaalifoorumi. Tuhannet kansalaisjärjestöjen ja yhteiskunnallisten liikkeiden edustajat ympäri maailmaa olivat kokoontuneet Porto Alegren kaupunkiin muodostaakseen uudenlaisen areenan globaaleille julkisille keskusteluille. Keskustelujen tavoitteena oli koota ehdotuksia globalisaatiokehityksen kääntämiseksi oikeudenmukaisempaan suuntaan, tunnuslauseena ”toisenlainen maailma on mahdollinen!”.

Monet foorumin järjestäjistä olivat sitä mieltä, että ollakseen todella maailman foorumi, tapahtuman täytyisi kyetä jossain vaiheessa luomaan itsensä uudelleen myös muissa maissa. Lau-teilla hikoilevat suomalaiset ja brasilialaiset kuuluivat foorumin keskeisiin järjestäjiin. Intialaiset puolestaan olivat suomalaisten vanhoja yhteistyökumppaneita muista yhteyksistä ja varsin keskeisiä vaikuttajia Intian aktiivisen ja moniaineksisen kansalaisyhteiskunnan verkostoissa. Ja kuinka ollakaan, Harjutorin erinomaisen pehmeiden löylyjen, muutaman vastaniskun ja oluen voimalla saatiin aikaan yhteinen ehdotus, että Porto Alegren jälkeen sosiaalifoorumi pitäisi järjestää Intian Mumbaissa. Ehdotus toteutui vihdoon vuonna 2004.

Globaalin kansalaisyhteiskunnan toimintaan liittyvät tapahtumat – sellaiset pienet kuin jonkin verkoston epämuodollinen tapaaminen saunassa ja sellaiset suuremmat kuin Maailman sosiaalifoorumi – ovat lisääntyneet valtavasti 1990-luvulta alkaen. Kansalaisyhteiskunnan käsitteestä pyörii vilkas yhteiskuntatieteellinen ja poliittinen keskustelu. Kansalaisyhteiskuntaa rakastavat (ehkä diktaattoreita lukuun ottamatta) kaikki: käsitteen eri tulkinnat kelpaavat poliittiselta ajattelultaan ja asemaltaan hyvin erilaisille toimijoille oikeistolaisista valtionpäämiehistä radikaalivasemmistolaisiin kapinallisryhmiin. Samaan aikaan puheen lisääntymisen kanssa globaali kansalaisyhteiskunta on kehittynyt myös hyvin konkreettisin, mitattavissa olevin askelin. Kansainvälisesti toimivien kansalaisjärjestöjen lukumäärä ja jäsenmäärät ovat kasvaneet voimakkaasti, niiden väliset verkostot ovat tiivistyneet ja poliittiset instituutiot ovat kehittäneet uusia tapoja osallistaa kansalaisyhteiskunnan toimijoita päätöksentekoon.

Tärkeä globaalin kansalaisyhteiskunnan konkreettisen kehittymisen muoto ovat sen toimijoiden kansainväliset kokoukset. Globaalisti verkostoituneet kansalaistoimijat ovat järjestäneet vastakokouksia kansainvälisille huippukokouksille ainakin Lontoon vuoden 1984 G8-kokouksesta ja Berliinin vuoden 1989 Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin kokouksesta alkaen. YK:n suurten huippukokousten yhteydessä Rion

ympäristökokouksesta 1992 ja Pekingin Maailman naisten kokouksesta 1995 alkaen on tullut tavaksi järjestää oheiskokous kansalaisyhteiskunnan toimijoille. Suurin kansalaistoimijoiden autonomisesti järjestettävä säännöllinen globaali kokoontuminen on Maailman sosiaalifoorumi.

Mikä on Maailman sosiaalifoorumin kaltaisten kokoontumisten merkitys globaalin julkisen keskustelun käymisen paikkoina ja millaisia yhteyksiä niillä on suomalaisen kansalaisyhteiskuntaan, poliittiseen järjestelmään ja julkiseen keskusteluun? Tätä tutkimuskysymystä tarkastellaan tässä kirjassa seuraavan neljän alakysymyksen kautta: Miten yhteiskunnalliset liikkeet ovat olleet yhteydessä julkisuuden kehityksen kansallisella tasolla ja miltä näyttävät tämän tiedon valossa sosiaalifoorumien mahdollisuudet kehittää globaalia julkista keskustelua (luku 2)? Millaiseksi globalisaatioliike on Suomessa muotoutunut, miten suomalaiset ovat osallistuneet liikkeen toimintaan erityisesti sosiaalifoorumien kautta ja mitkä kansallisen poliittisen kulttuurin erityispiirteet selittävät näitä muotoja ja toimintatapoja (luku 3)? Miten sosiaalifoorumeilla käyty keskustelu on välittynyt hallinnon suuntaan Suomessa Helsinki-prosessin kautta (luku 4)? Miten globalisaatioliikkeen herättämä keskustelu on välittynyt Suomen kansalliseen mediajulkisuuteen ja vaikuttanut suomalaiseen globalisaatiokeskusteluun (luku 5)?

Tutkimuskysymykset kietoutuvat kahden käsitteellisen avainyhteyden ympärille. Ensimmäinen näistä on liikkeiden ja julkisuuden välinen suhde, toinen kansallisen ja globaalin tason suhde. Liikkeiden ja mediajulkisuuden suhdetta on tutkittu ainakin 1970-luvulta lähtien (esim. Gitlin 1980). Keskustelussa siitä, miten median merkitys liikkeiden toiminnassa on voimistunut, ei kuitenkaan ole yleensä otettu huomioon sitä, että liikkeet ovat itse asiassa aina olleet ennen muuta julkista toimintaa. Julkisuustutkimuksessa puolestaan ei ole riittävästi huomioitu sitä, että liikkeiden toiminta on itse asiassa ollut edellytys demokraattisen julkisuuden synnylle sellaisena kuin sen tunnemme. Liikkeiden ja julkisuuden välillä siis on kahdensuuntainen, historiallisesti tiivis side.

Tässä tutkimuksessa julkisuus ymmärretään mediajulkisuutta laajemmin demokraattisen yhteiskunnan toiminta-alueeksi, jolla ristiriitoja pyritään ratkaisemaan rauhanomaista keskustelua käyden ja jolla liikkeet ovat yksi toimija. Liikkeissä tapahtuva esimerkiksi mielenosoitusten kaltainen kollektiivinen toiminta ymmärretään yhdeksi tavaksi toimia tuossa julkisessa tilassa. Tästä näkökulmasta mielenosoitus on puheenvuoro julkisessa keskustelussa. Koska liikkeet ovat olleet tärkeitä demokraattisen julkisuuden kehitykselle kansallisella tasolla, on tärkeää tutkia nyt uudessa kehitysvaiheessa olevien globaalien liikkeiden roolia globaalien julkisuuden kehityksessä.

Kansallisen ja globaalien tason vuorovaikutus nousi tämän tutkimuksen aiheeksi aineiston alustavan analyysin myötä. Suomalaisen sosiaalifoorumiosallistujien vaikuttamistapojen tarkastelu johti nopeasti havaintoon, että globaaleillakin foorumeilla kehiteltyjä ajatuksia viedään usein eteenpäin kansallisten kanavien kautta. Kansallisen tason vaikuttamisen merkitykseen globaaleissa liikkeissä ovat törmänneet muutkin tutkijat. Esimerkiksi Sidney Tarrow (2005) nimittää globaalien liikkeiden toimijoita juurtuneiksi kosmopoliiteiksi (*rooted cosmopolitans*) tuodakseen esiin globaalien kansalaistoimijaverkostojen kiinnittyneisyyden kansallisiin instituutioihin ja toimintatapoihin.

Tällainen kiinnittyneisyys kansallisiin rakenteisiin vaikuttaa intuitiivisesti varsin selvältä. Uusia sosiaalisia instituutioita ja toimintatapoja ei kehitetä tyhjiössä, vaan niitä rakennetaan aikaisempien päälle niitä sopivasti muuttaen. Yhteisiä instituutioita ja kulttuurisia rakennuspalikoita tarvitaan, jotta toiminta ja sen ymmärtäminen olisi ylipäänsä mahdollista. Niinpä osallistujien kansalliset poliittiset kulttuurit vaikuttavat vahvasti kohtaamisiin uusilla globaalien politiikan kentillä. Siksi tämän tutkimuksen toiseksi jäsentäväksi akseliksi muodostui globaalien ja kansallisen tason välinen vuorovaikutus.

Sosiaalifoorumeilla käytyjen globaalien keskustelujen välittyminen kansalliseen poliittiseen kontekstiin tapahtuu kahdella tasolla. Yhtäältä välittyminen tapahtuu päätöksentekoa lähellä olevissa rajatuissa asiantuntijakeskusteluissa, joita käydään erilaisten politiikkaverkostojen piirissä. Tärkein sosiaalifoorumin

keskusteluja Suomeen välittäneistä tämänkaltaisista järjestelyistä on Helsinki-prosessi, jota tarkastellaan luvussa 4. Toisaalta maailmalla käydyt keskustelut välittyvät kansalliselle tasolle myös suoraan globalisoituvan mediajulkisuuden kautta. Tämän vuoksi luvussa 5 tarkastellaan globaalien liikkeiden vaikutusta suomalaisessa mediajulkisuudessa käytyyn globalisaatiokeskusteluun.

Yleisimmällä tasolla tutkimusta motivoi kiinnostus globaalin demokratian mahdollisuuksia kohtaan. Normatiivisena lähtökohdiana siis on, että koska ihmisten toiminta yhdellä puolen maailmaa vaikuttaa yhä enemmän toisella puolen maailmaa eläviin ihmisiin, tarvitaan mekanismeja joiden avulla näitä vaikutussuhteita voidaan pyrkiä säätelemään demokraattisesti. Kun taloudellisen vaihdon verkostot, kommunikaatioverkostot, liikenneverkostot ynnä muut ulottuvat kaikkialle maailmaan, kansalaisten kaikkialla tulisi voida osallistua sellaisten päätösten tekemiseen, jotka näiden verkostojen kautta vaikuttavat heidän elämäänsä.

Globaalia demokratiaa, ainakaan muodollisten instituutioiden tasolla, ei kuitenkaan juuri ole. Maa ja ääni -periaatteella päätöksiä tekevällä YK:n yleiskokouksella ei ole juurikaan valtaa nykyisessä maailmanjärjestelmässä. Kansainvälisessä valuutarahastossa ja Maailmanpankissa päätökset tehdään dollari ja ääni -periaatteella ja muodollisesti maa ja ääni -periaatteella toimiva Maailman kauppajärjestökin on käytännössä usein toiminut ennen muuta rikkaiden maiden ja suurten yritysten eduksi.¹ Maailmanparlamentti vaikuttaa nykytilanteessa varsin kaukaiselta haaveelta eikä kansallisten demokraattisten rakenteiden kopioiminen suoraan globaalille tasolle olisi välttämättä edes paras ratkaisu. (Patomäki & Teivainen 2003.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole suunnitella demokraattisempia globaaleja instituutioita. Sen sijaan keskityn tutkimaan niitä demokratian elementtejä, joita globaalilla

1. Näin siis on pitkällä aikavälillä tarkasteltuna. Viimeisen vuosikymmenen aikana kansalaisliikkeiden kritiikki, hallitusten osin tämän kritiikin seurauksena tehdyt poliittiset päätökset ja suurimpien kehittyvien maiden taloudellisen painoarvon kasvu on saanut aikaan joitakin muutoksia kansainvälisten talousinstituutioiden vallankäytössä. Näitä muutoksia pohdin tarkemmin aivan tutkimuksen lopuksi.

tasolla on jo kehittynyt. Luvussa 2 osoitan, millä tavoin kansalaisliikkeet ja -järjestöt sekä julkisuus ovat olleet tärkeitä demokration kehittymisen ehtoja kansallisella tasolla. Tämän havainnon pohjalta etenen tarkastelemaan globaalin kansalaistoiminnan ja globaalin julkisuuden kehitystä sekä niiden suhdetta kansallisen tason keskusteluihin Suomessa ja pohdin tämän valossa globaalin demokration mahdollisuuksia.

Seuraavassa erittelen tarkemmin kirjan kahta käsitteellistä avainakselia, liikkeiden ja julkisuuden suhdetta sekä kansallisen ja globaalin välistä suhdetta liikkeiden toiminnassa. Ensin esitän että liikkeet ja julkisuus ovat käsitteellisesti ja historiallisesti ilmiöitä, joita ei voida erottaa toisistaan. Seuraavassa alaluvussa väitän suomalaisten esimerkkien kautta, että lähes kaikki yhteiskunnalliset liikkeet ovat aina olleet jollain tapaa elleivät globaaleja, ainakin kansainvälisiä. Luvun lopuksi palaan tutkimuskysymyksiin ja esittelen kirjan rakenteen. Tutkimusmenetelmät ja aineistot on esitelty tarkemmin kirjan liitteissä.

1.1 Liikkeet ovat aina olleet julkisia

NIIN KAUAUN KUN on puhuttu ”uusista yhteiskunnallisista liikkeistä”, siis alkaen 1960-luvun lopulta, on korostettu mediajulkisuuden tärkeyttä näitä liikkeitä määrittelevänä piirteenä. ”Vanhojen liikkeiden”, joita tutkimuksessa yleensä edustaa lähinnä työväenliike, on esitetty toimivan keskusjärjestöjohtoisten organisaatioiden kautta, jotka alajärjestöjensä kautta ovat ulottuneet ihmisten arkeen niin työpaikalla kuin poliittisissa kokoontumisissa (maata kiertävien agitaattorien puhetilaisuudet) ja vapaa-aikanakin (työväen urheiluliitot, tanssit työväentalolla jne.). Sellaisten 1960-luvulla syntyneiden ”uusien liikkeiden” kuten feministinen liike tai ympäristöliike taas esitetään olevan löyhiä verkostoja, jotka erottaa vanhoista liikkeistä erityisesti muodollisen organisaation puutteen kompensoiminen toiminnalla mediajulkisuudessa. Kun uusien liikkeiden käsite on lakannut puremasta liikemaailman todellisuuteen, on lanseerattu sellaisiakin käsitteitä kuin ”uus-uudet liikkeet”, joiden esitetään eroavan edeltäjistään olemalla yhä verkostomaisempia ja yhä enemmän

mediaorientoituneita (della Porta 2000). Erityisen tärkeää ”uusuuksille” liikkeille on mikäpä muukaan kuin ”uusmedia”. On totta että television tulo joka olohuoneeseen 1950–1960-luvuilla ja internetin ilmaantuminen joka kotiin ja kännykkään 1990-luvulta alkaen ovat muuttaneet liikkeiden toimintaa merkittävästi. Yhtä totta kuitenkin on, että liikkeet ja julkisuus ovat sekä käsitteellisesti että historiallisesti olleet aina sidoksissa toisiinsa.

Ajatus demokraattisesta julkisuudesta kehittyi Euroopassa 1700-luvulta alkaen. Lyhyesti ja yksinkertaistaen ilmaistuna ajatus oli, että kaikkien kansalaisten, joita poliittiset päätökset koskevat, tulee voida osallistua vapaaseen ja tasa-arvoiseen keskusteluun näistä päätöksistä. Rationaalisin argumentein käytävän keskustelun tuloksena syntyy julkinen mielipide, jonka tulisi ohjata poliittista päätöksentekoa (Habermas 2004 [1962]).

Moderni demokraattinen julkisuus on tietysti muutakin kuin filosofinen periaate. Kuten kaikki sosiaaliset instituutiot, julkisuus koostuu kuvittelusta osasta sekä konkreettisista käytännöistä. Instituutioiden kuvitteellisella osalla tarkoitan samaa kuin Charles Taylor käsitteellään *social imaginary*.² Taylorin mukaan kyse on siitä, miten ”tavalliset ihmiset kuvittelevat sosiaalisen olemassaolonsa, miten he sopivat yhteen toisten kanssa, miten asiat tapahtuvat heidän ja muiden ihmisten välillä, millaisia odotuksia heillä on ja millaisille syvemmille normatiivisille käsityksille ja mielikuville nämä odotukset perustuvat” (Taylor 2004, 23). Kyse on siis paljon muusta kuin jostakin ajatuksesta tai joukosta ajatuksia. Yhteiskuntafilosofien keskustelut vaikuttavat osaltaan

2. *Social imaginary*, alun perin Cornelius Castoriadis (1975) ranskaksi lanseeraama *imaginaire social* kääntyy suomen kielelle huonosti. Kyse ei ole vain sosiaalisesta tai yhteiskunnallisesta mielikuvituksesta (*imagination*), vaan yhteiskunnan kuvittelusta tai kuviteltavissa olevasta osasta. Eräässä aiemmassa käännoistyössä (Calhoun 2001) päädyin työryhmän kanssa keskusteltuani käyttämään käännoästä yhteiskunnallinen imaginaarisuus. Tässä yhteydessä tällainen käännoä sekoiittaisi pikeminkin kuin selventäisi, minkä vuoksi jätän yleisen tason käsitteellisen keskustelun käymättä ja puhun vain yhteiskunnallisten instituutioiden – tai oikeastaan yhden yhteiskunnallisen instituution, julkisuuden – kuvittelusta osasta.

tämän yhteiskunnan kuvitteellisen osan muotoutumiseen, mutta varsinaisesti tärkeä siitä tulee vasta kun se muodostuu osaksi tavallisten ihmisten ymmärrystä sosiaalisesta maailmasta. Kyse ei ole tavastamme ymmärtää mitään tiettyä asiaa tai käsitettä, vaan siitä mitä on mahdollista kuvitella. Eikä kyse ole pelkästä kuvittelemisesta tai edes vain puhumisesta, vaan siitä miten nämä kuvitelmat, käsitykset ja puheet ovat sidoksissa toimintaan.

Syntyessään ajatus demokraattisesta julkisuudesta oli vallankumouksellinen – kyse oli feodalistisen talouden ja syntyperäisiin aseisiin perustuvan poliittisen järjestelmän korvautumisesta kapitalistisella taloudella ja ensin uuden porvariston piiriin rajatuilla mutta myöhemmin myös laajempiin kansanjoukkoihin laajenevilla poliittisen osallistumisen oikeuksilla. Nykyisin ajatus tuntuu melkein pä itsestään selvältä: siitä on muodostunut osa yhteiskunnallista mielikuvitusta, sitä millaiseksi ymmärrämme yhteiskunnan ja omat mahdollisuutemme toimia yhteiskunnassa. Meillä on yhteinen käsitys siitä, että julkisella mielipiteellä on merkitystä eivätkä päättäjät voi jatkuvasti toimia sen vastaisesti. Ymmärrämme, että meillä on mahdollisuus toimia tuon mielipiteen muodostamiseksi keskustelemalla asioista kahvipöydissä, kirjoittamalla yleisönosastoihin, kirjoittamalla kirjoja, julkaisemalla valokuvia tai filmejä tai aloittamalla keskustelun verkkofoorumilla. Edelleen ymmärrämme, että muunkinlainen toiminta kuin suoraan poliittiseen keskusteluun osallistuminen voi olla julkisesti merkittävää. Niin kirjailijat, taiteilijat, poliittiset aktivistit kuin muutkin kansalaiset, toisin sanoen kaikki jotka kykenevät luomaan kulttuurisia representaatioita, ovat vapaita tekemään niin ja levittämään noita representaatioita muille, muodostaen julkisuuksia.

Kuvitteellisen osan lisäksi julkisuudella on konkreettisista käytännöistä, teknologioista ja institutionaalisista järjestelyistä koostuva komponenttinsa. Näistä useita on helppo havaita ensi silmäyksellä: sanomalehdistö, kustannusliikkeet, journalistien ammattikunta ja sen kouluttamisesta vastaavat instituutiot, viranomaisten asiakirjat julkiseksi säätävä julkisuusperiaate lainsäädännössä, tietokoneet ja ohjelmistot, lukupiirit ja niin edelleen. Yhtä helppoa ei ole huomata, että niiden institutionaalisten

järjestelyjen ja käytäntöjen joukkoon, jotka ovat olleet kaikkein tärkeimpiä julkisuuden kehitykselle, kuuluvat kansalaisjärjestöjen verkostot ja yhteiskunnallisten liikkeiden toiminta.

Yhteiskunnan kuvitteellinen osa ei synny vain poliittisten filosofien sulkakynien suihkinnasta ja näppäimistöjen naksunnasta. Uudet ideat ovat vain alku; niiden muuttuminen osaksi laajoille joukoille yhteistä sosiaalista mielikuvitusta tapahtuu toiminnan kautta. Usein tapahtuu itse asiassa niin päin, että toimintatavat vakiintuvat ensin ja ne ajatellaan uudella tavalla merkitykselliseksi vasta myöhemmin. Julkisuuden ajatuksen muotoutuminen osaksi modernien demokratioiden sosiaalista mielikuvitusta vaati puheiden lisäksi kollektiivista toimintaa.

Esimerkkinä voidaan ajatella mielenosoitusta. Kun näemme joukon ihmisiä kantamassa banderolleja ja huutamassa iskulauseita, tulkitsemme toiminnan mielenosoitukseksi. Sisäistämämme yhteiskunnallinen mielikuvitus ohjaa meidät ajattelemaan, että kadulla on joukko kansalaisia, jotka käyttävät demokraattista oikeuttaan ilmaista poliittisen mielipiteensä. Näin ei kuitenkaan ole ollut aina. 1600-luvulla, ennen kansalaisuuden ja julkisuuden ajatusten ja käytäntöjen kehittymistä ihmiset kyllä kokoontuivat esittämään vaatimuksia. Mutta tällaisilla kokoontumisilla ei ollut samanlaista merkitystä kuin nykyisin (ks. Tilly 1986). Kun joukko talonpoikia kokoontui kartanonherran ovelle vaatimaan leipää jotta eivät näntyisi nälkään katovuoden jäljiltä, he uhkasivat suoraan kartanonherran henkeä ja terveyttä. Herra saattoi joutua taipumaan väkivallan uhan edessä ja avaamaan viljalaarit. Mutta hän teki sen pakosta, ei koska hänen päähänsä olisi pälkähtänyt että ulkopuolella metelöivä joukkio koostuisi kansalaisista joilla olisi demokraattinen oikeus vaatia oikeudenmukaista kohtelua. Vasta kun vaatimusten kohteeksi nousivat paikallisten vallanpitäjien sijasta laajemmat hallintorakenteet ja ajatukset demokratiasta ja kansalaisoikeuksista kehittyivät, leipämellakoiden vakiintunut käytäntö alettiin ymmärtää poliittiseksi toiminnaksi, mielenosoitukseksi. Esimerkin kautta on helppo nähdä, kuinka yhteiskunnallisen mielikuvituksen osat, kuten julkisuuden instituution kuviteltu komponentti, kehittyvät aina yhteydessä konkreettiseen toimintaan, kuten mielenosoituksiin.

Mielenosoitukset, vetoamukset, boikotit ja muut yhteiskunnallisten liikkeiden käytännöt tulisikin ymmärtää yhtenä tapana ottaa osaa julkisen mielipiteen muodostamiseen. Johtopäätös julkisuuden ja liikkeiden suhteesta siis on, että liikkeiden käytännöillä ei olisi mitään merkitystä ilman ajatusta julkisesta mielipiteestä, mutta toisaalta tämä ajatus saattoi kehittyä ainoastaan yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnan myötä. Liikkeet ja julkisuus ovat historiallisesti ja käsitteellisesti tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Tätä historiallista yhteyttä ja sen mahdollisia seurauksia globaalin julkisuuden kehitykselle käsittelemme tarkemmin luvussa 2.³

Kohti julkisuuden määritelmää

Julkisuudella tarkoitetaan toki muutakin kuin mediajulkisuutta. Poliittisen julkisuuden voidaan ajatella koostuvan osajulkisuuksista, jotka ovat erityinen sosiaalisen kanssakäymisen muoto. Tällainen osajulkisuus koostuu ihmisistä, joita yhdistää kulttuuristen symbolien kierto. Niinpä kaikki jotka lukevat kirjaa, kuuntelevat luentoa, katsovat elokuvaa tai lukevat blogia, muodostavat julkisuuden (*a public*).⁴ Tämä edellyttää kuitenkin, että osallistujat eivät ole vain passiivisia vastaanottajia, vaan voivat

3. Vaikka suuri osa liikkeistä on sekä tarvinnut julkisuutta että osallistunut sen luomiseen, kaikki liikkeet eivät toki ole olleet julkisia. Itse asiassa jotkut tärkeistä kansalaisten vapaan yhteenliittymisen ajatuksen ja käytäntöjen varhaisista kehittäjistä, kuten vapaamuurarit, olivat sala-seuroja.

4. Julkisuus suomen kielessä, samoin kuin ruotsin *offentlighet* tai saksan *Öffentlichkeit* tarkoittaa yleensä julkista tilaa, ei niinkään sellaista symbolien kierron yhdistämää ihmisjoukkoa kuin englannin kielen *a public*. Englannissa vastaavasti ei alun perin ole julkisuutta yhteiskunnan toiminta-alueena kuvaavaa yhtä sanaa, minkä vuoksi sen käännökseenä joudutaan käyttämään sanayhdistelmää *public sphere*. Suomen kieleen on vastineeksi substantiiville *a public* ehdotettu sanaa julkiso (Pietilä & Ridell 1998), jota on myös käytetty mm. John Deweyn klassikon *The Public and Its Problems* (Dewey 2006 [1927]) suomennoksessa, ei kuitenkaan kirjan nimessä. Koska termi ei ole vakiintunut ja koska sana julkisuus taipuu varsin hyvin myös keskusteltavaa ihmisjoukkoa kuvaavaksi substantiiviksi, käytän tässä kirjassa termien *a public/publics* vastineena sanaa julkisuus/julkisuudet.

osallistua itsekin keskusteluun kommentoimalla siihen asti esitettyä omalla kirjoituksellaan, kuvallaan tai muulla kulttuurisella symbolilla jonka he heittävät kiertämään kyseisen keskustelun osallistujajoukossa (Dewey 2006 [1927]). Julkisuudet ovat erityinen sosiaalisen kanssakäymisen muoto, koska ne koostuvat toisilleen vieraista ihmisistä (Warner 2002). Julkisuuden jäsenten ei tarvitse koskaan tavata toisiaan, koska vuorovaikutus tapahtuu symbolien välityksellä, ja erilaiset teknologiat mahdollistavat näiden levittämisen maantieteellisten ja ajallisten etäisyyksien ylitse. Julkisuusvälitteiset suhteet vieraisiin ovat tärkeä osa modernia sosiaalista elämää, muutoinkin kuin poliittisen toiminnan muotona. Paitsi poliittiset mielipiteemme, myös syvemmät maailmankatsomukselliset näkemyksemme, halumme kuluttajina, jopa minuutemme intiimeimmät osat kuten seksuaaliset identiteetit ja halut muokkaantuvat osallistuessamme erilaisiin julkisuuksiin. Poliittiset puhetilaisuudet, elämänkatsomustiedon tunnit, mainokset ja pornoelokuvat ovat kaikki nykyisen julkisuusvälitteisen todellisuutemme osia (Warner 2002).

Julkisuus on tämän tutkimuksen kannalta erityisen mielenkiintoinen sosiaalisen vuorovaikutuksen muoto, koska se voi periaatteessa olla – ja on käytännössä jatkuvasti yhä enemmän – globaalia. Julkisuus toisilleen vieraiden ihmisten välisenä suhteena ei periaatteessa tunne maantieteellisiä eikä ajallisia rajoja. Käytännössä rajoittava tekijä on kulttuuristen symbolien kierrossa käytettävä teknologia. Symbolit, erityisesti uskonnolliset tekstit ja kuvat levisivät kauppiaiden ja saarnamiesten mukana ympäri maailmaa jo tuhansia vuosia sitten. Satelliittitelevision, internetin ja kännyköiden aikana kierto on kuitenkin niin paljon nopeampaa ja saavuttaa niin paljon laajemmat kansanjoukot suoraan, että maailmanlaajuisen julkisuuden vaikutus elämäämme on aivan toista luokkaa. Julkisuutta ei periaatteessa rajoita siis myöskään aika. Eri medioiden välittämä julkisuus on kyllä hyvin erityyppistä juuri niiden erilaisen aikaulottuvuuden vuoksi: television nopea julkisuus on hyvin erilaista kuin akateemisten kirjojen hidas kierto. Nykyiset tallennusteknologiat ovat kuitenkin mahdollistaneet käytännössä molempien julkisuuksien ikuisen säilyvyyden. Näin ongelmaksi tulee pikemminkin

relevantin informaation etsiminen maailmaan varastoidusta massasta ja sen tuominen kulloisenkin ajanhetken kuumana käyvään keskusteluun tarvittaessa.

Vetäen yhteen edellä käytyä keskustelua voidaan esittää seuraava julkisuuden määritelmä. *Julkisuus on symbolien kierrolle perustuva, usein mediavälitteinen sosiaalisen vuorovaikutuksen muoto, jolla on tärkeä poliittinen rooli konfliktien rauhanomaisessa ratkaisemisessa moderneissa demokratioissa.* Määritelmää lukiessa on syytä pitää mielessä muutamia tarkennuksia. Ensinnäkin julkisuus ei ole yhtenäinen areena, vaan koostuu useista osajulkisuuksista (eri lehtien lukijakuntia, eri kokousten osallistujajoukkoja, eri kansallisilla kielillä käytyjä keskusteluita jne.), joille pääsy on eri tavoin rajattua ja joilla käydyt keskustelut joskus leviävät toisiin osajulkisuuksiin ja joskus eivät. *Symbolit*, joiden kierrolle julkisuus perustuu, ovat yleensä sanoja, mutta usein myös kuvia, musiikkia (esim. kansallislaulujen tai negrospirituaalien symbolinen merkitys) tai muita kulttuurisia tuotteita. *Mediavälitteisenä* julkisuus ei periaatteessa tunne tilallisia rajoja, ja voi siten olla globaalia. Käytännössä mediateknologian kehitys, mediainstituutioiden alueellisuus, ihmisten rajallinen kyky ymmärtää erilaisia symbolijärjestelmiä (kielimuurit) ja vallankäytön mekanismit (entisen itäblokin radiohäirintä, Kiinan internet-rajoitukset, kirjasensuuri jne.) ovat rajoittaneet julkisuutta tilallisesti. Julkisuuden ajalliset rajoitteet liittyvät lähinnä mediateknologian kehitykseen. Julkisuuden *poliittinen rooli* on kehittynyt osana modernia demokratiaa⁵ ja ajatus *konfliktien ratkaisemisesta* julkisen keskustelun keinoin tekee siitä keskeisen vallankäytön keinon.

Viimeistä huomiota on syytä korostaa, ainakin kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin julkisuus on kyllä keino kansalaisille haastaa vallanpitäjiä, mutta myös keino vallanpitäjille kontrolloida kansalaisia ja muokata yhteiskuntaa ylhäältä saneltujen

5. Tämä ei tarkoita että julkisuus olisi pelkästään länsimaisten kansallisvaltioiden piirissä kehittynyt ilmiö. Modernisaation monia muotoja (*multiple modernities*) tutkineet historioitsijat ja sosiologit ovat löytäneet mielenkiintoisia julkisen elämän muotoja mm. varhaisista muslimi-imperiumeista (ks. Hoexter & Eisenstadt & Levtzion 2002).

ihanteiden mukaiseksi. Jo silloin kun varhaisen porvarillisen julkisuuden idut nousivat absolutistista hallintoa vastaan, myös hallitsijat osasivat käyttää julkisuutta omien päämääriensä edistämiseksi (Habermas 2004 [1962]). Valtakuntien kaukaisilta rajoilta välittyvä tieto oli tärkeä hallinnan väline. Varsinkin Suomessa myös myöhempien vaiheiden julkisuus oli usein pikemminkin eliitin keino muokata massoista oman ihanteensa mukaisia kansalaisia. Kyse oli usein vähintään yhtä paljon valistuksen levittämisestä passiivisille subjekteille kuin aktiivisesta väittelystä puolesta ja vastaan tai kansalaisten taholta tapahtuvasta vallanpitäjien haastamisesta (ks. Giesen 1998; Stenius 1987; Nieminen 2006). Toiseksi, vaikka julkisuuteen kuuluu avoimuus kaikille, se ei suinkaan ole valtasuhteista vapaan rationaalisen keskustelun paikka. Julkisuudessa myös manipuloidaan, mainostetaan, vedotaan tunteisiin, lietsotaan sotaa ja tehdään propagandaa. Paitsi että julkisuudessa kamppaillaan erilaisista asiakysymyksistä, itse julkisuus on jatkuvan valtakamppailun kohteena. Kuka saa puhua, millä tavoilla ja kuka hallitsee julkisuuden välineitä? 1700-luvun julkisuus oli omistaviin luokkiin kuuluvien valkoisten miesten pelikenttä. Palkkatyöläiset, orjat ja naiset saivat oikeuden julkiseen osallistumiseen vasta pitkien kamppailujen jälkeen, jotka vaativat omien vastajulkisuuksien muodostamisen lisäksi kollektiivista toimintaa yhteiskunnallisissa liikkeissä. Näitä valtakamppailuja ja niiden suhdetta nykyisiin globaalin julkisuuden kehitysprosesseihin käsittelem tarkemmin seuraavassa luvussa. Sitä ennen esittelen kuitenkin vielä kirjan toisen käsitteellisen avainakselin, globaalin ja paikallisen suhteen liikkeiden toiminnassa. Väitteeni on, että samoin kuin liikkeiden ja julkisuuden välinen keskinäisriippuvuus, myös liikkeiden toiminta yli kansallisvaltiollisten rajojen on paljon vanhempiä perua kuin usein nykyisiä liikkeitä tutkittaessa ajatellaan.

1.2 Liikkeet ovat aina olleet globaaleja

YHTEISKUNNALLISTEN LIIKKEIDEN globalisoituminen ei ole mikään uusi ilmiö, kahdessakaan mielessä. Ensinnäkin periaate ihmisten vapaasta liittymisestä yhteen riippumatta heidän synnynnäisestä

asemastaan sosiaalisessa hierarkiassa keksittiin jo ennen kansallisvaltioita. Tätä periaatetta ensimmäisinä toteuttamaan syntyneet järjestöt olivat toki aluksi käytännössä suljettuja omistamattomilta luokilta ja naisilta, mutta ne ymmärsivät itsensä ihmisten vapaan yhteenliittymisen periaatteen kantajiksi – sekä kosmopoliiteiksi (vrt. Stenius 1987, 373). Tämän ajanjakson paradigmaattinen liike on vapaamuurarius, joka kehittyi 1600–1700-lukujen taitteen Skotlannissa ja Englannissa (Stevenson 1988) ja saapui Suomeen 1700-luvun puolivälissä. Toiseksi yhteydet rajojen ylitse olivat liikkeille tärkeitä myös kansallisvaltioiden valtakaudella, jonka voidaan sanoa alkaneen vuosi Ranskan vallankumouksen (1789) jälkeen.

Kansallisvaltioiden valtakauden voitaisiin provokatiivisesti väittää päättyneen tasan 200 vuotta alkamisensa jälkeen, kylmän sodan päättymiseen ja sitä seuranneen globalisaation uuden vaiheen alkuun vuonna 1989. Kysymystä siitä, missä määrin tämä kehitys on merkinnyt liikkeiden kannalta paluuta uudelleen kosmopoliittiseen itseymmärrykseen, tarkastelen vasta aivan tämän kirjan loppuksi. Jos tällainen uudelleenkosmopolitisoituminen on todella tapahtumassa, on kyseessä muutos niihin valtiolisten rajojen yli toimimisen tapoihin, jotka kehittyivät kansallisvaltioiden valtakaudella toimineiden liikkeiden piirissä. Seuraavassa tarkastellaan joidenkin Suomen historiassa merkittävien liikkeiden kansainvälisiä yhteyksiä, jotta jatkossa voitaisiin ymmärtää millä tavoin niiden kansainvälinen toiminta on samankaltaista ja millä tavoin erilaista kuin nykyisten liikkeiden.

Mitä yhteistä on 1800-luvun niin sanotuilla vanhoilla, 1960-luvun niin sanotuilla uusilla ja vuosituhannen taitteen kaikkein uusimmilla liikkeillä? Lähes kaikki ovat olleet Suomessa tuontitavaraa.⁶ Kansainväliset vaikutteet ovat näkyneet sekä

6. Tärkeänä poikkeuksena on mainittava nuorisoseuraliike, joka oli jäsenmäärältään suomalaisista järjestöistä kaikkein suurin 1890-luvun alussa. Nuorisoseurojen tyyppisiä liikkeitä kyllä oli muissakin maissa, mutta niiden keskinäiset yhteydet eivät olleet kovin vahvoja. Ainakin Suomen nuorisoseuraliikkeen itseymmärrykseen kuului vahva ajatus että kyseessä oli ainutlaatuinen suomalainen ilmiö (Numminen 1961, ks. myös Alapuro & Stenius 1987).

liikkeiden ajatusmaailmassa että ajatusten puolesta toimimiseen käytettävässä keinovalikoimassa vapaapalokunnista ja nuorisoseuroista naisliikkeeseen, 1960-luvun opiskelijaliikkeisiin sekä sellaisiin viime aikojen ilmiöihin kuten talonvaltauksset, kadunvaltauksset ja globalisaatioliike.

Kaikkein voimakkaimmin liikkeiden kyvystä ylittää rajoja myös kansallisvaltioiden kaudella kertonee se, että itse kansallisvaltiot synnyttänyt nationalismi oli maailmanlaajuinen liike. Suomessa kansallisuusliike yhdistysmuodossa ilmeni ensin Lauantaiseurassa (per. 1830) ja sen vaikutuksesta syntyneessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa (per. 1831). Tuolloin kyse oli vielä yliopistoeliitin keskustelukerhoista, rajatusta julkisuuspiiristä jossa Suomen kansakunnan ajatuksellisina rakennuspalikoina toimivia kulttuurisymboleita tuottivat Runebergin, Topeliuksen ja Lönnrotin kaltaiset avainhahmot. Ulkomaiden tapahtumien vaikutus oli selkeää: poliittinen ja kulttuurinen eliitti seurasi tapahtumia muualla ja ajatteli tällaisten järjestöjen olevan välttämättömiä, jotta Suomen asemaa kansakuntien joukossa voitaisiin vahvistaa (Stenius 1987, 377). 1830- ja 40-luvuilla Euroopassa levinnyt yhdistysbuumi vaikutti jonkin verran myös Suomeen, kun maahan saatiin joukko filantrooppisia järjestöjä. Varsinainen joukkojärjestäytyminen Suomessa tapahtui kuitenkin vasta 1860-luvulla alkaneen uuden yleiseurooppalaisen yhdistymisaallon myötä. Aluksi tärkein organisaatio olivat vapaapalokunnat, joiden esikuva oli Benjamin Franklinin jo vuonna 1736 Pohjois-Amerikan Philadelphiassa perustama Union Fire Company. Eurooppaan liike levisi 1800-luvun alkupuolella (mt., 235). Vapaapalokuntien merkitys kansalaisyhteiskunnan kehitykselle piilee siinä, että ne tekivät paljon muutakin kuin sammuttivat tulipaloja. Pohjois-Amerikan brittisiirtokunnissa lukuisat vapaapalokunnat muuttivat itsensä Sons of Liberty -järjestöiksi ja ottivat osaa siirtokuntien itsenäistymiseen johtaneeseen kamppailuun vuonna 1776 (Tarrow 1994, 50; Maier 1972). Suomessa vapaapalokunnat olivat ensimmäinen suuria joukkoja organisoiva järjestö, jossa ihmiset ylisäätyrajojen tulivat yhteen. Vapaapalokunnista muodostui paikallisen kulttuurielämän keskittyviä, jotka perustivat kirjastoja,

kuoroja ja teatteriryhmiä sekä järjestivät tanssiaisia ja muuta ohjelmaa.

Vapaapalokunnat avasivat tien joukkojärjestäytymiselle, joka 1880-luvulta alkaen sidottiin tiiviisti kansallisuusliikkeeseen. Fennomaanit pitivät organisoimaansa yhdistystoimintaa osoituksena siitä, että kansa seisoi heidän takanaan ja he olivat se taho, jolla oli oikeus puhua kansan tahdon nimissä (Liikanen 1995, 349). Ensin Kansanvalistusseura, myöhemmin raittiusliike ja nuorisoseuraliike organisoitiin vahvojen kansallisten keskusjärjestöjen alaisuuteen ja saatiin palvelemaan kansallisen yhteinäisyyden projektia. Paitsi kansallisuusliike jonka palvelukseen nämä järjestöt valjastettiin, myös itse järjestöt olivat tässäkin tapauksessa tuontitavaraa, tai ainakin niitä kehitettiin seuraten tiiviisti ulkomaiden esimerkkiä. Kansanvalistusseuran voimahahmo A. A. Granfelt matkusteli tutustumassa Viron yhdistyselämään ja laulujuhliin ottaakseen mallia järjestöjen käytöstä kansakunnan rakentamisessa (Sulkunen 1990, 29). Raittiusliike perustettiin Yhdysvalloissa vuonna 1789 ja saapui Britannian (1832) ja Ruotsin (1837) kautta Suomeen 1853. Tuolloin perustettiin Raittiuskirjasten toimikunta (Raittiuden ystävät 2008). Sulkusen (1990, 2) mukaan Elias Lönnrot tosin yritti perustaa Suomen ensimmäistä raittiusseuraa Kajaaniin jo 1834.

Suomessa Fennomanian sävyttämään 1880-luvun liikehdintään kuului myös naisliike. Sitäkin ohjasivat kansainväliset vaiutteet. Suomen ensimmäinen naisyhdistys perustettiin 1884, samana vuonna kuin Ruotsissa ja Norjassa. Tätä edelsi epävirallinen keskusteluseura, jonka kokoontumisissa käsiteltiin John Stuart Millin teosta *The Subjection of Women* (suom. 1910 nimellä *Naisen asema*). Sekä järjestäytymismuodon, ajanhetken, että aatemaailman osalta oltiin mukana kansainvälisessä naisliikkeessä. Naisliikkeen ensimmäinen vaihe tosin oli käynnistynyt monissa maissa jo huomattavasti aiemmin. Yhdysvalloissa ensimmäinen suuri naisasiakokous pidettiin Seneca Fallsissa 1848 ja ensimmäinen naisyhdistys perustettiin 1868. Myös Saksassa, Ranskassa ja Englannissa ensimmäiset naisyhdistykset perustettiin jo pian 1860-luvun puolenvälin jälkeen. Naisyhdistysten aallon leviäminen ympäri teollistunutta maailmaa kesti

kuitenkin tuon aikakauden kommunikaatioteknologialla ja matkustusmahdollisuuksilla varsin kauan. Suomen Naisyhdistyksen perustaminen vuonna 1884 sijoittuikin aallon keskivaiheille, kun esimerkiksi sellaiset maat kuin Hollanti (1889), Italia (1898) ja Belgia (1907) saivat naisyhdistyksensä myöhemmin.

Uudet ja vielä uudemmat liikkeet: 1960-luvulta nykypäivään

Suomalaisen naisliikkeen ”toisen taistelukauden” (Jallinoja 1983) yhdistyksistä keskeisin, Yhdistys 9, perustettiin vuonna 1966, samana vuonna kuin Yhdysvaltain National Organization for Women ja kaksi vuotta aiemmin kuin Ruotsin Grupp 8 ja Hollannin MVM (Jallinoja 1983, 128, 196). Vaikka yhdistyksen perustamisessa oltiin ruotsalaisia edellä, vaikutteena olleen kansainvälisen keskustelun leviämisestä todettiin seuraavasti: ”... keskustelu naisen asemasta ja tehtävistä on virinnyt aivan uudella tavalla, varsinkin Ruotsissa, jossa on esitetty radikaalimmat ja jyrkimmät kannanotot viime aikoina.” (Anna-Liisa Sysiharju *Uudessa Suomessa* 1965, sit. Jallinoja 1983, 124).

1960-luvun naisliike oli myös osa laajempaa kansainvälistä opiskelijaliikettä, jota pohjustivat muun muassa *New Left Review* -lehden perustaminen Englannissa 1960, Sozialistische Deutsche Studentbundin (SDS) erottaminen Sozialidemokraattisesta puolueesta Saksan Liittotasavallassa 1961 ja Students for Democratic Society (SDS) -yhdistyksen perustaminen Yhdysvalloissa 1962.

Suomessa 1960-luvun opiskelijaliikehdinnän ensimmäinen ja muille mallina toiminut yhdistys Sadankomitea perustettiin vuonna 1963 (Siisiäinen 1990, 105; 115). Malli kopioitiin Bernard Russellin Britanniassa perustamalta ydinasevarustelua kansalaistottelemattomuuden keinoin vastustavalta *Committee of 100* -järjestöltä. Sadankomitean vastustama ydinasekilpa oli kansainvälinen ilmiö, jossa Suomi ei edes varsinaisesti ollut osallisena. Järjestön keskeiset ajatukset, toimintamallit, nimi – ja jopa harakanvarvasmerkit – tuotiin ulkomailta.

Tilannetta tarkkaillut suojelupoliisin edustaja tiivistä kokouksen kulan raporttiinsa: ’Joukko eri poliittisia mielipiteitä omaavia pasifistisia idealisteja, jotka pitävät Bertrand Russellia esikuvanaan perusti

Sadankomitea-nimisen järjestön ja valitsi puheenjohtajakseen Kalevi Suomelan⁷. Uusi yhdistys päätti ensi töikseen hankkia käyttöönsä lisää harakanvarvasmerkkejä ulkomailta, niiden menekki kun tuntui olevan erittäin kova. (Sadankomitea 2008.)

1960-luvun toimintamuodoista Vanhan valtaus syksyllä 1968 tuotiin suomeen täsmälleen samaa tietä kuin globalisaatioliikkeen kärkijärjestö Attac reilut 30 vuotta myöhemmin, Ranskasta Ruotsin kautta. Alkuperäinen tempaus oli Sorbonnen valtaus Pariisissa toukokuussa 1968. Tukholman ylioppilastalo vallattiin pian sen jälkeen, ja muutaman kuukauden kuluttua oli Helsingin Vanhan Ylioppilastalon vuoro. Kansalaistottelemattomuus masamittaisena toimintamuotona oli adoptoitu Britanniaan Committee of 100:n perustamisen myötä vuonna 1961 tuontitavaranä mustien kansalaisoikeusliikkeeltä Yhdysvalloista, missä istumalakkoja oli organisoitu helmikuun 1960 Greensboron ensimmäisen tapauksen⁷ jälkeen lukemattomia. Kansalaisoikeusliikkeen väkivallatonta vastarintaa puolestaan inspiroi Gandhin toiminta Intiassa (ks. Davis 1998). Muun muassa Tampereen yliopiston lukukausimaksulakko syksyllä 1968, yhteenottoihin poliisin kanssa johtaneet mielenosoitukset vuodesta 1967 eteenpäin sekä Erik Schüllerin yllyttäminen laittomaan aseista kieltäytymiseen ja siitä seuranneet oikeudenkäynnit kertoivat kansalaistottelemattomuuden saapuneen Suomeen (ks. Siisiäinen 1990, 130–135).

Suoralla toiminnalla julkisuuteen nousi myös vihreä liike, jonka edustajat kahlivat itsensä maansiirtokoneisiin Kojjärvellä 1979. Tapahtumalle sinänsä ei ollut suoraa ulkomaista innoittajaa, mutta kansainvälisiä yhteyksiä pidettiin yllä muun muassa samana vuonna Inkoossa järjestetyllä, viitisensataa osallistujaa keränneellä pohjoismaisella ympäristöleirillä (Järvikoski 1991, 174). Muutoinkin myös ympäristöliike on Suomessa kulkenut lähimaiden viitoittamaa tietä. Suomen luonnonsuojeluyhdistys

7. Greenborossa neljä mustaa opiskelijaa ryhtyi istumalakkoon, kun heitä ei palveltu paikallisessa lounaskuppilassa. Pian joukkoon liittyi satoja muita ja istumalakkojen aalto alkoi levitä ympäri Yhdysvaltojen eteläisiä osavaltioita.

perustettiin vasta 30 vuotta myöhemmin kuin muissa Pohjoismaissa, vuonna 1938 (mt., 165). Vuoden 1968 nuorisoliikehdistään liittyi monessa Euroopan maassa myös ympäristötietoisuuden kasvu. Tärkeänä 1960-luvun ympäristökeskustelun herättäjänä toiminut Rachel Carsonin kirja *Äänetön kevät* (1963) suomennettiin heti ilmestymistään seuraavana vuonna. Järjestötoiminnassa tämä näkyi kun nuoret radikaalit valtasivat perinteisen luonnonsuojeluliiton ja muuttivat sen toimintatapoja painostusjärjestön suuntaan vuosina 1967 ja -68 (mt., 168). Kojijärveltä alkunsa saanut vihreä puolue pääsi Suomessa eduskuntaan vuonna 1983, vain muutamaa kuukautta myöhemmin kuin Saksan liittotasavallan vastaavat läpimurtovaalit olivat nostaneet vihreät yleiseen eurooppalaiseen tietoisuuteen (Borg 1991, 187).

Vuosituuhannen vaihteen lähestyessä liikkeiden yhteydet ulkomaille muuttuivat entistä suoremiksi. Eläinoikeusliikkeen vuodesta 1995 lähtien tekemät iskut olivat Suomen oloissa poikkeuksellisia sikäli että julkisesti tehtävän väkivallattoman kansalaistottelemattomuuden sijasta toimintamuotona oli yön pimeydessä omaisuuteen kohdistuva sabotaasi – eläinten vapauttaminen sekä varastojen ja kuljetusautojen polttaminen. Julkilausuttuna tarkoituksena oli aiheuttaa niin paljon materiaalista vahinkoa, että turkistarhauksen kaltaiset elinkeinot kävisivät taloudellisesti kannattamattomiksi. Iskujen yhteydessä seiniin maalattiin kirjaimet EVR (Eläinten vapautusrintama) tai ALF (Animal Liberation Front). Ajatus ja toimintamuoto oli tuotu Britannian, missä ALF oli tehnyt vastaavia iskuja jo vuodesta 1976 alkaen. Toisin kuin lehdistössä joskus epäiltiin, toiminta ei kuitenkaan ollut ulkomailta johdettua; ALF:llä kun ei ole johtajia tai organisaatorakennetta lainkaan, ainoastaan itsenäisesti toimivia soluja (Eläinten vapautusrintama 2008; Luukka 1998).

Kadunvaltaustapahtumat ovat niin ikään Brittien keksintö, vuodelta 1995. Suomeen nämä karnevalistiset kansalaistottelemattomuustempaukset saapuivat ensimmäisenä Britannian ulkopuolisena maana vuonna 1997. Vuoden 1998 aikana yksityisautoilua ja kaupunkitilan kaupallistumista kaduilla tanssien vastustava liike levisi nopeasti ympäri maailman (Yliselä 2006).

Vallatut talot ovat toimineet vaihtoehtoliikehännän keskuk-
sina ympäri Eurooppaa 1970-luvulta alkaen. Suomeen toimin-
tamuoto saapui kun Lepakko vallattiin kulttuurikeskukseksi
vuonna 1979. 1980-luvulla Oranssi ry. valtasi taloja 1980-luvul-
la lähinnä asumiskäyttöön. Valtaukset autonomisten epäkaupal-
listen toimintatilojen, italialaisen mallin mukaisten sosiaalikes-
kusten, perustamiseksi alkoivat 2001. Ajanjaksolla 2001–2008
taloja vallattiin tähän tarkoitukseen parikymmentä kertaa
(Stranius & Salasuo 2008). Valtaajien yhteydet ulkomaille tämän
jakson aikana ovat olleet tiiviit. Monet valtaajista ovat matkus-
telleet ympäri Eurooppaa yöpyen vallatuissa taloissa hakien toi-
mintamalleja ja luoden aktivistiverkostoja. Omista valtauksista,
esimerkiksi Elimäenkadun ja Rajasaaren sosiaalikeskuksista tie-
dotettiin aktiivisesti muiden maiden valtaajille englanniksi val-
taajien nettisivuilla (www.valtaus.org), joille päivittyä jatkuvas-
ti tietoa myös muualla Euroopassa käynnissä olevista valtauksista.
Joukko suomalaisia myös osallistui Kööpenhaminan Ung-
domshusetin häätöä vastustaneisiin mielenosoituksiin, ja kun
Elimäen sosiaalikeskuksen asukkaat myöhemmin häädettiin,
joku kävi vastavuoroisena solidaarisuuden osoituksena spray-
malaamassa kansainvälisen valtausliikkeen terveiset Suomen
Kööpenhaminan suurlähetystön seinään (HS 8. 1. 2008).

Tämän kirjan mielenkiinnon kohteena olevan globalisaatio-
liikkeen keskeisimmät toimijat ovat kansainvälisten järjestöjen
Suomen-osastoja. Maan ystävät perustettiin Yhdysvalloissa jo
vuonna 1969 ja laajeni kansainväliseksi verkostoksi vuonna
1971. Liikkeen saavuttua Suomeen 1996 mukana oli alusta saak-
ka maailmantalouteen perehtynyt toimintaryhmä (aluksi Yli-
kansalliset kuriin -ryhmä, vuodesta 1997 Globalisaatioryhmä).
Globalisaatioliikkeen eniten näkyvyyttä ja jäseniä saanut jär-
jestö Attac tuli Suomeen – parhaiden perinteiden mukaisesti –
Ruotsin kautta. Järjestö perustettiin ensimmäisenä Ranskassa
vuonna 1998 ja Ruotsissa tammikuussa 2001. Ruotsin perusta-
miskokouksessa vierailleet suomalaiset pitkän linjan aktivistit
Johan von Bonsdorff ja Mikael Böök olivat keskeisiä hahmoja
Suomen Attacin perustamisessa saman vuoden toukokuussa.

Liikkeiden kansalliset erityispiirteet Suomessa

Tässä kirjassa selvitetään miten kansallisen ja globaalin suhde jäsentyy uudelleen 2000-luvun globalisaatioliikkeessä verrattuna edellä käsiteltyihin varhaisempiin suomalaisliikkeisiin. Tarkastelua ei kuitenkaan kannata rajoittaa ainoastaan siihen, onko liike uudella tavalla globaali ja jos niin miten. Mielenkiintoista on tutkia myös sitä, millaisia erityispiirteitä globalisaatioliike on saanut juuri Suomessa. Kaikki edellä käsitellyt liikkeet ovat nimittäin paitsi olleet Suomessa tuontitavaraa, myös saaneet täällä erityisiä, kansallisen poliittisen kulttuurin värittämiä muotojaan.

Suomen kansallisuusliikkeessä erikoista oli juuri se, miten tehokkaasti järjestöt onnistuttiin mobilisoimaan liikkeen tarpeisiin. 1870–80-lukujen suurten joukkojen järjestäytyminen erityisesti raittiusliikkeen ja nuorisoseuraliikkeen piirissä onnistuttiin synkronoimaan vahvasti fennomaanien tarpeeseen puhua kansan nimissä. Eliitin asema oli riippuvainen valtion vahvistamisesta, ja kansan syvistä riveistä pyrittiin tekemään aktiivisia valtion rakentajia juuri mobilisoimalla järjestöt tähän tarkoitukseen. Järjestötoiminta Suomessa oli siis vahvasti eliitin ylhäältä päin ohjaamaa (Alapuro & Stenius 1987). Aika 1870-luvulta vuoden 1906 eduskuntauudistukseen vakiinnutti suurten kansanjoukkojen demokratian Suomessa. Niinpä jotkut tuolloin syntyneistä piirteistä leimaavat edelleen Suomen poliittista kulttuuria. Kenties keskeisin noista piirteistä on valtion ja kansalaisyhteiskunnan läheinen suhde, jonka juurten on tulkittu ulottuvan juuri valtiota hallitsemaan pyrkivän fennomaanieliitin luomiin tiiviisiin siteisiin kansalaisyhteiskunnan suuntaan (Alapuro & Stenius 1987; Liikanen 1995, 359).

Myös naisliike päättyi mukaan koko suomalaisen järjestökentän 1880-luvulla läväisseeseen fennomanian aaltoon. Naisten vapautuksen nähtiin kulkevan kansallisen vapautuksen rinnalla. Liberaalit piirit sen sijaan eivät juurikaan vaikuttaneet Suomen varhaisessa naisliikkeessä, mikä on sikäli erikoista, että alun perin naisliikkeen ajatukset olivat syntyneet osana liberalistista yksilönvapautta korostanutta ajattelua. Näitä ajatuksia kehittivät Harriet Taylorin ja John Stuart Millin kaltaiset liberaalifilosofit, ja liberalismiin kotimaassa Englannissa naisliikkeen suhde

liberaaleihin olikin läheinen. Suomessa naisliike kuitenkin liittyi tästä individualistisesta perinteestä huolimatta sujuvasti kollektiivista identiteettiä korostaneeseen kansallisuusliikkeeseen (Jallinoja 1983, 36–42).

Vaikka 1960-luvun opiskelijaliikkeiden myötä häiritsevän protestitoiminnan keinot yleistyivät, puheissa väläyteltiin valankumousta ja poliittiset vastakkainasettelut voimistuivat, oli toiminta sittenkin Suomelle tyypillisellä tavalla varsin kesyä. Yliopiston sijaan ylioppilaat valtasivat oman talonsa ja satojen autojen sijaan poltettiin yksi, joka oli tätä tarkoitusta varten hankittu, ja jonka polttamiseen oli pyydetty poliisin lupa. Mielenosoitukset eivät olleet väkivaltaisia, ja suomalainen poliittinen järjestelmä reagoi muusta Euroopasta poikkeavalla tavalla: kuluneen fraasin mukaan Kekkonen syleili radikaalit kuoliaaksi.

Vuosituhannen vaihteen turkistarhaiskut ja kadunvaltauksiset näyttävät Suomessa melko samantyyppisiltä kuin muissakin maissa. Talonvaltauksissa taas näkyy sekä valtaajien koventuneesta taisteluretoriikasta että poliisin koventuneista otteista (mm. erikoisjoukkojen ja helikopterien käyttö häädöissä) huolimatta suomalaisen protestin neuvotteluhakuisuus ja väkivallan välttäminen. Kun Berliinissä, Amsterdamissa ja Kööpenhaminassa vallatut talot ovat puolustautuneet häätöyrityksiä vastaan väkivalloinkin, Helsingissä 2000-luvun talonvaltausliike neuvotteli jatkuvasti kaupungin edustajien kanssa ja saikin käyttöönsä ensin Sosiaalikeskus Siperian vuonna 2002 ja Siperian palon vuonna 2006 ja sitä seuranneiden lukuisten valtauksien jälkeen uuden talon lokaussa 2008. Myös globalisaatioliikkeen toiminnasta Suomessa löytyy sekä historian saatossa muodostuneen suomalaisen poliittisen kulttuurin värittämiä kansallisia erityispiirteitä että uusia avauksia. Näitä käsitellään tämän kirjan luvussa 3.

1.3 Kirjan rakenne

TÄTÄ JOHDANTOA seuraavassa kirjan toisessa luvussa esitetään teorettis-historiallinen argumentti liikkeiden ja julkisuuden välisistä yhteyksistä. Yhteys on kaksisuuntainen. Ilman ajatusta julkisesta keskustelusta demokratian olennaisena osana yhteis-

kunnallisten liikkeiden toiminta olisi mahdotonta. Toisaalta liikkeiden toiminnalla on historiallisesti ollut tärkeä rooli julkisuuden idean ja käytäntöjen vakiintumisessa. Tämä yhteys osoitetaan tärkeäksi kansallisen tason poliittisten julkisuuksien kehittymisen kannalta, ja sen valossa analysoidaan globalisaatioliikkeen ja erityisesti Maailman sosiaalifoorumin merkitystä uudenlaisen globaalin julkisuuden kehityksessä.

Kolmannessa luvussa selvitetään globalisaatioliikkeen Suomessa saamia erityispiirteitä. Maailman sosiaalifoorumin suomalaisosallistajat edustavat lähinnä kehitysyhteistyöhön ja Pohjoinen–Etelä-solidaarisuustyöhön⁸ keskittyviä kansalaisjärjestöjä. Nämä toimijat ovat suomalaisen globalisaatioliikkeen tutkivaa ja tiedottavaa siipeä. Liikkeen toinen, sekä kansainvälisissä suurmielenosoituksissa että Suomessa näkynyt suoran toiminnan siipi herätti julkisuudessa huomiota, koska sen toiminta poikkesi suomalaisesta rauhallisen kollektiivisen toiminnan perinteestä. Suoran toiminnan ja asiantuntemuksen yhdistäminen takasi liikkeelle Suomessa lentävän lähdön. Sitä laajaa vassemmiston uudistavaa allianssia, jota monet näyttivät liikkeeltä, erityisesti sen keskiössä olleelta Attac-järjestöltä, odottavan, ei kuitenkaan syntynyt. Ay-liike ja demarien valtavirta ottivat etäisyyttä globalisaatioliikkeeseen, ja vaikka liike toimii aktiivisesti edelleen, sen julkisen elinkaaren huippu jäi terävämmäksi ja lyhyemmäksi kuin monessa muussa maassa. Globalisaatioliikkeen käynnistämä globaali julkinen keskustelu välittyi Suomeen lähinnä kahden kanavan kautta. Hallinnon suuntaan ajatuksia välitti Helsinki-prosessi ja laajemman yleisön tietoisuuteen ne toi liikkeen suomalaisessa mediajulkisuudessa nostattama globalisaatiokeskustelu. Luvuissa 4 ja 5 käsittelen näitä kahta yhteyttä liikkeeseen liittyvien globaalien julkisuuksien ja Suomen välillä.

8. Käytän tässä kirjassa käsitteitä Pohjoinen ja Etelä kuvaamaan karkeaa jakoa pohjoisen pallonpuoliskon rikkaisiin ja eteläisen pallonpuoliskon köyhiin maihin. Puhe ”kolmannesta maailmasta” kävi ilmiselvästi vanhaksi kylmän sodan päätyttyä ja ”toisen maailman” romahdettua, eikä jälkiteollisessa yksisuuntaisen kehitysoptimismien kyseenalaistaneessa maailmassa jossa teollisuustuotanto tapahtuu yhä enemmän Etelässä tunnu mielekkäältä puhua myöskään ”teollisuusmaista” ja ”kehitysmaista”.

Neljännessä luvussa tarkastelemani Helsinki Process on Globalization and Democracy (HP) perustettiin tuomaan samaan keskustelupöytään sosiaalifoorumeilla kokoontuvia liikkeitä, Maailman talousfoorumilla kokoontuvia yritysmaailman edustajia sekä valtiollisia toimijoita. Luvussa esittelen refleksiivisen poliittisen keskustelun käsitteen, ja arvioin siihen tukeutuen missä määrin HP on kyennyt tuomaan poliittisen keskustelun asialistalle uusia toimijoita ja uusia asiasisältöjä. Internet-pohjaisen verkostanalyysin valossa vaikuttaa, että Helsinki-prosessin yhteyteen ei ole syntynyt tiivistä kansainvälistä toimijoiden verkostoa. Tarkasteltaessa asiaa lähemmin osallistujaluetteloiden ja haastatteluaineiston perusteella näyttää siltä, että HP on kuitenkin onnistunut tarjoamaan kansalaisjärjestöille eri puolilta maailmaa mahdollisuuksia keskustella vallanpitäjien kanssa. Köyhimpien maiden aliedustus kuitenkin osoittaa, että sellaisetkin prosessit, jotka nimenomaan pyrkivät globaalin epätasa-arvon poistamiseen, toistavat helposti samoja epätasa-arvoisia rakenteita. Prosessin asiasisältöjen tarkastelu osoittaa, että monet sosiaalifoorumeilla esitetyt poliittiset vaatimukset ovat päätyneet HP:n asialistalle – kuitenkin vain silloin kun ne eivät kyseenalaista globaalin kapitalistisen järjestelmän perusteita tai koske vain sen marginaaleissa eläviä ihmisiä.

Viidennessä luvussa jaottelen suomalaisessa valtajulkisuudessa käydyin globalisaatiokeskustelun kolmeen aaltoon: liikkeen aloittamaan kritiikin aaltoon ja poliittisen eliitin kahteen vastakkaiseen vastaukseen, adoption ja vastaiskun aaltoihin. Yhdistämällä Ruud Koopmansin ja Paul Stathamien (1999) Political Claims Analysis -menetelmän ideoita Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n (1991) oikeuttamisteoriaan kehitän julkisen oikeuttamisen analyysiksi kutsumani tutkimusmenetelmän. Sen avulla erottelen keskustelun puhujia, kuulijoita, argumentteja sekä niiden tueksi esitettyjä oikeutuksia. Liike puhujana ottaa keskustelussa vahvan aseman, ja sen argumentit, jotka asettavat kansalaisuuden maailmasta kumpuavat oikeutukset markkina-maailmaa vastaan vaatien markkinoille yhteisiä pelisääntöjä, saavat laajaa vastakaikua. Keskustelu mielenosoitusväkivallasta ei hautaa muita asiasisältöjä alleen, toisin kuin on joskus väitetty.

Presidentti Halosen ja ulkoministeri Tuomiojan johdolla liikkeen vaatimukset nousevat poliittisen hierarkian huipulle, ja Suomi pyrkii nostamaan niitä esiin myös globaaleilla foorumeilla. *Helsingin Sanomat* asettuu vahvasti tukemaan markkinoiden ja kodin maailman oikeutuksilla ratsastavaa liike-elämän eliittiä, joka käy Elinkeinoelämän valtuuskunnan johdolla vastaiskuun.

Viimeisessä luvussa esitän johtopäätöksenä, että globalisatioliikkeen ilmaantuminen merkitsi politiikan paluuta 1990-luvun lamavuosien hiljaisen ajan jälkeen. Liikkeen nostamassa keskustelussa esiintyvien oikeutusten vastakkainasettelu sähköisti politiikan kentän. Kansallisen poliittisen kulttuurin tavat ja instituutiot ohjasivat liikkeen kulkua Suomessa, mutta asettuivat silloin tällöin myös kyseenalaisiksi. Yleisempänä johtopäätöksenä esitän, että globaalien liikkeiden demokratiaa edistävän potentiaalin toteutumiseksi keskeistä on niiden perustana toimivien mikrojulkisuuksien verkoston kyky tuottaa siihen osallistuvien välille paikasta riippumattomia solidaarisuuden siteitä.

2. Maailman sosiaalifoorumin globaalit julkisuudet

GLOBALISAATIOPROSESSI on edennyt vaiheeseen, jossa toisella puolen maailmaa tehdyt päätökset vaikuttavat yhä nopeammin ja voimakkaammin ihmisten elämään kaikkialla. Kun Kiina päättää houkutellessa ulkomaisia investointeja, ja ylikansalliset yritykset vastaavat kutsuun ja siirtävät tehtaansa Shenzheniin, suomalainen työntekijä joutuu kilometritehtaalle. Kun Yhdysvalloissa päätetään kostaa terrori-isku, puolalainen Nato-sotilas saa lähteä Irakiin. Erityisesti taloudelliset, mutta myös poliittiset riippuvuussuhteet ovat lisääntyneet. Samoin koko maailmaa yhdistävät ongelmat, päällimmäisenä tällä hetkellä ilmastonmuutos. Globaalin demokratian instituutioita ei kuitenkaan juuri ole. Jotta demokratian globalisaatio ottaisi muun maailmanlaajuistumisen kiinni, vaadittaisiin laajoja valtioiden välisiä sopimuksia yhteisistä päätöksentekoinstituutioista, sopimuksia veroista joilla tehtyjen päätösten toimeenpano rahoitetaan ja niin edelleen. Tämä ei kuitenkaan tapahdu käden käänteessä. Sitä paitsi kansallisen tason demokraattisten instituutioiden suora kopiointi globaalille tasolle ei välttämättä ole edes paras mahdollinen ratkaisu. Mutta mikä tuki muodollisten demokraattisten instituutioiden syntyä kansallisella tasolla? Ja mikä tukee edelleen niiden toimintaa ja auttaa niitä kehittymään entistä paremmiksi?

Tässä luvussa tarjoamani vastaus on: julkisuudet ja yhteiskunnalliset liikkeet. Tarkastelen demokraattisten julkisuuksien kehitystä kansallisella tasolla ja yhteiskunnallisten liikkeiden vaikutusta tähän kehitykseen. Näistä yhteyksistä tehtyjen havaintojen valossa pohdin Maailman sosiaalifoorumilla kokoontuvien

liikkeiden mahdollisuuksia osallistua globaalin julkisuuden kehittämiseen ja haasteita joita tähän liittyy.

Tarkoitukseni ei ole esittää, että julkisuus on jo globalisoitunut niin että kansallisilla erityispiirteillä ei enää ole merkitystä. Päinvastoin kansalliset päätöksentekorakenteet ja poliittiset kulttuurit ohjaavat vahvasti esimerkiksi suomalaisten osallistumista Maailman sosiaalifoorumiin, kuten tulemme luvussa 3 näkemään. Tarkoitukseni ei liioin ole väittää, että Maailman sosiaalifoorumi olisi ihanteellinen globaalin keskustelun käymisen areena. Pikemminkin se on eräänlainen globaalin julkisuuden laboratorio, jonka tutkiminen voi auttaa ymmärtämään niitä mahdollisuuksia ja ongelmia, joita kansallisia ja kulttuurisia rajoja ylittävään julkiseen keskusteluun liittyy. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi identifioin kolme historiallista edellytystä kansallisten julkisuuksien synnylle ja selvitän, miten nämä edellytykset täyttyvät nykyisin globaalilla tasolla. Toiseksi tarkastelen niitä ulossulkemisen ja epätasa-arvoistamisen mekanismeja, joita varhaisiin kansallisiin julkisuuksiin liittyi, ja asetan nämä vastakkain ulossulkemisen mekanismien kanssa, joita Maailman sosiaalifoorumin globaaleihin julkisuuksiin liittyy.

2.1 Kansallisten julkisuuksien synty: liikkeet, media, identiteetit

JÜRGEN HABERMASIN (2004 [1962]) tunnetun esityksen mukaan kansalliset porvarilliset julkisuudet kehittyivät Britanniassa, Ranskassa ja Saksassa 1700–1800-lukujen vaihteessa. Kansalliset julkisuudet kehittyivät kapitalistisen talouden ja porvariston nousun myötä. Niiden laajentuminen kattamaan nykyisten kansallisvaltioiden kokoisia suuria alueita liittyi sosiaalisten riippuvuussuhteiden, kuten kaupankäynnin ja kulttuurisen vuorovaikutuksen kehitykseen näiden alueiden laajuisiksi.

Kansalliset julkisuudet syntyivät kyseenalaistamaan feodaalista yhteiskuntajärjestystä. Mielivaltainen, syntyperäisten asemien sanelemaan hierarkiaan perustuva hallinnan tapa haluttiin korvata hallinnalla, jota ohjasi rationaalisen julkisen keskustelun tuloksena esiin saatu totuus; *veritas non auctoritas facit legem*.

(Habermas 1989, 82). Paitsi sosiaalisten riippuvuussuhteiden verkoston laajeneminen ja rationaalisen keskustelun ajatuksen kehitys, kansallisten julkisuuksien kehitys edellytti ainakin kolme asiaa: yhteiskunnallisia liikkeitä, mediainstituutioita ja keskustelun osallistujille yhteisen kansallisen identiteetin kehitystä.

Liikkeet ja keskustelun jatkaminen toisin keinoin

Habermas (2004 [1962]) kuvaa erinomaisesti niitä yhteiskunnallisen rakenteen muutoksia ja sitä aatehistoriallista kehitystä jotka johtivat kansallisten julkisuuksien syntyyn. Häneltä jää kuitenkin huomaamatta se osa, jota yhteiskunnalliset liikkeet näyttelivät kansallisten julkisuuksien syntyprosesseissa. Porvaristo ei suinkaan kaatanut feodaalista järjestystä vain kirjoittamalla lehtiin ja keskustelemalla kahviloissa. Tarvittiin myös kollektiivista toimintaa. Liikkeet eivät ainoastaan nostaneet tiettyjä asioita julkiseen keskusteluun, vaan osallistuivat keskeisellä tavalla itse julkisuuden idean ja instituutioiden muotoutumiseen. Kansallisten julkisuuksien kehitys edellytti kansallisen tason liikkeitä toimintarepertuaareineen, järjestöverkostoineen ja kulttuurisine kehyksineen. Tarkastelen seuraavassa näitä kansallisten yhteiskunnallisten liikkeiden аспектеjä kutakin vuorollaan.

Niin pian kuin kehittyi ajatus siitä, että julkisessa keskustelussa muodostuneen kansalaismielipiteen tulisi ohjata poliittista päätöksentekoa, kehittyi myös joukko tapoja, joilla kansalaiset ryhtyivät ajamaan keskusteluissaan muodostamaan kantoja. Charles Tilly (1986) on kutsunut näitä keinoja *kollektiivisen toiminnan moderniksi repertuaariksi*. Julkisuusnäkökulmasta kollektiivisen toiminnan voidaankin sanoa olevan, Carl von Clausewitzin kuuluisaa lausahdusta mukaillen, keskustelun jatkamista toisin keinoin. Boikotit, vetoamukset, mielenosoitukset ja muut kollektiivisen toiminnan keinot kehittyivät kansallisen tason toimintamuodoiksi käsi kädessä kansallisten julkisuuksien kehityksen kanssa. Esimerkiksi boikotti kansallisen tason toimintamuotona kehittyi vuonna 1765, kun Britannian amerikkalaisiirtokuntien asukkaat päättivät boikotoida emämaan tuotteita vastustaakseen uutta leimaveroa. Vetoamuksesta parlamentille tuli kansallisen tason toimintamuoto vuonna 1787 kun suuret

kansanjoukot Manchesterissa ensimmäistä kertaa allekirjoittivat orjuudenvastaisen adressin. Urbaanit mielenilmaukset vakiintuivat toimintakeinoksi Grenoblen kansannousun myötä vuonna 1789. Ranskan vallankumouksen alkusoittona pidetyn protestin aloittivat virkamiehet, joita uhkasi työttömyys kun Ludvig XVI päätti lakkauttaa paikalliset *parlementit*, ja pian suuri osa kaupunkilaisista liittyi joukkoon (Tarrow 1994, 40–41; Drescher 1987; Egret 1977).

Boikotit, vetoomukset, mielenosoitukset ja muu kollektiivinen toiminta ovat nykyisin hyväksytyjä keinoja nostaa asioita julkisuuteen, eli tehdä niistä poliittisia kysymyksiä jotka vaativat yhteisiä ratkaisuja. Mutta edellä mainitut liikkeet eivät osallistuneet ainoastaan prosessiin, jonka myötä kollektiivisesta toiminnasta tuli julkisen keskustelun hyväksyty jatke. Ne myös vaikuttivat itse julkisuuden ajatuksen ja käytäntöjen institutionalisoitumiseen. Amerikan boikottiliikettä seurasi vallankumous ja itsenäisyysjulistus, Grenoblen kansannousua Ranskan vallankumous. Näiden tapahtumien myötä syntyivät perustuslait ja ihmisoikeuksien julistukset, joissa demokraattisen julkisuuden normit – sananvapaus, lehdistönvapaus, kokoontumisvapaus jne. – vakiinnutettiin.

Kansallisten liikkeiden ja julkisuuksien kehitys edellytti myös kansalliselle tasolle ulottuvia *kansalaisjärjestöjen verkostoja*. Nykyisessä keskusteleavan demokratian teoriassa kansalaisjärjestöjä pidetään yleisesti keskeisenä demokraattisen julkisuuden tukijalkana. On kuitenkin tärkeää huomata, että järjestöverkotot kehittyivät usein poliittisten konfliktien ja niihin liittyvän kollektiivisen toiminnan kautta. Järjestöt eivät nimittäin ainoastaan käy julkista keskustelua kokouksissaan ja tiedotteissaan, vaan osallistuvat julkisuudessa myös mobilisoimalla ihmisiä kollektiiviseen toimintaan. Suhde järjestöverkostoja ja kollektiivisen toiminnan välillä on kaksisuuntainen. Edellä esitelty kollektiivisen toiminnan episodit ovat yhtäältä edellyttäneet kansalliselle tasolle ulottuvien järjestöverkostoja, mutta toisaalta myös luoneet uusia verkostoja.

Brittiläisiä tuontitavaroita Pohjois-Amerikan siirtokunnissa boikotoimaan syntynyt liike rakentui olemassa oleville järjestöverkostoille. Kauppiain kerhoista, vapaapalokunnista ja uskonnollisista järjestöistä muodostettiin Sons of Liberty -järjestöjen verkosto valvomaan boikottia ja koordinoimaan protesteja. Tämä verkosto oli lopulta hyvinkin tärkeä siirtokuntien itenäistymiseen johtaneessa kamppailussa (Tarrow 1994, 50; Maier 1972). Samankaltainen kehityskulku nähtiin Britannian orjuudenvastaisen kampanjan taustalla. Manchesterin tehtailijat olivat 1780-luvun alussa laatineet vetoomuksia vastustaakseen verotuksen kiristämistä ja tulliliittoa Irlannin kanssa. Näiden pienen ryhmän etua ajamaan syntyneiden järjestöjen verkostot ja asiantuntemus otettiin myöhemmin koko yhteiskuntaa laajalti koskevasta poliittisesta kysymyksestä käydyn kamppailun välineiksi keräämään osallistujia suureen orjuudenvastaiseen vetoomukseen. (Tarrow 1994, 41–42; Drescher 1987.)

Kokonaisten kansallisvaltioiden laajuisiksi levittäytyneet yhteiskunnalliset liikkeet eivät siis olisi olleet mahdollisia ilman laajalle levinneitä järjestöverkostoja. Vaikka olemassa olevat verkostot olivat välttämättömiä liikkeiden synnylle, kollektiivisen toiminnan episodit ovat toisaalta myös vahvistaneet ja laajentaneet järjestöverkostoja, joita nykyisin pidetään tärkeänä osana kansallisvaltiollista demokratiaa.

Kollektiivisen toiminnan keinovalikoiman ja järjestöverkostojen lisäksi kansallisen tason liikkeiden kehitys vaati kamppailujen *kulttuurista kehystämistä* tavalla, joka sai suuren osan kansaa tuntemaan ne merkityksellisiksi. Edellä käsitellyt esimerkit Amerikan ja Ranskan vallankumouksia edeltäneistä liikkeistä osoittavat, että sopivien kehysten luominen on välttämätöntä liikkeiden laajentumiselle. Brittituotteiden boikotin aloittivat kauppiaat. Vasta kun tapahtumiin liitetty tulkintakehys muuttui niin että kyseessä olikin kamppailu kaikkien siirtokunnan asukkaiden autonomiasta, suuret joukot kaikista yhteiskuntaluokista liittyivät mukaan. Samaan tapaan Grenoblen kansannousu oli työttömyyden uhkaamien virkamiesten liike, joka saikin uuden merkityksen kaikkien kansalaisten autonomian kannalta relevanttina kamppailuna (Tarrow 1994).

Mediainstituutiot ja kollektiivinen toiminta

Toinen edellytys kansallisten julkisuuksien synnylle olivat media-instituutiot, jotka mahdollistivat keskustelun kierron kansallisvaltion laajuisella alueella. Habermasin kuvaus kansallisten julkisuuksien kehityksestä osoittaa, miten kauppareittien ulottuminen yhä laajemmille alueille teki tarpeelliseksi uutisten välittämisen yhä kauempaa. Uutiset olivat kauppiaille rahanarvoista tavaraa, ja niille muodostuikin pian omat markkinat. Kauppiaiden uutiskirjeiden pohjalta kehittyi myöhemmin poliittinen lehdistö, ja porvariston kahvilat toimivat lehtien toimituksina sekä kasvokkaisten poliittisten keskustelujen paikkoina (Habermas 1989, 15–21). Habermasilta näyttää kuitenkin jäävän huomamatta, että poliittiset konfliktit ja niihin liittyvät kollektiivisen toiminnan episodit vaikuttivat merkittäväällä tavalla mediainstituutioiden kehitykseen.

Esimerkiksi Britannian ja sen amerikkalaissiirtokuntien lopulta vallankumoukseen johtanutta kamppailua käytiin Amerikassa yli neljänsadan pamfletin voimin vuosien 1750 ja 1776 välillä. Lisäksi tuolloin siirtokunnissa ilmestyneet 38 sanomalehteä tulvivat aiheeseen liittyvää keskustelua. Paitsi että lehdet toimivat sanallisen kamppailun foorumeina, ne myös välittivät uutisia paikallisista kollektiivisen toiminnan aalloista ja levittivät näitä aaltoja siten ympäri maata (Tarrow 1994, 49–52; Maier 1972, 56–57). Yhteiskunnalliset liikkeet paitsi käyttivät olemassa olevaa lehdistöä hyväkseen, myös synnyttivät uutta. Pariisin lehtien määrä oli kasvanut vallankumousvuoteen 1789 tultaessa 184:ään; vuotta myöhemmin lehtiä oli jo 335. Helmikuussa 1848 Ranskasta alkanut vallankumousaalto Euroopassa puolestaan sai aikaan samanlaisen lehtien määrän kasvun ympäri maanosaa. Ranskan lisäksi ainakin saksaksi ja italiaksi ilmestyviä lehtiä syntyi joukoittain (Tarrow 1994, 54).⁹

9. Lehtien perustaminen liikkeiden käyttöön ei tietenkään rajaudu modernien kansallisvaltioiden syntykaudelle. Esimerkin toiselta puolen maailmaa ja lähempää historiasta tarjoaa Ruanda, missä 1990-luvun alkuvuosina diktatuurin heiketessä perustettiin paitsi laittomia poliittisia puolueita, myös lukuisia lehtiä, jotka pyrkivät demokratian edistämiseen (Sibomana 1999). Ruandan esimerkki kuitenkin muistuttaa »

Yhteiskunnalliset liikkeet eivät siis ainoastaan nosta asioita julkiseen keskusteluun. Ne ovat olleet tärkeässä osassa luomassa demokraattisen julkisuuden institutionaalista kehikkoa – tiedotusvälineitä ja järjestöverkostoja.

Kansalliset identiteetit ja sitoutuminen yhteiseen julkisuuteen

Kolmas edellytys kansallisvaltion laajuisiksi levittäytyneille yhteiskunnallisille liikkeille oli kansallisten identiteettien rakentaminen. Edellä käsitelyjen liikkeiden tavat kehystää kamppailunsa kaikkien kansalaisten asiaksi johtivat kansallisten kollektiivisten identiteettien kehittymiseen. Nämä identiteetit olivat eksklusiivisia, eli jakoivat maailman niihin jotka kuuluvat kansakuntaan ja niihin jotka ovat sen ulkopuolisia. Muidenkin kuin kansallisten ryhmien mobilisoiminen liikkeiksi on vaatinut eksklusiivisten identiteettien rakentamista. Työläisten ja kapitalistien vastakkainasettelu on tällaisista identiteettien vastakkainasetteluista modernien valtioiden historialle kansallisten identiteettien ohella merkityksellisin. Mutta myös niin kutsutut uudet yhteiskunnalliset liikkeet, kuten naisten tai etnisten vähemmistöjen liikkeet, ovat usein perustuneet omien eksklusiivisten identiteettien luomiselle (ks. Phillips 1996, 145). Varsinkin tällaisten liikkeiden radikaalimmille muodoille eksklusiivisten identiteettien rakentamistyö on palvellut liikkeen sisäistä yhteenkuuluvuutta ja sitoutumista yhteiseen toimintaan.

Identiteettityö ei kuitenkaan ole ollut välttämätöntä ainoastaan ihmisten mobilisoimiseksi usein riskialttiiseen ja vahvaa sitoutumista vaativaan kollektiiviseen toimintaan. Myös sitoutuminen keskusteluun yhteisistä poliittisista ongelmista kansallisessa

karmealla tavalla, että mediaa on helppo käyttää myös propagandan ja rasistisen kiihottamisen välineenä. Juvenál Habyarimanan diktatuuri vastasi paitsi vangitsemalla ja tapattamalla lehtien toimittajia, myös perustamalla radio- ja tv-aseman sekä joukon lehtiä. Ne lietsoivat pelkoa ja vihaa tutsivähemmistöä kohtaan ja tekivät esityötä yhdelle historian verisimmistä kansanmurhista vuonna 1994. Surullisen ironisesti (mutta kenties jotain vapaan tiedonvälityksen ihanteen yleisestä vetoavuudesta kertoen) propagandaradion- ja television nimi oli *Radio Television Libre des Mille Collines*.

julkisuudessa on ainakin jossain määrin edellyttänyt eksklusiivisten kansallisten identiteettien olemassaoloa. Toisten tunnustaminen legitiimeinä keskustelijoina on edellyttänyt, että heidät tunnustetaan tasavertaisina kansalaisina, kansakunnan jäseninä joilla on oikeus osallistua keskusteluun asioista jotka ovat kansakunnalle yhteisiä. (Ks. Calhoun 2002.)

Yhteenvetona voidaan sanoa, että yhteiskunnalliset liikkeet kollektiivisen toiminnan keinoineen, järjestöverkostoineen ja kulttuurisine kehyksineen ovat olleet välttämättömiä kansallisten julkisuuksien kehittymiselle. Liikkeiden lisäksi kansallisten julkisuuksien synnyn edellytyksiä olivat mediainstituutiot, joiden kehitystä kollektiivisen toiminnan episodit jouduttivat, sekä kansalliset identiteetit, jotka kehittyivät kulttuurisista kehyksistä joiden luomiseen liikkeet osallistuivat. Näistä havainnoista muodostuu analyttinen kehikko, jonka puitteissa tarkastelen Maailman sosiaalifoorumia liikkeiden luomana tapana kehittää globaalia poliittista julkisuutta.

Sosiaalifoorumiin keskustelupaikkana liittyy kuitenkin myös epätasa-arvoa luovia mekanismeja. Jotta näiden mekanismien erittely olisi mahdollista, on ennen foorumin analyysiin siirtymistä syytä vielä käsitellä lyhyesti niitä ulossulkemisen ja epätasa-arvoistamisen mekanismeja, joita kansallisten julkisuuksien kehitykseen liittyy.

2.2 Kansallisten julkisuuksien epätasa-arvoisuus

JULKISUUDET OVAT aina olleet poliittisten kamppailujen paikkoja. Kamppailua on käyty paitsi poliittisista asiakysymyksistä, myös julkista keskustelua itseään ohjaavista normeista. Tärkeä kamppailun kohteena ollut normi on koskenut keskusteluun osallistumisen ehtoja. Eri ryhmiä on pyritty sulkemaan julkisuuden ulkopuolelle useilla tavoilla. Ulossulkemisen mekanismeja on ainakin kolmenlaisia: muodollisia, rakenteellisia ja kulttuurisia.

Työläiset ja naiset oli suljettu *muodollisesti* varhaisten kansallisten julkisuuksien ulkopuolelle. Vaikka porvarillisen julkisuuden itseymmärrykseen kuuluivat periaatteet keskustelun tasa-arvoisuudesta ja kaikkien kansalaisten osallistumisoikeudesta,

kansalaisiksi luettiin vain omistavaan luokkaan kuuluvat valkoiset miehet. Poliittisten instituutioiden pelisääntöjen mukaan omistamattomilla luokilla ei ollut oikeutta asettua ehdolle tai äänestää vaaleissa, ja julkisuuden instituutiot, keskustelukahvilat ja lehtien palstat olivat niin ikään näiltä ryhmiltä kiellettyä aluetta. Instituutioihin ja niiden pelisääntöihin liittyvät ulossulkemisen muodot sinetöitiin rakenteellisella ja kulttuurisella ulossulkemisella.

Rakenteelliset rajoitukset työläisten ja naisten julkiselle osallistumiselle liittyivät varhaisten porvarillisten yhteiskuntien taloudellisiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Yksinkertaisimmillaan kyse oli siitä, että suurimmalla osalla työläisistä ja naisista ei yhteiskunnallisen asemansa perusteella ollut käytettävissä julkisen osallistumisen kannalta tarpeellisia resursseja. Taloudelliset resurssit, poliittisesti hyödylliset sosiaaliset verkostot ja koulutus olivat suurelta osin porvarismiesten etuoikeuksia.

Muodolliset ja rakenteelliset ulossulkemisen muodot legitimoitiin *kulttuurisella* ulossulkemisella. Käyttämällä diskursiivista valtaa porvarillisen julkisuuden hallitsijat työnsivät alistettuja ryhmiä julkisuuden marginaaleihin. Työväenluokkaisella aksentilla esitettyjä tai naiselliseksi ja siten oikukkaaksi ja epärationaaliseksi leimattuja puheenvuoroja pidettiin julkisuuteen sopimattomina. Alistetut ryhmät leimattiin julkisuudessa kykenemättömiksi itsenäiseen rationaaliseen ajatteluun ja poliittiseen argumentointiin (ks. Fraser 1992; Ryan 1992).

Saavuttaakseen institutionaalisten pelisääntöjen tasolla muodolliset oikeudet poliittiseen osallistumiseen, työläiset ja naiset joutuivat kamppailemaan heidät poliittisesti kykenemättömiksi leimaavaa diskursiivista valtaa vastaan. Tämä tapahtui hegeemonisen porvarillisen julkisuuden ulkopuolella toimivissa työläisten ja naisten vastajulkisuuksissa. Eliittiin kuuluvat naiset perustivat omia hyväntekeväisyys- ym. järjestöjään, jotka toimivat myös julkisen keskustelun paikkoina ja porvarillisesta julkisuudesta ulossuljetut omistamattomat luokat osallistuivat laajalti yhteiskunnallisiin liikkeisiin ja sitä kautta myös julkiseen keskusteluun. Myös työväenlehtien ja pamflettien poliittinen merkitys oli varsin voimakas jo varhain. (Fraser 1992, 115–117; Eley 1992, 303–306; Curran 1991.)

Vastajulkisuuksiksi (*counterpublics*) voidaan kutsua sellaisia julkisen keskustelun muotoja, jotka pyrkivät laajentamaan julkisuuden aluetta ja legitiimeiksi miellettyjen keskustelijoiden joukkoa (vrt. Fraser 1992; Warner 2002; ks. myös Negt & Kluge 1993 [1972]). Työläisten ja naisten vastajulkisuudet nostivat työväenkysymyksen ja naisten aseman julkisen keskustelun piiriin kuuluviksi asioiksi. Yhdistämällä julkisuudessa tapahtuvan diskursiivisen valtakamppailun kollektiiviseen toimintaan työväen- ja naisliikkeissä ne onnistuivat vähitellen murtamaan myös rakenteelliset ja muodolliset ulossulkemisen tavat. Omistamattomien luokkien ja naisten asema onnistuttiin politisoimaan ja molemmat ryhmät saavuttivat lopulta myös instituutioiden pelisääntöihin kirjatut oikeudet osallistua politiikkaan keskustelemalla ja äänestämällä.

Kaikkialla maailmassa nämä oikeudet eivät edelleenkään ole taattuina. Lisäksi niissäkin maissa, joissa muodolliset poliittisen ulossulkemisen mekanismit on lakkautettu, kamppailu rakenteellisia ja kulttuurisia ulossulkemisen muotoja vastaan jatkuu yhä. Rakenteellinen taloudellisesti-sosiaalinen epätasa-arvo estää edelleen monia ryhmiä osallistumasta julkisuuteen yhdenvertaisesti, ja diskursiiviseen vallankäyttöön perustuvat kulttuuriset mekanismit rajoittavat edelleen tasa-arvoa julkisuudessa. Esimerkiksi työväenluokkaisella tai jollekin etniselle vähemmistölle tyypillisenä pidetyllä aksentilla esitetyt tai naisten tarjoamat argumentit leimataan edelleen monissa yhteyksissä vähemmän arvokkaiksi (ks. Fraser 1992, 199; Mansbridge 1990, 127).

Julkista keskustelua käytäessä paitsi kamppaillaan yksittäisistä asiakysymyksistä, myös käydään jatkuvaa diskursiivista valtakamppailua itse politiikan tekemisen ja keskustelun käymisen normeista. Rajoja julkisuuden osallistujien ja ulos jätettävien sekä julkisuuteen kuuluvien ja yksityisyyden alueelle suojattavien asioiden välillä vedetään uudelleen keskustelujen kuluessa. Julkisuuden rajoihin liittyvissä poliittisissa kamppailuissa keskustelua jatketaan usein myös toisin keinoin – kollektiivisella toiminnalla.

2.3 Liikkeet, media ja identiteetit globaaleissa julkisuuksissa

JOS KANSALLISET julkisuudet tarvitsivat kehittyäkseen kansallisvaltion laajuisia yhteiskunnallisia liikkeitä, mediainstituutioita ja kollektiivisia identiteettejä, globaalien julkisuuksien voidaan ajatella edellyttävän samoja asioita maailmanlaajuisesti. Ja jos kansallisiin julkisuuksiin on liittynyt epätasa-arvoistavia mekanismeja joiden lakkauttamiseksi vastajulkisuudet ovat kampanneet, on syytä tarkastella myös globaaleihin julkisuuksiin liittyviä epätasa-arvon muotoja ja yrityksiä niiden poistamiseksi. Kollektiivisen toiminnan keinot ja järjestöverkostot ovatkin globalisoituneet hyvää vauhtia. Kun vielä liikkeiden julkisuuksissa kehittyi ”toisenlaisen globalisaation” käsite, syntyi uusi yhteiskunnallinen liike, jota tässä kirjassa kutsun globalisaatioliikkeeksi. Muun muassa mediainstituutioiden kansalliset piirteet, kielimuurit ja vahvan yhteisen identiteetin puute ovat kuitenkin esteitä sille, että globaalit julkisuudet kehittyisivät yhtä vahvoiksi kuin kansalliset niitä ennen.

Globalisaatioliike: repertuaarit, verkostot, kehukset

Vuosituhanneen vaihteen globaalin liikehdinnän mahdollistivat uudet maailmanlaajuiset toimintamuodot, ympäri maailmaa ulottuvat järjestöverkostot ja globalisaation sekä toisenlaisen globalisaation kulttuuristen tulkintakehyksien muodostuminen.

Globaalin kollektiivisen toiminnan repertuaarin tärkeimpiä elementtejä ovat ympäri maailmaa koordinoitusti järjestettävät mielenosoitukset ja vastakokoukset. Kansainvälisten (talous) instituutioiden kokousten liepeillä protestointi ei sinänsä ole uusi ilmiö. Latinalaisessa Amerikassa IMF:n ja Maailmanpankin rakennesopeutusohjelmien vaatimia julkisen talouden vyönkiristys- ja yksityistämiskuuureja vastaan on protestoitu 1970-luvulta alkaen (Teivainen 2002a). Länsi-Saksassa 80000 ihmistä marssi vastustaen Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin kokousta Berliinissä vuonna 1988 (Gerhards & Rucht 1992, 561). Ranskassa kehitysmaiden velkojen mitätöimistä

ajava liike sai paljon huomiota osakseen järjestämällä suurkonsertin Bastiljin aukiolla Ranskan vallankumouksen 200-vuotispäivänä 1989 (Agrikoliansky 2003). Vaikka näiden protestien kohteena olevat instituutiot ja asiakysymykset olivat globaaleja, itse mielenilmaukset rajoittuivat pitkälti kansalliselle tasolle.

Seattlen WTO-kokouksen vastaiset protestit vuonna 1999 merkitsivät siirtymää kansallisten julkisuuksien myötä kehittyneistä kansallisen tason kollektiivisen toiminnan muodoista toimintatapoihin, joita koordinoitiin globaalisti suoremmin kuin koskaan ennen. Itse kokouspaikoille matkusti valtavia määriä mielenosoittajia ympäri maailmaa, ja kymmenet tuhannet ihmiset osallistuivat samanaikaisesti mielenilmauksiin sadoissa kaupungeissa ympäri maailmaa (Almeida & Lichbach 2003). Globalisaatioliikkeen verkostoja ja internetiä hyödyntäen koordinoitua helmikuun 2003 mielenosoitukset Irakin sotaan vastaan keräsivät 11 miljoonaa osallistujaa 800 kaupungissa. Kyseessä oli maailmanhistorian suurin mielenosoitus, jonka seurauksena *New York Times* julisti globaalin julkisen mielipiteen ”maailman toiseksi supervallaksi” (Anheier, Glasius & Kaldor 2003, 3). Internet on ollut välttämätön työkalu tällaisen koordinaation saavuttamiseksi; sen kehitystä voidaan pitää jopa tärkeimpänä selityksenä kollektiivisen toiminnan globalisaation uudelle aallolle.

Kuten edeltäjänsä kansallisella tasolla, nykyiset globaalit liikkeet yhdistävät kollektiivista toimintaa julkisen keskustelun käymiseen. Kyläkokouksista on siirrytty globaaleihin vastakokouksiin ja painokoneet vaihdettu internet-sivustoihin. Vastakokoukset ovat muodostuneet osaksi liikkeiden repertuaaria vähitellen. Niitä on järjestetty ainakin vuodesta 1984 alkaen, kun joukko taloustieteilijöitä ja aktivisteja kokoontui Lontoon G7-kokouksen liepeillä (Agrikoliansky 2003, 4). Edellä mainittujen Berliinin vuoden 1988 ja Pariisin vuoden 1989 protestitahtumien yhteydessä järjestettiin niin ikään vastakokoukset. Myös YK-kokousten liepeillä järjestetyt kansalaisjärjestökokoukset Rion ilmastokokouksesta 1992 ja Pekingin maailman naisten kokouksesta 1995 alkaen ovat olleet tärkeitä etappeja prosessissa, joissa suurten joukkojen kokoukset ovat kehittyneet osaksi globaalia kollektiivisen toiminnan repertuaaria.

Eräänlainen huipentuma tässä prosessissa on Maailman sosiaalifoorumi. MSF eroaa edeltäjistään olemalla itsenäinen ja pysyvä instituutio. MSF on Maailman talousfoorumin vastakokous, mutta itsenäinen tapahtuma sikäli, että sitä ei järjestetä maailman valtaapitävien kokouksen liepeillä pohjoisella pallonpuoliskolla, vaan Etelässä (tähän mennessä Brasiliassa, Intiassa, Keniassa, Malissa, Venezuelassa ja Pakistanissa), jolloin suurin osa osallistujista on eteläisen pallonpuoliskon asukkaita, joilla ei olisi varaa matkustaa kokoukseen pohjoisessa. Sosiaalifoorumi poikkeaa sitä edeltävistä kertaluontoisista vastakokouksista myös olemalla jatkuva prosessi. Maailmanlaajuinen päätapahtuma järjestettiin aluksi joka vuosi ja nykyisin joka toinen, mutta maanosittaisia, kansallisia ja paikallisia foorumeita järjestetään joka vuosi satoja ympäri maailmaa.

Globaalit järjestöverkostot ovat olleet edellytys globaalien liikkeiden synnylle, samaan tapaan kuin kansalliset verkostot tukivat kansallisten liikkeiden kehitystä. Jos kohta internet onkin ollut välttämätön väline suurmielenosoitusten ja vastakokousten järjestämiseksi, eivät nämä globaalit tapahtumat olisi olleet mahdollisia ilman olemassa olevia järjestöjä ja niiden välisiä yhteistyösuhteita.

Maailmanlaajuiset järjestöverkostot ovat kasvaneet viime vuosikymmeninä vauhdikkaasti. Kansainvälisten kansalaisjärjestöjen jäsenmäärä kasvoi seitsemälläkymmenellä prosentilla 1990-luvulla. Järjestöjen lukumäärän toisen maailmansodan jälkeen alkanut tasainen kasvu vauhdittui niin ikään huomattavasti vuosituhannen viimeiseltä vuosikymmeneltä alkaen. Eriytyisen nopeaa on ollut kehitysyhteistyötä tekevien järjestöjen kasvu. Vuosituhannen lopulla järjestöjen antaman kehitysavun määrä ylitti kaikkien maailman valtioiden yhteensä antaman avun (Anheier & Glasius & Kaldor 2003, 11–14). Nämä globaalit järjestöverkostot ovat olleet tärkeä edellytys globalisaatioliikkeen mobilisoimiselle ja Maailman sosiaalifoorumin järjestämiselle. Yhteenliittymä joka järjesti ensimmäisen MSF:n syntyi brasilialaisten (ammattiliittojen keskusjärjestö CUT, maattomien maatyöläisten liike MST ym.) ja ranskalaisten (erityisesti Attac) järjestöjen verkoston solmukohtaan. Sittemmin foorumia

koskevista asioista päättämään on perustettu kansainvälinen neuvosto (*international council*), joka on niin ikään koottu olemassa olevia yhteistyöverkostoja käyttäen: jäsenet on valittu niin, että jokainen mukana oleva järjestö on kutsunut yhteistyökumppaneitaan mukaan.

Foorumin järjestämiselle välttämättömiä ovat myös lukuisat järjestöverkostot, joilla ei ole sen kummempaa yhteyttä kansainväliseen neuvostoon. Neuvosto järjestää vain pienen osan foorumilla pidettävistä tuhansista tilaisuuksista – omia tilaisuuksiaan voi foorumin puitteissa järjestää mikä tahansa järjestö tai järjestöjen yhteenliittymä, joka sitoutuu foorumin peruskirjassa määriteltyihin sääntöihin. Paitsi että Sosiaalifoorumi on hyödyntänyt olemassa olevia järjestöverkostoja, se on myös luonut uusia. Kansainvälinen neuvosto on globaalien järjestöverkostojen tärkeä solmukohta ja foorumin tapahtumissa luodaan jatkuvasti yhteyksiä – järjestöjen välisistä muodollisista yhteistyösopimuksista henkilökohtaisiin vapaamuotoisiin tuttavuuksiin – jotka toimivat tulevan yhteistyön perustana.

Globalisaatio, antiglobalisaatio, globalisaatiokritiikki (*Globalisierungskritik*), globaali oikeudenmukaisuus (*global justice*) ja toisenlainen globalisaatio (*altermondialisme*) ovat olleet globalisaatioliikettä yhdistämään pyrkiviä *kulttuurisia kehyksiä*. Ennen kuin globalisaatiota voidaan vastustaa tai esittää sille vaihtoehtoisia muotoja, on itse globalisaation käsitteen oltava olemassa. Ennen 1990-luvun loppua Latalaisen Amerikan, Ranskan ja Saksan mielenosoitukset kansainvälisiä talousinstituutioita vastaan ja köyhimpien maiden velkojen mitätöimiseksi pysyivät vielä melko erillisinä kansallisina tapahtumina koska globaali toiminnan koordinointi ja järjestöverkostot eivät vielä olleet niin kehittyneitä, eikä ollut olemassa ”globalisaatiota”, jonka vastustaminen, kritisointi tai suunnan muuttaminen olisi yhdistänyt näitä eri kamppailuja. Yksittäistapauksia käsitteiden *mondialisation* ja *globalization* käytöstä löytyy jo 1960- ja 1970-luvuilta, mutta varsinainen globalisaatiokeskustelu alkoi akateemisena keskusteluna 1980-luvun lopulla. Valtavirran julkisuuteen globalisaatio tuli Suomessa 1990-luvun viimeisinä vuosina; suurella volyyymilla itse asiassa vasta globalisaatioliik-

keen nousun myötä (ks. Lounasmeri 2006; Raumolin 1998; suomalaisessa valtajulkisuudessa käydyin globalisaatiokeskustelun vaiheita kartoitan tarkemmin tämän kirjan luvussa 5).

Kiistat globalisaation määritelmästä ja liikkeen itsensä nimestä ovat mielenkiintoinen esimerkki siitä, miten eräs liikkeiden keskeisimmistä toimintatavoista on julkisuudessa tapahtuva kamppailu yhteiskunnallisten prosessien nimeämisestä, määrittelemisestä ja sitä kautta tapahtuvasta politisoimisesta. Vain kehystämällä ilmiöt ymmärrettäviksi ja vetoaviksi liikkeet voivat saada tukea vaatimuksilleen. Lukuisat itse liikkeen nimeen ja sen vastustuksen, kritiikin tai muuttamisen kohteen määrittelyyn liittyvät käsitteet eri kielialueilla kertovat siitä, että globalisaatioon liittyvät kehukset eivät ainakaan vielä ole lainkaan niin vahvasti vakiintuneita kuin edellä käsittelemiemme kansallisten liikkeiden pääkehukset olivat. Tässä kirjassa kannan korteni kekoon tässä määrittelykilvassa ja kutsun liikettä *globalisaatioliikkeeksi*. Nimi on lyhyt ja yksinkertainen ja vailla sen kummempia poliittisia konnotaatioita. Tarkoitus on lähinnä todeta liikkeen olevan globaalisti toimiva ja keskittyvän globaaleihin asiasisältöihin.

Osa liikkeen toimijoista itse mutta erityisesti sen vastustajat ja lehdistö käyttivät aluksi nimeä globalisaation vastustajat (*anti-globalization movement, antimondialisation, Antiglobalisierung*). Koska liike kuitenkin edistää poliittisen toiminnan ja kulttuurisen vuorovaikutuksen globalisaatiota ja osa sen toimijoista myös kannattaa monia globaalin taloudellisen vuorovaikutuksen muotoja, halusivat jotkut tarkentaa vastustavansa vain uusliberaalia globalisaatiota (*anti-neoliberal globalization movement*) tai suuryhtiöiden ohjaamaa talouden globalisaatiota (*anti-corporate globalization movement*). Suomen kielessä liikkeen omissa teksteissä ja myöhemmin myös akateemisissa (ks. esim. Väyrynen 2001; Lindholm 2005) ja jossain määrin valtajulkisuuden keskustelussa vakiintui muoto globalisaatiokriittinen liike (*Globalisierungskritiker, globaliseringskritiska rörelsen*). Englannin kielessä liikkeen itsensä ja akateemisen keskustelun käyttämäksi käsitteeksi vakiintui *global justice movement*, ranskassa *antimondialisation* kääntyi muotoon *altermondialisation*, vaihtoehtoinen globalisaatio.

Globalisaatioliikkeen tavat määritellä itsensä ja ajamansa asiat eivät ole yhtenäiset, eikä liike ole organisoitunut lankaan sillä tavalla kuin edellä käsitellyt kansalliset liikkeet tai vaikkapa työväenliike. Globalisaatioliike sellaisenaan määrittelee maailmanlaajuisen kollektiivisen toiminnan tulevaisuutta ehkä vain yhtenä toimijaryhmänä muiden joukossa. Globaalien toimintarepertuaarien ja niiden edellyttämien teknologioiden (edullinen matkustaminen, internet jne.) sekä globaalien järjestöverkostojen kehitys kuitenkin antaa hyvän syyn olettaa, että tulevaisuudessa maailmanlaajuiset liikkeet ovat yhä tärkeämpiä poliittisen toiminnan muotoja ja niiden julkisuuteen nostamat ongelmat määrittelevät yhä enemmän maailmanpoliittista agenda.

Maailman sosiaalifoorumi ja mediainstituutiot

Toinen edellytys globaalien julkisuuksien synnylle ovat mediainstituutiot, jotka kykenevät luomaan kulttuuristen symbolien kierron tiloja jotka ulottuvat kaikkialle maailmaan. Kansallisvaltion laajuudelle ulottuvat mediainstituutiot, jotka kehittyivät yhtä jalkaa poliittisten konfliktien ja liikkeiden toiminnan kanssa, olivat edellytys kansallisten julkisuuksien synnylle. Nykyisiin erilaisiin julkisuuksiin osallistumisen määritellessä ihmisten elämää yhä enemmän, voidaan liikkeiden ja median välisen vuorovaikutuksen ajatella olevan entistä tärkeämpi osa globaalia poliittista todellisuutta.

Maailman sosiaalifoorumin järjestäjien mukaan tärkeä syy suurkokouksen järjestämiselle ja sen sijoittamiselle samaan ajankohtaan Maailman talousfoorumin kanssa onkin juuri tiedotusvälineiden huomion herättäminen. Itse asiassa koko ajatus vastakokouksesta kollektiivisen toiminnan muotona perustuu pitkälti mediahuomion tavoittelulle. Kyse on siitä yksinkertaisesta ilmiöstä, että poliittisen ja taloudellisen vallan huippujen kokoukset ovat automaattisesti uutisia. Koska tällaisissa kokouksissa tehtävät päätökset vaikuttavat ihmisten elämään, vastuulliset tiedotusvälineet pyrkivät pitämään huolen siitä, että kansalaiset tietävät mitä niissä puhutaan. Sosiaalifoorumi pyrkii käyttämään hyväkseen sitä tosiasiaa, että antaakseen tasapainoisen kuvan tapahtumista ja täyttääkseen siten demokraattisen funktiona,

tiedotusvälineiden on annettava ääni myös valtaapitävien kokouksessa esitettyjä näkökulmia vastustaville tahoille. Tämä ei välttämättä tarkoita, että sosiaalifoorumi ja talousfoorumi saisivat saman verran palstatilaa maailman mediassa. Kokonaan käsittelemättä sosiaalifoorumia on kuitenkin ollut vaikea jättää.

Tuhansittain toimittajia onkin saapunut seuraamaan Maailman sosiaalifoorumia vuosittain. Järjestäjät ovat varautuneet palvelemaan näitä globaalin julkisuuden portinvartijoita hyvin. Lehdistötilaisuuksia järjestetään foorumin aikana lukemattomia, toimittajille on järjestetty hyvät internet- ja puhelinyhteydet ja lehdistökortilla ovet tilaisuuksiin aukeavat silloinkin kun sali sattuu olemaan niin täynnä, että muita osallistujia ei enää sisään mahdu. Kattavaa tutkimustietoa sosiaalifoorumin käsittelystä maailman tiedotusvälineissä ei ole, mutta ainakin taipaleensa alkuvaiheessa sosiaalifoorumi sai vähintään kohtalaisesti mediahuomiota. Ensimmäiset foorumit pidettiin Brasiliassa, ja Latinalaisen Amerikan lehdistön lisäksi esimerkiksi Ranskassa foorumista kirjoitettiin melko paljon. Ranskalaisilla oli varsin keskeinen osa foorumin järjestelyissä, ja jopa maan huippupoliitikoista monet matkustivat Porto Alegreen 2002 ja 2003. Suomessa vuoden 2002 foorumi sai lähes yhtä paljon palstatilaa maan kymmenessä suurimmassa lehdessä kuin saman vuoden talousfoorumi, vaikka jälkimmäisessä tilaisuudessa Suomen pää- ja ulkoministerit kävivät pokkaamassa maailman kilpailukykyisimmän maan palkinnon. Vaikka maailman tiedotusvälineet ovatkin keskittyneet varsin vahvasti muutamiksi jättiyrityksiksi (ks. Held ym. 1999, 347–349), myös yritysmaailman edustajia kohtaan kriittiset puheenvuorot näyttävät saavan ainakin jonkinlaista näkyvyyttä.

Samaan tapaan kuin kansalliset liikkeet aikanaan loivat uusia tiedotusvälineitä olemassa olevien käytön lisäksi, myös sosiaalifoorumilla kokoontuvat globaalit liikkeet ovat pyrkineet kehittämään uusia tiedonvälityksen muotoja. Foorumin oma laaja nelikielinen verkkopalvelu sisältää keskusteluja etukäteen taustoitettavaa sekä niistä jälkikäteen raportoivaa materiaalia, keskusteluja itse foorumin luonteesta sekä muun muassa työkalun, jonka avulla erilaisia keskusteluja foorumilla järjestävät järjestöt

voivat päästä yhteistyöhön samankaltaisia aiheita käsittelevien tilaisuuksien järjestäjien kanssa. Tämän lisäksi lukuisat järjestöt julkaisevat foorumiin liittyviä tekstejä, kuvia ja videoita verkossa, järjestävät tilaisuuksia, joissa ihmiset voivat osallistua foorumin keskusteluihin kotimaastaan suorien internet-välitteisten videoneuvotteluyhteyksien kautta sekä kokeilevat erilaisia internet-välitteisen kollektiivisen kirjoittamisen ja tekijänoikeusvapaan julkaisemisen muotoja.

Eräs mielenkiintoinen foorumin tapahtumien uutisoimiseksi kehitetty verkkopalvelu on *Ciranda.net*. Ajatuksena oli soveltaa ilmaisohjelmien kehittämisestä tuttua copyleft-periaatetta journalismiin. Ajatuksena on copyright-ajattelun vastaisesti luovuttaa oman työn tulokset ilmaiseksi muiden käyttöön sillä ehdolla että muut vastaavasti luovuttavat yhteiseen käyttöön oman työnsä tuloksia – toimintatapa, jota käyttäen esimerkiksi Linux-käyttöjärjestelmä on rakennettu. Journalismiin periaatetta sovellettiin perustamalla eräänlainen ilmainen juttupankki. Kuka tahansa yli viidestäsadasta rekisteröityneestä käyttäjästä sai yksinkertaisen verkkolomakkeen avulla laittaa oman juttunsa luettavaksi. Kaikki käyttäjät olivat joko ammattijournalisteja tai joidenkin järjestöjen verkkosivuille materiaalia tuottavia toimittajia. Luovuttamalla omat juttunsa yhteiskäyttöön kaikki projektiin osallistujat saivat myös vapaat oikeudet painaa omissa lehdissään tai julkaista verkkosivuillaan muiden *Ciranda.net*:iin lähettämiä juttuja. Sivuille näin syntynyt sosiaalifoorumijuttupankki oli myös kokonaisuudessaan suoraan avoin kaikille halukkaille lukijoille. Juttuja ei valikoitu millään tavalla, vaan ajatuksena oli, että käyttäjät valitsevat omiin medioihinsa juttupankin parhaat jutut ja näin muodostuvan itsevalikointiprosessin myötä laadukkaimmat tekstit päätyvät laajimpaan levitykseen.

Mediainstituutiot ovat kuitenkin vielä kaukana sellaisesta maailmanlaajuistumisen asteesta että voitaisiin puhua yhdestä yhtenäisestä globaalista julkisuudesta. Ilmeisin rajoitus tällaiselle kehitykselle ovat kielimuurit. Huolimatta satelliittiteleviosta, internetistä ja uutistoimistoista joiden välittämä tieto käännetään lukuisille kielille, globaali julkisuus koostuu edelleen kansallisista, kansallisilla kielillä toimivista julkisuuksista. Vaikka

englannin asema globalisaation aikakauden *lingua francana* vahvistuu jatkuvasti, kansallisten mediainstituutioiden järjestelmä on edelleen varsin vahva. Suurin osa ihmisistä lukee tai kuulee edelleen uutisensa mieluiten äidinkielellään.

Kansalliset rajat näyttäisivät koskevan erityisesti niitä julkisen kommunikaation muotoja, joissa poliittisia mielipiteitä ilmaistaan kaikkein selvimmin. Viihdeteollisuus lienee julkisuuden muodoista globaalein. Samat elokuvat ja listahitit pyörivät kaikkialla maailmassa. Vaikka suuri osa niistä onkin Yhdysvaltojen vientituotteita muualle maailmaan, voi nykyisin vaikkapa intialaisen Bollywood-leffan käydä katsomassa monessa suurehkossa kaupungissa Helsingistä Dar es Salaamiin. Uutisetkin leviävät varsin hyvin kaikkialle maailmaan, vaikka niistä usein saadaankin eri kansallisilla kielillä raportoidut versiot. Mielipidekirjoitukset ja asiantuntijakolumnit tuntuvat kuitenkin olevan enimmäkseen kansallista tuotantoa, ja suositut keskusteluohjelmat, joissa aiheet ja osallistujat tulevat kaikkialta maailmasta ovat edelleen harvinaisuuksia. Esimerkiksi globalisaatioliikkeen mielenosoituksista on kyllä raportoitu uutisissa ympäri maailmaa, mutta keskustelu mielenosoittajien tavoitteista ja tapahtumien seurauksista kolumneissa, mielipidekirjoituksissa ja televisioäitelyissä on ollut kansallisempaa.

Mediateknologiset ja jossain määrin myös institutionaaliset edellytykset globaalille julkisuudelle ovat siis olemassa. Monia muutoksia kansallisissa mediainstituutioissa, ihmisten tavoissa käyttää mediaa, keskustelua ohjaavissa kansallisissa poliittisissa kulttuureissa ja kielitaidon kehityksessä pitäisi tapahtua ennen kuin voitaisiin puhua yhtenäisestä globaalista julkisuudesta. Unohtaa ei tietysti sovi myöskään sitä, että maailman väestöstä kolmella neljänneksellä ei ole pääsyä internetiin ja 18 prosenttia ei osaa lukea (Internet World Stats 2010; CIA 2010). Muun muassa näistä tekijöistä johtuen globaalista julkisuudesta tuskin tuleekaan koskaan kansallisten julkisuuksien laajennettua kopiota.

Identiteetit ja sitoutuminen globaaliin keskusteluun

Kollektiivisen toiminnan episodit, jotka edesauttoivat kansallisten julkisuuksien kehitystä, tuottivat kulttuurisia kehyksiä jotka

kehittyivät eksklusiivisiksi kansallisiksi identiteeteiksi. Tällaiset identiteetit ja niiden luomat solidaarisuuden tunteet olivat välttämättömiä liikkeiden mobilisoimiseksi. Mutta ne ovat myös saaneet kansalaiset sitoutumaan julkiseen keskusteluun niiden kanssa, joiden katsotaan jakavan sama identiteetti ja olevan osa samaa poliittista yhteisöä. Asiat on miellettäviä yhteiseksi jollekin sellaiselle ryhmälle jonka puitteissa niille on mahdollista tehdä jotain, ja toiset keskustelijat miellettäviä ihmisiksi, joiden mielipiteeseen kannattaa yrittää vaikuttaa.

Kenties merkittävin ero kansallisten julkisuuksien ja nykyisin kehittyvien globaalien julkisuuksien välillä on että jälkimmäisiin ei juuri liity keskustelijoita yhdistävää identiteettiä. Kansalliseen identiteettiin eivät toki ole koskaan olleet yhtenäisiä ja kyseenalaistamattomia, mutta silti tarpeeksi vahvoja luomaan sitoutumista yhteiseen keskusteluun ja muuhun poliittiseen toimintaan. Vastaavan identiteetin puute takaa, että globaalista julkisuudesta tuskin koskaan tulee kansallisen vastinparinsa kaltaista. Mutta mikä voisi saada ihmiset sitoutumaan globaaliin julkisuuteen edes jollain heikommalla tavalla?

Globaali julkisuus koostuu keskustelun kierrosta useissa julkisuuksissa, joista jotkut ovat yhteydessä poliittisen vallankäytön instituutioihin ja jotkut niiden kyseenalaistajiin. Monet näistä julkisuuksista rakentuvat jonkinlaisten enemmän tai vähemmän eksklusiivisten identiteettien ympärille. Usein eri julkisuuksien keskustelujen virrat eivät risteä lainkaan. Mutta jotta globaalista julkisuudesta voidaan millään tasolla puhua, erillisten julkisuuksien on jossain vaiheessa kohdattava. Niiden osallistujien on siis oltava valmiit muotoilemaan argumenttinsa, että vastapuoli ymmärtää argumentit ja näkee ne yleisesti tunnustetut oikeuttamisen maailmat (ks. luku 5) joihin argumentit vetoavat, vaikka eivät tämän tuloksena olisikaan yhtä mieltä asioista.

Maailman sosiaalifoorumi on esimerkki globaalien keskustelun paikasta, jonka osallistujia ei yhdistä erityisen vahva identiteetti. Monet äänet MSF:n sisällä ovat vaatineet foorumin muuttamista vahvemmin yhtenäisen liikkeen suuntaan, yhdistävine päämäärineen ja identiteetteineen (Rönkkö 2008). Foorumin alkuperäiset järjestäjät ovat kuitenkin pitäneet kiinni MSF:n

peruskirjaan kirjatusta periaatteesta, jonka mukaan kyse on tapahtuman nimen mukaisesti vain foorumista, julkisen keskustelun paikasta. Sosiaalifoorumilla kokoontuvat julkisuudet ovat kokoontuneet lukuisen poliittisten ongelmien ympärille ja niitä pitävät yhdessä useat erilaiset identiteetit. Ainoa kaikkia osallistujia yhdistävä tekijä näyttäisi olevan toisenlaisen globalisaation kulttuurinen kehys, joka on, kuten edellä olemme nähneet, melko hajanainen. Siitä tuskin kehittyy ainakaan lähiaikoina selkeää yhdistävää identiteettiä, joka edesauttaisi sosiaalifoorumia muuttumaan samanlaiseksi vallankumoukselliseksi toimijaksi kuin liikkeet, jotka liittyivät kansallisvaltioiden ja kansallisten julkisuuksien syntyyn. Foorumiin liittyvissä julkisuuksissa on kyllä pyritty käsitteellistämään ja mobilisoimaan globaalia vallankumouksellista subjektia. Tunnetuin yritys on varmasti Michael Hardtin ja Antonio Negrin (2005) ’väki’ (*multitude*). Näiden tekstien hurjasta suosiosta huolimatta läheskään kaikki MSF:n osallistujat eivät identifioi itseään osaksi Hardtin ja Negrin moninaisuutta tai heidän vallankumouksellista projektiaan. Sosiaalifoorumi on kaukana vallankumouksellisesta liikkeestä tai edes poliittisesta toimijasta jolla on tiukasti rajatut yhteiset tavoitteet.

2.4 Globaalien julkisuuksien ja MSF:n epätasa-arvoisuus

MAAILMAN SOSIAALIFOORUMI pyrkii kyseenalaistamaan monia globaalin julkisuuden muodollisia, rakenteellisia ja kulttuurisia epätasa-arvoa luovia mekanismeja. Monet marginalisoidut ryhmät ovat onnistuneet saamaan äänensä globaaliin julkisuuteen sosiaalifoorumin kautta. Kokonaisuutena foorumi kyseenalaistaa niitä globaalin politiikan kulttuurisia mekanismeja, jotka pyrkivät eristämään taloudelliset kysymyksen julkisen keskustelun ulkopuolelle. Epätasa-arvon mekanismit ovat kuitenkin haaste myös foorumin sisäisissä julkisuuksissa.

MSF vastustaa globaalin julkisuuden epätasa-arvoisuutta

Yhtäältä Maailman sosiaalifoorumi jatkaa edelleen edellä esitellyjä naisten ja työläisten vastajulkisuuksien kamppailuja tasa-arvoisemman julkisuuden puolesta. Naisilla ei edelleenkään ole

monissa maissa muodollista äänioikeutta, puhumattakaan rakenteellisista jakautumiseen liittyvistä ja kulttuurisista eli keskustelussa itsessään muodostuvista resursseista. Sosiaalifoorumeilla naisliikkeet ovat olleet varsin vahvasti esillä ja työskennelleet sukupuolinäkökulman sisällyttämiseksi moniin foorumin keskusteluihin. Omistamattomat luokat ovat globaalissa mittakaavassa katsottuna edelleen julkisuuden marginaalissa. Vaikka muodollista äänioikeutta ei rajoitettaisikaan omaisuuden perusteella, rakenteellinen ja kulttuurinen epätasa-arvo on edelleen vahvaa. Brasilian maattomat maatyöläiset ja Intian dalitit eli kastittomat ovat esimerkkejä köyhien työtätekevien ihmisten ryhmistä, jotka ovat osallistuneet vahvasti sosiaalifoorumeihin ja käyttäneet tilaisuuden hyväkseen saada äänensä kuuluviin globaaleissa julkisuuksissa. Rikkaissa demokraattisissa valtioissa elää myös jatkuvasti kasvava joukko, jolta poliittinen osallistuminen on edelleen muodollisestikin kielletty. Myös tämä joukko, laittomat siirtolaiset, ovat osallistuneet erityisesti Euroopan sosiaalifoorumeilla käytyihin keskusteluihin. Vaikka nämä ryhmät ovat käyttäneet sosiaalifoorumeita julkisen osallistumisen välineinä, ne eivät välttämättä ole olleet tasa-arvoisia osallistujia edes siellä. Ennen foorumin sisäisen tasa-arvon ongelmien tarkastelua tutkin kuitenkin lyhyesti globaalia julkisuutta rajaavaa diskursiivista mekanismia, *ekonomismin politiikkaa*.

Vaikka sosiaalifoorumi tuo yhteen monia ryhmiä globaalin julkisuuden marginaaleista, foorumia yhdistävä vaihtoehtoisen globalisaation kehys ei viittaa esimerkiksi maailman kaikkien marginalisoitujen ryhmien yhdistämiseen tai muuhun sentapaiseen. Pikemminkin kyse on vastakehyksestä, joka määrittyy vastapuolensa, ”uusliberaalin globalisaation” ja sen edustajina pidettyjen instituutioiden kautta. Peruskirjansa mukaan sosiaalifoorumi on

[...] avoin kohtaamispaikka sosiaalisille liikkeille, jotka vastustavat uusliberalismia [...] Maailman sosiaalifoorumeilla ehdotetut vaihtoehdot ovat vastakkaisia sille globalisaatioprosessille, jota johtavat ylikansalliset suuryritykset ja näiden yritysten etuja palvelevat hallitukset ja kansainväliset instituutiot. (World Social Forum Charter of Principles 2001.)

Ylikansallisten yritysten rakenteellinen valta maailmanpolitiikassa onkin kasvanut viime vuosikymmeninä voimakkaasti. Tätä ovat edesauttaneet poliittiset päätökset rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purkamiseksi, mutta myös teknologinen kehitys joka helpottaa pääomaliikkeitä ja tuotannon siirtämistä maihin, joiden hallitukset ja työntekijät vaativat yrityksiltä vähemmän. Yritysten mahdollisuudet painostaa hallituksia itselleen edullisten poliittisten päätösten aikaansaamiseksi ovat näin kasvaneet. Kansainväliset talousinstituutiot, jotka MSF:n peruskirjassa ilmaistun näkemyksen mukaan palvelevat suuryritysten etuja, ovat niin ikään kasvattaneet vaikutusvaltaansa demokraattisempien globaalien instituutioiden kuten YK:n yleiskokouksen ja UNCTADin kustannuksella (Patomäki & Teivainen 2003, 30–38). Talousinstituutioiden sääntöihin kirjatusta muodollisesta epädemokraattisuudesta ja niiden vaikutusvallasta ohi kansallisten demokraattisesti valittujen hallitusten on kirjoitettu paljon. Vuonna 2008 alkaneen talouskriisin aikana onkin esitetty jälleen erilaisia ehdotuksia talousinstituutioiden järjestelemiseksi uudelleen ja kehittyvien maiden vaikutusvallan lisäämiseksi.

Tämän tutkimuksen julkisuusnäkökulmasta on kuitenkin mielenkiintoisempaa tarkastella maailmantalouspoliittista julkisuutta rajoittavia kulttuurisia, julkisuudessa käytettäviä strategioita. Teivo Teivainen kutsuu diskursiivista strategiaa, jolla on pyritty legitimoimaan yritysten ja talousinstituutioiden vallan kasvattamista, *ekonomismiksi*. ”Ekonomismi on strategia joka määrittelee tietyt instituutiot ja asiakysymykset ’taloudellisiksi’ ja käyttää taloudellisen neutraaliuden doktriinia pystyttääkseen rajan ’taloudellisen’ ja ’poliittisen’ välille” (Teivainen 2002a, 1). Ekonomismi on siis tieteellisessä ja poliittisessä julkisuudessa käytetty diskursiivinen strategia, joka määrittelee ’talouden’ alueeksi, jonka hallintaa ohjaa ainoastaan rationaalinen optimitointi. Näin se pyrkii suojaamaan ’taloudellisiksi’ määritellyt kysymykset tavallisten kansalaisten kriittiseltä keskustelulta hyväksymällä legitimeiksi vain tietynlaisen rationaalisuuden näkökulmasta esitetyt argumentit ja legitimeiksi puhujiksi vain tietyllä tavalla pätevoityneet asiantuntijat. Kyse ei ole siitä, että kukaan muu kuin taloustieteilijä ei saisi puhua taloudesta ja

kaikkien muiden argumenttien kuin uusklassisen taloustieteen teorioiden tai ekonometristen kaavojen käyttö olisi kielletty. Uusklassisen taloustieteen oppeihin, joille talousinstituutiot suosituksensa perustavat, kuuluu kuitenkin olennaisena osana neutraaliuden doktriini, ja tähän doktriiniin vetoaminen on tapa epäpolitisoida maailmantalousspoliittisia kysymyksiä.

Esimerkiksi kelpaavat Bretton Woods -instituutioiden velkaantuneilta mailta vaatimat rakennesopeutusohjelmat. Moniin ohjelmiin sisältyneet vaatimukset vesihuollon yksityistämisestä voidaan esittää taloudellisen tehokkuuden ohjaaman rationaalisuuden sanelemina epäpoliittisina toimenpiteinä. Tällöin ajatellaan, että vesihuollon yksityistäminen tekee siitä tehokkaampaa ja hyödyttää lopulta kaikkia. Asia voidaan myös politisoida huomauttamalla että jotkut saattavat hyötyä toimenpiteestä enemmän kuin toiset, ja se kenen hyöty asetetaan etusijalle on poliittinen valinta. Yritys voi esimerkiksi ostaa yksityistettävän vesijärjestelmän, tehdä hyvät voitot ja jopa parantaa vedenjakelua keskivertokuluttajalle. Jos tästä kuitenkin seuraa, että hintoja on korotettava niin, että köyhimmät jäävät kokonaan ilman vettä, on tehtävä poliittinen valinta osakkeenomistajien sekä keskivertokuluttajan ja köyhimmän vedentarvitsijan tarpeiden välillä.

Maaailman sosiaalifoorumien vastajulkaisuudet pyrkivät juuri tämän kaltaiseen taloudellisina esitettyjen kysymysten politisointiin. Näin ne kyseenalaistavat maailmantalousspoliittista julkisuutta rajoittavia julkisuusstrategioita ja pyrkivät laajentamaan julkisuuden piiriä asiantuntijoina pidettyjen ja muodollista poliittista päätöksentekovaltaa käyttävien piiriin ulkopuolelle. Vaatimus tällöin on, että periaatteessa kaikkien niiden, joita tehty päätökset koskevat, on voitava osallistua niitä koskevaan keskusteluun.¹⁰

10. Olisi toki naiivia ajatella, että jokaiseen taloudesta käytävään keskusteluun pitäisi aina osallistua kaikki mahdolliset kiinnostuneet, ja että asiantuntijuudella ei olisi julkisuudessa mitään erityistä arvoa. Käytännön keskusteluissa asiantuntijapuheenvuoroja on usein järkevää suosia erityisesti keskustelun ajallisten rajoitusten takia (ks. Estlund 2002). Kyse onkin enemmän yleisestä periaatteesta ja vaatimuksesta että yhä »

MSF:n sisäinen epätasa-arvo

Maaailman sosiaalifoorumi on julistanut itsensä kaikille avoimeksi keskustelupaikaksi. Käytännössä joitakin rajoituksia osallistumiselle on asetettu, jopa eksplisiittisesti, muodollisella tasolla. Ensinnäkin, aseita poliittisen toiminnan välineinä käyttävät organisaatiot ja poliittiset puolueet on suljettu foorumin ulkopuolelle. Näiden rajoitusten tarkoituksena on pitää MSF väkivallattoman poliittisen keskustelun paikkana ja välttää poliittisten puolueiden yritykset vallata foorumi omiin tarkoituksiinsa. Pelkona on, että jos yhden puolueen ideologia pääsee liian hallitsevaan asemaan, sille vastakkaiset näkemykset joutuvat foorumilla syrjään. Paradoksaalisesti muodolliset osallistumisrajoitukset ovat tarpeen estämään kehitystä, joka voisi rajoittaa osallistumista vielä pahemmin.

Toinen muodollisen ulossulkemisen muoto liittyy MSF:n luonteeseen vastajulkisuutena. Koska toisenlaisen globalisaation kulttuurinen kehys määrittelee MSF:n vastapuoleksi ylikansalliset yritykset ja niiden palvelijoiksi nähdyt järjestöt, näiden edustajat eivät ole tervetulleita foorumille. Maaailmanpankin edustajille on ilmoitettu, että maailmassa on tarpeeksi foorumeita joissa heidän äänensä hallitsee, ja sosiaalifoorumilla heidän on siksi syytä olla hiljaa. Belgian pääministeri Guy Verhofstadtilta kiellettiin osallistuminen vuonna 2002 sillä perusteella että hänen uusliberaali politiikkansa on MSF:n peruskirjan vastaista. Foorumin järjestäjät tekivät näistä ulossulkemisista numeron lehdistötilaisuuksissaan ja tiedotteissaan, pyrkien tietoisesti luomaan yhtenäisyyttä MSF:n osallistujien kesken peilaamalla heitä vastapuoleensa. Vähemmän meteliä pidettiin siitä, että myös YK:n pääsihteeri Kofi Annan jätettiin rannalle sosiaalifoorumista. Annanin ilmoitettua halustaan osallistua MSF:n järjestäjät keskustelivat asiasta. Nekin, jotka olivat alun perin kannattaneet Annanin osallistumisen sallimista vakuuttuivat lopulta siitä, että

uusien kysymyksien politisoimisen ja totuttujen viisauksien kyseenalaistamisen on aina oltava mahdollista julkisuudessa. Se, missä määrin tätä periaatetta voidaan kussakin poliittisiin päätöksiin vaikuttavassa käytännön keskustelussa (esim. eduskunnan valiokuntakuuleminen, aikaa käytettävissä 2 tuntia) toteuttaa, riippuu tilanteesta.

kutsua ei kannata lähettää. He nimittäin pelkäsivät, että Annania yritysmailman sätkynukkena pitävät osallistujat järjestäisivät foorumin aikana hänen osallistumistaan vastustavia mielenilmauksia, eikä symbolinen YK:ta vastaan asettuminen välttämättä palvelisi foorumin etua kokonaisuutena. Arvoitukseksi jää miten suuri osa MSF:n osallistujista oli Annania vastaan ja miten suuri osa puolesta. Tapaus kuitenkin toimii mielenkiintoisena muistutuksena siitä, että sosiaalifoorumin kaltaisissa prosesseissa jollakin kannalla olevien ihmisten lukumäärällä ei ole periaatteessa merkitystä, ainoastaan näkyvillä tavoilla esittää argumentteja.

Muutamaan kertaan vastapuoltakin on houkuteltu keskustelemaan. Ensimmäisen MSF:n yhteydessä järjestettiin satelliittivälitteinen videoväittely Davosin talousfoorumiin kokoontuneiden kanssa ja vuoden 2003 foorumilla esiteltiin ”vastakkainasetteluun ja dialogiin perustuvat pyöreän pöydän keskustelut” (*roundtables of controversy and dialogue*), joihin kutsuttiin edustajia sellaisista hallitusten välisistä järjestöistä, joilta osallistumisoikeus oli muuten evätty. Näitä dialogipyrkimyksiä ovat vahvasti kritisoineet ne MSF:n osallistujat, jotka pitävät foorumilta ulos suljettuja instituutioita niin epälegitiimeinä, ettei niiden kanssa edes kannata keskustella. Ne olisi lakkautettava pikemminkin kuin tunnustettava keskusteluosapuolina (ks. esim. *Aspects of India's Economy 2003*).

Dialogi vastapuolen kanssa ei siis ole ollut kovin keskeinen osa sosiaalifoorumeita. MSF:n osallistujiin kuuluu vahva joukko, joka haluaa pitää kiinni foorumin luonteesta joukkona vastajulkisuuksia, joiden piirissä omia argumentteja hiotaan ja solidarisuuksia vahvistetaan. Nämä argumentit saattavat sitten kohdata vastapuolen poliittista päätöksentekoa palvelevan keskustelun paikoissa (politiikkaverkostot, puolueet, erilaiset kuulemis-tilaisuudet jne.) tai mediajulkisuudessa. Itse MSF ei näiden kriitikoiden mukaan kuitenkaan ole tällaisten kohtaamisten paikka. Sosiaalifoorumi tasapainoilee jatkuvasti näiden vastajulkisuusluonnetta korostavien ja avoimempaa dialogia kannattavien näkemysten välillä.

Tilannetta voidaan verrata työläisten ja naisten varhaisiin vastajulkisuuksiin, jotka kyseenalaistivat hegemonisen porvarillisen

julkisuuden käytäntöjä. Nancy Fraser (1992) on niihin liittyen huomauttanut, että vastajulkisuuksien on joskus voitava keskittyä omien kantojensa hiomiseen sisäisissä keskusteluissaan, yhteisen identiteetin työstämiseen ja keskinäisen solidaarisuuden sekä näistä kumpuavan osallistumismotivaation kasvattamiseen. Ennemmin tai myöhemmin vastajulkisuuksissa kehiteltyjen argumenttien on kuitenkin kohdattava vastustajat valtajulkisuudessa. Työväenliikkeen tapauksessa vastustajat kohdattiin joskus myös väkivaltaisissa vallankumouksissa, joskus pelkkä vallankumouksen uhka toi vaatimuksille pontta. Kollektiivisen toiminnan muodot, joiden kautta naisliikkeen vastajulkisuudet lopulta murtautuivat osaksi valtavirtaa, olivat rauhanomaisempia.

Julkisuuden kautta vaikuttaminen on toki hidasta, monimutkaista ja sen menestystä on vaikea mitata. Jos MSF haluaa pyrkiä vaikuttamaan nimenomaan julkisuuden kautta, vastustajan kanssa käytävään keskusteluun on enemmän tai myöhemmin pyrittävä. Jos päämäärä on jokin muu – kuten poliittisen puolueen perustaminen ja vallan ottaminen valtio(i)ssa tai maailmavallankumouksellisen liikkeen mobilisointi – vastustajien kanssa keskusteleminen ei ole välttämättä tarpeen.

Edellä käsiteltyjen muodollisten ulossulkemistapojen lisäksi sosiaalifoorumeihin liittyy myös rakenteellisia ja kulttuurisia epätasa-arvon mekanismeja. On hyvin helppoa nähdä, miten maailman taloudellisista rakenteista johtuva epätasa-arvo estää kaikkia osallistumasta sosiaalifoorumeihin tasavertaisesti. Taloudellisesti heikoimmassa asemassa olevilla ei ole mahdollisuutta matkustaa maapallon toisella puolen järjestettäviin kokouksiin. Tässä mielessä MSF on toki edistysaskel aiempiin vastakokouksiin verrattuna. Foorumien järjestäminen Etelässä poliittisten päättäjien kokouspaikkojen sijaan on saanut aikaan sen, että suurin osa osallistujista on ollut kotoisin järjestäjämaasta. MSF:n päätapahtuman kiertäminen Latalaisesta Amerikasta Aasiaan ja Afrikkaan on antanut myös näiden mantereiden asukkaille paremmat osallistumismahdollisuudet, ja paikalliset ja kansalliset foorumit ovat antaneet mahdollisuuksia niille, jotka eivät voi matkustaa ympäri maailmaa.

Kysymystä rakenteellisesti epäedullisessa asemassa olevien osallistumisesta on syytä kuitenkin tarkastella myös edustamisen näkökulmasta. Kun kaikkein köyhimpien on vaikeaa päästä täysin tasa-arvoiseksi osallistujiksi, voidaanko ajatella että jotkut osallistujat tästä huolimatta aidosti edustavat heitä? Kysymys on helppo esittää yleisellä tasolla ja siihen on mahdotonta vastata tyhjentävästi. Poliittiseen edustamiseen kuuluu, että se on aina kiistanalaista. Joku voi ilmoittaa julkisesti edustavansa jotain ryhmää, mikä yleensä edellyttää julkisuustyötä kyseisen ryhmän rakentamiseksi, eli yhteisten kulttuuristen symbolien ja niiden ympärille rakentuvien rituaalien käyttöä identiteettien ja niille rakentuvien solidaarisuuksien tuottamiseksi. Edustetun ryhmän jäsenet voivat aina asettaa edustussuhteen kyseenalaiseksi ja edustajan on vastattava kyseenalaistuksiin tai riskinä on edustuksen legitimitetin menetys. Tämä edustuksesta käyty neuvottelu on julkisuudessa tapahtuvaa, diskursiivista toimintaa.

1700-luvun salongeissa feministisen vastajulkisuuden siemeniä idätelleet rouvat tai työväenlehtien päätoimittajat tuskin olivat kaikkein heikoimmassa asemassa olevia naisia tai työläisiä, mutta heidän roolinsa näiden ryhmien asemaa koskevien keskustelujen nostattamisessa oli erittäin tärkeä. Heidän kehittämiään vastajulkisuuksia voidaan kuitenkin pitää demokraattisina vain siinä määrin kuin heidän oma asemansa alistettujen edustajana oli mahdollista kyseenalaistaa keskustelun kuluessa. Samaan tapaan sosiaalifoorumit voivat toimia maailman alisteisessä asemassa olevien ryhmien äänitorvina, mutta ainoastaan jos niiden rooli näiden ryhmien edustajina on jatkuvasti mahdollista kyseenalaistaa.

Monia julkisuudessa yleisesti vaikuttavia kulttuurisen epätaasa-arvon muotoja ei ole onnistuttu eksplisiittisistä pyrkimyksistä huolimatta poistamaan sosiaalifoorumeiltakaan. MSF korostaa kovasti avoimuuttaan: kuka tahansa voi periaatteessa järjestää foorumilla tilaisuuksia, kunhan sitoutuu peruskirjan periaatteisiin. Käytännössä edellä käsitellyt peruskirjaan vetoavat muodolliset syyt joidenkin osallistujien jättämiseksi ulkopuolelle eivät suinkaan ole ainoita osallistumisen esteitä. Monet kommentaattorit ovat huomauttaneet, että samat ryhmät, jotka

hallitsevat globaalia julkisuutta muuallakin – valkoiset, iäkkäät, akateemisesti koulutetut miehet pohjoiselta pallonpuoliskolta – tuntuvat olevan hyvin keskeisessä osassa myös MSF:n eniten julkista huomiota herättäneissä keskusteluissa.

Sen ilmeisen syyn lisäksi, että näihin kategorioihin kuuluvilla henkilöillä on keskimäärin käytössään paremmat osallistumisresurssit, ilmiölle on olemassa myös julkisen keskustelun kulttuurisiin konventioihin liittyviä syitä. Globaalin talouden instituutiot ja niitä tukeva ekonomistinen diskurssi joita MSF pyrkii kyseenalaistamaan, ovat pitkälti valkoisten, iäkkäiden, akateemisten pohjoisen pallonpuoliskon miesten pelikenttää. Ekonomismien ja sen puolustajien haastaminen julkiseen väittelyyn, jossa molemmat puolet ottavat toisensa vakavasti, ovat samaa mieltä joistakin keskustelun säännöistä ja ymmärtävät toistensa argumentteja, vaatii tietynlaista asiantuntemusta ja tietynlaisten keskustelua ohjaavien kulttuuristen konventioiden tuntemusta. Taloudellisen vallan käyttäjät saavat todennäköisemmin haastettua merkitykselliseen keskusteluun ne, joilla on samankaltaiset keskustelemisen tavat ja samanlainen ymmärrys siitä mitä poliittisen keskustelun käyminen merkitsee. Vallanpitäjien kanssa keskustelemiseksi on tiettyyn rajaan saakka puhuttava vallanpitäjien kieltä.

Tämä on yksi tärkeä selitys sille, että samat epätasa-arvon mekanismit jotka toimivat muualla globaalissa julkisuudessa ovat läsnä myös MSF:llä. Tämä ei tietenkään merkitse, että sosiaalifoorumin järjestäjien pitäisi tyytyä näiden mekanismien olemassaoloon. Päin vastoin hallitsevien julkisen keskustelun tapojen ja status quo tukevien diskursiivisten strategioiden kyseenalaistaminen lienee sosiaalifoorumien tärkeimpiä vaikutusmahdollisuuksia. Mutta ainoa tapa vaikuttaa julkisuudessa on osata yhtä aikaa sekä jatkaa keskustelua vallitsevien sääntöjen puitteissa että samanaikaisesti pyrkiä kyseenalaistamaan näitä sääntöjä. Keskustelu tässä yhteydessä on tietenkin ymmärrettävä sillä laajalla tavalla, jolla se on tässä kirjassa ymmärretty, eli sisältäen vastajulkisuudet sekä niihin liittyvän kollektiivisen toiminnan keinot, jotka on nykyisin jossain määrin hyväksytty osaksi demokraattista julkisuutta. Kaikkien keskustelun tapojen

samanaikainen kyseenalaistaminen ja kaikesta vastapuolen kanssa käytävästä dialogista kieltäytyminen on kieltäytymistä julkisuudesta rauhanomaisen konfliktien ratkaisemisen muotona.

MSF siis pyrkii yhtäältä sisäiseen puhujien ja puhetaojen moninaisuuteen. Toisaalta se joutuu jatkuvasti vastaamaan vaatimuksiin muotoilla argumenttinsa niin, että vastustajat ymmärtävät ne ja ottavat ne huomioon. Tämä jatkuva tasapainottelu näyttää kuuluvan MSF:n luonteeseen julkisena foorumina. Muutoin vaihtoehtona on sisäänpäin kääntyvä vuoropuhelusta kieltäytyminen tai pyrkiminen vaikuttamaan muilla keinoin kuin julkisuuden kautta.

2.5 Johtopäätökset

OLEN VERTAILLUT Maailman sosiaalifoorumia ja siellä kokoontuvia globaaleja liikkeitä niihin liikkeisiin, joiden toiminta vaikutti aikanaan kansallisvaltion laajuisten julkisuuksien syntyyn. Kansallisten julkisuuksien synty on edellyttänyt kansallisen tason yhteiskunnallisia liikkeitä, mediainstituutioita sekä kansallisia identiteettejä. Tarkastelemalla näitä kolmea tekijää globaalilla tasolla olen pyrkinyt ymmärtämään sekä globaalien julkisuuksien mahdollisuuksia, että haasteita joita niiden luomisyrityksiin liittyy.

Liikkeiden synty kansallisella tasolla vaati kansallisesti koordinoitua kollektiivisen toiminnan repertuaaria, kansallisvaltion laajuisia järjestöverkostoja ja tapoja kehystää poliittiset kysymykset kansallisesti relevantteina. Globalisaatioliikkeen edellytyksenä on vastaavasti ollut kollektiivisen toiminnan maailmanlaajuinen koordinointi, globaalit järjestöverkostot sekä toisenlaisen globalisaation kulttuurinen kehys.

Toiseksi kansallisten julkisuuksien synty edellytti mediateknologioita ja instituutioita jotka ulottuivat kansalliselle tasolle. Liikkeet paitsi käyttivät olemassa olevaa mediaa mobilisaatiovälineenä ja viestiensä levittämisessä, myös synnyttivät uusia mediainstituutioita. Globaalien liikkeiden vastakokoukset toimintamuotona perustuvat vielä vahvemmin mediajulkisuuden hyväksikäytölle. Globaalit liikkeet ovat kehittäneet myös uusia,

erityisesti internet-pohjaisia tiedonvälityksen muotoja. Näiden samankaltaisuuksien lisäksi kansallisten ja globaalien julkisuuksien vertailu paljastaa tärkeitä eroavaisuuksia. Kielimuurit sekä mediainstituutioiden sidonnaisuus kansallisiin kieliin ja päätöksentekorakenteisiin vaikuttavat siihen, että globaalit julkisuudet tuskin ovat kehitymässä kansallisten vastinpariensaa laajennetuiksi kopioiksi. Tämä havainto ohjaa tämän kirjan seuraavia lukuja, joissa globalisaatioliikettä tarkastellaan nimenomaan vuorovaikutuksessa yhden kansallisen päätöksentekojärjestelmän ja julkisuuden kanssa, Suomen näkökulmasta.

Kolmanneksi kansallisten julkisuuksien edellytyksenä on ollut kansallinen identiteetti ja tälle rakentuva sitoutuminen yhteiseen keskusteluun. Koko maailmanlaajuinen julkisuus ei määritelmällisesti voi perustua tällaiselle eksklusiiviselle identiteetille, jossa osallistujaryhmä määrittellään suhteessa ulkopuolisiin. Myös MSF:n toimijat ovat kyllä pyrkineet määrittelemään yhteistä identiteettiä suhteessa vastustajiinsa, mutta nämä yritykset ovat kaukana sellaisesta essentialisoinnista tai (etnisten) erojen luonnollistamisesta jollaiselle kansalliset identiteetit perustuvat. Sosiaalifoorumien ja sen vastustajien erottelu perustuu lähinnä poliittisille näkemyksille, ja vertautunee siten pikemminkin identifioitumiseen poliittisiin puolueisiin kuin kansalliseen identifikaatioon. Identifioituminen vasemmistoa tai oikeistoa edustaviin poliittisiin puolueisiin on kuitenkin heikentynyt, siitä huolimatta että globaalisti tarkasteltuna näiden identiteettien pohjana oleva luokkajako ei ole kadonnut mihinkään. Toisilleen vastakkaisilla työläisen ja kapitalistin identiteeteillä ei kuitenkaan ole aikaisemman kaltaista mobilisaatiovoimaa. Myöskään saman teeman uudempien versioiden, kuten 'väen' ja 'imperiumin' (Hardt & Negri 2005) välisen jaon pohjalle ei ole kovin vahvoja identiteettejä tai puolueita onnistuttu rakentamaan.

Kansalliset vastajulkisuudet ovat kamppailleet julkisuuden muodollisia, rakenteellisia ja kulttuurisia epätasa-arvon mekaniismeja vastaan. Maailman sosiaalifoorumi puolestaan pyrkii lisäämään maailmantalouspoliittisen julkisuuden tasavertaisuutta tuomalla rakenteellisesti marginalisoitujen ryhmien ääntä kuuluiin ja kamppailemalla talouspoliittista julkisuutta rajoittavia

kulttuurisia mekanismeja, erityisesti ekonomismin diskursiivista strategiaa vastaan. Samanaikaisesti MSF ei kuitenkaan ole sisäisesti immuuni globaalien julkisuuden epätasa-arvoa tuottaville mekanismeille.

Median ja päätöksentekorakenteiden kansallisen sidonnaisuuden lisäksi toinen havainto, joka ohjaa tämän kirjan jatkoa on, että jos julkisuus on tapa, jolla MSF pyrkii vaikuttamaan, siellä esitettyjen argumenttien on jossain vaiheessa asetettava vastakkain vastustajien argumenttien kanssa ja tultava poliittisten päättäjien kuuluviin. Niinpä luvussa 4 tutkin liikkeen vuorovaikutusta Helsinki-prosessin politiikkaverkostoissa, joissa se kohtaa paitsi vastustajiaan, myös poliittisia päättäjiä. Luvussa 5 puolestaan tarkastelen suomalaista valtajulkisuuden globalisaatiokeskustelua monitoimijakenttänä (*multi-organizational field*, ks. Evans 1997; Klandermans 1992; Curtis & Zurcher 1973), jossa liikkeen ja sen liittolaisten argumentit kohtaavat vastustajien esittämiä argumentteja ja oikeuttamisen muotoja. Sitä ennen on kuitenkin syytä hahmottaa, keitä Suomesta osallistuu sosiaalifoorumeihin ja pyrkii selittämään miksi juuri nämä toimijat ovat valikoituneet osallistujiksi. Se on seuraavan luvun tehtävä.

3. Suomalaiset globalisaatioliikkeessä, globalisaatioliike Suomessa

TÄSSÄ LUVUSSA selvitän, ketkä Suomesta osallistuvat Maailman sosiaalifoorumeihin, mitä he siellä tekevät ja miten osallistujajoukon rakenne poikkeaa muista maista tulevista osallistujista. Toiseksi pyrin selittämään näitä suomalaisia erityispiirteitä tutkimalla globalisaatioliikkeen kehityskaarta Suomessa ja suhteuttamalla sen Suomen poliittisen kulttuurin historian saatossa muotoutuneisiin rakenteisiin. Näin saavutettu ymmärrys luo pohjan seuraaville luvuille, joissa käsitellään sosiaalifoorumeilla kehittyneiden keskustelujen välittymistä Suomeen niin Helsingin prosessin kaltaisten rajattujen julkisuuksien kuin *Helsingin Sanomien* edustaman valtajulkisuudenkin kautta.

3.1 Solidaarisuusjärjestöt ydinjoukkona

SOSIAALIFOORUMIN suomalaisosallistujia yhdistää ainakin kolme tekijää. Ensinnäkin he kuuluvat lähinnä kehitysyhteistyöjärjestöihin, tai hiukan laajemmin määriteltynä järjestöihin joiden työssä keskeistä on solidaarisuus Etelän maiden kanssa. Toiseksi kyseessä ovat nimenomaan avainaktiivien pyörittämät järjestöt pikemminkin kuin suurten joukkojen osallistumiseen perustuvat liikkeet. Kolmas osallistujajoukkoa määrittelevä piirre on, että se on varsin pieni ja henkilökohtaisten suhteiden yhteen sitoma. Muut toimijat, joita sosiaalifoorumeihin osallistumisen voisi ajatella kiinnostavan, erityisesti ay-liike ja kirkolliset järjestöt eivät ole mukana erityisen vahvasti.

Taulukko 3.1 Sosiaalifoorumien suomalaiset osallistujajärjestöt tyypeittäin vuosina 2001–2006.

Järjestö	Tyyppi	Osallistumiskerrat
1. Network Institute for Global Democratization	kehitys/tutkimus	22
2. Attac	kehitys/globalisaatioliike	11
3. Kehitysyhteistyön palvelukeskus	kehitys	9
4. Kansalaisten maailmannäyttämö	kehitys	4
5. Reilun kaupan edistämisyhdistys	kehitys	4
6. Ammattiliittojen solidaarisuuskeskus	kehitys/ay	3
7. Siemenpuu-säätiö	kehitys/ympäristö	3
8 Työväen sivistysliitto	ay	3
9. Kehitysmaasuhteiden neuvottelukunta	kehitys	2
10. YK-liitto	kehitys	2
11. Kunta-alan ammattiliitto KTV (nyk. JHL)	ay	2
12. Ulkoministeriö	hallinto	1
13. UNIFEM	naisjärjestö	1
14. Maan ystävät	ympäristö/kehitys	1
15. Suomen saamelaisnuoret	etninen vähemmistö/ nuoriso	1
16. Allianssi	nuoriso	1
17. Sadankomitea	rauhanjärjestö	1
18. Demarinuoret	puoluejärjestö/nuoriso	1
19. International Union of Socialist Youth	puoluejärjestö/nuoriso	1
20. Ympäristö ja kehitys	ympäristö/kehitys	1
Yhteensä		74

Ensisilmäyksellä taulukon 3.1 esittämä suomalaisosallistujien joukko näyttää varsin moniaineksiselta. Solidaarisuusjärjestöjen lisäksi mukana on myös joitakin ay-liikkeen, ympäristöjärjestöjen, naisjärjestöjen, rauhanjärjestöjen, nuorisojärjestöjen, etnisten vähemmistöjen, puolueiden ja jopa hallinnon edustajia. Kun katsotaan kaikkia niistä järjestöistä joiden edustaja on osallistunut Maailman sosiaalifoorumiin vähintään kaksi kertaa (listan

11 ensimmäistä järjestöä), solidaarisuusjärjestöjen hallitseva rooli paljastuu. 65:sta osallistumiskerrasta 60 on solidaarisuusjärjestöjen edustajien osallistumisia. Vain kaksi muun tyyppistä järjestöä mahtuu tähän eniten osallistuneiden joukkoon. Molemmat ovat ay-liikkeen edustajia.

Näistä vain toinen, Kunta-alan ammattiliitto KTV ei kuulu solidaarisuusjärjestösektoriin. Sen edustajat osallistuivatkin etupäässä Maailman sosiaalifoorumia 2003 ennen järjestettyyn Maailman ammattiliittojen foorumiin, jonka avainjärjestäjä oli Brasilian ammattiliittojen keskusliitto CUT. Toinen listalta löytyvä ay-järjestö on Työväen sivistysliitto, jonka osallistuminen liittyy vahvasti solidaarisuustyöhön. Liiton edustajana sosiaalifoorumilla on vierailut esimerkiksi järjestön kansainvälisten asioiden vastuuhenkilö, joka matkusti Porto Alegreen erityisesti osallistuakseen Solidar-verkoston kokouksiin. Solidar on ”sosiaalista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta kannattavien kansalaisjärjestöjen liitto, jonka jäsenet työskentelevät kehitys- ja humanitaarisen avun sekä sosiaalipolitiikan ja palveluntuotannon parissa”. (Solidar 2006). Kytkös kehitys- ja solidaarisuusjärjestöjen kenttään on siis selkeä.¹¹ Kolmas osallistujien listakärkeen mahtuva ay-liikkeeseen kytköksissä oleva toimija puolestaan on solidaarisuusjärjestö, nimeä myöten. Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus SASK on ”suomalaisen ammattiyhdistysliikkeen oma kehitysyhteistyö- ja solidaarisuusjärjestö”, jonka tehtävänä on ”parantaa ay-toiminnan edellytyksiä maailmassa... [ja] taloudellista ja yhteiskunnallista tasa-arvoa kehityksessa”. (SASK 2006). Suomalaiset ammattiliitot ovat siis läsnä Maailman sosiaalifoorumilla, mutta etupäässä sellaisten järjestöjen ja ihmisten kautta, jotka ovat vahvasti sidoksissa suomalaisten solidaarisuusjärjestöjen verkostoon. Muitakin ay-liikkeen toimijoita on houkuteltu mukaan. Metallityöväen kansainvälinen liitto International Metalworkers’ Federation, jonka jäsen myös suomen Metalliliitto on, on ottanut aktiivisesti osaa sosiaalifoorumeihin, muun muassa siksi, että Brasilian ammatti-

11. Muut kaksi TSL:n rahoittamaa foorumiosallistujaa toimivat lähinnä Demarinuorissa, mutta osallistuivat foorumiin TSL:n edustajina.

liittojen keskusjärjestö CUT on ollut vahvasti mukana ja Brasilian metalliliitto puolestaan on keskeinen vaikuttaja CUT:ssa.¹² SASK yritti houkutella myös Suomen metalliliiton puheenjohtajaa osallistumaan Maailman sosiaalifoorumiin vuonna 2003, mutta turhaan.

Ainoa eniten osallistuneiden listalle yltävä ympäristöliikkeen organisaatio on myös yhtä lailla solidaarisuus- kuin ympäristöjärjestö. Siemenpuu-säätiö ”tukee kansalaisyhteiskunnan toimijoita kehitysmaissa ekologisen demokratian ja ympäristönsuojelun edistämiseksi sekä ympäristöuhkien torjumiseksi”. Säätiön perusti viisitoista ympäristö- ja kehitysjärjestöä. Se tekee rahoituspäätöksensä itsenäisesti, mutta säätiön koko rahoitus tulee ulkoministeriön kehitysyhteistyövaroista. Kokonaisuutena voidaan siis sanoa, että tärkein suomalaisosallistujia yhdistävä tekijä on, että heidän järjestönsä on työ liittyy solidaarisuuteen Etelän maiden kanssa.

Suomalaisosallistujien vertaaminen muista maista tuleviin vahvistaa ja tarkentaa edellä esitettyä kuvaa. Taulukko 3.2 näyttää ay-liikkeen järjestöjen olevan jonkin verran pienemmässä osassa suomalaisten ryhmässä (10,8 %) kuin koko osallistujajoukossa (14 %). Kun muistetaan, että suomalaisista ay-järjestöjen edustajina osallistuneista suuri osa tekee ay-liikkeen solidaarisuustyötä ja vain muutama on paikalla varsinaisina liittojen edustajina, ay-liikkeen aliedustus suomalaisten joukossa korostuu. Ero muihin maihin ei kenties ole suuren suuri, mutta kuitenkin päinvastainen kuin voisi ajatella. Ovathan ammattiliitot Suomessa jäsenmäärältään ja vaikutusvallaltaan huomattavasti voimakkaampia kuin lähes missään muussa maassa.

Kirkollisten järjestöjen edustajia suomalaisjoukossa ei ole lainkaan, vaikka joissain maissa kuten Saksassa ja Brasiliassa ne ovat olleet varsin keskeinen osa globalisaatioliikettä. Taulukossa 3.2 vertailuaineistona käytetyssä survey-datassa kirkolliset järjestöt on niputettu luokkaan muut, joten tältä osin tietoa ei

12. Brasilian nykyinen presidentti Luis Inacio da Silva, jonka kampanjassa työväenpuolue PT:n ehdokkaana sosiaalifoorumit olivat tärkeässä osassa, on Brasilian São Bernardo do Campon ja Diademan alueiden metalliliiton ja CUT:n entinen puheenjohtaja.

Taulukko 3.2 Sosiaalifoorumiosallistujat organisaatiotyypeittäin ja alueittain (%).

ORGANISAATIOTYPPI	KAIKKI MAAT	BRASILIA	SUOMI
Kansalaisjärjestö	31,6	18,7	70,3
Yhteiskunnallinen liike	26,6	26,4	14,9
Ay-liikkeen järjestö	14	18,7	10,8
Poliittinen puolue	10,6	9,4	2,7
Muu	10,6	8,6	1,3
Ei tietoa	6,5	5,3	0
Yhteensä	100	100	100
N	2540*	2032**	74***

* Henkilöitä vuonna 2005. Luku on IBASE:n keräämän survey-aineiston otoskoko. MSF:n kokonaisosallistujamäärä vuonna 2005 oli 155 000.

** Henkilöitä vuonna 2005, arvio. IBASE:n survey ei erittele brasilialaisia osallistujia, mutta arvioi heitä olleen noin 80 prosenttia koko joukosta. Brasilialaisten osuus on tässä esitetty erikseen, koska suuren yliedustuksen vuoksi brasilialaisjoukon vaikutus koko otoksen tuloksiin on suuri.

*** Osallistumiskertoja 2001–2006.

Lähde kaikkien maiden ja Brasilian tiedoille IBASE (2006).

ole käytettävissä. Myöskään suomalaisia poliittisia puolueita Maailman sosiaalifoorumit eivät juuri näytä kiinnostavan.

Taulukosta 3.2 käy ilmi myös toinen suomalaisosallistujia yhdistävä seikka: he ovat kansalaisjärjestöjen pikemminkin kuin yhteiskunnallisten liikkeiden edustajia. Erottelu näiden kahden välillä on toki hyvin epäselvä. IBASE:n surveyssä erottelu perustuu vastaajien itse antamaan arvioon. Kysymyksen sisällyttäminen kyselyyn liittyy keskusteluun, jota sosiaalifoorumeilla on käyty kansalaisjärjestöjen (*non-governmental organization*) ja liikkeiden osallistumisesta. Monissa etelän maissa kansalaisjärjestö-sektori nimittäin on usein pohjoisella rahoituksella toimivaa ammattimaisten aktivistien toimintaa. Monien suurten joukkojen mobilisointiin perustuvien liikkeiden edustajat ovat kritisoinet tätä joukkoa ruohonjuuritason yhteyksien puuttu-

misesta ja kyseenalaistaneet sen edustajien vahvan aseman sosiaalifoorumeilla. Toiset puolestaan ovat nimenomaan ylistäneet sosiaalifoorumeita siitä, että ne tuovat kansalaisjärjestöjen ammattilaiset yhteiseen kokoukseen köyhien ihmisten massaliikkeiden kanssa. Brasiliassa maattomien maatyöläisten liike MST ja Intiassa dalittien (”kastittomien”) liikkeet ovat olleet foorumeilla vahvasti läsnä. Nairobissa järjestetyssä Maailman sosiaalifoorumissa 2007 jännite kansalaisjärjestöjen ja liikkeiden välillä ilmeni, kun slummeista kokoontunut joukko ilmoitti ettei heillä ole varaa foorumin pääsymaksuun ja marssi sisään kaadettuaan portit.

Suomalaisosallistujista kaikki edustavat rekisteröityjä yhdistyksiä. Yllä esiteltyjen Etelän liikkeiden kaltaisia massaorganisaatioita Suomessa ei itse asiassa ole lainkaan. Kysyttäessä yhteiskunnallisten liikkeiden edustajiksi osallistujista voisivat luultavasti ilmoittautua Attacin, Maan ystävien ja Sadankomitean edustajat. Näin laskettuna suomalaisosallistujista noin 15 prosenttia edustaisi liikkeitä ja 70 kansalaisjärjestöjä. Kaikkien maiden vastaavat luvut ovat 27 prosenttia ja 32 prosenttia.

Kolmas suomalaista osallistujajoukkoa yhdistävä tekijä ovat henkilösiteet. Esimerkiksi osallistujien kolmen kärjen, NIGD:n, Attacin ja Kepan väliset yhteydet ovat vahvat. Attacin ensimmäinen puheenjohtaja vuonna oli yksi NIGD:n aktivisti-tutkijoista, ja toinen seurasi perässä kaudella 2004–2005. Vuosina 1998–1999 NIGD ja Kepa toteuttivat yhteistyössä Tobinin veroa ajavan kampanjan, joka toimi tärkeänä esityönä Attacin perustamiselle Suomeen. Kepan toiminnanjohtaja oli Attacin ensimmäisen hallituksen jäsen, ja Attacin ensimmäinen puheenjohtaja puolestaan istui myöhemmin Kepan hallituksessa. Vaikka näistä kolmesta kärkijärjestöstä vain Kepa on varsinainen kehitysyhteistyöjärjestö, myös NIGD ja Attac ovat jollain tapaa Etelän maiden kanssa tunnetun solidaarisuuden motivoimia toimijoita. NIGD määrittelee tehtäväkseen ”edistää globaalia demokratiaa... tuottamalla emansipatorista tietoa demokraattisille liikkeille, organisaatioille ja valtioille” (NIGD 2006). Demokratian kannalta keskeisenä nähdään myös maailman taloudellisen tasa-arvon lisääminen, mikä merkitsee globaalia verotusta ja tulojen

jakamista rikkaasta Pohjoisesta köyhään Etelään, sekä Etelän äänen vahvistamista kansainvälisissä instituutioissa. Attacin kolmella keskeisellä vaatimuksella, valuutanvaihtoverolla, veroparatiisien sulkemisella ja Etelän köyhien maiden velkojen mitätöinnillä pyritään niin ikään paitsi maailman finanssimarkkinoiden parempaan kontrollointiin, myös Etelän ja Pohjoisen välisen taloudellisen tasa-arvon lisäämiseen. Kepa puolestaan on suomalaisten kehitys yhteistyöjärjestöjen kattojärjestö.

Neljäs foorumin suomalaisosallistujia yhdistävä tekijä ovat rahoitukselliset siteet Suomen valtioon. Mainituista järjestöistä Kepan budjetti tulee lähes kokonaan ulkoministeriön kehitys yhteistyöosastolta, samoin kuin Siemenpuu-säätiön ja Kansalaisten maailmannäyttämön. Muilla osallistujajärjestöillä on myös muita tulonlähteitä, mutta ulkoministeriö on silti mukana lähes kaikissa. NIGD:n projekteja ovat rahoittaneet monet tahot Nottingham Trent -yliopistosta Ford Foundationiin. Ainakin yhtä sen tärkeistä sosiaalifoorumilla järjestetyistä projekteista tuki myös ulkoministeriö. SASK puolestaan saa osan rahoituksesta ammattiliitoilta, mutta on myös yksi ulkoministeriön yhdeksästä kumppanijärjestöstä, mikä merkitsee että järjestön hankkeita tuetaan kolmevuotiskausittain ja suuremmilla summilla kuin muiden järjestöjen. Attac puolestaan rahoittaa toimintansa etupäässä henkilöjäsenten maksamilla jäsenmaksuilla, mutta sen edustajien osallistumista sekä Etelän Attacien edustajien kutsumista sosiaalifoorumeille on rahoittanut myös ulkoministeriö.

Yhteenvetona voidaan siis sanoa että sosiaalifoorumien suomalaisosallistujat (1) edustavat rekisteröityjä yhdistyksiä, joiden työ on (2) Etelän maita kohtaan tunnetun solidaarisuuden motivoimaa. Lisäksi (3) järjestöjä yhdistävät tiiviit henkilösiteet ja (4) niiden toimintaa rahoittaa ainakin osin Suomen ulkoministeriö. Osallistujajoukon valikoitumista tällaiseksi pyrin selittämään globalisaatioliikkeen syntyprosessilla ja siinä näkyvillä suomalaisen poliittisen kulttuurin piirteillä sekä prosessissa vaikuttaneilla sosiaalisilla mekanismeilla alaluvussa 4. Sitä ennen on kuitenkin syytä tutkia muutaman esimerkin kautta, mitä suomalaiset ovat sosiaalifoorumeilla tehneet.

3.2 Tiedontuotantoa, kotikenttähaasteita ja globaalia verotusta

KÄSITTELEN SUOMALAISTEN tekemisiä sosiaalifoorumeilla kolmen esimerkin kautta. Nämä ovat osallistujalistan kärjessä olevat NIGD ja Attac sekä SASK. Viimeksi mainitun poimin esimerkiksi, koska yksi sen sosiaalifoorumeilla edistämistä hankkeista on erityisen kiinnostava tämän kirjan teeman, julkisuuden kannalta. Julkisuus on eri tavoilla keskeistä myös NIGD:n ja Attacin hankkeissa. Lisäksi NIGD ja Attac liittyvät keskeisinä toimijoina tämän kirjan kahden viimeisen luvun teemoihin, Helsinki-prosessiin ja globalisaatiokeskusteluun suomalaisessa mediassa. Esimerkit kuvaavat kukin omalla tavallaan julkisen toiminnan muotoja sosiaalifoorumeilla ja sitä miten yhteydet globaalin ja kansallisen tason välillä ilmenevät tässä toiminnassa.

Kohti Helsinki-prosessia: NIGD ja Pohjoinen–Etelä-dialogit

NIGD:n vuosien 2001–2002 sosiaalifoorumeilla järjestämä North-South Dialogues on Global Democracy oli tärkeä askel foorumeilla käytyjen globaalien keskustelujen välittämisessä Suomeen. Samalla se osoitti, miten pienikin suomalaisten toimijoiden joukko voi vaikuttaa sosiaalifoorumin kaltaisiin globaaleihin prosesseihin. Projekti oli nimittäin tärkeää esityötä suomalaisia päätöksentekijöitä globalisaatiokeskusteluun yhdistäneelle Helsinki-prosessille. Se myös vaikutti siihen, että Maailman sosiaalifoorumi 2004 järjestettiin Brasilian Porto Alegren sijaan Intian Mumbaissa.

Projektin tavoitteena oli koota yhteen erilaisia globaalin demokratian edistämiseksi esitettyjä ehdotuksia ja tuoda esiin Etelän tutkijoiden käsityksiä demokratian ja globalisaation suhteista, joita koskevaa tutkimusta projektin toteuttajien mukaan yleensä ”dominoivat pohjoisella pallonpuoliskolla toimivat ja kansainväliset tutkimuslaitokset, erityisesti angloamerikkalaiset kirjoittajat” (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2002, 15). Projekti alkoi Helsingissä kesäkuussa 2001 järjestetyllä workshopilla, jossa NIGD:n tutkijat ja heidän Etelän yhteistyökumppaninsa kokosivat yhteen eri tahojen esittämiä globaalia demokratiaa koskevia

aloitteita. Projektin toisessa osassa, joka toteutettiin Maailman sosiaalifoorumilla 2002 järjestetyssä workshopissa eteläisellä pallonpuoliskolla toimivien tutkimuslaitosten tai -verkostojen tutkijat arvioivat edellisessä workshopissa valittua viittä aloitetta. Aloitteet olivat 1) globaali verotus (ympäristö- ja valuuttavaihtoverot), 2) YK:n uudistaminen, 3) Bretton Woods -instituutioiden demokratisoiminen, 4) Pohjoinen–Etelä-totuuskomission perustaminen ja 5) Maailman sosiaalifoorumin vahvistaminen. Lisäksi arvioijat saivat halutessaan tehdä myös kokonaan uusia aloitteita. Projektiin liittyviä arviointeja tekemään pyydettiin edustajat neljästä Etelän tutkimuslaitoksesta tai järjestöstä: senegalilaisesta Forum du Tiers Mondesta (FTM), intialaisesta Centre for the Study of Developing Societiesistä (CSDS), perulaisesta Flora Tristán -keskuksesta (FT) ja brasilialaisesta Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Econômicasista (IBASE) (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2002, 16).

Projektin tarkoituksena oli tuottaa tietoa ja julkaista sitä. Tuloksia esiteltiin sekä globaalien julkisuuksien laajemmille yleisöille, että kansallisen tason päätöksentekoa lähellä oleville asiantuntijajulkisuuksille. Laajempaa yleisöä tavoiteltiin julkaisemalla joukko raportteja ja kirjoja englanniksi ja esittelemällä tuloksia sosiaalifoorumin tilaisuuksissa. Varsinaisen projektiraportin (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2002) lisäksi julkaistiin raportti projektin ensimmäisen workshopin tuloksista (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2001) sekä NIGD:n omien tutkijoiden tuottama työpaperi globalidemokratia-aloitteista (Patomäki, Teivainen & Rönkkö 2002). Näiden pohjalta työstettiin myöhemmin kirjat sekä suomeksi (Patomäki & Teivainen 2003) että englanniksi (Patomäki & Teivainen 2005). Vuoden 2002 foorumilla NIGD järjesti suurelle yleisölle ja tiedotusvälineille suunnatun konferenssin otsikolla Kansainväliset organisaatiot ja maailman valtarakenteet, jossa keskustelivat muun muassa globalisaatiokritiikin suurnimet Walden Bello ja Susan George. Tarkoituksena oli saattaa projektin teemoja paitsi sosiaalifoorumin osallistujien myös eri puolilta maailmaa paikalle saapuneiden tiedotusvälineiden edustajien ja sitä kautta laajemman yleisön tietoon.

Tuloksia pyrittiin saattamaan myös päätöksentekijöiden kuultaviksi. NIGD:llä oli suhteita sekä globaalien kansalaisjärjestöjen verkostoihin että Suomen poliittisiin päättäjiin. Koska suoraan globaalin hallinnan instituutioille puhuminen koettiin hankalaksi, järjestö päätti käyttää näitä kahteen suuntaan ulottuvia yhteyksiään saadakseen kansallisia valtiollisia toimijoita edistämään sosiaalifoorumeilla kehiteltyjä ajatuksia globaalista demokratiasta.

Kun Satu Hassista tuli kehitys yhteistyöministeri ja musta sen erityisavustaja, me ruvettiin miettimään miten näitä globalisaatiokysymyksiä voitais UM:ssä edistää. Näiden intialaisten kanssa me oltiin tehty kaikenlaista jo pitkään ja nyt sitten myös brasilialaisten... Päätettiin kutsua niitä koolle ja yrittää syöttää etelän näkökulmia ulkoministeriöön. (Marko Ulvila, NIGD)

Tilanne oli sikäli otollinen, että kehitys yhteistyöministerin palin lisäksi muutkin Suomen ulkopoliitiikan johtopaikat olivat globalisaatioliikkeen puolta pitävien hallussa. Ulkoministeri Tuomioja oli Attacin jäsen ja tuttu puhuja järjestön tilaisuuksissa. Presidentti Halonen oli niin ikään useissa yhteyksissä puhunut ja työskennellyt ”globalisaation sosiaalisen ulottuvuuden” puolesta. Ministerit kutsuttiin paikalle dialogiprojektin Helsinkiin järjestämään tilaisuuteen, jossa hankkeessa mukana olevat tutkijat eri maista esiintyivät. Tämä kokoontuminen oli tärkeää esityötä, jonka tuloksena Suomen ulkoministeriö päätti aloittaa Helsinki Process on Globalization and Democracy -nimisen tapahtumien sarjan. Helsinki-prosessin ideana oli luoda kohtaamispaikka Maailman sosiaalifoorumin ja Maailman talousfoorumien edustamille globalisaatiokeskustelun vastapuolille, ja tuoda poliittiset päätöksentekijät samaan pöytään kansalaisyhteiskunnan ja liike-elämän edustajien kanssa. Näin Suomen kautta kiertäneet ajatukset globalisaation demokratisoimisesta syötettiin uusille globaalille keskustelun areenoille. Helsinki-prosessia käsittelevän tarkemmin kirjan seuraavassa luvussa.

Tapaamisella Helsingissä oli myös suora vaikutus itse sosiaalifoorumiin. Tämän kirjan avauksena esittämäni kohtaaminen

Harjutorin saunassa synnytti linkin foorumin järjestelyissä Brasiliassa keskeisessä roolissa olleen IBASE:n ja Intialaisten CSDS:ään yhteydessä olevien ihmisten välille, ja avasi mahdollisuuden keskustella Maailman sosiaalifoorumin järjestämisestä Intiassa. Keskustelua siitä, että foorumin päätapahtuman tulisi kiertää eri eteläisen pallonpuoliskon mantereilla oli käyty, mutta vasta Helsingin tapaamisen jälkeen alkoivat neuvottelut, joiden tuloksena Maailman sosiaalifoorumi 2004 järjestettiin Mumbaissa. Yhteyden syntyminen Helsingissä on esimerkki siitä, miten pienen maan pienten toimijoiden edesottamukset voivat vaikuttaa suurtenkin globaalien liikkeiden tekemisiin.

Suomalaiset osallistuivat lopulta hyvinkin aktiivisesti Mumbain foorumin järjestämiseen. Muutama aktivisti vietti Mumbaissa useamman kuukauden foorumia valmistellen. Ympäristö ja kehitys ry. sai ulkoministeriöltä rahoituksen kolmivuotiselle projektille (2003–2005) jossa suomalaiset ja intialaiset järjestöt organisoivat foorumin ohjelmaa ja tuottivat siellä käydyistä keskusteluista julkaisuja. Joukko järjesti Mumbain foorumilla viitisenkymmentä tapahtumaa. Vuonna 2004 Helsinki-prosessi oli jo hyvässä vauhdissa, ja prosessiin liittyviä tapaamisia järjestettiin niin ikään Mumbaissa. Myös Kepa aktivoitui sosiaalifoorumiprosessissa nimenomaan Mumbaissa ja rahoitti monen suomalaisen sekä Etelän kumppanijärjestöjen osallistumisen foorumiin.

Kotikenttähaasteita suuryrityksille: SASK ja Observatorio Social

SASK:in ja sen yhteistyökumppaneiden toimintamuoto sosiaalifoorumeilla voidaan nimetä vaikkapa *kotikenttähaasteiden* esittämiseksi. Kyse on siitä, että ylikansallista suuryritystä vaaditaan kotimaassaan vastaamaan tekemisistään Etelässä. Erityisesti moniin Etelän maihin perustetuilla erityistalousalueilla tuotannon edullisuus perustuu olemattomiin veroihin, mataliin palkkoihin ja heikkoon ympäristölainsäädäntöön. Koska tehtaiden sijaintimaiden hallitukset eivät usein juurikaan säätele ja valvo työntekijöiden olosuhteita, kansalaisjärjestöt ja ammattiyhdistysliike ovat keksineet käyttää julkisuutta hyväkseen yritysten valvonnassa.

SASK:n toiminta sosiaalifoorumeilla on keskittynyt verkoston ympärille, jonka keskellä on Brasilian ammattiliittojen keskusliiton CUT:n yhteydessä toimiva tutkimuslaitos Observatorio Social (OS). CUT on perustanut OS:n yhteistyössä saksalaisten ja hollantilaisten ammattiliittojen kanssa jälkimmäisten rahoittaman kehitysyhteistyöprojektin tuloksena. OS tekee Brasiliassa toimivissa ylikansallisten yhtiöiden tehtaissa tutkimuksia, joissa selvitetään noudatetaanko niissä Kansainvälisen työjärjestön ILO:n suosituksia työntekijöiden oikeuksista. Yhteistyössä suomalaisten kanssa tehtävässä projektissa kyse oli suomalaisyritysten Nokian ja Koneen Manauksen erityistalousalueella toimivien tehtaiden tutkimisesta. Projektiin osallistui OS:n ja SASK:n lisäksi rahoittajina suomalaiset ammattiliitot (mm. Metalliliitto) sekä ulkoministeriön kehitysyhteistyöosasto ja paikallisina kumppaneina Brasilian Metallityöläisten liitto ja Manausin erityistalousalueen liitto. Myös työnantajapuolen kanssa pyrittiin yhteistyöhön: Nokia tarjosi tilastojaan tutkimuskäyttöön ja hoiti muun muassa kyselylomakkeiden jakamisen, minkä lisäksi työnantajan edustajia haastateltiin tutkimusta varten.

Työoloja Nokian tehtailla arvioitiin viiden ILO:n asettaman kriteerin perusteella, jotka olivat 1) työntekijöiden järjestäytymisoikeus, 2) oikeus kollektiivisiin työehtosopimuksiin, 3) lapsityövoiman käytön poistaminen, 4) etniseen taustaan, sukupuoleen ja poliittisiin tai uskonnollisiin mielipiteisiin perustuvan työntekijöiden syrjinnän poistaminen ja 5) työympäristön toimivuus työsuojelun kannalta (Observatorio Social 2002, 1–2). Tutkimuksen arvio tehtaan kaikkiaan 1084 työntekijän oloista oli erittäin positiivinen. Kaikki työntekijät ansaitsevat vähintään 2 kertaa minimipalkan ja liki 40 prosenttia yli 4 kertaa minimipalkan verran (mt., 8, taulukko 8). Yhtiö kunnioitti työntekijöiden järjestäytymisoikeutta tunnustamalla paikallisen metallityöläisten liiton keskustelukumppanina, luovuttamalla sen käyttöön tarvittavat tiedot ja noudattamalla sen kanssa neuvottelemiaan sopimuksia. Liitolla ei kuitenkaan ole tehtaalla valtuutettua tai minkäänlaista ammattiyhdistysorganisaatiota. Naisten ja miesten palkkojen suhdetta koskevaa aineistoa ei yhtiöltä saatu, mutta yli 70 prosenttia ylemmän tason työpaikoista oli

miesten hallussa, vaikka koko tehtaan työntekijöistä naisia on puolet (mt., 9). Työntekijöistä 96 prosenttia piti työoloja erinomaisina tai hyvinä ja yhtiön työsuojelukoulutusohjelmat näyttävät tavoittavan työntekijät varsin hyvin. Lisäksi yhtiön tarjoamat työterveyspalvelut sekä muun muassa lastenhoitoon, työmatkoihin ja ruokailuun liittyvät työsuhde-edut ovat kollektiivisten sopimusten määrittelemiä minimejä paremmat (mt., 8, 10).

Koneen hissitehdasta koskevaa tutkimusta pohjustavat neuvottelut oli ehditty aloittaa paikallisten liittojen ja yhtiön kanssa, mutta sitten globaalien pääomavirtojen arvaamattomuus puuttui peliin ja tehdas myytiin saksalaiselle Thyssenille. Ammattiyhdistysliikkeen globaalit verkostot vastasivat muutokseen ja tutkimuksen teko siirtyi SASK:n saksalaisen sisarjärjestön ja OS:n yhteistyönä toteutettavaksi.

OS:n tutkimusten ajatuksena on haastaa yhtiöt kotimaittensa julkisuudessa. Tapauksissa, joissa tutkimusten tulokset eivät ole yhtä mairittelevia kuin Nokiaa koskevat, OS ilmoittaa tutkimuksen kohteena olleelle yritykselle, että jos työolojen parantamisesta ei pikaisesti pystytä neuvottelemaan tuloksellisesti, ay-liike aloittaa tutkimustuloksiin perustuvan julkisuuskampanjan. Julkisuuden hakeminen nimenomaan yritysten pohjoisissa kotimaissa on usein tuloksellisempaa kuin tehtaiden sijaintimaissa etelässä. Brasiliassa huonoissa oloissa työskenteleviä on sen verran paljon, että raportit eivät välttämättä herättäisi niinkään suurta huomiota. Niiden moraalinen velvoittavuus yhtiöitä kohtaan on paljon vahvempi, jos tulokset esitetään yhtiöiden kotimaissa ja paljastetaan, että tehtaita on siirretty sieltä pois paikkoihin, jossa työntekijöitä voi kohdella huonosti. Lisäksi yhtiöiden kotimaiden vauraat kuluttajat voivat äänestää euroillaan, jos haluavat vaikuttaa yhtiön henkilöstöpolitiikkaan.

Sosiaalifoorumilla pyrittiin laajentamaan ja vahvistamaan niitä globaaleja ammattiyhdistysverkostoja, joiden toiminnan tuloksena OS on syntynyt. CUT:n ja OS:n isännöimään seminaariin kutsuttiin kaikki ne pohjoisen organisaatiot joiden kanssa OS on tehnyt yhteistyötä. Saksalaisten, hollantilaisten ja suomalaisten lisäksi OS:n toimintaa rahoittaa ainakin Yhdysvaltain ammattiliittonen keskusjärjestö AFL-CIO. Pohjoisamerikkalaiset

kumppanit ovat avainasemassa kun samanlaista tutkimustointa pyritään saamaan aikaan myös Meksikon vapaatalousalueilla, joilla toimivista yrityksistä suurin osa pitää päämajansa Yhdysvalloissa. Sosiaalifoorumilla OS ja sen eurooppalaiset kumppanit tapasivat myös eteläafrikkalaisten liittojen edustajia, joiden kotimaassa on niin ikään tarkoitus ryhtyä samankaltaiseen toimintaan. Globaalin ja kansallisen tason julkisen toiminnan väliset linkit ovat avainasemassa OS:n työssä. Ylikansallista pääomaa kutsutaan usein kasvottomaksi, mutta kotimaa ja imagon suojeleminen nimenomaan siellä näyttää olevan tärkeää myös ylikansallisille yhtiöille.

Varsinkin Nokian tapaiset yhtiöt, joille positiivinen imago on tärkeä markkinoinnin kannalta, niihin tää varmasti tepsii paremmin. Kun taas joku Koneen hissitehdas, sillä nyt ei oo mitään merkitystä niille, kun se hissi ei oo mikään massakulutajatavara. Silloin me taas käytetään eri kanavia... meillä on ay-liikkeen omat kanavat, luottamusmiehet ja silleen. (Jukka Pääkkönen, SASK)

Mediajulkisuuden kautta tapahtuvaan yleiseen mielipiteeseen vaikuttamiseen tähtäävä toimintastrategia soveltuu erityisesti Nokian kaltaisten, imagostaan tarkkojen, massakulutukseen suunnattujen bränditavaroiden valmistajien kontrollointiin. Kuluttajien yleisen mielipiteen kääntyminen jotakin tuotemerkkiä vastaan voi tällaisessa tapauksessa olla vakava isku. Kotikenttähaasteen toimivuus poliittisen vaikuttamisen keinona liittyy talouden ja julkisuuden suhteen muutoksiin. Julkisuudesta on tullut tärkeä taloudellisen arvon tuottamisen alue. Huippu-urheilija ansaitsee enemmän pompotellessaan palloa nimikettossuissaan televisiokameroiden edessä kuin tossuvalmistajan kaikki aasialaiset työntekijät yhteensä. Jälkimmäisten palkkojen osuus valmiin kengän myyntihinnasta on jokunen prosentti. Loput rahat jaetaan sponsoroitujen urheilutähtien lisäksi mainosmarkkoina televisiokanaville, suunnittelijoille ja markkinointiammattilaisille – sille koneistolle, joka tuottaa kengän arvon julkisuudessa tapahtuvan symbolisen työn keinoin. Tuotannosta suurin osa ei tapahdu tehtaassa, vaan mainostoimistossa, televisio-

studioissa ja urheilukentällä. Brändien hallitsemassa taloudessa taloudellista pääomaa muunnetaan julkisuudessa brändiin kiinnittyväksi symboliseksi pääomaksi, joka rahastetaan korkojen kanssa takaisin merkkituotteen hinnan noustessa moninkertaiseksi huomattavasti nopeammin kilpaileviin tuotteisiin verrattuna.

Bränditalous on haavoittuvainen julkisuudessa tehtävälle vastarinnalle. Symbolista pääomaa voidaan paitsi luoda, myös haihduttaa ilmaan julkisuudessa tapahtuvan työn avulla. Yritystoiminnan kenties keskeisin tavoite nykymuotoisessa talousjärjestelmässä on saada osakekurssi nousuun ja tuottaa siten voittoa yritykseen investoiville. Merkkituotteita valmistavien yritysten arvo osakemarkkinoilla on täysin riippuvainen tuotemerkin nauttimasta arvostuksesta. Niinpä nämä yritykset ovat erittäin haavoittuvia brändiään vastaan julkisuudessa tehdyille hyökkäyksille. Tunnettu esimerkki tästä on tapaus Nike 1990-luvun lopulta. Yhtiön osakekurssi kääntyi laskuun kun joukko kansalaisjärjestöjä organisoivat kampanjan, joka nosti työolot yhtiön alihankkijoina käyttämissä hikipajoissa otsikoihin. Brändin arvo ei suinkaan romahtanut pysyvästi. Yhtiö onnistui paikkaamaan tahriintunutta mainettaan osin todella parantamalla työoloja ja osin vähemmän jaloilla keinoilla – kuten erilaisilla mainoskampanjoilla ja ulottamalla alihankkijaketjunsä niin pitkiksi, että tuotteiden alkuperää on mahdotonta jäljittää. Kampanjan jälkeen yksikään merkkituotteita valmistava yritys ei kuitenkaan voi olla täysin välittämättä työoloista tehtaissaan; niiden on ainakin otettava huomioon se mahdollisuus, että epäkohdat saatetaan nostaa julkisuuteen.

Kotikenttähaaste yhteiskunnallisten liikkeiden toimintamuotona on tullut ohjelmistoon jäädäkseen. Viimeksi sitä käyttivät Suomessa kesällä 2009 Maattomien ystävät, joiden julkistamat tiedot Stora Enson toiminnasta Brasiliassa saivat aikaan mediayrityksen. Maattomien ystävät ry:n perustamiseen johtaneet yhteydet Brasilian maattomien liike MST:hen oli luotu Maailman sosiaalifoorumilla, jonka keskeisiin perustajaorganisaatioihin MST kuuluu.

Keskustelu valuutanvaihtoverosta saapuu Suomeen – ja jatkaa maailmalle

Kolmas suomalaisten sosiaalifoorumeilla edistämä hanke, joka liittyy globaalin ja kansallisen julkisuuden vuotovaikutukseen toteutettiin Attacin, NIGD:n ja Kepan yhteistyönä. Kyseessä on kampanja valuutanvaihtoveron tai niin kutsutun Tobinin veron puolesta. Valuutanvaihtoveron tarkoituksena on rajoittaa valuuttakurssimuutoksilla rahaa tekemään pyrkivää spekulatiivista kauppaa. Tällaisen keinottelun arvioidaan olleen yksi tärkeä syy useisiin globaalia rahoitusjärjestelmää heilutelleisiin valuuttakriiseihin. Kriisien seurauksena useiden maiden valuuttojen arvo on romahtanut ja tästä seurannut tuontituotteiden kuten bensiinin ja lääkkeiden kallistuminen on vakavasti horjuttanut kriisimaiden kansalaisten jokapäiväistä toimeentuloa. Valuuttakriisien hillitsemisen ja finanssimarkkinoiden vakauttamisen lisäksi veron tuottamia varoja voitaisiin käyttää kehityshankkeiden rahoittamiseen.

James Tobin teki ehdotuksensa valuutanvaihtoverosta vuonna 1972 pitämässään luennossa, sen jälkeen kun kansainvälisessä valuuttakurssijärjestelmässä oli luovuttu kultakannasta ja siirrytty kelluviin valuuttakursseihin (Tobin 1974; Tobin 1978). Toden teolla parrasvaloihin ajatus nousi 1990-luvun puolesta-välistä alkaen maailmaa ravistelleiden suurten valuuttakriisien (Meksiko 1994, Kaakkois-Aasia 1997, Venäjä 1998, Brasilia 1999 jne.) jälkimainingeissa. Sekä itse Tobin (1997) että monet kansainvälisten finanssimarkkinoiden toimintaan perehtyneet, esimerkiksi sijoittaja George Soros (1998) olivat sitä mieltä, että järjestelmän vakauttamiseksi olisi tehtävä jotain. Valuutanvaihtoverosta mahdollisena ratkaisuna näihin ongelmiin on ryhdyttiin puhumaan muun muassa globalisoituvia finanssimarkkinoita kriittisesti tarkastelevissa bestsellereissä *Globalisaatioloukku* (Martin & Schumann 1998) ja *Maailma yhtiöiden vallassa* (Korten 1997) sekä niin ikään laajaa huomiota herättäneessä Tony Blairin hallituksen markkinasosiaalidemokratian oppeja hahmottelevassa Anthony Giddensin teoksessa *The Third Way* (Giddens 1998). Nämä Saksassa, Yhdysvalloissa ja Britanniassa kirjoitetut kirjat on käännetty useille kielille, kaksi ensin mainittua

myös suomeksi. 1990-luvun viimeisinä vuosina valuuttavaihtovero oli noussut globaalien julkisuuksien keskustelunaiheeksi.

Suomeen keskustelu rantautui Kepan ja NIGD:n kampanjan välityksellä. NIGD laati kampanjan pohjaksi selvityksen, joka julkaistiin sekä englanniksi (Patomäki 1999a) että laajennettuna versiona suomeksi (Patomäki 1999b) ja Kepa pyrki nostamaan aihetta eduskuntavaalien 1999 teemaksi. Vero onnistuttiinkin nostamaan varsin kiivaan mediakeskustelun kohteeksi (valuuttavaihtoverokeskustelusta tarkemmin sekä Suomessa että muualla ks. Patomäki 1999b, 48–54, 168–174). Televisiokanava Nelosen uutisten teettämään kyselyyn vastanneista suomalaisista kansanedustajista yli 70 prosenttia ilmoitti kannattavansa valuuttavaihtoveroa kesällä 2001 (Eduskunta Tobinin veron puolella 2001). Kampanjan tuloksena vaalien jälkeen muodostetun Lipposen toisen hallituksen ohjelmaan kirjattiinkin velvoite selvittää valuuttavaihtoveron mahdollisuuksia. Selvityksen veron toteuttamismahdollisuuksista otti teettääkseen valtiovarainministeriö. Taloustieteilijöistä kootun asiantuntijatyöryhmän raportissa vero tyrmättiin täysin epärealistisena ja markkinoiden vapaan toiminnan kannalta haitallisena (Valtiovarainministeriö 2001). Kepa teetti oman vastaselvityksensä (Kehitysyhteistyön palvelukeskus 2001), mutta hallituksen näkökulmasta asia oli toistaiseksi loppuun käsitelty. Se oli teettänyt lupaamansa selvityksen, mutta ei katsonut sen perusteella jatkotoimiin olevan aihetta.

Maailmalla verokeskustelu kuitenkin jatkui – rakentuen muun muassa Suomessa tehdyn työn pohjalle. Saksassa selvitys verosta teetettiin niin ikään riippumattomalla tieteellisellä asiantuntijaryhmällä, mutta valtiovarainministeriön sijaan kehitysyhteistyöministeriön toimeksiannosta. Professori Bernd Spahnin johdolla tämän ryhmän asiantuntijat päätyivät suomalaisten kollegojensa kanssa päinvastaiseen tulokseen – vero oli heidän analyysinsä mukaan erinomainen ehdotus (Spahn 2002). Suomessa tehdyn selvitystyön pohjalta julkaistiin englantia puhuvalle yleisölle suunnattu veroa käsittelevä teos (Patomäki 2001) ja saman selvitystyön pohjalta syntyneitä tekstejä on julkaistu muun muassa Brasiliassa (portugaliksi) ja Indonesiassa (indonesiaksi).

Sittemmin NIGD on laatinut belgialaisten yhteistyökumppaneidensa kanssa luonnoksen valtioidenväliseksi sopimukseksi jolla vero voitaisiin toteuttaa (Patomäki & Denys 2002). Tämän luonnos toimi sosiaalifoorumeilla suunnitellun kansainvälisen valuutanvaihtoverokampanjan pohjana. Kampanjan tavoitteeksi otettiin saada jokin maa kutsumaan koolle kansainvälinen konferenssi, jonka tuloksena joukko maita allekirjoittaa valuutanvaihtoveroa koskevan sopimuksen. Tarkoituksena oli siis käyttää samaa toimintamallia, jota noudattamalla maailmanlaajuinen kansalaisjärjestökampanja onnistui saamaan suuren joukon valtioita allekirjoittamaan kansainvälisen maamiinat kieltävän sopimuksen.

Suomalais-belgialaisena yhteistyönä laadittu sopimusluonnos luovutettiin Brasilian presidentille Luiz Inácio Lula da Silvalle Maailman sosiaalifoorumilla 2003. Vuonna 2004 Lula da Silvan ja Ranskan presidentti Jacques Chiracin asettama asiantuntijaryhmä esitti että vero pitäisi toteuttaa. Myös Belgian parlamentti sitoutti maansa veron toteuttamiseen. Lula da Silvan ja Chiracin YK:n yleiskokoukselle tekemään aloitteeseen yhtyivät myös Chilen presidentti Ricardo Lagos, Espanjan pääministeri José Luis Rodríguez Zapatero sekä YK:n pääsihteeri Kofi Annan. Suomessa kansanedustajat Kimmo Kiljunen (sd, Attacin hallituksen entinen jäsen) ja Heidi Hautala (vihr., Kepan hallituksen puheenjohtaja) tekivät marraskuussa 2004 hallitukselle kirjallisen kysymyksen Suomen halukkuudesta tukea YK:lle tehtyä aloitetta ottamalla sen osaksi Helsinki-prosessia ja Suomen globalisaatiopolitiikkaa. Suomi ei kuitenkaan sitoutunut aloitteeseen, eikä se noussut erityisen keskeiseksi myöskään Helsinki-prosessissa. Seuraavan kerran vero nousi maailmanpoliittisen keskustelun huipulle vakavan talouskriisin myötä vuonna 2009. Nyt ajatus tuotiin esille maailman finanssisäätelyn huipulta: sitä ehdotti Lontoon Cityn finanssiyrityksiä sääntelevän Financial Services Authorityn johtaja Adair Turner (*Financial Times* 27.8.2009). Britannian valtiovarainministeriö ja finanssipalveluyritykset asettuivat tutun kaavan mukaan vastahankaan. Ranskan ulkoministeri Bernard Kouchner oli kuitenkin ehdottanut veron toteutumamahdollisuuksia selvittävän uuden työryhmän perustamista

OECD:n kehitysrahoituskokouksessa jo toukokuussa 2009 (*Le Figaro* 29. 5. 2009). Keskustelu jatkuu edelleen, ja vaikka Suomi valtiona ei ole ottanut siinä aktiivista roolia,¹³ suomalaiset kansalaistoimijat ja heidän sosiaalifoorumeilta Suomeen ja takaisin johtaneet hankkeensa ovat olleet keskustelussa tärkeässä osassa.

Suomalaiset sosiaalifoorumiosallistujat ovat siis varsin pieni joukko Etelä-solidaarisuusliikkeen järjestäytyneemmän laidan toisilleen tuttuja edustajia. He ovat toteuttaneet foorumeihin liittyen monia merkittäviäkin hankkeita, jotka yhdistävät kiinnostavilla tavoilla globaalin ja kansallisen julkisen toiminnan kenttiä. Hiukan laajemman kuvan suomalaisesta globalisaatio-liikkeestä saa tarkastelemalla Suomen sosiaalifoorumia.

Suomen sosiaalifoorumi

Heti ensimmäisen Maailman sosiaalifoorumin menestyksen jälkeen vuonna 2001 päätettiin foorumista tehdä yhden vuosittaisen tapahtuman sijaan jatkuva maailmanlaajuinen prosessi. Ajatusta lähdettiin toteuttamaan järjestämällä maanosittaisia, kansallisia, alueellisia ja temaattisia sosiaalifoorumeita eri puolilla maailmaa. Suomen sosiaalifoorumi on pidetty joka vuosi vuodesta 2002 alkaen.

Kansallisen tason sosiaalifoorumiprosessin osallistujajoukko on ollut globaaleille foorumille matkustavien seuruetta moni-
muotoisempi. Mukana keskusteluita järjestämässä on ollut myös ympäristöjärjestöjä, kirkon yhteiskunnallisen työn työntekijöitä, puolueiden nuorisojärjestöjä ja ammattiyhdistyksiä.

Ensimmäistä Suomen sosiaalifoorumia järjestämään ryhtyi Brasilian foorumin innoittama joukko Attaclaisia yhdessä Pro Demokratia -nimistä liikettä puuhaavan ryhmän kanssa. Jälkimmäisen ryhmän toiminta oli jatkoa edellisen vuoden Pro Koskenkorva -kampanjalle, jossa Elintarviketyöläisten liitto oli ainakin

13. Matti Vanhasen toisen hallituksen ohjelmaan kyllä kirjattiin vuonna 2007 että ”Hallitus osallistuu aktiivisesti kansainväliseen keskusteluun innovatiivisista rahoitusmekanismeista sekä kehitysmaiden velkojen anteeksiantoohjelmiin” (Hallitusohjelma 2007), ja samana vuonna Suomi liittyi Lulan ja Chiracin aloitteen pohjalta syntyneeseen *Leading Group on Solidarity Levies to Fund Development* -ryhmään.

hetkeksi löytänyt yhteisen sävelen globalisaatioliikkeen toimijoiden kanssa. Aktivistit muun muassa Maan ystävistä ja Rauhanpuolustajista olivat liittyneet elintarviketyöläisiin vastustaakseen Koskenkorvan viinatehtaiden myyntiä ulkomaalaisille sijoittajille ja nostattamaan keskustelua valtionyhtiöiden yksityistämistä ja myynnistä ylipäänsä. Lukuisien tunnettujen taiteilijoiden allekirjoittama vetoamus, täyteen ahdetut keskustelutaloukset ja loppuunmyydyllä Tavastia-klubilla järjestetty konsertti nostivat kossukeskustelun tiedotusvälineisiin iltapäivälehtien lööppejä myöten ja johtivat lopulta myyntisuunnitelmien peruuttamiseen.

Koskenkorva-liikkeen menestyksen innoittamana ensimmäisen Suomen sosiaalifoorumin yhteydessä perustettiin *Pro Demokratia* -verkkolehti, jonka ajatuksena oli muun muassa valvoa kansanedustajien äänestyskäyttäytymistä globalisaatioon liittyvissä kysymyksissä. Koskenkorvan tyyppisen konkreettisen kansallisen symbolin ja muusikkojen tähtikaartin poissaolo kuitenkin johti siihen, että Pro Demokratian vaikutus jäi Pro Koskenkorvaa vaatimattomammaksi. Vaikka ensimmäinen sosiaalifoorumi keräsi sadoittain osallistujia, se kohtasi myös muita alkuhankaluuksia. Etelä-solidaarisuusliikkeen saaminen samaan pöytään Kossun puolustajien ja Attacistien kanssa ei ollut helppoa; esimerkiksi Maailman sosiaalifoorumien tärkeä suomalaisosallistuja Kepa jäi joukosta pois. Toisaalta ay-liikkeen valtaviiran mobilisointikaan ei tahtonut onnistua. Elintarviketyöläisten lisäksi ensimmäisellä sosiaalifoorumilla ei juuri ammattiliittoja näkynyt.

Näistä alkuhankaluuksista huolimatta Suomen Sosiaalifoorumi on kuitenkin osoittautunut kestäväksi ideaksi. Globalisaatioliikkeen mediajulkisuuden huippuvuosien jäätyä taa myös monet alun epäilijät Kepasta SAK:hon ovat uskaltaneet mukaan kansallisiin ja paikallisiin sosiaalifoorumeihin. Foorumit eivät kenties herätä alkuvuosien kaltaisia intohimoja tai suurta huomiota valtamediassa, mutta ne ovat vakiintuneet globaaleista kysymyksistä käytävän keskustelun paikoiksi, joihin osallistuu muutama tuhat ihmistä vuosittain.

3.3 Globalisaatioliikkeen Suomessa saamista erityispiirteistä

Kuin taikauskusta ilmassa on jälleen intoa ja idealismia: kiivas yhteiskunnallinen keskustelu on palannut. Taikasana on globalisaatio. (HS, pääkirjoitus, 1. 5. 2001)

Globalisaatioliike sai Suomessa lentävän lähdön. Kuten Saksassa, Ranskassa ja Ruotsissa, liikkeen keskuksena oli Attac-järjestö. Saksan tapausta analysoivat Rucht ym. (2007, 157–158) pitivät globalisaatioliikettä maassa huimana menestyksenä, koska Attac sai siellä kuukaudessa tuhat jäsentä. Saksassa asuu 82 miljoonaa ihmistä. Yksi tärkeä menestystä luonut tekijä oli, että *Der Spiegel*, jolla on vahva asema maan media-agendan asettajana, julkaisi laajan artikkelin järjestön perustamisesta. Suomessa Attacin nimi oli mainittu *Helsingin Sanomissa* 34 jutussa jo ennen kuin Suomen Attac toukokuussa 2001 perustettiin. Jäseniä järjestö keräsi viiden miljoonan asukkaan maassa ensimmäisen toimintakuukautensa aikana 2 500. Jos liike oli Saksassa menestys, Suomessa se oli megahitti.

Kun liike Saksassa, Ranskassa ja Britanniassa eli huippukauttaan vielä Ruchtin ja kumppaneiden tehdessä tutkimustaan vuonna 2005, Suomessa kiivain vaihe ohitettiin nopeammin. Millaiseksi liikkeen tarina Suomessa muodostui ja miten se poikkeaa muista maista? Mitkä suomalaisen poliittisen kulttuurin piirteet selittävät liikkeen Suomessa saamia muotoja, suurta suosiota ja sen kiivaimman vaiheen nopeahkoa hiipumista?

Attacin alkuvaihetta leimannut innostunut ilmapiiri tempaisi mukaansa monenlaista porukkaa. Perustava kokous houkutteli paikalle satamäärin ihmisiä, joiden joukossa oli sekä vanhoja radikaaleja että uusia aktivisteja, mutta myös keskeisiä vaikuttajia vihreistä sekä demareista ja ay-liikkeestä. Eduskuntaan perustettuun Attac-ryhmään liittyi viidennes kaikista kansanedustajista. Jäseniä tuli useista puolueista vasemmistoliitosta demareihin ja vihreistä kristillisiin. Samaan aikaan Attacin keskeistä vaatimusta, valuutanvaihtoveroa, ilmoitti kannattavansa peräti 70 prosenttia kansanedustajista.

Huomion salaisuutena lienee Attacin tapa yhdistää paitsi eri sukupolvien aktivisteja, kahta erilaista toimintatapaa. Yhtäältä järjestö kannatti Nobel-taloustieteilijä Tobinin keksimää veroa, josta olivat jo ennen järjestön perustamista keskustelleet Suomessakin paitsi aktivistit, myös professorit. Järjestön syntyessä Ranskassa sen julkista argumentointia tuki säännöllisiä talous- ja politiikkakatsauksia tuottanut tieteellisten asiantuntijoiden ryhmä. Järjestön perustamiseen johtanut pääkirjoitus oli julkaistu arvostetussa *Le Monde Diplomatique* -lehdessä. Vaatimukset olivat siis konkreettisia ja perusteltuja, ja niiden esittäjillä oli arvovaltaa tieteellisessä ja maailmanpoliittisessa julkisuudessa. Niiden takana oli myös kaikkialle maailmaan leviämässä oleva liike, johon suomalaistenkin oli hyvä päästä mukaan.

Toisaalta Attac oli mediakeskustelussa syntyvän kuvan mukaan maailmalla tunnettu erityisesti mielenosoituksista. Kansainvälisten talousinstituutioiden kokousten liepeillä järjestetyt mielenosoitukset olivat herättäneet laajaa huomiota myös Suomessa. Niiden rintamalinja mustahaarniskaisten mellakkapoliisien ja valkoisiin haalareihin ja pampuilta suojeleviin pehmusteisiin pukeutuneiden mielenosoittajien välillä näytti hyvältä mediakuvissa. Mielenosoituksiin liittyvät väkivaltaisuuDET olivat suomalaisnäkökulmasta hiukan pelottavia, mutta uutisiksi niissä oli ainesta. Oliko tällainen jännittävä uusi aktivismin muoto nyt Attacin myötä rantautumassa Suomeen, kyselivät toimittajat.

Juuret kehitysmaliikkeessä ja suoran toiminnan verkostoissa

Näiden kahden toimintatavan yhdistelmä herätti tiedotusvälineet ja toi myös poliitikkoja mukaan. Ydinjoukoksi järjestön toimintaa pyörittämään se keräsi kaksi joukkoa. Tutkivan ja tiedottavan linjan aktivistien juuret olivat kehitysmaliikkeessä ja sitä edeltäneissä 1960-luvun liikkeissä. Attacin Suomeen kävivät Ruotsista hakemassa Johan von Bonsdorff ja Mikael Böök, jotka osallistuivat Ruotsin Attacin perustamiskokoukseen muutamaa kuukautta ennen Suomen sisärjestön perustamista. Molemmat olivat 1960-luvulla aktiivisia muun muassa Tricont-järjestössä, joka pyrki tutkimus- ja tiedotustoiminnan avulla luomaan solidaarisuutta Etelän – tai ”kolmannen maailman”

kuten sitä tuolloin kutsuttiin – maiden kanssa. Attac tuli Suomeen samalla tavalla ja jopa samojen henkilöiden toimesta kuin Tricont, jonka perustamisen innoittajana oli ruotsalainen Unga Filosofer -ryhmä (Ervamaa 2005). Tricontista ja muista 60-luvun liikkeistä alkanut kiinnostus Etelän asioihin on johtanut siihen, että nykyisin ulkoministeriö rahoittaa kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyötoimintaa noin kahdeksallakymmenellä miljoonalla eurolla vuosittain ja Suomessa toimii muun muassa Helsingin yliopiston kehitysmaatutkimuksen laitos ja liki yhdeksänkymmentä henkeä työllistävä Kehitysyhteistyön palvelukeskus, josta on muodostunut kehitysmaaliikkeen toiminnan keskus (Ulkoministeriö 2010; Kepa 2010). Kepa oli vahvasti mukana Attacin perustamista edeltävässä valuutanvaihtoverokampanjassa, kuten edellä on käynyt ilmi. Bonsdorffin ja Böökin lisäksi Attacin hallitukseen ovat kuuluneet kehitysmaaliikkeen toimijoista muun muassa ex-tricontlainen Jan-Otto Andersson, Kepan toiminnanjohtaja Folke Sundman, Kepassa, YK:n kehitysyhteistyöhankkeissa ja monissa muissa järjestöissä työskennellyt Mika Rönkkö, Työväen sivistysliitossa kehitysmaakysymysten parissa työskentelevät Merja Leskinen ja Janne Ronkainen.

Mielenosoituslinjan juuret puolestaan ovat niissä liikkeissä, joiden myötä kansalaistottelemattomuus on tullut osaksi suomalaista kollektiivisen toiminnan keinovalikoimaa. Jonkin verran sitä harrastettiin jo 1960-luvun liikkeissä (mm. yllytys aseista kieltäytymiseen ja siihen liittyvät oikeudenkäynnit). Sittemmin kansalaistottelemattomuudessa ovat kunnostautuneet ympäristöliikkeen toimijat. Kojjärvellä vuonna 1979 itsensä työkoneisiin kahlinneet ympäristöaktivistit osoittivat kansalaistottelemattomuuden voiman median huomion herättämisessä. Myöhemmin laillisuuden rajoilla liikkuvilla väkivallattomilla mutta näyttävillä mediastunteilla huomiota keräämään on erikoistunut varsinkin Greenpeace. Valtaisan julkisuusmyrskyn saivat aikaan 1990-luvun puolivälissä turkiseläimiä vapauttaneet ja lihankuljetusautoja polttaneet eläinoikeusaktivistit. Tällaisen toiminnan rantautuminen Suomeen herätti huomiota, koska se poikkesi selvästi suomalaisen kansalaistoiminnan rauhallisesta perinteestä. Vaikka ihmisiä kohtaan ei oltu väkivaltaisia, materiaalistien

vahinkojen aiheuttamista pidettiin äärimmäisen poikkeuksellisenä toimintana.

Globalisaatioliikkeen käyttöön suoran toiminnan keinot otettiin tuomalla Italiasta valkohaalarien (*Tute bianche*) idea. Valkoisia haalareita ja poliisin pampuilta suojaavia pehmusteita mielenosoituksissa ryhtyivät käyttämään 1990-luvun puolivälin tienoilla Italian sosiaalikeskuksia puolustavat Ya Basta! -ryhmät. Ya Basta! -iskulause lainattiin Meksikon zapatistaintiaaneilta, joiden kansannousua johtanut, internetissä julkaistuilla kirjoituksillaan maailmanmaineeseen noussut subcomandante Marcos oli globalisaatioliikkeen tärkeimpiä innoittajia. Kansainvälisissä suurmielenosoituksissa valkoisten haalarien ura oli lyhyt. Niitä käytettiin lähinnä Prahassa vuonna 2000 pidetyn Maailmanpankin ja IMF:n kokouksen ympärillä järjestetyissä mielenosoituksissa ja vuotta myöhemmin Göteborgin EU-huippukokouksen yhteydessä. Molemmissa tapahtumissa valkoisissa haalareissa marssi myös suomalaisia. Kotimaan kamaralla haalarit puettiin päälle ilmeisesti vain kerran, itsenäisyyspäivänä 2000 presidentinlinnan edessä pidetyssä kuokkavierasmielenosoituksessa, jossa joukko valkohaalareita puski tiensä poliisirivistön läpi linnan portille. Seuraavan vuoden kuokkavierasjuhlista valkoiset haalarit oli jätetty pois (liike oli päättänyt luopua niistä ennen Genovan G8-kokouksen mielenosoituksia kesällä 2001), mutta kansalaistottelemattomuusaktiot yltivät. Mielenosoittajat onnistuivat pysäyttämään linnaan matkalla olleen taksien jonon, ja joidenkin taksien kolhiminen sekä poliisin kanssa nujakointi teki kuokkavierasjuhlista mediaspektaakkelin joka jatkui vielä muutamana seuraavana itsenäisyyspäivänä (Lindström 2009). Liikkeen aktionistisen siiven toimet rakentuivat niille epämuodollisemmille verkostoille, joita 1990-luvun ympäristöliike oli synnyttänyt. Kytöksinä oli myös muodollisempaan järjestökenttään. Valkohaalarien toimintaan ja/tai kuokkavierasmielenosoituksiin osallistuivat ainakin tuolloinen Vihreiden nuorten ja opiskelijoiden puheenjohtaja Tapio Laakso, Attacin hallituksessa istunut Ville Holmberg ja entinen Vasemmistonuorten puheenjohtaja, Vasemmistoliiton nykyinen puheenjohtaja Paavo Arhinmäki.

Poliisirivistöjä vastaan pehmustetuissa haalareissa puskeminen kuului globalisaatioliikkeen keinovalikoimaan siis myös Suomessa. Niin kutsuttua Mustaa blokkia, jonka toimintamuotona on nimenomaan omaisuuteen (esimerkiksi ylikansallisten pikaruokaketjujen ikkunoiden rikkominen) tai poliisiin (kivien ja pullojen heittäminen) kohdistuva väkivalta, Suomessa ei oikeastaan ollut. Muutamia suomalaisia kyllä osallistui mielenosoitukseen mustahuppujen riveissä muualla Euroopassa järjestetyissä mielenosoituksissa. Ikkunoiden rikkominen, tyhjien kaljapullojen heittäminen ja suurisuuntaiset poliisitoimet tulivat kuvaan mukaan vasta Katutaiteiden yön, Prekariaatin vappumarssin ja Smash Asem -mielenosoituksen myötä vuonna 2006. Karnevalistista kansalaistottelemattomuutta globalisaatioliike sen sijaan käytti. Mielenosoituskulkuissa sambattiin ja kadunvaltauksissa tanssittiin. Suomessa keväällä 2001 vierailut Maa- ja metsätalouden ministeri James Wolfensohn sai kermakakun naamaansa. Ja kun Genovassa mielenosoitukset päättyivät aktivistin ampumiseen, Suomessa samaan aikaan järjestetyssä karnevaalikulkuena mainostetussa tapahtumassa G8-maiden johtajiksi pukeutuneet aktivistit pompottelivat maapallorantapalloa.

Vaikka Attacin alkuvaiheen toimintaan osallistui myös näkyviä sosiaalidemokraatteja ja joitakin ay-toimijoita, näissä leireissä globalisaatioliikkeellä ei ollut samanlaisia juuria kuin solidarisuusjärjestöissä tai suoran toiminnan verkostoissa. Esimerkiksi SAK tuki perustamiskokousta pienellä summalla, mutta ei varsinaisesti lähtenyt mukaan järjestön toimintaan. Attacin hallitus kokousti muun muassa Toimihenkilöunionin ja Kemian liiton tiloissa mutta laajempia yhteistyöprojekteja ei lopulta syntynyt. Myöskään yhteydet kirkollisiin järjestöihin eivät olleet erityisen vahvoja. Yksi Kirkon ulkomaanavun työntekijä kyllä istui Attacin hallituksessa, mutta vaikka KUA on suomalaisella kehitysjärjestöjen kentällä tärkeä toimija ja vaikka esimerkiksi globalisaatioliikettä edeltäneessä köyhimpien maiden velkojen mitätöintiä vaatineessa jubilee-liikkeessä kirkolliset järjestöt olivat maailmalla tärkeässä osassa, Suomessa yhteydet jäivät melko hatariksi. Ympäristöliikkeeseen globalisaatioliikkeellä sen sijaan oli yhteyksiä paitsi toimintatapojen, myös henkilösiteiden ja

järjestöjen kautta. Jälkimmäisistä tärkein oli Maan ystävät -järjestö, jonka Suomen-osasto perustettiin vuonna 1996. Ympäristöön liittyvän toiminnan lisäksi mukana oli alusta alkaen myös globalisaatioteema. Järjestön Ylikansalliset kuriin -ryhmä, sittemmin globalisaatioryhmä, oli suomalaisen globalisaatioliikkeen pioneereja.

Liikkeen kahdesta osasta Maailman sosiaalifoorumeihin osallistui etupäässä tutkiva ja tiedottava, kehitysmaaliikkeen pohjalle rakentuva joukko. Tämä johtuu sekä liikkeen tämän osan valmiista yhteyksistä Etelän järjestöihin että siitä yksinkertaisesta syystä, että Brasiliaan tai Intiaan matkustaminen on sen verran kallista, että matkaan ovat lähteneet lähinnä ne, joiden järjestö on joko itse tai ulkoministeriön tuella voinut tukea osallistumista.

Liikkeen kahteen suuntaan ulottuvien juurten ja niitä seuraavan kahden toimintatavan mukaan jakautuneen osan ottaminen huomioon korjaa Arto Lindholmin (2005) verkkokyselyllään saamaa kuvaa globalisaatioliikkeestä. Lindholmin mukaan tyypillinen globalisaatiokriittinen aktivisti oli 21–23-vuotias, kaupunkilainen, maallistunut yhteiskuntatieteilä tai humanistisia tieteitä opiskeleva kasvissyöjä. Tämä pitääkin paikkansa liikkeen siitä osasta, johon Lindholmin havainnointi Genovassa ja liikkeen sähköpostilistojen kautta levitetty verkkokysely (324 vastaajaa) etupäässä keskittyvät. Attacin jäseniä on toki myös Lindholmin kyselyn vastaajien joukossa, mutta kun otetaan huomioon järjestön julkisuudessa saama asema, jäsenmäärä, yhteydet poliittisen vallan huipulle ja rooli globalisaatioliikkeen maailmanlaajuisissa verkostoissa, voidaan katsoa että liikettä kokonaisuutena arvioitaessa Attacin yhteen keräämä, parikymppisistä humanistikasvissyöjistä melko lailla poikkeava joukko on otettava vahvemmin huomioon.¹⁴ Attacin 2 546 jäsenelle vuonna

14. Lindholm (2005, 75–76) toteaaakin aivan oikein, että hänen kyselyaineistonsa on näyte eikä otos, minkä vuoksi sen tulokset pätevät ainoastaan vastanneiden joukkoon, eikä niitä voida yleistää koskemaan koko globalisaatioliikettä. Tieteellisten tutkimusten tuloksilla on kuitenkin laajempaan julkisuuteen päätyessään taipumus tulla yleistetyiksi: yllä esitetty Lindholmin luonnehdinta tyypillisestä globalisaatioliikkeen »

2002 suunnattuun kyselyyn vastasi 1096 ihmistä (Järvelä & Luhtakallio 2002). Sen tuloksia voidaan siis pitää hyvin järjestön jäsenistöön yleistettävissä olevina. Kyselyn mukaan Attacin jäsenistä kaksi kolmannelta on yli 30-vuotiaita ja kolme neljänestä jotain muuta kuin opiskelijoita. Jäsenistön ikäjakauma on itse asiassa kaksihuippuinen: erityisen paljon mukana on yhtäältä 1970-luvun jälkimmäisellä puoliskolla ja toisaalta 1940-luvun ensimmäisellä puoliskolla syntyneitä (Purhonen 2007, 298–301). Attacissa toisensa löysivät siis erityisesti hiukan alle kolmekymppiset ja suuriin ikäluokkiin kuuluvat aktivistit. Edellä esitetyt suomalaisten sosiaalifoorumiosallistujien ja Attacin hallitusten jäsenten tarkastelut tukevat tätä kuvaa suomalaisesta globalisaatioliikkeestä moninaisempana toimijoiden joukkona kuin Lindholmin (2005) aineiston pohjalta näyttäisi.

Erottelua kahden siiven välillä ei kuitenkaan pidä ymmärtää niin, että toinen ryhmä keskittyy kirjoittamiseen eikä halua liata käsiään ja toinen protestoi kaduilla koska ei halua tai osaa toimia muuten. Kaikkein korkealentoisimmalle yhteiskuntateorialle itse asiassa perustuu juuri valkohaalarien filosofia. Hardt ja Negri (2005) innoittavat toimintaan, mutta heidän biopoliittinen italomarxisminsa ei saa vastakaikua laajemmassa julkisuudessa. Siihen vaaditaan nobel-taloustieteilijöitä ja konkreettisia reformiehdotuksia. Poliisirivistöjen uhmaaminen valkoisissa haalareissa ei myöskään merkitse perinteisen politiikan keinojen väheksymistä; monet valkohaalarit ovat toimineet myös poliittisissa puolueissa ja olleet ehdolla vaaleissa. Toisaalta myös ensisijaisesti liikkeen tutkivaan ja tiedottavaan siipeen kuuluvat ovat osallistuneet aktiivisesti mielenosoituksiin.

Kuinka ay-liike säikäytetään

Yhdistelmä näyttäviä mielenosoituksia ja Etelän maita sekä globaalia taloutta koskevaa asiantuntemusta toimi mediahuomion

aktivistista on päätynyt mm. sanakirjatiedoksi suomenkieliseen Wikipediaan (Wikipedia: hakusana globalisaatio). Tämän vuoksi näytteisiin perustuvien tutkimustulosten täydentäminen laajemmilla aineistoilla ja edustavaan kokonaiskuvaan pyrkiminen on tärkeää.

herättäjänä ja liikkeen kasvattajana. Suomalaiseen ay-liikkeen se ei kuitenkaan juuri purrut. Päinvastoin konfrontatiiviset mielenosoitukset pelottivat ammattiliitot liikkeen luota. Asetelma eroaa monista muista maista, joissa globalisaatioliikkeen voima perustui nimenomaan sille, että ay-liike ja uudet liikkeet löysivät yhteisen sävelen.

Seattlen mielenosoituksissa 1999 rinta rinnan marssivat maan suurimman ammattiliiton AFL-CIO:n ja uusien liikkeiden – kuttajaliikkeiden, ympäristöliikkeiden ja globaalin solidaarisuuden liikkeiden edustajat. Brasiliassa Maailman sosiaalifoorumi syntyi maattomien liike MST:n kaltaisten brasilialaisliikkeiden, Attacin kaltaisten ranskalaisliikkeiden ja Brasilian ammattiliittojen keskusliitto CUT:n verkostojen risteyskohtaan. CUT:n ja brasilialaisten liikkeiden yhteen tulemistä auttoi molempien tekemä työ maan vasemmiston yhdistämiseksi työväenpuolue PT:n riveihin. Porto Alegren kaupungin PT-johtoinen paikallishallinto puolestaan tuki sosiaalifoorumin järjestämistä, ja lopulta entinen CUT-aktivisti Lula da Silva nousi presidentiksi. Intiassa, missä ammattiyhdistystoiminta on vaikeutunut yritysten poliittisen vaikutusvallan kasvun seurauksena, ammattiliitot ovat liittoutuneet muiden liikkeiden kanssa ja ottaneet käyttöön niiden kehittämiä protestikeinoja, siirtyen toimintatapaan jota ay-aktivisti Meena Menon kutsui Maailman sosiaalifoorumilla 2003 järjestetyssä paneelikeskustelussa nimellä *social movement unionism*. Myös Euroopan suurissa maissa globalisaatioliikkeen ja ay-liikkeen suhde on ollut läheisempi kuin Suomessa. Ranskassa, mistä ympäri maailmaa levinnyt Attac on kotoisin, globalisaatioliike sai alkunsa vuoden 1995 lakoista. Niissä osa ammattiliitoista yhdisti voimansa niin sanottujen *sans*-liikkeiden (*sans papiers* = luvattomien siirtolaisten liike, *sans abri* = asunnottomien liike, *sans emploi* = työttöminen liike) kanssa (Sommer & Combes 2007). Saksassa globalisaatioliikkeen kanssa liittoutuivat ainakin maan suurin metallialan liitto IG Metall ja 2,2 miljoonan jäsenen julkisen alan ammattiliitto ver.di. (Rucht & Teune & Yang 2007). Ruotsissa Attac puolestaan oli pitkälti kehitysmaaliikkeen ja suoran toiminnan verkostojen kahden kauppa kuten Suomessa (Sörbom 2006).

Ay-liikkeen mukanaolo näkyy myös järjestön esiin tuomien asioiden listassa. Ranskassa ja Saksassa Attac laajeni kotimaan politiikkaa monessa yhteydessä kommentoivaksi yleisvasemmistolaiseksi järjestöksi, kun taas Ruotsissa järjestön julkiset ulostulot ovat liittyneet maailmanpolitiikkaan ja erityisesti Etelän ja Pohjoisen suhteita koskeviin kysymyksiin (Uggla 2006). Tämä erikoistuneempi linja näyttäisi olevan vallalla myös Suomen Attacissa. Järjestö tosin on osoittanut tukeaan myös Suomessa ja Saksassa globaalien kapitalismin tuomien muutosten kourissa kamppaileville työntekijöille. Vuonna 2007 Attac ilmoitti tukensa Kemijärven sellutehtaan lakkauttamista vastustavaa Massaliikettä. Tammikuussa 2008 se esitti kotikenttähaasteen Nokialle julistamalla firman puhelimet boikottiin Suomessa, kun puhelinjätti siirsi tuotantonsa Saksan Bochumista halvempien työvoimakustannusten Romaniaan.

Suomessa globalisaatioliikkeen alkuvaiheessa ilmaa haistelleet ammattiliitot säikähtivät Göteborgin ja Genovan mielenosoitusten väkivaltaisuuksia. Viimeistään kun globalisaatioliikkeen vastustajat pyrkivät (vaihtelevalla menestyksellä) syyskuun 11. päivän 2001 jälkeen samastamaan aktivisteja terroristeihin ja mielenosoittajat rohkenivat tästä huolimatta harjoittaa kansalaistottelemattomuutta kansallisen yhtenäisyyden pyhäpäivän kunniaksi järjestettyjen linnan juhlien liepeillä, alkoi salonkikelpoisten ammattiliittojen näkökulmasta näyttää selvältä että tähän porukkaan yhdistetyksi tulemistä kannattaa välttää. Jos konfrontatiivinen mielenosoittaminen oli välttämätöntä liikkeen nostamiseksi parrasvaloihin, siitä seurasi, että liitto suomalaisen vasemmiston tärkeän osan, ay-liikkeen ja sitä myöten myös suurelta osin Sosialidemokraattisen puolueen kanssa kävi mahdottomaksi.

Mielenkiintoisella tavalla tästä kertoo se, miten ulkoministeri Erkki Tuomioja joutui jatkuvasti selittelemään julkisuudessa jäsenyyttään Attacissa. Jo Attacia perustettaessa Tuomioja ilmoitti, että hänen jäsenyytensä järjestössä joka syyllistyy väkivaltaisuuksiin päättyy välittömästi. Mielenosoitusaallon jatkuessa ja yhteenottojen saadessa väkivaltaisempia piirteitä keuhalla 2001 selittely jatkui. Hallituskumppaneiden sateenkaaren

riveistä paitsi kokoomuslaiset, myös ainakin Vasemmistoliiton puheenjohtaja Suvi-Anne Siimes ilmoittivat julkisuudessa että jäsenyys Attacissa ei sovi ministerille (*HS* 15.6.2001). ”Tuomioja harkitsee eroa Attacista” ilmestyi otsikoksi kuitenkin vasta kun SKP:n puheenjohtaja Yrjö Hakanen ja muutamia muita kommunisteja valittiin Attacin hallitukseen vuonna 2002 (*HS* 4.4.2002). Demarin kolumnisti Aimo Kairamo vaati välittömästi kaikkien demareiden eroa järjestöstä (Kairamo 2002). Tuomioja osoitti ottavansa kommunisti-invaasion vakavasti ilmoittamalla lehdistölle harkitsevansa eroa järjestöstä, mutta päätti kuitenkin jatkaa jäsenenä. Demarikansanedustajat Susanna Rahkonen ja Kimmo Kiljunen olivat kuitenkin jättäytyneet Attacin hallituksesta pois jo aiemmin. Hekin pysyivät kuitenkin järjestön jäseninä.

Kommunistit olivat olleet mukana jo Attacin perustamista valmisteltaessa. Järjestö kuitenkin nähtiin demariپیreissäkin sen verran tärkeäksi, että perustamiskokoukseen mobilisoitiin riittävästi ihmisiä, jotta SKP:läiset jäivät hallitusta valittaessa vähemmistöön. Jo vuotta myöhemmin tilanne oli kuitenkin kääntynyt toisenlaiseksi. Alueellista edustavuutta hakeva Attac järjesti vuosikokouksensa Helsingin sijaan Tampereella. Osanottajamäärä jäi pienemmäksi kuin se luultavasti olisi Helsingissä ollut, ja demariکیinnostuksen hiipuessa kommunistit näkivät tilaisuutensa tulleen. Enemmistöä SKP:läiset eivät saaneet, mutta useampia heistä kuitenkin valittiin hallitukseen. Jostain syystä demarireaktio kommunistien mukaantuloon ei ollut että järjestö on otettava takaisin, puhumattakaan tietysti siitä että niiltä osin kun tavoitteet ovat yhteisiä, sen puitteissa voitaisiin tehdä yhteistyötä. SKP on edelleen 1970-luvun jäljiltä niin leimautunut, että politiikan valtavirta pitää parempana välttää kaikkea kontaktia sen kanssa.

3.4 Suomalaisen erityispiirteiden selityksiä

MIKSI GLOBALISAATIOLIIKKEESTÄ sitten tuli Suomessa sellainen kuin tuli? Vastausta on etsittävä suomalaisen poliittisen kulttuurin erityispiirteistä. Tarkemmin määrittelemättömänä poliittisen kulttuu-

rin käsite ei kuitenkaan kelpaa selittäväksi tekijäksi – ihmisten toiminnan selittäminen sanomalla että se kuuluu kulttuuriin kun ei ole selittämistä laisinkaan. Selittäväksi tekijäksi kelpaavan poliittisen kulttuurin määritelmän on täytettävä ainakin kolme ehtoa. Sen on (a) oltava riittävän spesifi sen suhteen mistä aineksista poliittinen kulttuuri koostuu, (b) selitettävä millaisten historiallisten prosessien tuloksena nämä ainekset ovat syntyneet ja (c) otettava toimijat ja heidän mahdollisuutensa kulttuuristen rakenteiden käyttämiseen ja niiden muuttamiseen vakavasti. Tällainen poliittisen kulttuurin määritelmä on mahdollista kehittää lähtien klassisen pragmatismien tapalähtöisestä toimintakäsityksestä (pragmatistisesta toimintateoriasta ks. Kilpinen 2000; Gronow 2006).

Tästä lähtökohdasta poliittisen kulttuurin voidaan määritellä olevan *historiallisesti muodostunut kokonaisuus, joka koostuu yhteisistä politiikan tekemisen tavoista, niille annetuista tulkinnoista sekä sellaisista institutionaalisista järjestelyistä, jotka rakentuvat näille tavoille ja tuovat niille pysyvyyttä.*

Tärkeää tässä kokonaisuudessa on, että se on historiallisesti muodostunut. Tavat syntyvät kun tiettyihin ongelmatilanteisiin syntyneet ratkaisut alkavat toistaa itseään uusissa tilanteissa. Poliittisen sosialisoinnin kautta toimijat oppivat poliittista kulttuuria määritteleviä tapoja. Kun yksilö tietää miten kohdatun kaltaisissa tilanteissa yleensä on tapana toimia, mitä pidetään sopivana ja mitkä mahdollisista toimintavaihtoehdoista todennäköisesti johtavat haluttuun lopputulokseen, hän osaa käyttää poliittisen kulttuurin tapoja hyväkseen. Usein hän tekee sen tiedostamattaan, joskus taas vaihtoehtoja punnittelemalla ja aktiivisesti tuntemiaan yleisiä toimintamalleja eli yhteiskunnallistuneita tapoja hyväksi käyttäen. Joskus yhteiskunnallistuneet tavat kietyvät instituutioiksi, toisinaan jopa muodollisiksi organisaatioiksi. Kun instituution rakenteet on kerran pystytetty, ne tukevat tavanmukaisen toiminnan jatkuvuutta. Kun poliittista kulttuuria käytetään toimintaa selittävänä tekijänä, on siis eriteltävä toimijoiden tapoja ja niitä tukevia institutionaalisia rakenteita. Jotta tavoilla ja institutionaalisilla rakenteilla olisi selitysvoimaa, on kyettävä analysoimaan myös niitä prosesseja,

joiden tuloksena tavat ovat kehittyneet vastauksina tiettyihin ongelmatilanteisiin ja niitä tukevat institutionaaliset rakenteet ovat syntyneet (vrt. Gross 2009). Analysilla on siis oltava historiallinen ulottuvuus.

Viimeiseksi huomioon on otettava myös muutoksen mahdollisuus. Tavat ja instituutiot hidastavat muutosta, mutta ovat välttämättömiä. Hokemat pinttyneistä tavoista irrationaalisena muutoksen jarruna ja yhteiskunnan instituutioista luutuneina rakenteina elävät vahvana niin arkikielessä kuin sosiologisessa teoriassakin. Pragmatistinen käsitys tavoista on toisenlainen. Yksilön tavat ovat rationaalisia, koska tavanmukainen toiminta tutuissa tilanteissa säästää aikaa ja vaivaa (Kilpinen 2000). Yhteiskunnallistuneet tavat puolestaan ovat välttämättömiä, jotta sosiaalinen toiminta ylipäänsä olisi mahdollista. Jotta kaikkea ei tarvitse aina selittää nolasta alkaen, sosiaalinen toiminta vaatii yhteisiä viitepisteitä, tapoja, kulttuuria. Toimijat voivat kuitenkin paitsi käyttää yhteiskunnallistuneita tapoja luovasti hyväkseen, myös pyrkiä muuttamaan niitä silloin kun tavanmukainen toiminta ei tunnu riittävän. Poliittisen kulttuurin tapoja ja instituutioita sekä niiden historiallisia kehitysprosesseja kartoittavat selitykset eivät siis ole tyydyttäviä jos ne rajoittuvat sen osoittamiseen miksi kaikki meni niin kuin aina ennenkin. On myös kysyttävä, mikä muuttui.

Suomalaisen globalisaatioliikkeen tarinan kulkuun vaikuttivat ainakin seuraavat toisiinsa liittyvät tavat ja instituutiot: (1) tapa pitää kollektiivinen toiminta rauhallisena, (2) ay-liikkeen vahva institutionaalinen asema ja vasemmistopuolueiden asema, (3) suomalaisen järjestökentän rakenne ja toiminnan tavat, (4) liikkeen tapa hahmottaa näitä rakenteellisia seikkoja ja yritykset toimia tietoisesti niiden muuttamiseksi, joita kuitenkin ohjasivat (5) kokemukset vasemmistolaisen järjestötoiminnan tavoista 1970-luvulta.

Rauhallisista toimintatavoista poikkeaminen huomion herättäjänä

Suomen poliittisen historian tapahtumia on ollut tapana tulkita niin, että meillä ei juuri protestoida, ainakaan niin että lakia ja

järjestystä ei kunnioitettaisi. 1940- ja 50-lukujen lakkojen yhteydessä vielä mellakoitiin. Vuoden 1949 lakkoa seuranneessa Kemien veritorstaissa kaksi ihmistä sai surmansa, 1956 yleislakon mellakoissa poliiseja ja rikkureita pahoinpideltiin. Sittemmin on ollut aika rauhallista. 1960-luvulla rauhanliikkeen Britanniassa harjoittamaa väkivallatonta kansalaistottelemattomuutta tuotiin varovasti Suomeenkin, mutta verrattuna muihin maihin protestointi säilyi hyvin maltillisena. Rauhallisuuden tulkinta pitkäksi perinteeksi on muodostunut vahvaksi osaksi suomalaisen poliittiseen kulttuuriin kuuluvaa itseymmärrystä, ja siitä poikkeaminen herättää sekä huomiota että pelkoa. Siksi 2000-luvun globalisaatioliikkeen suurmielensoitusten väkivaltaisuudet herättivät valtavasti huomiota, mutta toisaalta pelottivat mahdollisia liittolaisia liikkeen luota.

Paine sisäiseen yhtenäisyyteen ja epäjärjestyksen pelko on Suomessa ollut kova kansakunnan varhaisista vuosista lähtien. Suurin tätä painetta luonut tapahtuma oli epäilemättä vuoden 1918 sisällissota ja sen seurauksena rajan takaa nuorta kansakuntaa vaaniva Venäjän uhka. Vuosikymmenten ajan sisällissodan jälkeisen sodasta pitkälti vaiettiin, mutta sen näkymätön olemassaolo vaikutti pitkään. Kommunistit oli integroitava ja tietty määrä sisäistä erimielisyyttä siedettävä jotta kansakunnan repeämiseltä uudelleen kahtia vältyttäisiin (Alapuro 1999). Poliittisen toiminnan rauhallisuus ja pyrkimys sovinnaisuuteen vakiintui osaksi poliittista kulttuuria. Yhtenäisyydestä tuli välttämättömyyttä.

Kyse ei kuitenkaan ole siitä että Venäjän varjo tai kommunistisen vallankumouksen mahdollisuuden olemassaolo sinänsä, rakenteellisina seikkoina, määräisivät suomalaisen suhtautumisen mielensoitusten kaltaiseen kollektiiviseen toimintaan. Ennen kuin tällaisilla seikoilla on yhteiskunnallisia vaikutuksia, ne on tulkittava uhkiksi ja esitettävä että keino niiden välttämiseksi on pyrkiä rauhallisuuteen ja jakolinjojen häivyttämiseen. Tämän julkisuudessa tapahtuvan tulkinta- ja vakiinnuttamistyön pitkän historian analyysi ei tämän kirjan puitteissa ole mahdollista. Yksi esimerkki tällaisesta tulkintatyöstä hiukan lähempää

historiasta on kuitenkin paikallaan. Se ei paljasta rauhallisen kollektiivisen toimintatavan alkujuuria, mutta auttaa ymmärtämään miten tapa säilyi läpi 1960-luvun kuohuvien vuosien. Se kertoo myös yhteiskuntatieteen asemasta kansallista poliittista kulttuuria muokkaavan julkisen tulkintatyön tekijänä. Kyseessä on Erik Allardtin (1964) tulkinta kommunismin luonteesta Suomessa ja johtopäätös että systeemin vastustajat oli otettava mukaan valtiolliseen vallankäyttöön. Se oli yksi keskeisimpiä kansallista yhtenäisyyttä ja kollektiivisen toiminnan rauhallisuuden tapaa luoneen tulkintatyön etapeista.

Taustalla vaikuttivat vuoden 1956 yleislakon tapahtumat. Neuvostoliiton uhka oli porvariston näkökulmasta hiipinyt taas hiukan lähemmäksi kun työväki näytti voimiaan. Lakkoon liittyvissä mellakoissa ei menetetty ihmishenkiä, mutta nykyisillä standardeilla toiminta olisi aiheuttanut valtavan skandaalin. Poliiseja ja rikkureita heiteltiin kivillä ja hakattiin sairaalakuntoon, autoja käännettiin katolleen ja omaisuutta rikottiin. Lakokolaisten terveiset tuoreelle presidentille olivat tylyt: ”Kekkonen hirteen!” vaadittiin plakaatissa. SAK kantoi äärimmäisen tarkoin organisoidulla suurmarssilla klassikkolehtikuvasta tuttuja Malti on valttia -kylttejä, mutta hyväksyi kulisseyssä kommunistien ajaman kovemman toimintalinjan, koska se näytti tuovan tuloksia. Porvaristo tulkitsi toimet uhkaksi Suomen poliittiselle olemassaololle. Mellakojille jaettiin kovia tuomioita kapinoinnista. SKP:n valta ay-liikkeen sisällä samoin kuin sen kannatus vaaleissa lisääntyivät lakon tuloksena (Mertanen 2004).

Allardtin teoria yhteiskunnan rakenteesta ja yhdenmukaisuuden paineesta tarjosi selityksen kommunismin kasvulle Suomessa ja ratkaisun sen luomaan tilanteeseen, joka sekä porvarillisissa että sosiaalidemokraattisissa piireissä oli tulkittu uhkaavaksi. Allardtin mukaan yhdenmukaisuuden painetta oli vähennettävä hyväksymällä erilaiset, kommunistit, mukaan vallankäytön huipulle. Allardtin ehdotusta yhdenmukaisuuden paineen vähentämisestä sovelsivat ajatteluunsa myös monet 1960-luvun liikkeet kuten Sadankomitea ja Marraskuun liike (Alapuro 1997). Yhtä lailla ajatusta sovellettiin heihin. Kekkonen politiikka syleillä radikaalit kuoliaaksi lastenkutsuillaan noudatti samaa yhden-

mukaisuuden paineen vähentämisen ajatusta.¹⁵ Suomalainen tapa pitää kollektiivinen toiminta rauhallisena säilyi läpi 1960-luvun lopun kuohuvien vuosien. Vielä vuosituhannen taitteessa tapa oli niin yleisesti hyväksytty, että globalisaatioliikkeen oli helppo herättää huomiota yhdistämällä tutkivaan ja tiedottavaan toimintaansa muutamia tottelemattomuusaktioita.

Vahva ay-liike ei liittoudu

Miksi ay-liikkeen ja globalisaatioliikkeen välille ei syntynyt Suomessa sellaista vahvaa liittoa kuin Brasiliassa, Intiassa, Yhdysvalloissa, Ranskassa ja Saksassa? Yksinkertainen vastaus on, että suomalainen ay-liike on liian vahva. Sillä on huomattavasti enemmän jäseniä ja poliittista vaikutusvaltaa kuin missään edellä mainituista maista. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ay-liike ei koskaan ole ollut kovin vahva, Ranskassa taas äänekkäitä lakkoja piisaa mutta ay-liikkeen jäsenmäärä on Suomeen verrattuna minimaalinen ja kenttä hajanainen. Sen sijaan Ruotsissa, missä ay-liike on vahva kuten Suomessa, se pysyi etäällä globalisaatioliikkeestä (Sörbom 2006).

Kyse ei ole pelkästään siitä, että ay-liike on tottunut vaikuttamaan kabineteissa solmiot kaulassa enemmän kuin kaduilla marssien. Ay-liikkeen asema Suomessa on pikemminkin osa his-

15. Vaikka tapaus Allardt onkin kiinnostava esimerkki suomalaisen rauhallisuuden tulkintatyöstä, on tietysti selvää että liikaa painoa sille ei sovi antaa. Monet harrastivat 1960-luvulla myös esimerkiksi dahrendorflaista säännellyn konfliktin teoriaa ja sillä perusteltua konsensuspolitiikkaa. Toisaalta Kekkonen oli päässyt sovitteluvaan asemaan suhteessa kommunisteihin jo kannattamalla Kemin veritorstain 1949 takia mellakoinnista tuomittujen armahtamista ja armahtamalla presidenttinä yleislakon 1956 mellakoista tuomittuja. Myös vasemmiston sisällä keskeiseen asemaan noussut ajatus että tie sosialismiin oli vallankumouksen sijaan ”pitkä marssi läpi instituutioiden” edisti liikkeiden integroitumista osaksi valtajärjestelmää ei vain Suomessa vaan myös laajemmin Euroopassa. Monissa maissa, kuten ”pitkän marssin” linjaa kannattaneen opiskelijajohtaja Rudi Dutschken kotimaassa Saksassa liikkeiden enemmistön suuntautuessa tälle linjalle niistä erkani väkivaltaisia fraktioita, kuten Baader-Meinhof terroristiryhmä. Suomessa näin ei käynyt. Instituutioiden kutsu kelpasi kaikille.

torian saatossa kehittyntä yhteiskuntamuotoa, jota Jeppersonin (2002) termein voidaan kutsua sosiaalis-korporatistiseksi yhteiskuntamalliksi. Siinä korporatistista organisoitumista pidetään legitimiinä tapana tuoda ryhmäintressejä poliittiselle areenalle ja valtion rooli ei ole niinkään olla suvereenin vallan ylin lähde, vaan pikemminkin välittäjä organisoituneiden intressiryhmien välillä. Malli ei ole tulosta ainoastaan ay-liikkeen taisteluista, vaan liittyy yleisempään ymmärrykseen kansalaisyhteiskunnan ryhmien ja valtion suhteista, jonka juuret voidaan jäljittää kansakunnan rakentamisen prosessiin (Jepperson 2002, 61), osin jopa varhaisempiin vaiheisiin, aikaan jolloin järjestötoiminnan periaatteet ensi kertaa levisivät ympäri Eurooppaa 1700-luvulla (Stenius 2010). Teollisuuskapitalismin kehittyessä (Suomessa melko myöhään) sosiaalis-korporatistisen yhteiskuntamallin kenties tärkeimmäksi suhteeksi, jossa valtio toimi organisoituneiden intressiryhmien välittäjänä, muodostui suhde työn ja pääoman välillä. Ay-liikkeen asema osana tällaista laajempaa tapojen ja instituutioiden järjestelmää ja yhteiskunnan itseymmärrystä selittää paitsi sitä miksi asema on ollut pysyvämpi kuin monessa muussa maassa, myös sitä miksi valtiovaltaa symboloivia poliisirivistöjä vastaan asettuminen sopii huonosti suomalaisen ay-liikkeen toimintarepertuaariin.

Edellä käsitellyn Pro Koskenkorva -kampanjan lisäksi myös muutamia muita, vähemmän menestyksekkäiksi jääneitä lähestymisyhteyksiä ay-liikkeen ja globalisaatioliikkeen välillä oli. Esimerkiksi Kemian liiton puheenjohtaja Timo Vallittu ehdotti julkisuudessa ay-liikkeen oman Attac-ryhmän perustamista (*HS* 26. 8. 2001). Attac puolestaan yritti perustaa Kemiran lannoite-tuotannon ulkomaille myymistä vastustavaa Pro Apulanta -liikettä, huonolla menestyksellä: perustavaan kokoukseen saapui viisi ihmistä (*HS* 17. 10. 2001).¹⁶ Ehkä kyse oli molemminpuoli-

16. Kemianliitto kyllä onnistui luomaan tehokkaan kampanjan muun muassa lakkoilemalla ja teettämällä konsulttitoimistolla selvityksen joka kyseenalaisti ostajaehdokas Dynean taloudellisen tilanteen. Eduskunnan maatalous- ja talousvaliokuntien käännyttyä vastustamaan hanketta, hallitus perui Kemiran myynnin. Globalisaatioliikkeen osa tässä kampanjassa jäi kuitenkin varsin pieneksi.

sesta epäluulosta: paitsi että ay-liike säikähti globalisaatio-
liikkeen joidenkin osien toimintatapoja, globalisaatioliikkeessä
toimineita ihmisiä eivät ehkä kiinnostaneet apulannan tyyppi-
set kysymykset tai liitoille tyyppilliset toimintatavat. Haluttiin
nostaa esiin uusia asioita, uusilla tavoilla. Linkki kotimaisten
asioiden kuten lannoitetuotannon myymisen ja globaalien talou-
den kehityslinjojen välillä on tietenkin objektiivisesti ottaen ole-
massa. Tulkintatyö, jolla kysymykset olisi politisoitu osaksi sa-
maa julkista kamppailua jäi kuitenkin tekemättä. Attacissa
pääosaa näyttelevät kehitysmaliikkeen veteraanit ja nuoret pro-
testiorientoituneet maailmankansalaiset keskittyivät mieluum-
min suoraan maailmanpoliittisiin kysymyksiin.

Tilanne oli samanlainen vahvojen liittojen ja demaripuolueen
Ruotsissa, ja poikkesi hajanaisemman ay- ja vasemmistopuolue-
kentän Saksan ja erityisesti Ranskan tilanteista. Ranskassa At-
tacissa oli mukana paitsi ammattiliittoja ja pieniä vasemmisto-
puolueita, myös muita kotimaisten asioiden parissa toimivia
liikkeitä. Työttömien, asunnottomien ja luvattomien siirtolaisten
liikkeet kävivät Ranskan sisäisiä kamppailuja, jotka julkisen
tulkintatyön keinoin kyettiin yhdistämään osaksi samaa, glo-
baalina uusliberalismin vastaisena kamppailuna kehystettyä
toimintaa. Yhdistämistä helpotti myös se, että Ranskassa paitsi
ay-liikkeen rakenteellinen asema, myös toimintatavat – osin juu-
ri heikommasta asemasta johtuen ovat lähempänä muiden liik-
keiden toimintatapoja. Mielenosoitukset ja julkiset tempaukset
ovat keskeisiä molemmille, osin siksi että kabinettivaikutusval-
taa ei ole kummallakaan.

Suomessa globalisaatioliikkeen ja ay-liikkeen erillisyyks näkyy
myös julkisessa keskustelussa. Kuten tämän kirjan 5. luvussa
nähdään, ay-liike on hyvin hiljaa globalisaatioliikkeen aloittees-
ta syntyneen julkisen keskustelun ensimmäisen aallon aikana.
Mukaan se pääsee vasta kun työnantajat yhdistyvät perustamal-
la Elinkeinoelämän keskusliiton, alkavat julkisesti vaatia tulo-
poliittisten kokonaisratkaisujen lopettamista ja EVA:n johdolla
iskevät pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia vastaan. Tuolloin
taas globalisaatioliike on jo poissa julkisuuden kirkkaimmista
parrasvaloista.

Attac ui suomalaisen järjestötoiminnan valtavirtaa vastaan

Kolmas tapojen ja rakenteiden joukko joka vaikutti globalisaatio- liikkeen kulkuun on järjestötoiminnan keskeisyys suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa. Kokonaisuuteen kuuluvat järjestöjen kansalaisia edustava rooli, niiden perinteisesti keskusjärjestökeskeinen rakenne ja järjestötoiminnan rahoittaminen valtion kautta. Juuri näihin piirteisiin liittyvät keskeisellä tavalla liikkeen toimijoiden tietoiset pyrkimykset toimia vakiintuneiden tapojen vastaisesti ja näiden valintojen seuraukset. Vakiintuneiden tapojen vastustamisen taustalla vaikuttivat lähihistorian kokemukset: 1970-luvun vasemmiston virheitä ei haluttu toistaa.

Protestoinnin sijaan suomalainen kansalaisyhteiskunta on perinteisesti keskittynyt järjestötoimintaan. Kansalaiset ovat kuuluneet poliittiseen yksikköön nimeltä Suomi kuulumalla paikallisjärjestöön, joka kuuluu keskusjärjestöön, joka pyramidin huipulla edustaa kansalaisia suhteessa valtioon. Pyramidi rakentui historiallisesti kansakunnan luomisen prosessissa. Fennomaanit organisoivat innokkaasti yhdistystoimintaa ja edistivät käsityksen muodostumista, jonka mukaan kansalaiseksi tullaan nimenomaan yhdistyksissä toimimalla. Järjestöt organisoitiin vahvojen kansallisten keskusjärjestöjen alaisuuteen ja saatiin palvelemaan kansallisen yhtenäisyyden projektia (Stenius 1987; Liikanen 1995).

Attac halusi tehdä eroa perinteiseen suomalaiseen järjestäytymisen tapaan. Se pyrki välttämään vahvoja institutionaalisia rakenteita, valitsi itselleen kolme puheenjohtajaa yhden sijasta ja halusi pitää paikallisryhmänsä autonomisina. Attac ei myöskään halunnut Vasemmistolaisten Keskusliitoksi ja päätti olla ottamatta lainkaan järjestöjäseniä. Maissa, joissa Attac institutionalisoitui Suomea vahvemmin ja laajeni myös kotimaisia kysymyksiä käsitteleväksi yleisvasemmistolaiseksi järjestöksi, kuten Ranskassa ja Saksassa, toiminta perustui nimenomaan muiden järjestöjen jäsenyydelle Attacissa. Jopa monet kunnat liittyivät valtuuston päätöksellä Ranskan Attacin jäseniksi. Suomessa suuri alkuinnostus herätti toivoa että järjestöä voitaisiin pyörittää vain yksilöjäsenten jäsenmaksuilla ja vapaaehtoistyöllä sen sijaan, että rahallisia ja työntekijäresursseja saataisiin jäsenjärjestöiltä.

Suomalaisen järjestötoiminnan läheisyys valtioon on näkynyt myös toiminnan rahoituksessa. Tapa lahjoittaa rahaa järjestöille ei ole ollut yleinen. Kuten muissakin Pohjoismaissa, valtion toiminta-avustukset järjestöille sen sijaan ovat olleet yleisiä (Tranvik & Selle 2007, 65). Suoran valtiorahoituksen lisäksi erityisesti järjestöjen palveluntuotantoa on tuettu myös muunlaisilla erityisjärjestelyillä, kuten Raha-automaattiyhdistyksen ja Veikkauksen voittovarojen jakamisella. Hyvä puoli tällaisessa järjestelmässä on, että varakkaiden yksilöiden tai yhteisöjen lahjoituspäätökset eivät ratkaise millaista toimintaa rahoitetaan, eivätkä rahaa haali ainoastaan näyttävillä mediakampanjoilla itseään mainostavat suuret järjestöt. Yksittäiseltä järjestöltä valtiollisen rahoituksen saaminen kuitenkin edellyttää, että on olemassa joku momentti, josta rahoitusta voi hakea. Esimerkiksi opetusministeriö tukee nuorisjärjestöjen ja ympäristöministeriö ympäristöjärjestöjen toimintaa toiminta-avustuksin, joita voidaan käyttää vaikkapa työntekijöiden palkkaamiseen. Globaalia finanssipolitiikkaa kritisoiville järjestöille ei ole omaa rahoitusmomenttia sen paremmin ulkoministeriön kuin valtiovarainministeriönkään rahanjaossa. Valtiovarainministeriö ei rahaa jaa, ja ulkoministeriönkin toiminta-avustukset järjestöille on suunnattu etupäässä kehitysyhteistyöprojektien toteuttamiseen pikemminkin kuin politikointiin. Poikkeuksena on kehitysyhteistyöasioiden tiedotustuki, jota Attac onkin saanut vuosittain joitakin tuhansia euroja erilaisten hankkeiden toteuttamiseen. Vaikka Attacin alussa saama 2 500 jäsenen joukko on Suomessa aloittavalle järjestölle huomattava, ei sen jäsenmaksuista kerry riittävästi tuloja yhdenkään pysyvän työntekijän palkkaamista varten. Näin suomalaisen järjestötoiminnan rahoituksen tavat ja rakenteet sekä Attacin haluttomuus järjestöjäsenten ottamiseen johtivat siihen, että toiminta oli organisoitava kokonaan vapaaehtoispuolelta.

Attacin päätös välttää hierarkkista järjestörakennetta ja kieltäytyä järjestöjäsenten ottamisesta liittyy mukana olleiden veteraaniaktivistien huonoihin kokemuksiin 1970-luvun järjestötoiminnasta. Järjestöinstituution keskeinen paikka Suomessa on nimittäin johtanut siihen, että vuosikymmenten saatossa järjes-

töjen valtailusta poliittisen vaikutusvallan hankkimisen keinona tuli suoranaainen maan tapa. Järjestöjen valtaamista keinona saada itselleen jo olemassa olevia organisatorisia ja rahallisia resursseja ovat käyttäneet monenlaiset toimijat Akateemisesta Karjala-Seurasta (Suomalaisuuden liiton valtaus, ks. Alapuro 1973) maolaisiin (Suomi–Kiina-seuran valtaus 1970, ks. Kastari 2001) ja taistolaisiin (Sosialistisen opiskelijaliiton haltuunotto vuonna 1971, ks. Hyvärinen 1994). Erityisesti attaclaiset halusivat välttää 1970-luvun tapahtumien toistumista. Tuolloin taistolaiset ottivat hallitsevan aseman erityisesti opiskelijaliikkeessä valtaamalla järjestöjä ja luomalla niistä hierarkkisen ja keskusjohtoisen kokonaisuuden, jossa puhdasoppisuutta valvottiin ylhäältä päin. Rakennelma läpibyrokraisoitui ja kuoli lopulta pystyyn. Aktivistina olosta katosi hauskuus. Tätä asetelmaa haluttiin Attacissa välttää, minkä vuoksi järjestö rakenne pidettiin löyhänä ja jäsenyys rajoitettiin yksilöjänsäisiin. Tällaista järjestöä olisi vaikea kaapata ja ohjailta ylhäältä päin. Löyhä rakenne sopi tietysti myös uusille aktivisteille, joille projektiluonteinen, löyhille verkostoille perustuva toiminta oli jo muodostunut tavaksi.

3.5 Johtopäätökset

SUOMALAISET OVAT osallistuneet globalisaatioliikkeen merkittävimpään vuosittaiseen tapahtumaan, Maailman sosiaalifoorumiin, osana monia globaaleja kansalaistoimijoiden verkostoja. Suomalaiset ovat olleet mukana esimerkiksi globaalidemokratiaaloitteita arvioivassa verkostossa, työntekijöiden etuja yrityksille esitettävien julkisten kotikenttähaasteiden kautta valvovan verkoston kehittämisessä sekä valuutanvaihtoverokeskustelussa. Suomalaisosallistujien joukko on koostunut etupäässä Etelän ja Pohjoisen välisen solidaarisuuden motivoimien, melko ammatillisesti toimivien kansalaisjärjestöjen edustajista. Ay-liikkeen, kirkon järjestöjen ja epämuodollisten yhteiskunnallisten liikkeiden verkostojen osuus suomalaisjoukossa on ollut pienempi kuin monesta muusta maasta tulevien osallistujien keskuudessa.

Tämä kokoonpano peilaa suomalaisen globalisaatioliikkeen koostumusta yleisemminkin tai ainakin sen toista puolta. Tämä tutkiva ja tiedottava siipi koostuu ennen muuta kehitysmaaliikkeen toimijoista ja maailmanpolitiikan tutkijoista, opiskelijoista ja muista harrastajista. Liikkeen toinen siipi puolestaan on muodostunut suoran toiminnan ja kansalaistottelemattomuuden keinoja käyttävistä, vähemmän muodollisesti järjestäytyneistä verkostoista, joista ehkä mielenkiintoisin esimerkki olivat valko-haalarit.

Liikkeen valtava alkumenestys Suomessa perustui juuri näiden kahden puolen yhdistämiselle. Suora toiminta niin kansainvälisten kokousten liepeillä kuin Suomessakin herätti tiedotusvälineiden huomion, ja Nobel-taloustieteilijän idealla ja melkoisella maailmantalouden asiantuntemuksella aseistautunut liikkeen osa oli valmiina vastaamaan kysymyksiin globalisaatioprosessin vioista ja ehdotuksista niiden korjaamiseksi. Suomessa Attacista ei kuitenkaan tullut samanlaista yleisvasemmistolaista, myös kotimaan politiikkaa vahvasti kommentoivaa välittäjäjärjestöä kuten Ranskassa ja Saksassa. Liike keskittyi alkuperäiseen teemaansa, maailmantalouspolitiikkaan ja erityisesti Etelän ja Pohjoisen välisiin suhteisiin. Kun liike ei saanutkaan aikaan sitä suomalaisen poliittisen kentän vasemman laidan läpäisevää täydellistä muutosta jonka odotus näytti alkuvaiheessa täyttävän ilman, liikkeen elämä mediajulkisuuden kirkkaimmassa valokeilassa jäi lyhyemmäksi kuin monessa muussa maassa. Nykyisin Attac toimii kansalaisjärjestönä muiden joukossa, tehden monilta osin systemaattisempaa ja vakuuttavampaa työtä kuin alussa. Järjestön tekemisistä myös uutisoidaan edelleen, mutta jonkinlaisen suuren muutoksen ilmapiiriä sen ympärillä ei enää leiju.

Liike pyrki kyseenalaistamaan suomalaisen poliittisen kulttuurin vakiintuneita tapoja ja instituutioita. Se ei pyrkinytkään järjestöpyramidin huipulle, mistä se olisi legitimiin voinut sanoa edustavansa suuria jäsenjoukkoja ja saanut käyttöönsä rahoitusta ja organisatorisia resursseja, kuten Suomessa on ollut tapana. Attac ei ottanut järjestöjänsä ja suhtautui jossain määrin epäilevästi suomalaisen vasemmiston keskeiseen vallankäyttäjään ay-liikkeeseen, joka puolestaan suorastaan säikähti koko

globalisaatioliikettä koska sen mielenosoitukset poikkesivat lii-
kaa suomalaisesta rauhallisen kollektiivisen toiminnan kulttuu-
rista. Lisäksi suomalaisesta valtiokeskeisestä kansalaistoimin-
nan rahoitusmallista puuttuu momentti, josta Attacin kaltaisia
järjestöjä suuremmin rahoitetaan eikä yksilöiden järjestöille lah-
joittaminen ole vakiintunut tapa.

Tavallaan Attac sai Suomessa mitä halusi: vahvan organisaa-
tion sijaan syntyi vahva julkista keskustelua ravisteleva aalto.
Tätä aaltoa tutkin tarkemmin luvussa 5. Sitä ennen tarkastelen
vielä Helsinki-prosessia, joka oli luultavasti liikkeen näkyvin
vaikutus Suomen valtion toimintaan maailmanpoliittisilla aree-
noilla.

4. Sosiaalifoorumi, Helsinki-prosessi ja välittymisen ongelma

GLOBALISAATIOLIIKKEEN valtajulkisuuteen singauttaman globalisaatiokeskustelun käydessä kuumimmillaan vuonna 2001 Suomen hallitus päätti panna alulle Helsinki-prosessin. Tavoitteena oli tuoda saman pöydän ääreen globalisaatiokeskustelun kaksi leiriä, Maailman sosiaalifoorumilla kokoontuvat kansalaisyhteiskunnan edustajat ja Maailman talousfoorumilla kokoontuvat yritysmaailman ihmiset, ja välittää näiden näkemyksiä toisilleen sekä poliittisille päättäjille (Björklund 2003; Kuvaja 2005). Kumppaniksi kutsuttiin Suomen pitkäaikainen kehitys yhteistyökumppani Tansania, ja näin prosessi sai puheenjohtajat sekä Pohjoisesta (Suomen ulkoministeri Tuomioja) että Etelästä (Tansanian ulkoministeri Jakaya Kikwete). Helsinki Process on Globalization and Democracy käynnistyi vuonna 2002 Helsingissä järjestetyllä konferenssilla ja jatkui sarjana pienempiä kokouksia ja työryhmätyöskentelyä vuoteen 2005, jolloin prosessin ensimmäisen vaiheen päätti Helsinki-konferenssi 2005.

Tässä luvussa tarkastelen Helsinki-prosessia (HP) yhtenä tapana, jolla globaaliliikkeen viestit voivat välittyä päätöksentekijöille. HP on erityinen julkisuuden muoto, foorumi jolla käydään *politiikkakeskustelua* (*policy discourse*). Lehdistössä ja esimerkiksi Maailman sosiaalifoorumilla käytävästä yleisestä julkisesta keskustelusta politiikkakeskustelu poikkeaa siten että sen osallistujajoukko on rajattu ja mukana on toimijoita, joilla on valta poliittisten päätösten tekoon. *Välittymisen ongelma* julkisessa keskustelussa, eli se miten laajasta julkisesta keskustelusta välittyy tietoa ja mielipiteitä politiikkakeskusteluun on keskeinen

ongelma demokraattisen julkisuuden toteutumisessa. Niinpä tarkastelemalla Maailman sosiaalifoorumin (MSF) ja Helsinki-prosessin välistä suhdetta tästä näkökulmasta on mahdollista tehdä myös joitakin yleisempiä johtopäätöksiä demokraattisen julkisen keskustelun toteutumisen ehdoista. Keskeinen ehto on, että HP:n kaltaiset keskustelufoorumit kykenevät *refleksiiviseen politiikkakeskusteluun* eli ottamaan mukaan laajemmassa julkisuudessa esiin nousseita uusia toimijoita ja asiasisältöjä.

Luvun alussa esittelen välittymisen ongelman ja refleksiivisen politiikkakeskustelun käsitteet ja näiden avaaman näkökulman Maailman sosiaalifoorumin ja Helsinki-prosessin välisiin suhteisiin. Seuraavaksi esittelen käytetyt tutkimusmenetelmät. Koska refleksiivisen politiikkakeskustelun ihanne asettaa vaatimuksia sekä politiikkakeskusteluun osallistuvien toimijoiden verkoston muodolle että keskustelun sisällölle, vaatii tästä näkökulmasta tehty tutkimus menetelmällisesti verkostoanalyysin ja sisällönanalyysin yhdistämistä.

Tutkimustulokset jakautuvat kolmeen osaan. Ensinnä HP:n ja MSF:n internet-pohjaisten tunnettuusverkostojen analyysi paljastaa, että HP ei näyttäisi olevan maailmalla kovinkaan laajalti tunnettu prosessi. Se ei ole päässyt MSF:n taustalla olevien globaalien kansalaisyhteiskunnan verkostojen ytimeen, vaan sen tunnettuusverkosto on huomattavasti harvempi ja maantieteellisesti rajatumpi kuin sosiaalifoorumin. Toiseksi lähempi katsaus HP:n osallistujiin kuitenkin osoittaa, että niille kansalaisyhteiskunnan toimijoille jotka ovat valikoituneet mukaan, prosessi on tarjonnut uusia mahdollisuuksia vuorovaikutukseen päättäjien kanssa. Kansalaisjärjestöt ovat prosessin suurin osallistujaryhmä, erityisesti niillä tasoilla joilla prosessin asiasisältöä tuotetaan, ja useat osallistujat kertoivat HP:n avanneen heille uusia mahdollisuuksia. Osallistujien kotimaiden tarkastelussa käy kuitenkin ilmi, että eteläisen pallonpuoliskon köyhät maat ovat pahasti aliedustettuina Helsinki-prosessissa, vaikka sen eksplisiittinen tarkoitus on Pohjoisen ja Etelän välisen talous- ja demokratiakuilun kurominen umpeen. Kolmanneksi sosiaalifoorumin ja Helsinki-prosessin tuottamien dokumenttien sisältöjen vertailu osoittaa, että sosiaalifoorumin teemoista suurin

osa on käsitellyssä myös Helsinki-prosessissa. Pois ovat kuitenkin jääneet teemat ja konkreettiset ehdotukset, jotka joko kyseenalaistavat nykyisen maailmantaloustalouden perusoletuksia tai keskittyvät ihmisiin jotka elävät vain osin tämän järjestelmän piirissä. Näiden teemojen poisjääntiin ovat vaikuttaneet ainakin tarve pyrkiä yhteisymmärrykseen HP:ssa mukana olevien yritysmaailman edustajien kanssa ja prosessiin olevien valtioiden kansainväliset sitoumukset. Lisäksi päätöksentekoa lähellä oleva politiikkakeskustelu on väistämättä normeiltaan rajatumpaa kuin yleinen, avoin julkinen keskustelu. Siksi yleisempänä johtopäätöksenä voidaan esittää, että kysymys siitä mikä keskustelevalle demokratian normatiivisista malleista on paras näyttää väärin asetetulta. Poliittikkakeskustelu ja julkinen keskustelu tarvitsevat kumpikin omat norminsa. Demokraattinen yhteiskunta tarvitsee molempien kaltaisia keskusteluja sekä välittymistä poliittikkakeskustelun ja julkisen keskustelun välillä.

4.1 Välittymisen ongelma ja refleksiivinen poliittinen keskustelu

TIETTYJEN EHTOJEN vallitessa Helsinki-prosessin kaltaiset hallituksia, kansalaisyhteiskuntaa ja yrityksiä yhdistävät verkostot voivat olla yksi ratkaisu *poliittisen keskustelun välittymisen ongelmaan*. Ongelma ei ole uusi. Jo John Dewey näki teoksessaan *Julkinen toiminta ja sen ongelmat* (2006 [1927]) demokratian keskeiseksi ongelmaksi välittymisen laajemman julkisen keskustelun ja asiantuntijoista ja poliitikoista koostuvien päätöksenteko- ja toimeenpanorakenteiden välillä. Nykyisessä verkostoyhteiskunnassa ongelma voidaan muotoilla seuraavasti: miten luoda institutionaalisia järjestelyjä jotka yhdistävät julkiseen mielipiteenmuodostukseen pyrkiviä kansalaisjärjestöverkostoja ja päätöksentekoon kytköksissä olevia politiikkaverkostoja?

Deweyn ajatus julkisuuden tärkeydestä demokratialle on tehnyt näyttävän paluun 1980-luvun lopulta alkaen, kun keskustelevalle demokratian teoria on noussut poliittisen filosofian keskiöön. Välittymisen ongelma ei kuitenkaan ole saanut ansaitsemaansa huomiota. Tämä johtuu siitä, että filosofinen keskustelu

keskittyä määrittelemään normeja joiden on tarkoitus ohjata julkista keskustelua koko yhteiskunnan tasolla. Teorian eri painotukset korostavat eri tavalla joko päätöksentekoon kytköksissä olevien politiikkaverkostojen tai laajemman julkisuuden merkitystä. Keskustelevan demokratian teorian haara, jota Marx Ferree, Gamson, Gerhards ja Rucht (2002b) kutsuvat *edustuksellis-liberaaliksi teoriaksi* korostaa äänestettyjen edustajien ja asiantuntijoiden merkitystä. Muut kolme näiden kirjoittajien nimeämää teoriasuuntausta, *osallistava liberaali* (Benjamin R. Barber ym.), *keskusteleva* (Jürgen Habermas ym.) ja *konstruktivistinen* (Chantal Mouffe ym.) eroavat perinteiseltä vaikuttavasta edustuksellis-liberaalista mallista korostamalla laajemman julkisuuden merkitystä: kansalaisyhteiskunnan toimijoiden roolia keskustelijoina, ruohonjuuritason aloitteita, keskustelun avoimuutta uusille puhujille ja uudenlaisia keskustelun käymisen tapoja.

Pohdittaessa konkreettisia institutionaalisia ratkaisuja välityksen ongelmaan näyttää kuitenkin siltä, että filosofinen debatti koko yhteiskunnan tasolla parhaasta julkisuuden mallista ampuu ohi maalin. Esimerkiksi edustuksellis-liberaalin ja konstruktivistisen mallin kannattajat ovat jyrkästi eri mieltä tavasta tulla keskustelussa johtopäätökseen. Edustuksellis-liberaalissa mallissa ajatellaan että päätöksen saavuttaminen on tärkeää ja se on tehtävä viime kädessä äänestämällä. Konstruktivistinen malli puolestaan muistuttaa että kaikki päätökset, vaikka ne esitettäisiin konsensuspäätöksinä, sisältävät aina jonkinlaisen vallankäytön elementin, minkä vuoksi keskustelua ei pitäisi pyrkiä lainkaan päättämään. Samaan tapaan edustuksellis-liberaalin mallin mukaan keskusteluun pitäisi osallistua etupäässä äänestettyjen edustajien ja asiantuntijoiden, kun taas konstruktivistisen mallin mukaan keskustelun pitäisi aina olla mahdollisimman avointa mahdollisimman monille uusille toimijoille. (Marx Ferree ym. 2002a, 290–293; 307–311.)

Käytännössä kumpikaan malli tuskin on paras mahdollinen kaikkiin tilanteisiin, vaan eri suhteessa päätöksentekoon olevilla julkisuusareenoilla tarvitaan erilaisia normeja. Yhtäältä tarvitaan politiikkakeskustelua, johon osallistuvat etupäässä äänestetyt

edustajat ja asiantuntijat, ja jota määrittelevät selkeät tiukat puhenormit ja joka tähtää keskustelun loppuunsaattamiseen ja sen pohjalta tehtäviin poliittisiin päätöksiin. Toisaalta tarvitaan laajempaa julkista keskustelua, joka on avointa uusille toimijoille ja asiasisällöille, ja jonka puhenormistossa on tilaa vaihtoehtoisille tavoille esittää poliittisia viestejä (esimerkiksi taide, mielenosoitukset) ja jossa tehdyt johtopäätökset saa aina uudelleen kyseenalaistaa. Ennen kaikkea kuitenkin tarvitaan institutionaalisia järjestelyjä, jotka mahdollistavat välittymisen näiden kahden keskustelutyyppin välillä.

Riittävää huomiota tähän välittymisen ongelmaan ei ole kiinnittänyt sen paremmin empiirinen tutkimus kuin filosofisnormatiivinen debattikaan. Välittymistä voi tapahtua kansalaisyhteiskunnan verkostojen ja politiikkaverkostojen risteyskohdissa. Molempien verkostojen tutkijat näyttävät kuitenkin usein jättävän nämä risteyskohdat huomioimatta. Poliitiikkaverkostojen tutkijat keskittyvät usein suljettujen asiantuntijaverkostojen rakenteisiin näkemättä niitä julkisuusareenoina, mahdollisina julkisen keskustelun jatkeina. Kansalaisyhteiskunnan verkostojen analyysi puolestaan on tavannut keskittyä joko verkostoihin joiden kautta yksilöt rekrytoituvat yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaan tai sitten eri kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden välisiin verkostoihin (ks. Diani 2003a). Vaikka verkoston käsite on yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukselle niin keskeinen, että liikkeet usein määritellään verkostoina (ks. esim. Della Porta & Diani 1999), organisaatiotutkimuksessa lisääntynyt kiinnostus politiikkaverkostoja kohtaan ei ole juurikaan kiinnostanut liiketutkijoita. Saattaa olla että liiketutkijoiden näkökulmasta liikkeet jotka kadulla protestoinnin sijaan osallistuvat vallanpitäjien verkostoihin lakkaavat olemasta liikkeitä eivätkä enää kuulu heidän tutkimuskohteisiinsa. Niinpä välittymisen ongelman tutkiminen vaatii ainakin kahden tutkimusalan näkökulmien yhdistämistä.

Politiikkaverkostot sinänsä eivät kuitenkaan automaattisesti edistä demokraattista keskustelua ja sille pohjautuvaa päätöksentekoa. Päätöksenteon demokratisoimisen sijaan politiikkaverkostojen luomisen syynä on usein ollut päätöksenteon tehokkuus.

Ajatusta ”hallinnasta ilman hallitusta (*governance without government*)” kehitelleet teoretikot (Rosenau & Czempiel 1992; Rhodes 1996) ovat ylistäneet politiikkaverkostoja nimenomaan tehokkaana tapana tehdä ja toimeenpanna poliittisia päätöksiä esimerkiksi sosiaalipalvelujen ja terveydenhuollon aloilla. Näissä verkostoissa valtiolliset toimijat ovat kutsuneet kansalaisjärjestöjä ja yrityksiä keskustelemaan kanssaan poliittisista päätöksistä ja toimeenpanemaan niitä pyrkimyksenä ”saada hallinto toimimaan kuin yksityinen yritys” (Kickert, Klijn & Koppenjan 1997). Tehokkuuslähtökohdista suunnitellut verkostot ovatkin päätöksenteon avoimuuden ja demokraattisuuden lisäämisen sijasta usein muodostuneet suljetuiksi keskustelukerhoiksi. Cole (1999) pitääkin politiikkaverkostoja pikemminkin demokraattisen julkisuuden antiteesinä. Hänen tutkimissaan kaupunkisuunnitteluverkostoissa yritysmaailman intressit hallitsivat keskustelua, samoin kuin monissa Maailmanpankin aloitteesta syntyneissä verkostoissa (ks. Ylä-Anttila 2005a). Varsinkin Etelän kehittyvissä maissa nopeasti voimistuneita politiikkaverkostoja tutkineet ovat suhtautuneet hyvin kriittisesti verkostojen vahvistumisen myötä syntyneisiin uusiin kansalaisjärjestöliitteihin (Gould ym. 2006).

Jos verkostoissa käytyyn politiikkakeskusteluun osallistuvat vain politiikanteon ammattilaiset jotka kuuntelevat vain vakiintuneita asiantuntijoita, keskustelun voidaan sanoa olevan *teknokraattista*. Se keskittyy asioiden selvittämiseen ja hoitamiseen, ja painaa poliittisten kiistojen mahdollisuudet taka-alalle. Poliittikkakeskustelu voi kuitenkin olla myös *refleksiivistä*. Tällöin keskustelu ei käänny sisäänpäin vaan peilaa itseään ulkopuolista yhteiskuntaa vasten ja on herkkää siinä tapahtuville muutoksille (ks. Torgerson, 2003). Tämän tutkimuksen tarkoituksiin refleksiivisen politiikkakeskustelun voidaan määritellä yksinkertaisesti olevan *keskustelua jota käydään päätöksentekijöistä ja erilaisista asianosaisista tahoista koostuvissa verkostoissa, jotka ovat sidoksissa laajempaan julkisuuteen sekä muodoltaan (avoimia uusille julkisuuteen nouseville toimijoille) että sisällöltään (avoimia näiden toimijoiden esiin nostamille uusille asiakysymyksille)*. Tällainen keskustelu pyrkii linkittämään politiikka-

keskustelua julkiseen keskusteluun ja avaa siten mahdollisuuden välittymisen ongelman ratkaisulle.

Politiikkaverkostoissa käydyn keskustelun refleksiivisyyden arvioimiseksi on siis yhdistettävä muotoon keskittynyttä verkostoa-analyysia verkostossa käytävän keskustelun sisällölliseen analyysiin. Tämän luvun tarkoituksena on arvioida Helsinki-prosessin verkostojen refleksiivisyyttä. Kyse on siitä, onko prosessi kyennyt tuomaan mukaan (a) uusia toimijoita (muodollinen refleksiivisyys) ja (b) uusia asiasisältöjä (substantiaalinen refleksiivisyys) mukaan globalisaatiosta ja demokratiasta käytävään keskusteluun.

4.2 Verkostoa-analyysin ja sisällönanalyysin yhdistäminen

TARKASTELEN Helsinki-prosessin muodollista refleksiivisyyttä eli kykyä ottaa mukaan uusia toimijoita kolmella tasolla: internet-pohjaisten tunnettuusverkostojen, osallistujaluetteloiden sekä haastattelujen avulla. Ensimmäinen vaihe hyödyntää Touchgraph-sovellusta, joka piirtää verkostokuvia Google-hakukoneen ”samanlaisia sivuja” -toiminnon perusteella (ks. touchgraph.com). Google listaa samanlaisia sivut, jotka esiintyvät samoissa linkkilistoissa muilla verkkosivuilla. Tulokset järjestetään samalla tavalla kuin normaalin Google-haun tulokset, käyttäen hakukoneen PageRank-algoritmia. Tämä tarkoittaa, että listan huipulle päätyvät ne sivut, joita muiden parhaina pidettyjen (eniten linkitettyjen) sivustojen ylläpitäjät pitävät parhaina, eli joille he linkittävät eniten. PageRank käyttää siis samanlaista tapaa laskea keskeisyyslukuja (*indegree centrality*) kuin sosiaalisten verkostojen analyysissa yleisesti käytetään (ks. esim. Johanson & Mattila & Uusikylä 1995, luku 6). Tuloksena syntyvä kuvio on siis eräänlainen toisen asteen tunnettuusverkosto, joka mittaa Helsinki-prosessin tunnettuutta muiden tunnettujen verkkosivustojen keskuudessa. Menetelmä on siis samantyyppinen kuin tutkimuksissa, joissa pyydetään organisaatioita nimeämään muut alallaan toimivat merkittävät organisaatiot ja lasketaan keskeisyyslukuja jotta saadaan selvitettyä kenen tunnetuimmat pelurit ja niiden väliset yhteydet. Google-

tulosten perusteella tehdyillä graafeilla on kuitenkin puolellaan useita etuja verrattuna tavanomaiseen kyselytutkimukselle perustuvaan verkostoanalyysiin.

Ensinnäkin tutkimusmateriaali ja siitä tehdyt valmiit keskeisyyslaskelmat ovat parin klikkauksen päässä Googlen tietokannassa, ja Touchgraph on valmis työkalu tämän materiaalin visuaaliseen analyysiin. Verkostotutkimuksen eniten aikaa ja rahaa vievä vaihe, survey-aineiston kerääminen, jää kokonaan pois. Toiseksi otos on periaatteessa rajaton. Google tutkii jatkuvasti koko World Wide Webiä ja etsii tunnetuimpia verkkosivuja. Näiden tulosten käyttäminen on lähes sama kuin lähettäisi kyselyn kaikille maailman verkkosivunpitäjille, kysyisi heiltä mitkä ovat tärkeimmät Helsinki-prosessiin ja Maailman sosiaalifoorumiin liittyvät toimijat – ja kaikki vastaisivat.¹⁷ Kolmanneksi tässä esitetyt kuviot kuvaavat toisen asteen tunnettuusverkostoja, eli verkostoja joihin kuuluvia muut tunnetut sivustot pitävät tunnettuina. Tällaisen verkoston löytäminen kohtuullisen kokoisella kyselyaineistolla olisi erittäin vaikeaa.

Huono puoli on, että tarkka kaava PageRankin (jota tässä käytetään sivustojen tunnettuuden ja keskeisyyden mittarina) laske-
miseksi on Googlen liikesalaisuus. Tarkkojen keskeisyyslukujen ilmoittaminen on siksi mahdotonta. On tyydyttävä ainoastaan

17. Kaikilla ei tietenkään ole verkkosivuja, minkä takia tässä esitetyt tulokset eivät ole sama asia kuin kyselyn lähettäminen koko maailmalle. Toisaalta jos samaa tietoa pyrittäisiin saamaan kyselytutkimuksella, joukko jolle kysely lähetettäisiin olisi määriteltävä jo ennalta jollain tapaa relevantiksi tutkimuksen kannalta, minkä jälkeen täydennyskierrokset olisivat toki mahdollisia. Voidaan kuitenkin arvella, että tällainen valikointi tuottaisi aineistoon jopa suuremman vääristymän kuin mahdollinen joidenkin organisaatioiden verkkosivujen puute. Lisäksi lienee melko oikeutettua olettaa, että lähes kaikilla globaalien hallinnan kannalta relevantteilla toimijoilla on nykyisin oma verkkosivu. Jos vääristymää johonkin suuntaan on, on syytä olettaa että tietoteknisiltä resursseiltaan köyhemmissä Etelän maissa verkkosivuja on vähemmän. Se, että Maailman sosiaalifoorumien tunnettuusverkosto koostuu pääasiassa Etelän toimijoista (joilla siis on verkkosivut), viittaisi kuitenkin siihen suuntaan, että Helsinki-prosessin verkoston keskittyminen Suomeen ja Pohjoiseen ei johdu aineiston vääristymästä vaan on aitoa.

sivustojen keskinäiseen tunnettuusjärjestykseen, mikä onkin tässä esitetyille analyyseille riittävä tarkkuus. PageRankin las-
kutavasta on kuitenkin saatavilla riittävästi tietoa, jotta voidaan
sanoa sille perustuvien kuvioiden olevan validi kuvaus tunnet-
tuussuhteista kyseessä olevien organisaatioiden välillä (ks. esim.
Googlen patenttihakemus, Google Inc. 2005).¹⁸ Tätä arviota
tukee osaltaan se, että kuvioissa esiintyvät organisaatiot ovat
pitkälti samoja, joita odotin varsin laajan Maaailman sosiaali-
foorumin ja Helsinki-prosessin puitteissa tekemäni kenttätöön
perusteella sieltä löytäväni.

Toinen analyysitaso menee askelta lähemmäs Helsinki-proses-
sin osallistujia. Prosessin osallistujalistoja luokittelemalla ar-
vioin prosessin maantieteellistä edustavuutta ja osallistujien ja-
kautumista eri toimintaryhmiin. Kolmanneksi käsittelen osallis-
tujen kokemuksia haastatteluaineiston perusteella. Aineisto si-
sältää Helsinki-prosessin suomalaisten, tansanialaisten, brasi-
lialaisten ja intialaisten osallistujien haastatteluja sekä muistiin-
panoja osallistuvasta havainnoinnista Helsinki-konferenssin
taustatapahtumissa Helsingissä 2005, Maaailman sosiaalifooru-
meissa Bamakossa 2006 ja Nairobissa 2007 sekä Asia-Europe
People's Forumissa Helsingissä 2006.

Helsinki-prosessin sisällöllistä refleksiivisyyttä eli kykyä vä-
littää uusia asiasisältöjä globaalista julkisuudesta päätöksente-
kijöiden korviin tarkastelen vertailemalla prosessin asiakirjoja
Maaailman sosiaalifoorumin vastaaviin dokumentteihin. Etsin
molempien prosessien tuottamista dokumenteista niiden sisäl-
tämät poliittiset aloitteet, ja tutkin mitkä sosiaalifoorumilla
esitetyistä aloitteista ovat päätyneet myös Helsinki-prosessiin.

18. Tunnetuilta sivustoilta tulevien linkkien määrän lisäksi PageRank
käyttää sivuston tunnettuuden arviointiin useita muuttujia, kuten sivul-
la käyneiden lukijoiden määrää, lukijamäärän viimeaikaisia muutoksia,
sivun olemassaoloaikaa ja niin edelleen. Monet näistä muuttujista on
sisällytetty mukaan algoritmiin, jotta voitaisiin vähentää tarkoituksel-
lista google-optimointia, eli sitä että verkkosivujen pitäjät nostavat tar-
koituksella sivustonsa sijoitusta rankingissa. Näin PageRankista on
onnistuttu tekemään varsin validi sivustojen maineen ja relevanssin mit-
tari, mikä on helppo huomata joka päivä Googlea käyttäessään.

Maailman sosiaalifoorumin dokumenteista mukana ovat yhteiskunnallisten liikkeiden julistukset vuosien 2002, 2003 ja 2007 foorumeilta, vuoden 2005 foorumilla esitetyn neljäntoista intellektuellin julistus sekä Bamakon vetoamus, joka julkaistiin vuoden 2006 Bamakon sosiaalifoorumia edeltävässä tapahtumassa. Helsinki-prosessin dokumenteista analysoitavina ovat kuuden eri työryhmän (*tracks*) loppuraportit, prosessin ohjausryhmän Helsinki Groupin julistus sekä Helsinki-konferenssin loppuraportti.

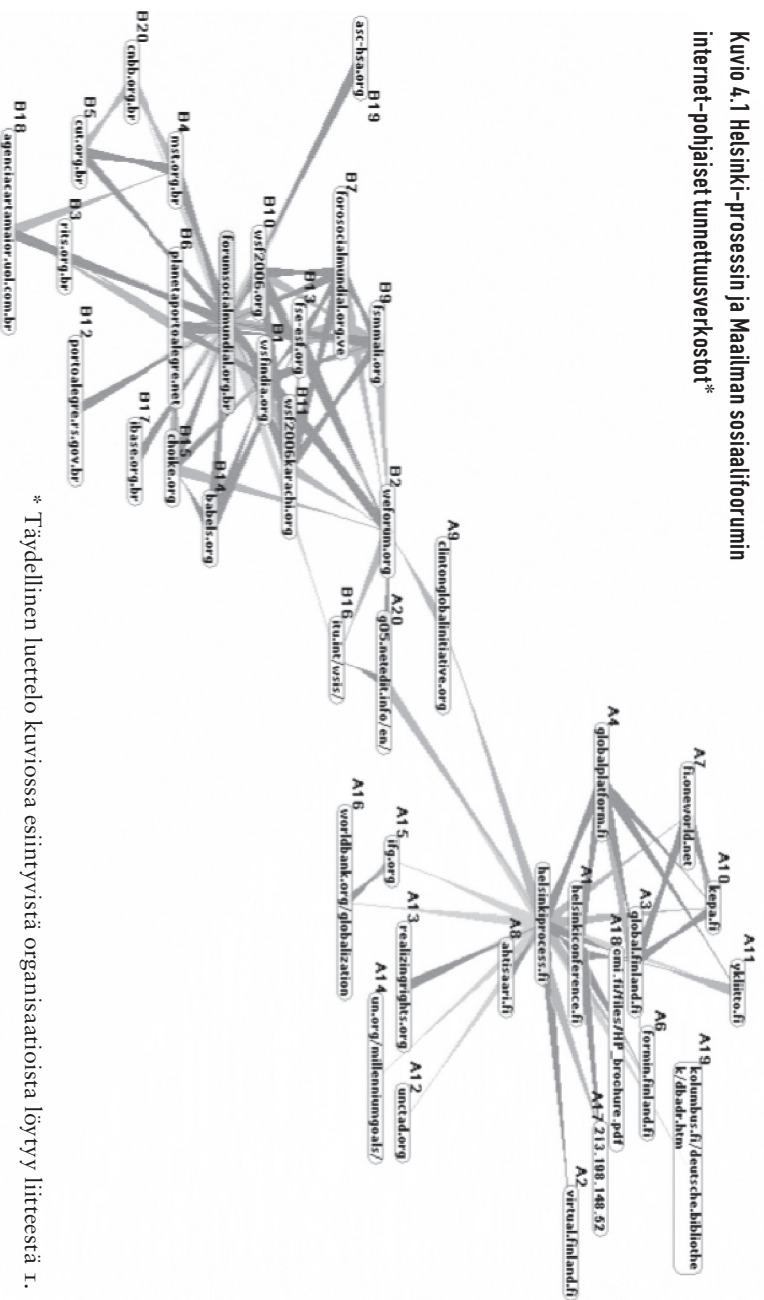
4.3 Kahden keskustelufoorumin tunnettuusverkostot

Helsinki Groupin jäsenen Susan Georgen mukaan Helsinki-prosessi avaa mahdollisuuden luoda yhteys globalisaatioliikkeen agendan ja poliittisen vallankäytön rakenteiden välillä. (Helsinki-prosessin sihteeristön raportti *Helsinki Group Adopted its Work Plan*, 30.1.2004.)

Onko Helsinki-prosessi toteuttanut tämän odotuksen? Onko se onnistunut toimimaan välittäjänä globalisaatioliikkeen, sellaisena kuin se Maailman sosiaalifoorumilla esiintyy, ja poliittisten päätöksentekorakenteiden välillä? Helsinki-prosessin ja Maailman sosiaalifoorumin tunnettuusverkostojen analyysi näyttäisi osoittavan siihen suuntaan, että ainakaan millään kovin keskeisellä internet-julkisuudessa näkyvällä tavalla näin ei ole tapahtunut.

Kuvio 4.1 esittää 20 korkeimmalle arvostettua samankaltaista sivustoa sekä Helsinki-prosessin että Maailman sosiaalifoorumin osalta. Sivustojen läpikäynti osoitti, että kahdenkymmenen ensimmäisen sivuston jälkeen PageRank-algoritmin erottelevä heikkeni huomattavasti, mikä alkoi näkyä sisällöltään HP:iin ja MSF:iin heikosti liittyvien sivustojen päätymisellä mukaan otokseen. Jotta kuvion luettavuus säilyisi, siinä listataan näin ollen vain listojen 20 ensimmäistä sivustoa. Sivustot on numeroitu Googlen listaamassa relevanssijärjestyksessä, niin että A1-A20 ovat HP:iin ja B1-B20 MSF:iin liittyviä sivustoja.

Kuvio 4.1 Helsingin-prosessin ja Maailman sosiaalifoorumin internet-pohjaiset tunnettusverkostot*

* Täydellinen luettelo kuviossa esiintyvistä organisaatioista löytyy liitteestä I.

Näin sivustojen välinen matka kuviossa ei ole merkityksellinen, vaan relevanssijärjestys on esitetty numeroin.¹⁹

Ensimmäinen kuviosta nouseva havainto on, että maailman verkkosivujen ylläpitäjät eivät tunnusta Helsinki-prosessin ja Maailman sosiaalifoorumin kuuluvan keskeisimpien toimijoiden joukkoon samalla kentällä. Kun kumman tahansa tapahtuman graafi piirretään erikseen, se ei sisällä toista tapahtumaa. Kun molemmat verkostot piirretään yhtä aikaa, kuten kuviossa 4.1 on tehty, muutama yhdistävä piste löytyy. Kenties hiukan yllättäen molemmat näistä kulkevat Maailman talousfoorumin (B2) kautta. Talousfoorumi, huolimatta eksplisiittisestä vastakkainasettelustaan sosiaalifoorumin kanssa on vahvasti sidoksissa MSF:n tunnettuusverkostoon (8 yhteyttä). Se, että maailman verkkosivujen pitäjät luokittelevat sivustot samanlaisiksi linkkaamalla molempiin ei siis suinkaan tarkoita, että ne olisivat poliittisilta mielipiteiltään samanlaisia. Pikemminkin kyse on siitä, että niiden ajatellaan olevan kiinnostavia samoille lukijoille. Ne siis tunnustetaan tärkeiksi pelaajiksi samalla kentällä, vaikka

19. Nuolten suunnalla ei tässä esitettyssä tulkinnassa ole merkitystä. Periaatteessa ulospäin osoittavat nuolet merkitsevät että sivustot joihin nuolet osoittavat on luokiteltu samanlaisiksi kuin sivusto, josta nuoli lähtee. Vastaavasti sisäänpäin osoittavat nuolet merkitsevät, että sivusto on niiden sivustojen samankaltaisia-listalla josta nuolet lähtevät. Koska tässä ei pyritty kartoittamaan globalisaatiokeskusteluun liittyvää organisaatiokenttää yleensä vaan nimenomaan MSF:n ja HP:n tunnettuutta, kuvio rajattiin kahteenkymmeneen kumpaisenkin näiden sivustojen kanssa eniten samankaltaiseksi luokiteltua sivustoja. Nuolten suunnissa tämä näkyy siten, että jokaiseen kuviossa olevaan pisteeseen (MSF:a ja HP:a lukuun ottamatta) johtaa nuoli, joka osoittaa ulospäin jommastakummasta näistä pääasiallisen tarkastelun kohteena olevasta sivustosta. Joissain tapauksissa nuoli on kaksisuuntainen eli osoittaa myös jostakin muusta sivustosta. Google ei kuitenkaan paljasta samanlaisia sivuja -hakutoimintonsa käyttämiä kriteerejä niin yksityiskohtaisesti, että niiden perusteella olisi mahdollista tulkita yksiselitteisesti, mitä nuolten suunta kertoo niiden taustalla olevien organisaatioiden suhteesta. Tämän vuoksi tydyn ylitulkintojen välttämiseksi perustamaan argumenttini vain MSF:n ja HP:n verkostojen välisiin yhteyksiin, verkostojen muotoon (klikki vs. tähti) sekä kuviossa esiintyvien sivustojen taustalla olevien organisaatioiden maantieteelliseen sijaintiin.

ne pelaisivatkin vastakkaisilla puolilla. Linkki HP:n ja MSF:n välillä kulkee siten, että MSF:n kanssa samanlaisiksi luokiteltua talousfoorumia pidetään samanlaisena kuin Clinton Global Initiativea (A9), joka taas on samanlainen kuin HP. Toinen linkki, joka juuri ja juuri mahtuu listalle (A20) on Forum International de Montrealin Global Democracy 2005 -konferenssi, joka linkittyy HP:iin ja on niin ikään samanlainen talousfoorumin kanssa, mistä linkki johtaa sosiaalifoorumiin.

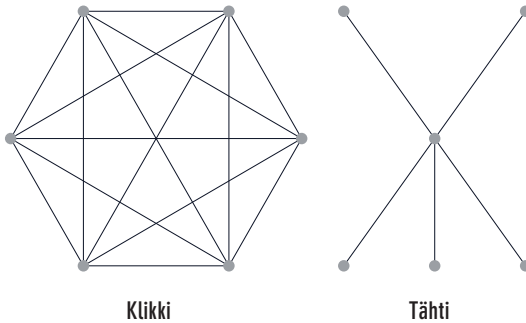
Toiseksi kuvio osoittaa, että HP:n tunnettuusverkosto on huomattavasti vähemmän tiivis kuin MSF:n. Ensin mainittu verkosto muistuttaa muodoltaan tähteä. Sen jäsenet ovat kukin yhteydessä keskellä olevaan HP:iin mutta eivät juurikaan toisiinsa. MSF puolestaan on huomattavasti tiiviimmän verkoston solmu-kohta. Jäsenet ovat yhteydessä paitsi keskellä olevaan sosiaalifoorumiin, hyvin tiiviisti myös toisiinsa. HP:n verkostoon kuuluvista sivustoista kahdeksan kahdestakymmenestä on yhteydessä vain verkoston keskusta, kun sosiaalifoorumin verkostossa tällaisia irrallisia verkostojäseniä on vain yksi, Porto Alegren kaupunginhallitus, B12. Kuva vahvistuu kun tarkastellaan kummankin kuvion kaikkein keskeisimpiä sivustoja, niitä joilla on yhteys neljään tai useampaan muuhun. HP:n verkostossa tällaisia sivustoja on vain kaksi, MSF:n verkostossa yhdeksän.

Kolmanneksi HP:n verkosto näyttää huomattavasti vahvemmalta Suomen rajojen sisällä kuin kansainvälisesti. Puhtaasti laskemalla käy ilmi, että HP:n verkoston kahdestakymmenestä organisaatiosta kaksitoista on suomalaisia, kun MSF:n verkoston jäsenistä brasilialaisia on kahdeksan. Verkostojen rakenteen tarkempi tutkiminen saa eron näyttämään vielä huomattavasti vahvemmalta. HP:n verkoston korostetusti tähdenmuotoinen alaosa koostuu lähes pelkästään ulkomaalaisista jäsenistä. Vain kaksi HP:n verkoston ulkomaisista jäsenistä on yhteydessä mihinkään muuhun jäseneseen kuin verkoston keskusta, itse HP:iin. Nämä ovat Maailmanpankin globalisaatiosivusto (A16) ja International Forum on Globalization (A15), jotka ovat yhteydessä toisiinsa. HP:n verkoston ylemmän puolen muodostavat suomalaisorganisaatiot ovat keskenään huomattavasti tiiviimmissä yhteyksissä. Maailman sosiaalifoorumin tapauksessa vahvimmin

keskenään kytköksissä olevat sivustot ovat maailman eri puolilla järjestettävien sosiaalifoorumitapahtumien sivustoja: Intia (B1), Venezuela (B7), Mali (B9), Vuoden 2006 monikeskuksisen sosiaalifoorumin yhteissivusto (B10), Pakistan (B11) ja Euroopan sosiaalifoorumi (B13). Näiden välinen tiivis verkosto ulottuu neljälle mantereelle. Myös verkostot muut jäsenet ovat tiiviimin yhteyksissä toisiinsa kuin HP:n verkostossa.

Sosiaalifoorumin verkosto on siis muodoltaan lähempänä klikkiä, kun taas Helsinki-prosessin verkosto koostuu suomalaisesta klikkityyppisestä verkostosta yhdistettynä ulkomaille ulottuvaan tähdenmuotoiseen verkostoon. Kuviossa 4.2 on esitetty näiden kahden verkostotyypin puhtaat muodot.

Kuvio 4.2 Klikki ja tähti sosiaalisten verkostojen muotona.

Lähde: Olesen 2005.

Klikin muotoisissa verkostoissa kaikki toimijat ovat yhteydessä toisiinsa, eikä mikään toimijoista ole muita keskeisemmässä (valta-) asemassa, josta muiden toimijoiden välisen tiedonkulun kontrollointi olisi mahdollista. Verkostoanalyysin kielellä ilmaistuna klikkien keskittyminen sekä segmentaatio ovat alhaisia. Tällaisia verkostoja esiintyy tyypillisesti yhteiskunnallisissa liikkeissä, jotka joko liittyvät voimakkaasti protestialtoihin tai muodostavat vahvoja vasta- tai alakulttuureita, kuten 1960-luvun opiskelijaliike Italiassa tai seksuaalivähemmistöjen liikkeet. Ensimmäisessä tapauksessa yhteiskunnallisten instituutioiden kyseenalaistaminen ja jälkimmäisessä vahvaa osallistumista

tuottava identiteetti helpottavat hierarkiattomien verkostojen luomista (Diani 2003b, 307–308). Kyseessä on tavallaan ideaalituotteen muoto sellaiselle kollektiiviselle toiminnalle, jota yleensä ajattelemme kuullessamme sanat yhteiskunnallinen liike. Tähdemuotoiset verkostot puolestaan ovat tyypillisempiä osin institutionalisoituneille ja ammattimaisemmin toimiville liikkeille. Tällaisissa verkostoissa kaikki toimijat ovat yhteydessä yhteen keskukseseen, mutta eivät juurikaan toisiinsa. Verkosto on siis voimakkaasti keskittynyt, mutta ei lainkaan segmentoitunut. Keskiössä olevalla toimijalla on huomattava valta-asema muihin toimijoihin nähden, eikä verkoston ylläpitäminen vaadi läheskään yhtä suurta työtä kaikilta osallistujilta kuin enemmän klikkiä muistuttavien verkostojen (Diani 2003b, 310–311).

Ei liene sinänsä yllättävää, että kiinteässä yhteydessä 2000-luvun suurimpaan globaaliin protestiaaltoon olevan Maailman sosiaalifoorumin verkosto muistuttaa enemmän tasa-arvoista klikkiä ja valtioiden aloitteesta syntyneen Helsinki-proessin keskittynyttä tähteä. Tämä havainto yhdistettynä siihen, että HP:n verkosto on tähdenmuotoinen erityisesti mitä tulee ulkomaalaisiin toimijoihin merkitsee, että HP ei ole saanut asemaa tunnustettuna toimijana niissä globaalin kansalaisyhteiskunnan verkostoissa jotka globaaliliike on synnyttänyt. HP ei myöskään ole kyennyt itse luomaan kovin tiivistä kansainvälistä verkostoa. Kansalaisjärjestöt ja yhteiskunnalliset liikkeet eivät myöskään näytä olevan kovin vahvasti mukana HP:n verkostossa. Ulkomaisia järjestöjä tai liikkeitä mukana ei ole lainkaan, suomalaisiakin vain kolme. Tässä mielessä HP:n ankkuroituminen kansalaisyhteiskuntaan, varsinkin globaaliin kansalaisyhteiskuntaan, ei näytä erityisen vahvalta.

4.4 Muoto: Pohjoinen dominoi

VAIKKA HELSINKI-PROSESSIA ei World Wide Webin maailmassa tunnustetakaan kovin tärkeäksi pelaajaksi globaalin hallinnan kehittämisen kentällä, prosessin osallistujaluetteloiden ja haastattelujen perusteella kansalaisyhteiskunnan osallistuminen prosessiin näyttää varsin vahvalta.

Helsinki-prosessin ensimmäinen vaihe koostui kahdesta suuresta konferenssista, ohjausryhmästä, kolmesta temaattisesta työryhmästä sekä joukosta taustatapahtumia. Ensimmäiset keskustelut käytiin Helsinki-konferenssissa vuonna 2002, ja suurena päätöstapahtumana järjestettiin Helsinki-konferenssi 2005. Prosessin kärjeksi koottiin 22 hengen Helsinki Group, joka tapasi kahden konferenssin välillä neljä kertaa ja laati oman julistuksensa. Ryhmään kuului muun muassa muutama globalisaatio liikkeen kärkinimi kuten Transnational Instituten ja Ranskan Attacin Susan George ja Third World Networkin Martin Khor; liikemaailman ja kansainvälisten rahoituslaitosten edustajia kuten Kansainvälisen kauppakamarin pääsihteeri Maria Livanos Cattai ja Maailmanpankin Euroopan-varajohtaja Jean-Francois Rischard; sekä joitakin tunnettuja kansalaisjärjestövaikuttajia ja poliitikkoja kuten Irlannin entinen presidentti Mary Robinson.

Lisäksi perustettiin kolme työryhmää (*track groups*), jotka työskentelivät kukin oman aihepiirinsä parissa. Ryhmät olivat globaalien hallinnan uudistamista käsittelevä New Approach to Global Problem Solving Track, talousjärjestelmää ja kehitysrahoitusta pohtinut Global Economic Agenda Track ja turvallisuuskysymyksiin keskittynyt Human Security Track. Nämä ryhmät koostuivat etupäässä tutkijoista ja muista asiantuntijoista. Mukana oli myös joidenkin YK- ja muiden järjestöjen ja yritysten edustajia sekä muutama poliitikko. Ryhmät toimivat itsenäisesti, mutta niiden tehtävänä oli syöttää ajatuksia Helsinki Groupin työhön ja prosessin jatkoon. Kukin teetti joukon taustaselvityksiä ja kokosi näiden ja tapaamistensa pohjalta loppuraportin. Raportit samoin kuin Helsinki Groupin julistus sekä koko prosessin ensimmäisen vaiheen loppuraportti julkaistiin Helsinki-konferenssissa vuonna 2005. Näiden ryhmien ja konferenssien lisäksi prosessiin kuului joukko taustatapahtumia (*side events*) Dar es Salaamissa 2004, Delhissä 2005 ja Helsingissä 2005. Seuraavat osanottajaluetteloiden, heidän haastattelujensa ja HP:n asiakirjojen sisällönanalyysit keskittyvät tähän prosessin ensimmäiseen vaiheeseen.

Taulukossa 4.1 esitetään HP:n ensimmäisen vaiheen osallistajat organisaatiotyypeittäin. Koko prosessin osallistajaluettelon

lisäksi taulukossa erotellaan prosessin keskeisimmissä rooleissa olevat ryhmät: Helsinki-konferenssin 2005 puhujat sekä Helsinki-ryhmän ja temaattisten Track Groupien jäsenet. Koska HP ilmoittaa olevansa *multi-stakeholder process*, jonka tehtävä on nimenomaan tuoda yhteen valtioiden, kansalaisyhteiskunnan ja yritysmaailman edustajia, osallistujat on jaettu näihin kolmeen ryhmään. Koska kyseessä on globaali prosessi, omaksi ryhmäkseen on lisäksi eroteltu hallitustenväliset järjestöt.

Taulukko 4.1 Osallistuvat organisaatiotyypit Helsinki-prosessin eri osissa (%).

Organisaatiotyyppi	Prosessin osa			
	HP-delegaatit	Helsinki-konferenssin 2005 puhujat	Helsinki-ryhmä	Teema-ryhmät
Kansalaisyhteiskunta*	42	43	41	50
Yritysmaailma**	5	15	14	8
Hallitus	43	22	23	17
Hallitustenvälinen***	7	20	23	25
Puuttuva tieto	3	0	0	0
Yhteensä	100	100	101	100
N	542	123	22	24

* Kansalaisyhteiskunnan organisaatiot, mukaan lukien kansalaisjärjestöt, yhteiskunnalliset liikkeet, ammattiliitot, tutkimuslaitokset ja yliopistot, säätiöt, uskonnolliset järjestöt sekä journalistit (ne jotka osallistuvat keskustelijoina, eivät ainoastaan raportoiden kokouksesta).

** Yritykset ja yritysmaailman etujärjestöt kuten Kansainvälinen kaupapakamari.

*** Hallitusten väliset järjestöt kuten YK, EU, Maailmanpankki jne.

Kansalaisyhteiskunnan organisaatiot ovat prosessin vahvin osallistujaryhmä. Yli 40 prosenttia osallistujista kaikilla tasoilla kuuluu näihin ryhmiin, temaattisissa ryhmissä jopa puolet. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiksi luokiteltiin tässä yhteydessä paitsi kansalaisjärjestöt ja yhteiskunnalliset liikkeet, myös ammattiyhdistysliike, tutkimuslaitokset ja yliopistot, uskonnolliset järjestöt sekä ne journalistit, jotka osallistuivat prosessiin keskus-

telijoina eivätkä vain niistä raportoijina. Seuraavaksi suurin ryhmä ovat valtiot, joiden edustajina toimivat hallitukset, parlamentaarikot sekä virkamiehet, esimerkiksi suurlähettiläät. Kolmanneksi suurin ryhmä ovat hallitustenväliset järjestöt, joista erityisen vahvasti on edustettuna YK ja sen alajärjestöt. Lisäksi ryhmään kuuluvat muun muassa kansainvälisten rahoituslaitosten sekä EU:n edustajat. Pienimmäksi ryhmäksi jäävät yritysten sekä Kansainvälisen kauppakamarin tai Maailman talousfoorumin kaltaisten yritysmaailman järjestöjen edustajat.

Kokoonpanon muutokset prosessin tasolta toiselle kuitenkin kertovat HP:sta prosessina, jossa valtiot etupäässä kuuntelevat kun muut puhuvat. Vaikka valtiot kokonaisuutena ovatkin toiseksi suurin osallistujaryhmä, niiden osuus vähenee kun prosessissa siirrytään korkeammille tasoille. Kun rividelegaateissa valtioiden edustajia on 43 prosenttia, Helsinki Groupissa osuus putoaa 23 prosenttiin ja Track Groupeissa seitsemäntoista. Valtioiden osuuden laskiessa yritysten ja valtioiden välisten järjestöjen määrä puolestaan kasvaa. Yritysmaailman osuus on matalammillaan rividelegaattien joukossa (5 %) mutta nousee konferenssin puhujien joukossa 15 prosenttiin. Samaan tapaan valtioiden välisten järjestöjen edustajia on rividelegaateissa vain 7 prosenttia, mutta Track Groupeissa jo neljännes (25 %). Itse asiassa yritysten edustajista kaikki paitsi kaksi (23/25) ja hallitustenvälisten järjestöjen edustajista kaikki paitsi yksi (36/37) osallistuivat prosessiin näiden korkeamman profiilin ryhmien jäseninä.

Entäpä Etelän köyhien maiden ja Pohjoisen rikkaiden maiden suhde Helsinki-prosessissa? Keskustellaanko globaalista demokratiasta ja tasa-arvosta tasapuolisella kokoonpanolla? Näyttää siltä että näin ei ole, vaan Suomen lisäksi muutkin korkean tulo-tason maat ovat HP:ssa ylliedustettuina. Selkeyden vuoksi maat on tässä jaettu vain kahteen ryhmään, rikkaisiin ja köyhiin. Nämä kategoriat vastaavat karkeasti ottaen globalisaatiokeskustelussa usein käytettyjä kategorioita Pohjoinen ja Etelä. Koska globalisaation ongelmat nähdään usein juuri näiden maaryhmien välisen epätasa-arvon ongelmina, tuntuu mielekkäältä kysyä

miten ryhmät ovat edustettuna globalisaation ongelmia ratkaisemaan pyrkivässä Helsinki-prosessissa.²⁰

Taulukko 4.2 Helsinki-prosessin osallistujat alueittain ja organisaatiotyypeittäin (%).

Alue	Organisaatiotyyppi				Osuus maailman väestöstä
	Kansalais-yhteiskunta	Yritys	Hallitus	Hallitusten välinen	
Suomi	22	32	31	18	0,08
Muu korkeatuloisin	53	48	37	63	25
Matalatuloisin	24	16	28	20	75
Ei tietoa	1	4	5	0	0
Yhteensä	100	100	100	100	100
N	245	25	233	40	6 551 073 200

Prosessin nimen, aloitteentekijän ja päärahoittajan huomioon ottaen ei liene yllättävää että suomalaiset ovat prosessissa vahvasti yliedustettuina verrattuna maan väkilukuun ja asemaan maailman poliittisessa järjestelmässä. Suomalaisten osuus osallistujista vaihtelee 32 ja 18 prosentin välillä organisaatiotyypistä riippuen. Vähäisin suomalaisten määrä on hallitustenvälisten järjestöjen joukossa. Näillä organisaatioilla on tietysti vain rajallinen

20. Osallistujien kotimaat on poimittu HP:n osallistujaluetteloista. Puuttuvat tiedot etsittiin henkilön nimellä tehdyillä internet-hauilla. Muutama tieto jäi silti puuttumaan. Monikansallisten organisaatioiden tapauksessa edustajan kotimaaksi määriteltiin organisaation päämajan kotimaa, paitsi tapauksissa joissa henkilön kerrottin eksplisiittisesti edustavan kyseisen organisaation jotakin maatoimistoa. Näin se tosiasia, että Pohjoisessa sijaitsee enemmän monikansallisten organisaatioiden päämajoja kuin Etelässä vaikutti tuloksiin jonkin verran. Maaryhmät perustuvat Maailmanpankin bruttokansantuotetta mittaaviin tilastoihin (World Bank 2007). Pankin kategoriat korkea ja keskikorkea yhdistettiin korkeatuloisten luokaksi. Kaksi alempaa kategoriaa yhdistettiin samalla tavalla. Näin saatiin tämän analyysin tarkoituksiin riittävä kahtiajaottelu, joka vastaa karkeasti globalisaatiokeskustelussa usein käytettyä jakoa Etelän köyhiin ja Pohjoisen rikkaisiin maihin.

määrä suomalaisia työntekijöitä, joten muualtakin kotoisin olevia tulee varmasti pyydettyä helpommin mukaan. Suomalaisten yliedustusta HP:ssa tuskin voidaan pitää prosessin suurena vika. Esimerkiksi Maailman sosiaalifoorumeissa on ollut varsin luontevaa, että järjestäjämaan edustajat ovat olleet suurin osallistujaryhmä pidettiin paikkain foorumi sitten Brasiliassa, Intiassa tai Keniassa. Halpa lentomatkataminen, jota usein pidetään yhtenä globalisaation keskeisistä edellytyksistä (esim. Castells 2000), ei ole edelleenkin niin halpaa etteikö paikalla olisi mitään merkitystä. Kasvokkain käytävä keskustelu, vaikka se koskisi globalisaatiota, on edelleen siinä määrin paikkasidonnaista toimintaa että mitään keskusteluprosessia tuskin on erityistä syytä pyrkiä järjestämään täysin ilman alueellisia sidoksia.

Muiden korkean tulotason maiden yliedustus Helsinki-prosessissa sen sijaan vaikuttaa vaikeammin ymmärrettävältä asialta. Näiden maiden osuus osallistujista vaihtelee 37 ja 63 prosentin välillä organisaatiotyypistä riippuen, kun matalan tulotason maiden osuus jää 16 ja 28 prosentin välille. Lisäperspektiiviä näille luvuille antaa kun muistetaan, että rikkaiden maiden osuus maailman väestöstä on vain neljännes ja köyhien kolme neljänestä. Erityisen vähän Etelästä oli mukana yritysmaailman edustajia (16 %), mikä johtunee siitä yksinkertaisesta syystä että Etelän maissa on vähemmän globaalisti toimivia suuria yrityksiä, joiden edustajia prosessin järjestäjät tulisivat ajatteleeksi kutsua ja joiden edustajia prosessiin osallistumien saattaisi kiinnostaa. Jonkinlaisia yritysmaailman etujärjestöjä tosin löytyy kyllä lähes mistä tahansa maasta. Hallitustenvälisten instituutioiden edustajat tulevat köyhistä maista hiukan useammin kuin yritysmaailman edustajat (20 %). Suurin osa heistä on kuitenkin YK:n paikallisten alajärjestöjen edustajia. Myös suomalaisista hallitustenvälisten järjestöjen edustajista suurin osa on YK-porukkaa.

Näitä lukuja ei kuitenkaan voi tulkita siten, että Helsinki-prosessi olisi kykenemätön edistämään Etelän maiden kannalta hyödyllisiä asioita. Tällainen johtopäätös nimittäin vaatisi HP:n ajattelemista aggregatiivisen demokratian prosessina, jossa jokainen edustaja kamppailisi oman maansa edun puolesta, ja

lopputulokset olisivat hyödyksi vain niille, joilla on enemmän edustajia (Gutmann & Thompson 2004, 13–17). Helsinki-prosessi ei kuitenkaan edusta tällaista perinteistä ja yksinkertaistettua näkemystä parlamentaarisesta demokratiasta. Sen sijaan kyseessä on deliberatiivinen prosessi, jollaisissa osallistujat pyrkivät ainakin periaatteessa asettumaan myös toistensa asemaan ja yrittävät etsiä ratkaisuja jotka olisivat kaikkien kannalta edullisia (mt., 26–27). Monet HP:ssa mukana olevat organisaatiot, kuten Transnational Institute, pitävät päämajaansa Pohjoisessa, vaikka niiden ensisijaisena tavoitteena on kehittää maailman taloudellista ja poliittista järjestelmää paremmin Etelän köyhien etua palvelevaksi. Ne siis ovat toisten etuun keskittyviä solidaarisuusjärjestöjä pikemminkin kuin oman jäsenkuntansa etuja ajavia etujärjestöjä. Tuskinpa myöskään YK:n naisjärjestö Unifemin Tansanian-toimiston edustaja pyrkii Helsinki-prosessin kaltaisella foorumilla ensisijaisesti Tansanian edun ajamiseen muiden maiden kustannuksella – yhtä hyvin hänen mielessään saattaa olla kaikkien maailman naisten etu tai YK-järjestelmän kehittäminen.

Tässä esitetyt luvut HP:n maantieteellisestä edustavuudesta tulee siis tulkita ensisijaisesti muistutuksena siitä, että maailmanpoliittiseen keskusteluun osallistumiseksi tarvittavat resurssit (raha, koulutus, järjestöjen, hallitustenvälisten instituutioiden ja yritysten toimistojen sijainti jne.) ovat edelleen jakautuneet maailmassa hyvin epätasaisesti. Tästä johtuen sellaisetkin prosessit, joiden julkilausuttuna tarkoituksena on vähentää globaalia epätasa-arvoa, päätyvät helposti toistamaan omissa rakenteissaan samaa epätasa-arvoa, jonka ne haluavat hävittää maailmasta. Se, että HP ei ole onnistunut ylittämään näitä rakenteellisen epätasa-arvon asettamia aitoja on tietysti prosessin merkittävä puute. Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, etteikö prosessi saattaisi silti olla globaalin tasa-arvon kannalta hyödyksi.

Monet globaaliliikkeen edustajat sekä Etelän kansalaisjärjestötoimijat nimittäin osallistuivat prosessiin vahvasti ja kokivat sen avaavan heille mahdollisuuksia päättäjien kanssa kommunikointiin ja asiansa edistämiseen. Osana Helsinki-prosessia perustettiin Kansalaisten maailmannäyttämö KMN (Citizens'

Global Platform), jonka ajatuksena oli edistää kansalaisjärjestöjen osallistumista prosessiin. Suomen YK-liiton koordinoima ja ulkoministeriön rahoittama hanke perusti kolme työryhmää vastaamaan HP:n kolmea temaattista Track Groupia ja järjesti omia tapaamisiaan muun muassa Helsinki Groupin tapaamisten yhteydessä Dar es Salaamissa sekä Mumbaissa 2004. KMN julkaisi sarjan keskustelunaloitteita ja järjesti tapaamisia Helsinki Groupin kanssa välittääkseen myös pienempien ja vähemmän tunnettujen kansalaisjärjestöjen näkemyksiä HP:n huipulle. KMN toimi myös linkkinä Helsinki-prosessin ja Maailman sosiaalifoorumin välillä. KMN järjesti perustamisestaan alkaen työpajoja jokaisella Maailman sosiaalifoorumilla (2004–2007). Esimerkiksi Nairobin sosiaalifoorumilla vuonna 2007 järjestetty keskustelutarja kokosi yhteen suomalaisia, tansanialaisia, intialaisia ja brasilialaisia järjestötoimijoita.

Monien HP:n kansalaisjärjestöosallistujien mielestä nämä tapaamiset tarjosivat heille uusia mahdollisuuksia keskustella päätöksentekijöiden kanssa:

Helsinki-prosessin aikana sain ensimmäisen kerran keskustella ulkoministerini kanssa. Koskaan aiemmin organisaationi ei ollut päässyt tapaamaan ulkoministeriä, mutta Helsinki-prosessin tapaamisessa hän kuunteli. Nyt samasta miehestä, Kikwetestä, on tullut presidentti. Lähtien parlamentissa pitämästään virkaanastujaispuheesta hän on puhunut monista asioista joiden parissa minun organisaationi on työskennellyt vuosien ajan. (Marie Shaba, Tanzanian Association of NGOs [TANGO] -järjestön puheenjohtaja)

Kaikkien haastateltujen näkemys ei toki ollut aivan yhtä positiivinen, mutta ilmi tuli muitakin esimerkkitapauksia siitä miten Helsinki-prosessi oli toiminut välittäjänä Etelän kansalaisjärjestöjen ja päätöksentekijöiden välillä. Toisaalta ulkomaalaisella rahoituksella toimiminen Etelässä ei ole aina helppoa. Vaikka esimerkiksi Kansalaisten maailmannäyttämö onnistui järjestämään Helsinki-prosessiin liittyen Mumbain sosiaalifoorumilla 2004 lukuisia onnistuneita tapahtumia, niiden koordinaattori on kohdannut myös vaikeuksia paikallisten kansalaistoimijoiden mukaan saamisessa.

Pohjoisten rahoittajien ohjaamia projekteja ei Intiassa usein katsota hyvällä. En tiedä miten saisimme ihmiset ymmärtämään etteivät rahoittajat oikeastaan ohjaa tätä hanketta, vaan meillä on vapaus esittää omia ideoitamme ja luoda oma agendamme. (Suresh Nau-tiyal, Citizens' Global Platform India)

Myös kansalaisjärjestötoimijoiden avoimessa kirjeessä prosessin puheenjohtajina toimiville ulkoministereille Tuomiojalle ja Kik-wetelle HP:n kuitenkin nähtiin edistyneen maailmanpolitiikan marginaaleissa elävien ihmisen äänen tuomisessa mukaan. Vuoden 2005 Helsinki-konferenssin yhteydessä kirjoitetussa kirjees-sä joukko järjestötoimijoita muun muassa Suomesta, Intiasta, Brasiliasta ja Meksikosta arvioi vuonna 2002 prosessille esittä-miensä vaatimusten toteutumista seuraavasti:

Helsinki-prosessista itsestään on tehtävä malli demokraattisille toi-mintatavoille. Kuten Maailman sosiaalifoorumin malli, sen on otet-tava mukaan marginalisoidut ja sorretut ihmiset osallistujina, omis-tajina ja johtajina... Tämän vaatimuksen suhteen Helsinki-prosessi on onnistunut varsin hyvin. Sen ydinryhmään on kuulunut kansa-laisyhteiskunnan toimijoita, jotka työskentelevät marginalisoitujen ryhmien parissa. On kuitenkin huomattava, että marginalisoidut ryhmät itse eivät toisteiseksi ole osallistuneet. Suomen yhteistyö Tansanian kanssa on läpimurto Etelän maiden osallistamisessa prosessiin... Verrattuna muihin globaaleihin valtiotasoisiin kokouksiin Helsinki-prosessi on ollut suhteellisen läpinäkyvä. (Open letter re-garding the Helsinki Process, 7.9.2005)

Vaikka internet-verkoston ja osanottajaluetteloiden analyys-in perusteella HP:n ei voida väittää olevan maailmalla laajalti tunnettu ja edustavuudeltaan täysin tasa-arvoinen prosessi, se on silti ollut ainakin jossain määrin muodollisesti refleksiivisen politiikkakeskustelun mahdollistaja. Se on ottanut mukaan uusia ja maailmanpolitiikassa yleensä marginaaliin jääviä toimijoita, globalisaatioliikettä sekä Etelän kansalaisjärjestöjä, ja toiminut välittäjänä näiden tahojen ja päätöksentekijöiden välillä. Entäpä sisällöllinen refleksiivisyys? Onko uusien toimijoiden mukana-olosta seurannut myös uusien asiasisältöjen päätyminen Hel-sinki-prosessin asiakirjoihin?

4.5 Sisältö: talous syrjässä

MAAILMAN SOSIAALIFOORUMI ei ole yhtenäinen liike jolla on vakiintunut joukko yhteisiä päämääriä, vaan useiden liikkeiden keskustelufoorumi. Sosiaalifoorumin 'avoimen tilan' ajatus tarkoittaa, että koko foorumin nimissä ei anneta mitään julkilausumia, eivätkä keskustelut edes tähtää konsensuspäätöksiin sellaisista vaatimuksista jotka voitaisiin esittää kaikkien osallistujien nimissä. Ei siis ole itsestään selvää, mitä aihepiirejä ja aloitteita tulisi pitää foorumilla tuotetuista tärkeimpinä. Riittävän lähelle tämän analyysin tarkoituksia varten päästään kuitenkin tarkastelemalla kahta indikaattoria: luetteloa MSF:n keskustelujen temaattisista alueista sekä sellaisia poliittisia vaatimuksia, jotka on esitetty useassa Maailman sosiaalifoorumilla huomiota herättäneessä dokumentissa. Seuraavassa vertaan näitä temaattisia alueita ja konkreettisia vaatimuksia HP:n dokumenteissa esitettyihin ja arvioin siten prosessin refleksiivisyyttä suhteessa MSF:llä esitettyihin asiasisältöihin.²¹

Aivan ensiksi on todettava, että koko prosessin nimi, Helsinki Process on Globalization and Democracy kertoo, että kyseessä on vastaus 2000-luvun alkuvuosina julkisuuteen nousseisiin vaatimuksiin uudistaa maailmantalouden ja globaalin hallinnan rakenteita. Näiden vaatimusten keskeisenä esiintuojana oli globalisaatioliike ja monet juuri niistä toimijoista jotka kokoontuvat Maailman sosiaalifoorumilla. Yleisellä tasolla on siis selvää, että Maailman sosiaalifoorumi on vaikuttanut Helsinki-prosessiin. Näyttää kuitenkin siltä, että joillain asiasisällöillä on suurempia vaikeuksia päätyä HP:n virallisiin asiakirjoihin kuin toisilla.

Helsinki-prosessi on jaettu viiteen laajaan "asiakoriin" (*issue baskets*): Köyhyys ja kehitys, ihmisoikeudet, ympäristö, rauha ja turvallisuus sekä globaali hallinta. Maailman sosiaalifoorumin jatkuvasti kasvava temaattisten alueiden lista käsitti Nairobin

21. Näihin dokumentteihin viitataan jatkossa koodeilla MSF1–MSF9 (sosiaalifoorumin dokumentit) ja HP1–HP5 (Helsinki-prosessin dokumentit). Luettelo dokumenteista löytyy kirjan lähdeluettelosta kohdasta muut lähteet. Dokumenttien käännökset ovat kirjoittajan englannin kielestä tekemiä.

2007 foorumiin mennessä 20 eri aihepiiriä. Tämä johtuu siitä, että MSF kokoaa yhteen suuren joukon erilaisia organisaatioita, ja temaattiset alueet valitaan laajalla konsultaatioprosessilla. Koska itseorganisoituminen on foorumin kantavia ajatuksia ja sihteeristö ei siksi halua juurikaan rajoittaa osallistujien ehdottamia teemoja, alueiden määrä paisuu helposti melkoiseksi.

Helsinki-prosessin asiakoreista ihmisoikeudet, ympäristö sekä rauha ja turvallisuus ovat temaattisia alueita myös Maailman sosiaalifoorumilla. Globaali hallinta -kori vastaa sisällöltään suurin piirtein MSF:n kansalliset/kansainväliset instituutiot ja demokratia -teemaa. Mutta köyhyys ja kehitys -korin sijaan MSF tarjoaa koko joukon talouteen liittyviä teema-alueita: työelämä, ruokasuvereniteetti/maareformit, köyhien maiden velkaongelma, vapaakauppa, ylikansalliset yhtiöt sekä vaihtoehtoiset talousmallit. Maailmantaloutta siis käsitellään sosiaalifoorumilla paljon laajemmin kuin Helsinki-prosessissa, joka keskittyy lähinnä köyhyyden vähentämiseen seuraten kansainvälisten instituutioiden kuten Maailmanpankin ja YK:n viime vuosien linjaa.

Maailmantaloutta koskeva keskustelu HP:ssa on siis vähemmän keskeisessä osassa kuin sosiaalifoorumilla. Erityisesti varjoon näyttäisivät jäävän teemat, jotka liittyvät ylikansallisten yritysten tai laajemmin kapitalistisen maailmantalousjärjestelmän kritiikkiin tai jotka keskittyvät järjestelmän laitamilla eläviin ihmisiin. Niistä MSF:n taloutta koskevista teema-alueista, jotka eivät ole Helsinki-prosessissa esillä omina asiakoreinaan, työelämä, velkaongelma ja vapaakauppasopimukset nimittäin mainitaan HP:n loppuraportissa. Ylikansalliset yhtiöt, ruokasuvereniteetti ja vaihtoehtoiset talousmallit sen sijaan ovat teemoja, jotka jäävät kokonaan HP:n ulkopuolelle. Tämä kuva vahvistuu kun temaattisten alueiden lisäksi vertaillaan niitä konkreettisia poliittisia ehdotuksia, joita MSF ja HP ovat tuottaneet.

Seuraava luettelo keskeisimmistä MSF:llä esitetyistä ehdotuksista on koottu etsimällä ehdotukset, joita kannatetaan ainakin viidessä tärkeässä eri sosiaalifoorumeilla laaditussa dokumentissa. Näihin dokumentteihin kuuluu seitsemän yhteiskunnallisten liikkeiden julistusta, jotka on julkaistu kunkin MSF:n päätteeksi vuosina 2001–2007. Julistukset on laadittu avoimissa

kokouksissa. Koska MSF:n periaatteiden mukaan koko foorumin nimissä ei anneta julkilausumia, julistuksiin on kerätty jälkikäteen allekirjoituksia kaikilta järjestöiltä jotka ovat niihin halunneet yhtyä. Näiden julistusten lisäksi mukaan on otettu Porto Alegre Manifesto, jonka laati yhdeksäntoista tunnetun intellektuellin ryhmä vuoden 2005 sosiaalifoorumilla sekä Bamako Appeal jonka kirjoitti tunnetun egyptiläisen taloustieteilijän ja aktivistin Samir Aminin johtama ryhmä vuoden 2006 sosiaalifoorumin yhteydessä. Mikään näistä dokumenteista ei siis ole MSF:n virallinen päätösasiakirja. Ne kaikki ovat kuitenkin herättäneet runsaasti keskustelua sosiaalifoorumitapahtumissa ja niihin liittyvissä julkaisuissa sekä internet-keskusteluissa. Vaikka kaikki MSF-osallistujat eivät kaikkia dokumenttien ehdotuksia kannatakaan, voidaan kuitenkin sanoa, että vähintään viidessä näistä yhdeksästä dokumentista mainitut ehdotukset ovat sellaisia, jotka nauttivat varsin laajaa kannatusta foorumin osallistujien joukossa.

Nämä vaatimukset ovat (1) köyhimpien maiden velkojen ehdoton mitätöinti, (2) globaalien verojen, erityisesti valuutanvaihtoveron toteuttaminen, (3) kansainvälisten työntekijöiden oikeuksia koskevien sopimusten vahvistaminen, (4) reilu maailmankauppajärjestelmä, ei nykyisenkaltaisia vapaakauppasopimuksia, (5) ruokasuvereniteetti, (6) elollisten olentojen patentoinnin kieltäminen, (7) naisten, alkuperäiskansojen ja muiden ryhmien syrjinnän vastustaminen, (8) kestävä ympäristöpolitiikka, (9) vieraalla maalla tehtävien sotilasoperaatioiden lopettaminen (paitsi kun niillä on YK-mandaatti), (10) vaihtoehtoisen tiedonvälityksen kehittäminen ja (11) kansainvälisten instituutioiden demokratisointi.

Helsinki-prosessin loppuraportti mainitsee lähes kaikki näistä vaatimuksista. Raportti vaatii (1) ”nopeaa etenemistä [köyhimpien maiden] maiden velkojen mitätöinnissä” (HP1, 17) ja ehdottaa että (2) ”[globaalien verojen] käyttökelpoisuus on kiireellisesti arvioitava”. Minkäänlaista kantaa ei kuitenkaan oteta siihen, mitkä tällaisista veroista, jos mitkään, mahdollisesti ovat käyttökelpoisia. Työntekijöiden oikeuksista (3) puhuessaan HP käyttää ILO:n säällisen työn (*decent work*) käsitettä (ks.

Somavia 1999). Säällisen työn määritellään tarkoittavan ”oikeuksia työssä, työpaikkojen luomista, sosiaalisia turvaverkkoja ja työntekijöiden kuuntelemista” (HP1, 19). Vaatimusten 7–11 suhteen Helsinki-prosessi on usein sosiaalifoorumin dokumentteja yksityiskohtaisempi. Esimerkiksi ympäristöasioissa (8) ehdotetaan Maailman ympäristöjärjestön (World Environmental Organization) perustamista, ja kansainvälisten järjestöjen demokratisoinnin edistämiseksi (11) ehdotetaan Globalization Policy Forumin perustamista, jonka tehtävänä olisi ”mahdollistaa säännöllinen ja läpinäkyvä konsultaatio ja koordinointi YK:n ja sen alajärjestöjen sekä Bretton Woods -instituutioiden ja Maailman kauppajärjestön kesken” (HP1, 24–25).

Vapaakaupan (4), ruokasuvereniteetin (5) ja elämänmuotojen patentoinnin (6) suhteen Helsinki-prosessi on eri linjoilla kuin Maailman sosiaalifoorumi. Sosiaalifoorumin dokumenteissa vapaakauppaa kuvaillaan järjestelmäksi, joka hyödyttää ennen muuta rikkaita maita ja ylikansallisia suuryrityksiä. Helsinki-prosessin päätösasiakirjan mukaan ”monenkeskinen, säännöille perustuva kauppajärjestelmä on tärkeällä tavalla edesauttanut rauhaa ja tasapainoa sekä globaalien hyvinvoinnin kehitystä” (HP1, 19). Kriittikittömästi ei nykyistä vapaakauppajärjestelmää hyväksytä Helsinki-prosessissa: ”[Vapaakaupan hyödyt] voivat olla uhattuna jos niihin perusteltuihin huolenaiheisiin, jotka ovat luoneet epäilyksiä ja jopa vihamielisyyttä Maailman kauppajärjestöä kohtaan, ei puututa”. ”Kehittyvien maiden kapasiteettia käydä kauppaneuvotteluja on vahvistettava” (HP1, 19).

Ruokasuvereniteetti on teema, joka on sosiaalifoorumeilla melko keskeinen mutta jää HP:ssä lähes täysin huomiotta. Käsite on melko tuore keksintö ja voi tarkoittaa ainakin kahta eri asiaa puhujasta riippuen. Valtiokeskeisen tulkinnan mukaan ruokasuvereniteetti tarkoittaa suvereenien valtioiden oikeutta ruokaomavaraisuuteen tai vähintään suojautumiseen globaaleilta ruokamarkkinoilta tarvittaessa esimerkiksi suojatullein. Tämä tulkinta on selkeässä ristiriidassa globaalien vapaakauppajärjestelmän kanssa. Vapaamarkkinaideologian mukaan ruoka on tuote siinä missä muutkin, ja sen kauppa on vapautettava siinä missä muidenkin tuotteiden. Nykyinen tilanne asian suhteen on

sikäli erikoinen, että Pohjoisen maat eivät noudata tätä vapaa-markkinaideologiaa vaikka ne kauppaneuvotteluissa vaativat sitä heikommassa asemassa olevilta Etelän mailta. Pohjoisen maat pitävät edelleen yllä mittavia kansallisia maataloustukijärjestelmiä, joiden vuoksi maataloustuotteiden vapaakauppa tarkoittaa vapautta tuottaa ruokaa tuetusti ja dumpata ylijäämät niiden maiden markkinoille joilla ei ole varaa omiin tukiaisiin. Ruokasuvereniteetin valtiokeskeisen tulkinnan puolustajat näkevät valtion olevan se yksikkö, jonka on puolustauduttava tältä epäoikeudenmukaiselta maatalouskauppajärjestelmältä. Tämä ei kuitenkaan näyttäisi olevan ruokasuvereniteetin käsitteen valitseva tulkinta MSF:llä. Keskeisempi on tulkinta, jota voidaan kutsua vaikka yhteisökeskeiseksi. Käsitteen on alun perin lanseerannut maanviljelijäjärjestöjen globaali verkosto Via Campesina, joka on yksi keskeisistä sosiaalifoorumien ja globalisaatio- liikkeen liikkeelle panijoista (Food First 2005). Käsite määriteltiin virallisemmin Ruokasuvereniteettifoorumilla Sélinguessa, Malissa vuonna 2009 annetussa Nyélénin julistuksessa.

Ruokasuvereniteetilla tarkoitetaan kansojen (*peoples*) oikeutta terveelliseen ja kulttuurisesti sopivaan ruokaan, joka tuotetaan ekologisesti kestäväillä tavoilla sekä oikeutta omien ruoka- ja maatalousjärjestelmien määrittelyyn. Se asettaa ruoan tuottajat, jakelijat ja kuluttajat ruokajärjestelmien keskiöön markkinoiden ja yritysten vaatimusten sijaan. (Forum for Food Sovereignty 2007).

Keskiössä ovat siis ”kansat” (*peoples*), mutta käsite näyttäisi viittaavan pikemminkin ruokaa tuottavien ja kuluttavien ihmisten yhteisöihin kuin valtioiden kansoihin. Kansallisen protektionismin vaatimisen sijaan ruokasuvereniteetin käsitteen yhteisökeskeinen tulkinta muistuttaa, että maailman ruoan tuotannosta suurin osa tapahtuu globaalien markkinoiden ulkopuolella. Tämän tulkinnan puolestapuhujat ovat sitä mieltä että paikallista ruoan tuotantoa tulisi pyrkiä kehittämään edelleen sen sijaan että ruoka tuotettaisiin siellä missä se on halvinta tai missä tukiaisia maksetaan eniten.

Ruokasuvereniteetin valtiokeskeisen tulkinnan poissaolo Helsinki-prosessista vahvistaa sitä temaattisten alueiden tarkastelun

perusteella tehtyä johtopäätöstä, että globaalien vapaakauppatalouden perusteita kyseenalaistava kritiikki näyttää jäävän HP:n ulkopuolelle. Vaatimukset lisätä valtioiden kykyä rajoittaa globaalia yritystoimintaa eivät mahdu mukaan monitoimijayhteistyölle perustuvaan prosessiin, johon yritysmaailman edustajat osallistuvat. Yhteisökeskeisen tulkinnan poissaolo puolestaan vetää HP:n rajoja suhteessa ihmisiin, jotka elävät globaalikapitalismin marginaaleissa. Vaatimukset vapaakauppajärjestelmän kyseenalaistamiseksi, myös silloin kun se ei tapahdu valtion nimissä, vaan vetoaa suurelta osin omavarais- tai paikallistaloudessa elävien ihmisryhmien etuun, eivät löydä tietään Helsinki-prosessin loppuasiakirjoihin saakka. Samantyyppinen on vaatimus elämänmuotojen patentoinnin kieltämisestä (6). Yritystoiminnan ja sitä suojaavan patentointioikeuden rajoittaminen, jota usein vaaditaan vedoten muun muassa alkuperäiskansojen oikeuksiin koskien perinteisiä lääkekasveja tai omavaraisviljelijöiden tarpeeseen saada tuottaa tarvitsemansa siemenet, ei mahdu HP:n monitoimijayhteistyön agendalle. HP kuitenkin ehdottaa lyhyesti, että ”immateriaalioikeuksia koskevia sääntöjä on kehitettävä sellaiseksi, että se ottaa paremmin huomioon kehittyvien maiden tarpeet”.

Kaiken kaikkiaan Helsinki-prosessia voidaan pitää varsin refleksiivisenä myös sisällöllisessä mielessä. Monet niistä globaalia hallintaa koskevista vaatimuksista jotka ovat nousseet julkisuuteen globalisaatioliikkeen ja Maailman sosiaalifoorumin myötä ovat Helsinki-prosessin kautta löytäneet tiensä ainakin joidenkin päätöksentekijöiden kuuluville. Vaikeimmin HP:iin tiensä löytävät kuitenkin maailmantalouden rakenteiden uudistamista koskevat ehdotukset. Tällaisiin ehdotuksiin kuuluvat ensinnäkin sellaiset, jotka kyseenalaistavat nykyisen maailmantaloustalouden perusoletuksia, kuten oletuksen siitä että vapaakauppa on yhtä edullista niin köyhien kuin rikkaidenkin maiden kansalaisille ja että ylikansallinen yritystoiminta tuottaa hyötyjä yhtä lailla työläisille kuin osakkeenomistajillekin. Toiseksi tähän HP:ssa heikosti vastakaikua saavien ehdotusten ryhmään kuuluvat sellaiset ehdotukset, jotka tähtäävät kapitalistisen maailman-

talousjärjestelmän ulkopuolelle tai sen reunamille sijoittuvien elämänmuotojen luomiseen tai ylläpitämiseen. Esimerkiksi vaihtoehtoiset paikalliset talousmallit tai pienviljelijöiden ruokasuvereniteetti eivät saa juurikaan huomiota.

4.6 Keskustelusta poliittisiin päätöksiin?

TÄMÄ TUTKIMUS on keskittynyt Helsinki-prosessin osalta siellä käytyjen keskustelujen sisältöihin ja niiden osallistujiin. Tällainen tarkastelu on demokraattisen globaalin julkisuuden mahdollisuuksien arvioinnin kannalta tärkeää, mutta se ei vielä kerro mitään siitä, käänntyvätkö keskustelut joskus poliittisiksi päätöksiksi. Tarkan vastauksen antaminen tähän kysymykseen vaatisi melko laajaa ja pitkällistä seurantatutkimusta. Tässä yhteydessä on mahdollista esittää ainoastaan muutama lyhyt huomio.

Joskus politiikkaverkostot ovat yhteydessä päätöksentekoon hyvinkin tiiviisti. Esimerkiksi kaupunkien kehityshankkeita tai joidenkin yksittäisten ympäristökiistojen ratkaisua varten kootuissa politiikkaverkostoissa käydyillä keskusteluilla on suoria vaikutuksia poliittisiin päätöksiin, jopa niin että verkoston jäsenet osallistuvat sekä päättämiseen että päätösten toimeenpanoon (Cole 1999; Hajer & Wagenaar 2003; Healey & de Magalhaes & Madanipour & Pendlebury 2003). Helsinki-prosessin vaikutuksia päätöksiin ei ole yhtä helppoa osoittaa. Mikä tekee Helsinki-prosessista erilaisen kuin nämä suoremmin päätöksiin vaikuttavat keskustelufoorumit?

Ensinnäkin vaikutusvaltaiset forumit näyttäisivät usein olevan paikallisia ja keskittyneitä varsin tarkoin määriteltyihin ongelmiin. Se kiista globalisaatiosta, jota Maailman talousfoorumin ja Maailman sosiaalifoorumin leirit ovat käyneet ja jonka välittäjäksi Helsinki-prosessi pyrki on laajuudeltaan aivan eri luokkaa. Keskustelufoorumin, jonka aihekorit ovat laajuusluokkaa ”köyhyys ja kehitys” tai ”globaali hallinta” on varsin vaikea päästä keskustelemaan mistään kovin yksityiskohtaisella tasolla, saati sitten painostamaan maailman hallituksia toimintaan kun yhteisymmärrys jonkin yksittäisen asiakysymyksen ratkaisusta on saavutettu.

Laajoihin globaalikysymyksiin liittyvä keskustelualoittekin voi kuitenkin saavuttaa laajempaa näkyvyyttä ja vaikuttavuutta kuin Helsinki-prosessi. Esimerkki tällaisesta aloitteesta on HP:n ensimmäisen vaiheen aikaisen Britannian pääministerin Tony Blairin Afrikka-komissio ja sen kanssa samanaikaisesti mobilisoidut Global Call to Action Against Poverty, Make Poverty History -kampanja sekä Live 8 -konsertit. Aloite voidaan nähdä vastauksena globalisaatioliikkeen julkisuuteen nostamiin kysymyksiin samaan tapaan kuin Helsinki-prosessi. Se oli kuitenkin fokusoidumpi, suuremmilla resursseilla toteutettu, julkisuushakuisempi sekä maailmanpoliittisesti painavamman maan johtama. Tavoitteena ei ollut keskustella globalisaation suunnasta yleensä, vaan kiinnittää maailman huomio Afrikan, globaalia kehityksestä kaikkein pahimmin syrjään jääneen maanosan ongelmiin. Erittäin tehokkaan mediakampanjan avulla katsetaan käänsivät paitsi poliittiset päättäjät myös suuri yleisö. Elokuvaohjaaja Richard Curtisin ideoimissa TV-spoteissa maailman nimekkäimmät julkkikset Kate Mossista Brad Pittiin napsuttelivat sormiaan kolmen sekunnin välein: näin tiheään tahtiin köyhyys tappaa ihmisiä. Bob Geldofin järjestämä Live 8 -konsertti kokosi poppareista suurimmat lähettämään Afrikka-aiheiset viestinsä Gleneaglesin G8-kokouksen johtajille ja keräsi televisioiden ääreen 30 miljoonaa katsojaa ympäri maailman. Itse kokouksessa Blair maailman kahdeksan rikkaimman maan kerhon puheenjohtajana sai tämän julkisen painostuksen saattelemana läpi päätöksen köyhimpien maiden velkojen osittaisesta mitätöinnistä. Syytteissä, joiden mukaan kyse oli vain G8-ryhmän kilvenkiillotuskampanjasta ja luvatuissa velkahelpotuksissa oli kyse suurelta osin vain jo sovittujen avustustoimien uudelleenpaketoinnista on toki perää (Anheier & Glasius & Kaldor 2005, 10–12). Sitä, että Afrikka-aloite oli sekä päätöksentekijöiden että suuren yleisön kannalta varsin vaikuttava tempaus on kuitenkin turha kieltää. Helsinki-prosessilla ei ollut käytössään samanlaisia rahallisia resursseja, kuuluisuuksien armeijaa tai johtajamaan maailmanpoliittista valta-asemaa, mikä tietenkin tekee vertailusta hiukan epäreilun. Kyse ei myöskään ollut ensi kädessä julkisesta kampanjasta, vaan pidemmästä keskusteluprosessista.

Suomen kaltaisen pienen maan aloitteesta syntynyt, pitkälle keskusteluprosessille perustuva ja laajalti maailmanpolitiikkaa käsittelevä aloitekin voi kuitenkin olla vaikutusvaltainen. Tällainen aloite oli ensimmäinen Helsinki-prosessi, jonka hengessä – Helsingin hengessä – Helsinki Process on Globalization and Democracy järjestettiin. Ensimmäinen Helsinki-prosessi huipentui vuoden 1975 Ety-kokoukseen Finlandia-talossa. Voitanee varsin turvallisesti arvioida, että Etykin merkitys maailmanpolitiikan historiassa on ollut suurempi kuin HP:n tulee olemaan. Mikä ero näissä kahdessa prosessissa selittää tämän? Kyse lienee ennen kaikkea siitä, että ETYK iski suoraan maailmanpoliittisen tilanteen sydämeen. Kylmä sota määritteli kaikkea. Neuvostopanssarien vyöryminen Prahaan vuonna 1968 osoitti itäblokin johdon pelkäävän pahimmillaan sarjaa jäsenmaiden sisäisiä vallankumouksia. Kolmannen, ydinasein käytävän maailmansodan uhka leijui ilmassa, mikä teki läntisen blokin puuttumisen asioihin mahdottomaksi. Molemmat blokit tarvitsivat epätoivoisesti välittäjää (ks. Reimaa 2008, 27–). Neuvostoliitto pyysi puolueettomana esiintyvää Suomea tekemään neuvottelualoitteen, ja puolueettomuusasemaansa vahvistamaan innokas Suomi ryhtyi leikkiin mielellään. Tilanteen vaikeuden vuoksi kaikki Euroopan maat sekä Yhdysvallat ja Kanada pitivät ajatusta neuvotteluista hyvänä. Vuosikausia Genevessä kestäneiden valmistelujen jälkeen molempien blokkien huippujohtajat kokoontuivat allekirjoittamaan prosessin päätösasiakirjan. Rauha Euroopassa säilyi.

2000-luvun taitteessa maailmanpoliittisen keskustelun keskiöön kohonnut globalisaatiota koskeva kiista ei muodostunut samanlaiseksi pitkäaikaiseksi maailmanpolitiikan navaksi kuin kylmä sota. Tiettyjen ehtojen vallitessa tilanne olisi voinut kehittyä siihenkin suuntaan, jolloin sekä globaaliliikkeen että globalisaatiokeskustelua välittämään pyrkineen Helsinki-prosessin asema olisi voinut muodostua maailmanpoliittisen historian kannalta merkittävämmäksi. Näitä ehtoja käsittelemä vielä kirjan lopussa, kun pyrin arvioimaan globaaliliikkeen ja Helsinki-prosessin historiallista kontekstia.

4.7 Johtopäätökset

POLITIIKKAFOORUMIT kuten Helsinki-prosessi voivat olla yksi ratkaisu välittymisen ongelmaan poliittisessa keskustelussa. Olen tässä luvussa esittänyt, että pyrkimällä refleksiiviseen poliittiseen keskusteluun Helsinki-prosessin kaltaiset foorumit voivat toimia välittäjinä laajemman julkisen keskustelun ja päätöksentekoa lähellä olevan politiikkakeskustelun välillä. Tämä merkitsee että foorumien on kyettävä tuomaan politiikkakeskustelun piiriin sekä uusia keskustelijoita että uusia asiasisältöjä.

Helsinki-prosessi on onnistunut tässä välitystehtävässä valikoivasti. Yhtäältä monet osanottajat myös Etelästä arvioivat prosessin avanneen heille tärkeitä mahdollisuuksia keskustella päättäjien kanssa, ja hyvin suuri osa Maailman sosiaalifoorumilla kokoontuvien globaalien kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ehdotuksista on päätyneet käsittelyyn myös HP:ssa. Toisaalta HP ei ole noussut maailmalla kovin laajalti tunnetuksi, Etelän toimijat eivät ole osallistuneet prosessiin yhtä laajasti kuin Pohjoisen eivätkä nykyisen maailmantaloustaloustalouden perusteita uudistamaan pyrkivät ehdotukset ole löytäneet tietään prosessin asialistalle.

Vielä yksi kysymys odottaa vastaustaan: miksi juuri nämä asiasisällöt ovat jääneet Helsinki-prosessin ulkopuolelle? Mahdollisia selityksiä on ainakin kolme. Ensinnäkin HP perustuu ”monitoimijayhteistyölle”, mikä tarkoittaa yritysmaailman edustajien ja näiden näkemyksiin usein kriittisesti suhtautuvien kansalaisjärjestöjen istuttamista samaan pöytään. Kun prosessin tavoitteena on ”keskittyä yhteisten näkökulmien löytämiseen pikemminkin kuin osallistujien välisiin erimielisyyksiin”, ylikansallisten yhtiöiden poliittisen vallan tai nykyisen vapaakauppajärjestelmän epätasa-arvoisuuden kaltaiset asiat jäävät väistämättä sivuun. Toiseksi valtioiden aloitteesta syntynyt prosessi, jonka tarkoituksena on syöttää ajatuksia valtioiden välisiin keskusteluihin, on aina jollain tapaa sidoksissa niihin kansainvälisiin sopimuksiin, joihin mukana olevat valtiot ovat jo sitoutuneet. HP:n liikkeelle panneet valtiot Suomi ja Tansania ovat Maailman kauppajärjestön jäseninä jossain määrin sidoksissa

vapaakaupan lisäämiseen perustuviin malleihin maailmantalousjärjestelmän kehittämiseksi. Niinpä Helsinki-prosessi keskittyy taloudellisten kysymysten osalta erityisesti äärimmäisen köyhyyden puolittamisen tavoitteeseen, josta kaikki YK:n jäsenmaat ovat sopineet yhtenä maailmanjärjestön vuosituhattavoittein (ks. United Nations 2007). Valtioiden aloitteesta syntyneessä prosessissa on huomattavasti helpompaa keskittyä olemassa olevien kansainvälisten sopimusten toimeenpanon suunnitteluun kuin lähteä kritisoimaan nykyisen maailmantalousjärjestelmän perustana olevia oletuksia. Tämä havainto johdattaa kohti kolmatta mahdollista selitystä. HP on politiikkakeskustelun, ei yleisen julkisen keskustelun areena. Sellaisena se on periaatteessa suuntautunut käytännön poliittisten kysymysten tarkasteluun ja niitä koskevien päätösten edesauttamiseen. Kuten luvun alussa totesin, politiikkakeskusteluun keskittyneillä, päätöksentekoa lähellä olevilla foorumeilla keskustelun normit ovat väistämättä tiukemmat kuin sellaisilla yleisemmän tason julkisen keskustelun foorumeilla kuin MSF.

Niinpä yleisempi johtopäätös, joka Helsinki-prosessin ja Maailman sosiaalifoorumien välisen suhteen tarkastelusta voidaan vetää, kuuluu: *mitä lähempänä päätöksentekoa poliittista keskustelua käydään, sitä vähemmän on tilaa täysin avoimelle keskustelulle, joka kyseenalaistaa käsiteltyyn aiheeseen liittyvät perustavimmatkin oletukset*. Näin kysymys siitä, mikä keskustelevan demokratian malli on paras, näyttää väärin asetetulta. Avoin (”konstruktivistinen”) malli sopii yhteen tilanteeseen ja rajoitetumpi (”keskusteleva”) toiseen. Mallit jotka vaativat keskustelun perusteiden jatkuvaa uudelleenmäärittelyä ja lopullisten päätösten tekemisen välttämistä sopivat sosiaalifoorumien kaltaisille yleisen julkisen keskustelun areenoille. Mallit jotka painottavat päätösten tekemistä keskustelun lopuksi ja vaativat sen vuoksi ennalta sovittujen keskustelun sääntöjen ja rajoitusten noudattamista sen sijaan sopivat paremmin HP:n kaltaisille politiikkakeskustelun areenoille. Kaikkein tiukimpia rajoitukset ovat siellä missä ollaan kaikkein lähimpänä päätöksentekoa. Esimerkkinä tästä voidaan mainita että eduskunnassa, missä keskustelua käyvät itse päätöksentekijät, puheenvuorojen pituus on useissa

tilanteissa rajattu kolmeen minuuttiin. Tätä rajoitusta voidaan hyvin perusteiden pitää demokratiaa edistävänä pikemminkin kuin sitä haittaavana. Sitä vastoin Maailman sosiaalifoorumi on areena yleiselle julkiselle keskustelulle, jossa kaikki on avointa ja kaikki oletukset voidaan ja pitääkin kyseenalaistaa. Foorumin peruskirja kieltää eksplisiittisesti yritykset saattaa keskustelu päätökseen ja antaa loppulausumia koko foorumin nimissä. HP:lla ei ole varaa samanlaiseen avoimuuteen, koska sitä rajoittavat sekä tavoite tuottaa materiaalia päätöksenteon käyttöön että sopimukset, joihin osallistuvat valtiot ovat sitoutuneet. Demokratian kannalta molempien kaltaisten foorumien olemassaolo on tärkeää. Demokratiatutkimuksen kannalta tärkeää on puolestaan tarkastella miten keskustelu välittyy yhdentyyppisiltä foorumeilta toisille. Yhtenä lähtöoletuksena tällaiselle tutkimukselle voi tässä tehtyjen havaintojen pohjalta olla, että mitä syvemmälle perusteisiin pureutuvasta keskustelusta on kyse, sitä vaikeammin se välittyy laajasta julkisuudesta politiikkakeskusteluun, johtuen jälkimmäiseen välttämättä liittyvistä rajoitteista.

5. Globalisaatio mediakeskustelussa

AKTIVISTEJA JUOKSEE bussien katoilla, loikkii sisään rikotuista ikkunoista ja istuu toisiinsa kahlittuina tienristeyksissä. Muutama roikkuu vaijereista korkeuksissa kannatellen jättimäistä banderollia, jossa WTO:n tie vie yhteen suuntaan ja demokratian tie toiseen. Tähtien sodan Stormtroopereita haarniskoissaan muisuttavat mellakkapoliisit iskevät voimalla takaisin. Pamput heiluvat, kyynelkaasu ja pippurisumute täyttävät ilman.

Tällaiset kuvat Maailman kauppajärjestön kokouksen liepeillä Seattlessa marraskuussa 1999 järjestetyistä protesteista levisivät tiedotusvälineissä ympäri maailmaa. Suomessa, missä mielenosoittaminen on yleensä ollut melko rauhallista puuhaa, ne herättivät hämmästyä. Viimeistään silloin kun sama näytelmä toistui aivan naapurissa, Göteborgin EU-huippukokouksessa kesällä 2001, oli selvää että jotain merkittävää oli tekeillä. Nämä mielenosoitukset sekä Attac-järjestön perustaminen Suomeen keväällä 2001 aloittivat suomalaisissa tiedotusvälineissä laajan keskustelun globalisaatiosta.

Keskustelun avasi globalisaatioliikkeen aikaan saama kritiikin aalto. Vastauksena syntyi kaksi muuta keskustelun aaltoa, liikkeen vaatimukseen suopeasti suhtautuvan poliittisen eliitin johdama adoption aalto ja niitä vastustavan talouseliitin aloittama vastaisku. Tässä luvussa kuvataan keskustelun kolmen aallon etenemistä, analysoidaan puhujien keskinäisiä suhteita sekä tapoja, joilla he pyrkivät oikeuttamaan toisilleen keskustelussa ottamiaan kantoja.

Analyysi osoittaa monet yleiset globalisaatioliikettä koskevat käsitykset vääriksi. Liike ei ole keskustelun marginaalissa vaan keskiössä; mielenosoitusväkivalta ei vie kohtuuttomasti tilaa poliittisilta asiakysymyksiltä ja poliittisesta eliitistä löytyy liikkeelle liittolaisia yhtä lailla kuin vastustajiakin. Erilaisten oikeudenmukaisuuskäsitysten kiivas kamppailu globalisaatiokeskustelussa osoittaa myös, että puheet politiikan kuolemasta ovat vahvasti liioiteltuja.

Seuraavassa alaluvussa kehitän tutkimusmenetelmän nimeltä *julkisen oikeuttamisen analyysi* ja perustelen miksi se sopii erityisen hyvin jäsentämään yhteiskunnallisten liikkeiden osallistumista julkiseen keskusteluun. Kolmannessa alaluvussa kuvataan keskustelun kolmea aaltoa. Neljännessä esitellään keskustelun puhujat, kuulijat, asiakysymykset ja argumenttien esitystavat. Viimeisessä kahdessa alaluvussa kerrotaan miten keskustelijat oikeuttavat näkemyksiään ja miten eri oikeuttamistapoja yhdistellään.

5.1 Julkisen oikeuttamisen analyysi

YHTEISKUNNALLISET LIIKKEET tuovat esiin poliittisia konflikteja julkisuudessa. Ne pyrkivät vaikuttamaan julkiseen mielipiteeseen ja sitä kautta päätöksiin esittämällä poliittisia haasteita kollektiivisen toiminnan keinoin. Jotta liikkeet voisivat saada kannatusta, niiden on oikeutettava vaatimuksensa eli esitettävä ne tavalla, joka vetoaa johonkin hyväksytyyn käsitykseen yhteisestä hyvästä.

Luc Boltanski ja Laurent Thévenot esittävät teoksessaan *De la justification* (1991), että yhteiskunnallisessa keskustelussa toistuu joukko tapoja, joilla osallistujat oikeuttavat näkemyksiään. Boltanskin ja Thévenot'n esittämät *oikeuttamisen maailmat* edustavat erilaisia käsityksiä yhteisestä hyvästä, joihin keskustelijat vetoavat oikeuttaessaan argumenttejaan. Niillä on juuret länsimaisen filosofian perinteessä, mutta niitä käytetään aktiivisesti myös nykypäivän julkisissa kiistoissa.

Lähestymistapa asettaa kiistat sosiologisen tutkimuksen keskiöön. Tästä näkökulmasta kiinnostavaa ei ole yhteiskunnallisen järjestyksen itsestään selvänä pidetty pysyvyys (kuten rakenne-funktionalistisessa sosiologiassa) sen paremmin kuin ääritilanteet,

joissa järjestys luhistuu (väkivalta, vallankumoukset). Kiinnostavia ovat ne sosiaaliset tilanteet joissa toimijat ovat eri mieltä, mutta jotka silti pysyvät koossa oikeuttamispuheen ja sitä tukevien materiaaalisten ja institutionaalisten järjestelyjen ansiosta. Kiistat ovat hetkiä, jotka paljastavat toimijoiden käsitykset oikeasta ja väärästä; välähdyksiä jotka tuovat yhteiskunnan moraaliset rakenteet hetkeksi näkyviin.

Kiistat voivat olla pieniä, kuten keskenään kolaroineiden autoilijoiden välinen sanaharkka jota Boltanski ja Thévenot (1999, 361) käyttävät esimerkkinä. Mutta niihin voivat myös osallistua tuhannet ihmiset ympäri maailmaa esittäen vaateita kollektiivisen toiminnan keinoin ja oikeuttaen niitä julkisesti keskusteluisia jotka voivat kestää vuosikausia. Jälkimmäisen kaltaisia kiistoja kutsutaan yhteiskunnallisiksi liikkeiksi.

Oikeuttamisen seitsemän maailmaa

Boltanski ja Thévenot (1991) hahmottelivat alun perin kuusi oikeuttamisen maailmaa: inspiraation, kodin, maineen, kansalaisuuden, markkinoiden ja teollisuuden maailmat. Myöhemmin lista täydentyi seitsemännellä, ekologian maailmalla (Lafaye & Thévenot 1993; Thévenot, Moody & Lafaye 2000). Esittelen seuraavassa maailmat lyhyesti.

Inspiraation maailman (*cité inspirée*) tunnetuin esitys on Augustinuksen *Jumalan valtio* (2003). Arvokasta tässä maailmassa on uskonnollinen omistautuminen, itsenäisyys ja välinpitämättömyys niin rahassa mitattavia markkinahyveitä kuin kodin maailman henkilökohtaisia riippuvaisuussuhteita kohtaan. Uskonnolleen omistautuneiden lisäksi tämän maailman käsitys yhteisestä hyvästä voi ruumiillistua esimerkiksi radikaalissa taiteilijanerossa ja asialleen omistautuneessa ja luonnon suuruudesta inspiroituneessa ympäristöaktivistissa (Boltanski & Thévenot 1991, 200–206). Globalisaatiokeskustelussa inspiroituneen maailman asteikolla arvokkaaksi luokitellaan lähinnä jotkut yksittäiset asialleen omistautuneet aktivistit, mutta joskus myös intoa ja elinvoimaa pursuavat liikkeet tai visionäärijohtajat yrityksissä tai politiikassa.

Kodin maailmassa (*cité domestique*) noudatettavan arvojärjestyksen Boltanski ja Thévenot löytävät 1700-luvun ranskalais-

filosofi Jacques-Bénigne Bossuet'n teksteistä (1967 [1709]). Arvo tässä maailmassa perustuu henkilökohtaisille suhteille, syntymässä annetuille asemille, perinteille, läheisyydelle ja hierarkialle. Paradigmaattinen arvokas henkilö tässä maailmassa on patriarkaalisen perheen pää tai tällaisen tavoin alamaisiaan hallitseva ruhtinas. Periaatteeseen vedotaan kuitenkin myös aina kun jonkun argumentteja pidetään tärkeinä hänen hierarkkisessa instituutorakenteessa hankkiman asemansa takia. (Boltanski & Thévenot 1991, 206–222.) Globalisaatiokeskustelussa kodin maailma näyttäytyy lähinnä kotimaisuutena. Perinteisten elämäntapojen, kotimaisuuden ja esimerkiksi ”elävän maaseudun” puolustaminen vetoaa kodin maailmassa tunnustettuun yhteiseen hyvään. Usein kodin maailma esiintyy tuomittavana erityisesti markkinoiden maailman näkökulmasta. Tällöin kotimaisien etujen ajamisesta käytetään sanaa protektionismi.

Maineen maailmasta (*cité d'opinion*) kirjoittaa Thomas Hobbes *Leviathanissa* (1999 [1651]). Arvon mitta tässä maailmassa on mahdollisimman monelta ihmiseltä saatu tunnustus. Arvokkaita hahmoja ovat tähdet, mielipidejohtajat ja muut tunnetut hahmot. Teoista tai toimenpide-ehdotuksista hyvinä tulee pitää niitä, joita mahdollisimman suuri joukko kannattaa (Boltanski & Thévenot 1991, 222–231). Suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa enemmistön tahtoon vetoavia argumentteja esiintyy yllättävän vähän. Argumentti kuitenkin esiintyy silloin tällöin, kiinnostavimmillaan tosin kun poliitikkojen ”pehmoilu” tuomiin äänen kalasteluna tai Gallup-tuloksien tuijottaminen turhana touhuna, jota todelliset inspiroituneet visionäärijohtajat eivät harrasta.

Kansalaisuuden maailma (*cité civique*) esiintyy selkeimmässä muodossaan Jean-Jacques Rousseau'n teoksessa *Yhteiskuntasopimuksesta* (1997 [1762]). Solidaarisuus, tasa-arvo, yhteinen hyvinvointi ja kansan tahto ovat ajatuksia, jotka herättävät kunnioitusta tässä maailmassa. Kodin maailman hierarkkisille henkilösuhteille ja markkinamaailman itsekkäälle voitontavoittelulle kurtistetaan kulmia, ja arvokkaita toimijoita ovat kollektiivit pikemminkin kuin yksilöt (Boltanski & Thévenot 1991, 231–241). Globalisaatiokeskustelussa tästä maailmasta ponnistavat

argumentit voidaan jakaa kahteen niiden kahden yhteisen hyvän mukaan johon niissä vedotaan. Päätöksenteon demokraattisuu-
teen vetoavissa argumenteissa kyse on toimintatavoista pikem-
minkin kuin lopputuloksesta: suurimpana ongelmana nähdään
kansainvälisen päätöksenteon demokratiavaje ja usein myös se,
että markkinoiden rakenteellisen vallan kasvu vie päätösvaltaa
demokraattisilta instituutioilta. Tulonjako-oikeudenmukaisuu-
teen vetoavissa argumenteissa puolestaan vaaditaan toimia, jot-
ka lisäävät tasa-arvoa yleensä materiaalisen hyvän jakautumisen
suhteen ympäri maailmaa.

Markkinoiden maailman (*cité marchande*) piirteitä hahmot-
telee Adam Smith teoksessaan *Kansojen varallisuus* (1933[1776]).
Arvoa mitataan yksinkertaisesti rahassa. Arvokkaita henkilöitä
ovat ne, joilla on eniten omaisuutta, ja arvokkaimpia tekoja tai
institutionaalisia järjestelyjä sellaiset, jotka edistävät materiaa-
lisen hyvän tuotantoa mahdollisimman tehokkaasti tai tuhlaavat
sitä mahdollisimman vähän. Yhteinen hyvä syntyy yksilöiden
voitonmaksimoinnin sivutuotteena (Boltanski & Thévenot 1991,
241–252). Markkinoiden maailma on globalisaatiokeskustelun
ytimessä. Tyypillisimmill aan keskustelussa on nimittäin kyse
talouden globalisaation mukanaan tuomista eduista tai haitoista.
Niinpä melko suuri osa argumenteista joko puolustaa mark-
kinoiden maailmaa tai tuomitsee sen arvot jonkin muun maail-
man, useimmin kansalaisuuden (joko demokratian tai tulonja-
ko-oikeudenmukaisuuden) näkökulmasta.

Teollisuuden maailman (*cité industrielle*) ylimpiä arvoja ovat
tehokkuus, siihen johtava suunnittelu, sääntely ja (tieteellinen)
asiantuntemus. Klassinen poliittinen filosofi, jonka työssä tämän
maailman arvojärjestys voimakkaimmin ilmenee, on Henri de
Saint-Simon. Tyypillinen arvokas henkilö tässä maailmassa on
taitava insin oori, jonka koulutus, asiantuntemus ja niiden myö-
tä syntyvä taito suunnitella tehokkaasti toimivia järjestelmiä
ovat arvon lähteitä. Yhtä lailla tärkeitä ovat yhteiskunnallisten
prosessien mittaaminen ja valtiolliset suunnitelmat ja sopimuk-
set niiden ohjaamiseksi. (Boltanski & Thévenot 1991, 252–262.)
Globalisaatiokeskustelussa teollisuuden maailmasta ponnistavia
argumentteja k aytet aan erityisesti keskusteltaessa valtiollisen

suunnittelun merkityksestä. Keskeisimpään osaan kuitenkin nousee argumentti, jossa kansalaisuuden (yhdessä tehdyt demokraattiset päätökset) ja teollisuuden (taitavasti suunnitellut sääntelykeinot) maailmat yhdistetään markkinoiden maailmaa vastaan, tai joskus myös sitä puolustamaan. Nämä argumentit vaativat markkinoille yhteisiä pelisääntöjä.

Ekologian maailmassa (*cit  ologique*) arvokkaita henkilöitä ovat ne, jotka pyrkivät sovittamaan elämäntapansa yhteen ympäristönsuojelun tavoitteiden kanssa, ja arvokkaita tekoja ne jotka ovat arvokkaita ymp  rist  n kannalta (Thévenot, Moody & Lafaye 2000). Globalisaatiokeskustelussa ekologian maailma on läsnä yllättävän vähän. Silloin tällöin s  t   kuitenkin käytetään markkinamaailman tuomitsemiseen: asioita ei tule mitata rahassa vaan myös ympäristövaikutukset on otettava huomioon. Joskus nämä kaksi maailmaa näyttää myös olevan mahdollista yhdist  . Tämä voi tapahtua joko niin päin että rahallisen vaurauden kasvusta arvellaan seuraavan myös mahdollisuuksia esimerkiksi ymp  rist  n kannalta paremman teknologian kehittämiseksi tai sitten niin, että yritykset näkevät uudet ympäristövaatimukset mahdollisuutena uudenlaisten tuotteiden markkinoille.²²

22. Ekologia osoittaa mielenkiintoisella tavalla miten hyvin oikeuttamisanalyysi sopii yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukseen. Kiitos vihre  n liikkeen, ekologiset argumentit ovat nykyisin kiinte   osa s  t   kulttuurista työkalupakkia, josta julkinen oikeuttamispuhe ammentaa. Itse asiaansa kuka tahansa *De la justification* -kirjan lukija tulee helposti pohtineeksi miksi ekologisen oikeuttamisen maailmaa ei mainita. Ympäristöliike ei kuitenkaan ollut vielä tehnyt vahvaa läpimurtoa 1980-luvun Ranskassa, jossa kirjan empiirinen materiaali on ker  tt  , eikä ekopuheen poissaolo siksi ole oikeastaan lainkaan h  mm  styt  v  . Voidaankin väittää, että yhteiskunnalliset liikkeet ottavat usein osaa kaikkein perustavimpiin yhteiskunnallisiin kiistatilanteisiin. Kyse ei tällöin ole tilanteista jossa kiista k  ydt  n yhden maailman piirissä ja on kohtalaisen helposti ratkaistavissa testaamalla kumman osapuolen ehdotus saa paremmin aikaan tuon maailman kriteereillä mitattua yhteistä hyv  , eikä liioin sellaisista, joissa kahden maailman käsitukset yhteisestä hyvästä asetetaan vastakkain. Ekologisen oikeuttamispuheen läpimurrossa on kyse yhteiskunnassa käytössä olevan kulttuurisen työkalupakin syv  llyst  st   ja melko harvinaisesta muutoksesta, jossa argumentaation universumi laajenee kun kokonaan uusi arvojärjestys tulee käyttöön.

Nämä maailmat ovat oikeuttamispuheen kulttuurinen työkalupakki. Ne ovat kaikkien toimijoiden käytettävissä, ja toiset tunnistavat ja ovat ainakin osin pakotettuja myös tunnustamaan ne käsitykset yhteisestä hyvästä joihin joku vetoaa argumentoidessaan tietystä maailmasta käsin. Maailmat tarjoavat keskustelijoille yhteisiä koordinaatteja ja toimivat näin yhteisymmärryksen etsinnän välineinä. Kiistoja voidaan käydä yhden maailman sisällä. Tällöin molemmat osapuolet ovat yhtä mieltä oikeuttamisen kriteereistä ja eri mieltä ainoastaan siitä, täyttyvätkö nuo kriteerit. Tästä on kyse esimerkiksi tilanteessa, jossa ollaan yhtä mieltä siitä, että kahta ehdotettua toimenpidevaihtoehtoa tulee verrata toisiinsa yksinkertaisella markkinamaailman sisäisellä testillä, ja paremmaksi valitaan se joka tuottaa enemmän rahaa. Syvempi kiista on kyseessä kun kaksi maailmaa törmäävät toisiinsa. Tällöin yhdessä maailmassa pätevä käsitys yhteisestä hyvästä tuomitaan toisen maailman kriteereillä. Näin tapahtuu kun sanotaan vaikkapa että tässä tilanteessa vaihtoehtoja ei tulisi punnita lainkaan niiden rahallisten kustannusten perusteella (markkinamaailma), vaan kriteerinä pitäisi olla kaikkien osallistujien tasa-arvoinen kohtelu (kansalaisuuden maailma) (Boltanski & Thévenot 1991, 265–290). Tuomitsemisen lisäksi kaksi maailmaa voivat kohdata toisensa myös kompromissiasetelmassa, eli niin että kahden maailman kriteerejä yhteisestä hyvästä yhdistetään samassa argumentissa (mt., 337–357).

Juuri eri maailmoja suhteessa toisiinsa asettavat argumentit ovat oikeuttamisanalyysin mielenkiintoisinta antia. Boltanski ja Thévenot käsittelevät maailmojen välisistä suhteista lähinnä tuomitsemista (*dénonciation*) ja kompromissia (*compromis*). Tuomitsemisen ja kompromissin lisäksi maailmoja voidaan yhdistellä toisiinsa myös muilla tavoin, kuten tulemme tuonnempana näkemään.

Julkisen oikeuttamisen analyysi

Tässä kehittämäni tutkimusmenetelmä, *julkisen oikeuttamisen analyysi* (JOA) yhdistää edellä esitetyn tavan tarkastella oikeuttamispuhetta Ruud Koopmansin ja Paul Stathamien (1999) kehittämään poliittisten vaateiden analyysiin (*political claims*

analysis, PVA).²³ Monet julkisen oikeuttamisen analyysin edut ovat yhteisiä PVA:n kanssa. Media-aineiston kvantitatiivinen koodaaminen sallii suurempien otosten käytön sekä tarjoaa paremmat mahdollisuudet tarkastella keskustelun muutosta ajan kuluessa kuin kvalitatiivinen diskurssianalyysi. Toisaalta verrattuna puhtaasti kvantitatiiviseen protestitapahtumien analyysiin (*protest event analysis*, ks. esim. Koopmans & Rucht, 2002), JOA on yksityiskohtaisempaa. Pelkkien protestitapahtumien laskeamisen sijasta poliittisten vaatimusten asiasisältöjä ja oikeutuksia on mahdollista analysoida myös kvalitatiivisesti. Liikkeiden toiminnan diskursiivinen ulottuvuus saa siis aivan erilaisen painon kuin protestitapahtumien analyysissa.

Lähestymistapa perustuu sille aiemmin esittämälleni ajatukselle, että yhteiskunnallisten liikkeiden toiminta on ennen muuta julkiseen keskusteluun osallistumista, ja mielenosoitusten kaltaisia osallistumismuotoja on tarkasteltava julkisina puheenvuoroina. Niinpä JOA myös asettaa liikkeet kontekstiinsa, osaksi sitä yhteiskunnallista keskustelua johon ne osallistuvat. Tämä vastaa tutkijoiden usein esittämää vaatimusta analysoida liikkeiden toimintaa osana organisaatiokenttää (*multi-organizational field*, ks. Evans 1997, Klandermans 1992, Curtis & Zurcher 1973), eli ottaa mukaan myös liikkeen vastustajat, liittolaiset ja muut toimijat joiden kanssa se on vuorovaikutuksessa. Ajatuksella on seurauksensa myös tutkimusaineiston valinnalle. Liikkeen tuottamien dokumenttien sijaan analysoin valtajulkisuudessa käytyä keskustelua, enkä ainoastaan niitä osia siitä, joissa liike esiintyy. Vaikka globalisaatioliike on aiheuttanut useita määrällisiä huippuja suomalaiseen globalisaatiokeskusteluun, monet keskustelun huiput ovat myös muiden toimijoiden aiheuttamia, mikä ei anna mitään syytä jättää niitä analyysin ulkopuolelle – keskustelun teema kun on sama.

JOA:n tärkein ero PVA:han on keskustelussa esiintyvien kulttuuristen kehysten analyysin korvaaminen oikeuttamismuotojen

23. Yhteistyöstä menetelmän kehittämisessä kiitän tutkimusryhmämme Helsinki Group for Political Sociology jäseniä, erityisesti Eeva Luhtakalliota (ks. Luhtakallio 2010, luku 6).

analyysillä. Oikeutusten analyysi avaa media-aineistoihin uudenlaisen kuvan totunnaiseen kehysanalyysiin verrattuna. Se muun muassa käsittelee argumentointia poliittiseen kulttuuriin kuuluvien tapojen pikemminkin kuin strategisen laskelmoinnin tuloksena ja välttää sosiaalisen konstruktivismin ylilyönnit käsittelemällä materiaalisen maailman objekteja todisteina oikeuttamisargumenteissa. Olennaisin ero kuitenkin on, että julkisen oikeuttamisen analyysi keskittyy moraaliseen argumentaatioon. Poliittisten vaateiden analyysin tutkimat kehukset voivat olla moraalisesti latautuneita tai neutraaleja, kun taas oikeuttamisessa on aina kyse moraalista. Moraalisten argumenttien asettaminen etusijalle ja faktalauseiden tarkasteleminen todisteina näille argumenteille valottaa keskustelusta erilaisen kuvan kuin kehysanalyysi. Tässä mielessä kyse on paluusta sosiologian juurille sellaisena käytännön moraaliala tutkivana tieteenä (erotuksena moraalisääntöjä laatimaan pyrkivästä moraalifilosofiasta) jollaiseksi Durkheim (1990 [1893]; 1980 [1912]) sen hahmotteli.²⁴

Tutkimusaineisto: Miksi Helsingin Sanomat?

Helsingin Sanomien asema on kansainvälisesti melko poikkeuksellinen demokraattisen maan julkisuusrakenteessa. Kun tavoitteena on tutkia globaalin keskustelun leviämistä sellaiseen kansalliseen valtavirtajulkisuuteen, jolla on vahva poliittinen merkitys, lehden vahva asema poliittisen agendan asettajana tekee siitä hyvän tutkimuskohteen. Lehden 420 000 kappaleen levikki viiden miljoonan ihmisen maassa on varsin vaikuttava, verrattuna esimerkiksi joissakin eri maiden julkisuuksia vertailevissa tutkimuksissa 60 miljoonan asukkaan Ranskaa edustamaan valitun *Le Monden* (esim. Beyeler & Kriesi 2005) 358 000 kappaleen

24. Julkisen oikeuttamisen analyysia tutkimusmenetelmänä sekä sen paikkaa sosiologisen teorian ja metodologian kentässä eritellään tarkemmin kirjan metodiliitteessä. Liite sisältää myös aineistonkeruussa käytetyt hakusanat ja muutaman analyysin kannalta tärkeimmän liitetaulukon. Liite jakautuu seuraaviin osiin: Ovatko oikeuttamismaailmat yhteisiä ja pysyviä?; Oikeuttamisanalyysin ja kehysanalyysin eroista; Miksi aineistosta kannattaa etsiä ennalta määriteltyjä oikeutuksia?; Median tulkinna tutkimuskohteenä; Aineiston valintakriteerit; Liitetaulukot.

levikkiin (Levikkitiedot: Harrie 2009, 43; Fouché 2008). Suomessa *Helsingin Sanomat* on selvä ykkönen, seuraajinaan saman kustantajan *Ilta-Sanomat* (177 000), *Aamulehti* (139 000), *Ilta-lehti* (131 000) ja *Turun Sanomat* (112 000). Voidaankin sanoa, että jos Suomessa haluaa vaikuttaa julkisuuden kautta, *Helsingin Sanomien* kanssa on oltava tekemisissä halusipa sitä tai ei. Jos jokin kysymys tai toimija ei esiinny lehden sivuilla lainkaan, on melko vaikeaa sanoa sen olevan intensiivisen julkisen keskustelun keskiössä. Ja kääntäen: jos jostakin lehdessä puhutaan, siitä tulee melko nopeasti asia, johon poliittiset päättäjät joutuvat tavalla tai toisella reagoimaan.

Helsingin Sanomien suuret levikkiluvut johtuvat osin siitä, että suomalaiset ovat sanomalehtien lukijoina ylipäänsä maailman aktiivisimpien joukossa. Vuonna 2007 Suomessa myytiin sanomalehtiä kolmanneksi eniten maailmassa suhteessa asukaslukuun. Edelle kirivät vain Japani ja Norja (Harrie 2009, 133). *Helsingin Sanomat* on kuitenkin myös Pohjoismaiden suurin sanomalehti (mt., 43).

Kilpailu erityisesti verkkomedian kanssa näyttäisi kuitenkin heikentävän painettujen sanomalehtien asemaa kaikkialla maailmassa, myös Suomessa. Viitteitä tästä antaa pohjoismaisten lehtien levikin kehityksen tarkastelu. Vuosien 1997 ja 2007 välillä lähes kaikkien Pohjoismaiden suurimpien sanomalehtien levikki on laskenut, *Helsingin Sanomien* sijoituessa joukon keskivaiheille 11 prosentin laskulla (mt., 45–46).

Helsingin Sanomien toimituksen tuottamien mediasisältöjen vahva asema ei silti ole välttämättä väistymässä, pikemminkin päinvastoin. Tämä johtuu sisältöjen yhä vahvemmassa kierrättämisestä mediasta toiseen. Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana suomalainen mediakenttä on muuttunut Yleisradion ja paikallisten sanomalehtien joukon varaan rakentuneesta järjestelmästä muutaman strategisesti hallitsevan multimediatyhtiön pelikentäksi (Heikkilä & Kunelius 2005, 7). Sähköisessä mediasa Yle on edelleen isoin peluri, printtimediaa hallitsevat Sanoma Oyj (*HS*, *Ilta-Sanomat*, *Metro* ym.) ja Alma Media Oyj (*Ilta-lehti*, *Aamulehti*, *Kauppalehti* ym.) (Finnpanel 2010; Harrie 2009). Erityisesti Sanoma on kuitenkin levittäytynyt vahvasti myös

aikakauslehtien (mm. *Kodin Kuvalehti*, *Me Naiset*), televisio- ja radiokanavien (esim. *Nelonen* ja kuusi muuta kanavaa, *Radio Helsinki*, *Radio Rock*) sekä lukuisten verkkopalveluiden (mm. kaikkien edellä mainittujen lehtien ja kanavien verkkosivustot) omistajaksi. Ainakin periaatteessa asetelma tarjoaa varsin laajat mahdollisuudet sisältöjen kierrättämiseen eri julkaisualustojen välillä. Siksi on hyvinkin mahdollista että *Helsingin Sanomien* ja Sanoman muiden uutistoimitusten vahva asema kansallisen keskustelun agendan asettajana säilyy verkkomedian noususta huolimatta vielä pitkään.

Otos: globalisaatiokeskustelun kriittiset hetket

Tutkimusaineisto valittiin *Helsingin Sanomista* vuosilta 1999–2005 etsimällä keskustelun kriittisiä hetkiä (*critical discourse moments*, Gamson & Modigliani 1989). Nämä hetket paikannettiin tekemällä *Helsingin Sanomien* arkistosta haku sanalla ”globalisaatio” ja etsimällä kuukausia, joiden aikana keskustelu oli intensiivisintä. Nämä huippukohtat osuvat yksiin tiettyjen avaintapahtumien kanssa, kuten tuonnempana näemme. Tällä perusteella otoksiksi valikoitui yhdeksän kuukauden jaksoa, joista kukin alkaa kahta viikkoa ennen jotakin keskusteluun vaikuttanutta avaintapahtumaa ja päättyy kaksi viikkoa tapahtuman jälkeen.

Mukaan haluttiin kaikki avaintapahtumiin, tärkeimpiin toimijoihin sekä tärkeimpiin asiasisältöihin liittyvä keskustelu. Niinpä aineiston lopullisessa valinnassa ei tyydytty globalisaatio-sanalla tehtyjen hakujen haaviin jääneeseen materiaaliin. Sen lisäksi kuukauden mittaisten otosjaksojen ajalta haettiin myös ne artikkelit, joissa jakson määritely avaintapahtuma tai joku avaintoimijoista tai asiakysymyksistä mainittiin. Artikkeleita valikoitui näin aineistoksi 491 kappaletta.

Seuraavaksi aineistosta etsittiin sen sisältämät poliittiset vaatimet (*claims*). Vaade voidaan määritellä julkisuudessa suoritetuksi teoksi (vrt. Koopmans & Statham 1999). Vaade voidaan esittää lausuntona toimittajalle, mutta myös esimerkiksi pitämällä puhe, julkaisemalla raportti, kirjoittamalla yleisönosastoon tai pääkirjoituspalstalle, järjestämällä mielenosoitus tai muulla tavalla, jonka tarkoitus on vaikuttaa julkiseen keskusteluun.

Niinpä tyypillinen lehtiartikkeli sisältää useita eri toimijoiden esittämiä vaateita. Yhteensä aineistoon kertyi vaateita 717 kappaletta, eli keskimäärin 1,46 per artikkeli.

Tyypillinen vaade voitaisiin raportoida mediassa esimerkiksi näin: ”Ympäri maailmaa paikalle saapuneet mielenosoittajat pyrkivät estämään Maailman kauppajärjestön kokouksen Seattlessa, koska heidän mielestään järjestön ajama vapaamarkkinapolitiikka kasvattaa tuloeroja maailmassa.” Julkisen oikeuttamisen analyysi jäsentää vaateen seuraavasti:

Puhuja	Vastaanottaja	Tekotapa	Asia	Oikeutus
Kansalaistoimija /ylikansallinen	Hallitustenvälinen järjestö /ylikansallinen	Mielenosoitus	Maailmantalous	Markkina - Kansalaisuus+

Puhujan ja vastaanottajan, molempien alueellisen ulottuvuuden, tekotavan ja aiheen lisäksi koodattiin kolme oikeutuksiin liittyvää muuttujaa. Ensiksi katsottiin viitataan vaateissa johonkin oikeuttamismaailmaan. Kaikissa vaateissa oikeutuksia ei ole lainkaan, monessa taas viitataan useampaan oikeuttamisen maailmaan, kuten edellä olevassa esimerkissä. Toiseksi, kuten esimerkistä näkyy, kukin maailma voi esiintyä joko positiivisessa tai negatiivisessa valossa. Tämän erottelemiseksi koodattiin positiiviset esiintymiset arvolla 1 ja negatiiviset arvolla -1. Tämän muuttujan keskiarvona saadaan luku, joka kuvaa kunkin maailman hyväksytyyttä keskustelijoiden keskuudessa asteikolla plus yhdestä miinus yhteen. Kolmantena vaiheena aineistosta etsittiin yleisimmät oikeutusten yhdistelmät. Edellä oleva esimerkki, jossa markkinamaailma tuomitaan kansalaisuuden maailmasta on yksi yleisimmistä. Muita ovat esimerkiksi kansalaisuuden maailman (valtiollinen tulontasaus) tuomitseminen markkinanäkökulmasta tai kodin maailman (kansallinen etu) ja markkinamaailman yhdistäminen, jota kansallisen kilpailukyvyyn puolesta argumentointi edustaa. Aineistosta löytyi myös monimutkaisempia yhdistelmiä, joiden käsitteleminen vaatii Boltanskin ja Thévenot’n teorian kehittämistä edelleen. Näihin palaamme tämän luvun lopussa.

Analyysi etenee seuraavasti: Ensinnä esittelen globalisaatio-keskustelun ajallisen kulun, minkä jälkeen siirryn puhujien, vastaanottajien, asiasisältöjen ja vaateiden esittämistapojen analyysiin. Viimeiseksi käsitelen keskustelussa esiintyviä oikeutuksia ja niiden yhdistelmiä.

5.2 Globalisaatiokeskustelun aallot: kritiikki, adoptio, vastaisku

GLOBALISAATIOKESKUSTELU etenee kolmena aaltona. Ensimmäisen, *kritiikin aallon*, nostattaa globalisaatioliike vuosien 1999 ja 2002 välillä. Eliitit vastaavat kritiikkiin kahdella vastakkaisella tavalla: *adoption aallolla* (2004–2005) ja *vastaiskun aallolla* (2004). Kuviossa 5.1 esitetään kolme aaltoa ja niihin liittyvät keskustelun kriittiset hetket. Kuvio on laadittu yksinkertaisesti laskemalla sanan globalisaatio kuukausittaiset maininnat *Helsingin Sanomien* elektronisessa arkistossa. Keskustelun kriittisiksi hetkiksi tunnistettiin yhdeksän avaintapahtumaa, joiden ympärillä keskustelu kävi kiivaimpana.

Globalisaation käsite valui akateemisesta keskustelusta valtamediaan vähitellen, mutta laaja keskustelu aiheesta alkoi varsinaisesti vuonna 1999. Tätä edeltävinä vuosina globalisaatio mainitaan yhteensä 159 kertaa, kritiikin aaltoon sisältyvien kolmen vuoden aikana (1999–2002) mainintoja kertyy 1116 kappaletta. Huippuvuosi on 2001, jolloin globalisaatio mainitaan 431 kertaa (Lounasmeri 2006, 4).

Kritiikin aalto: globaalit markkinat edellyttävät yhteisiä pelisääntöjä

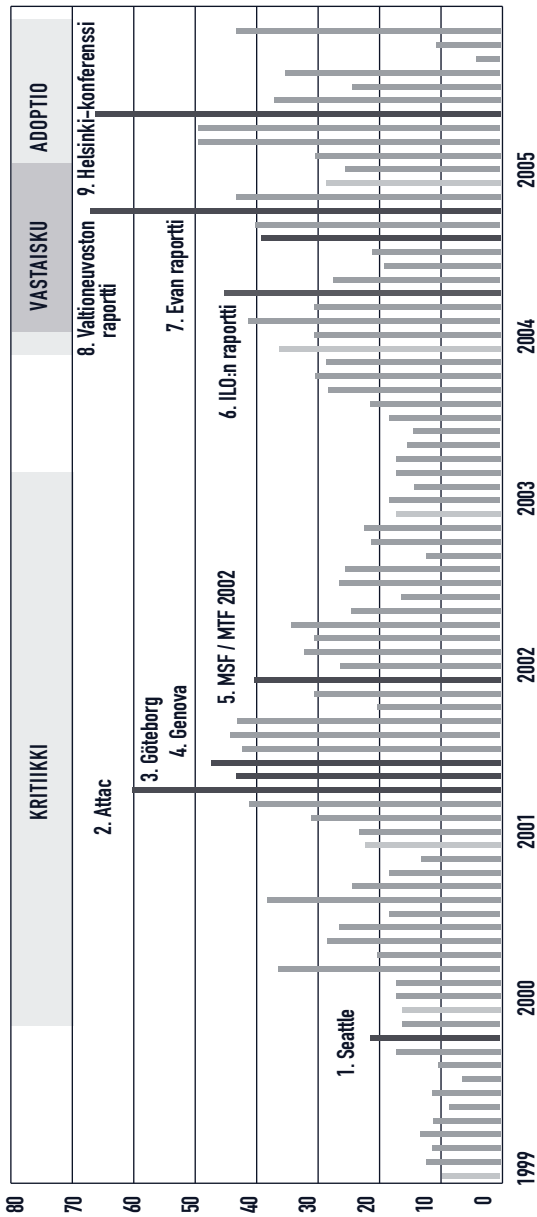
Kritiikin aalto alkaa mielenosoituksista Maailman kauppajärjestön kokouksessa Seattlessa marraskuussa 1999 (tapahtuma 1 kuviossa 5.1). Aallon harjan muodostavat kolme tapahtumaa vuonna 2001: Suomen Attacin perustaminen toukokuussa (2), mielenosoitukset Göteborgin EU-huippukokouksessa kesäkuussa (3) ja mielenosoitukset Genovan G8-kokouksessa (4). Saman vuoden tammikuussa järjestettävä ensimmäinen Maailman sosiaalifoorumi on vielä melko pieni tapahtuma eikä herätä kovinkaan suurta mediahuomiota maailmalla. Toinen Maailman sosiaali-

foorumi ja Maailman talousfoorumi tammi-helmikuussa 2002 (5) nostattavat nekin vähemmän kuohuja kuin vuoden 2001 tapahtumat, mutta muodostavat kuitenkin vuoden 2002 huipun ja keräävät globalisaatio-sanalle mainintoja tuplasti verrattuna Seattlen tapahtumiin.

Viimeistään Göteborgin mielenosoitusten jälkipyykki vuonna 2001 osoittaa, että globalisaatioliike on saavuttanut aseman keskustelijana, joka niin poliitikkojen, asiantuntijoiden kuin journalistienkin on otettava vakavasti. Sateenkaarihallituksen ministerit poliittisen värispektrin laidasta laitaaan päättävät että paras vastaus mellakoinnille Göteborgissa on vuoropuhelu. Vasemmistoliiton puheenjohtaja, ministeri Suvi-Anne Siimes, sosiaalidemokraattien oikeistosiiven ykkösmies pääministeri Paavo Lipponen, sekä uudella pehmeämmällä linjalla esiintyvän Kokoomuksen puheenjohtaja, sisäministeri Ville Itälä kutsuvat kilvan kansalaisjärjestöjä keskustelemaan kanssaan. Kunkin ministerin ulostulo asiassa uutisoidaan erikseen otsikkotasolla: ”Siimes: Hallitus ja kansalaisliikkeet yhteen” (HS. 16. 6. 2001); ”Hallitus haluaa kuulla kansalaisyhteiskuntaa” (Lipponen, HS 19. 6. 2001); ”Itälä haluaa keskustella kansalaisjärjestöjen kanssa mellakoista” (HS 20. 6. 2001). Poliittisen eliitin halu kuulla liikkeen vaatimuksia ei tietenkään tarkoita, että se olisi kokonaisuudessaan liikkeen kanssa samaa mieltä. Mutta samanmielisiäkin joukossa on melko lailla. Attacin perustamisen yhteydessä eduskuntaan perustetaan oma Attac-ryhmä, johon liittyy viidesosa kansanedustajista. Näihin liittolaisuhteisiin kiinnitetään myös laajalti huomiota mediassa. Eduskunnan Attacin vetäjää, Susanna Rauhokosta (SDP) haastatellaan *Helsingin Sanomissa* (HS 5. 5. 2001), ulkoministeri Erkki Tuomiojan liittymistä järjestöön kommentoidaan laajalti useissa tiedotusvälineissä ja niin edelleen.

Keskeisimmäksi argumentiksi kritiikin aallossa nousee ajatus, että *markkinat vaativat yhteisiä pelisääntöjä*. Tätä globalisaatioliikkeen ajamaa argumenttia toistelevat omina versioinaan kaikki vasemmistopuolueista Kansainvälisen kauppakamarin Suomen osastoon. Liikettä ei siis vain kuulla, vaan ainakin tässä mielessä kuunnellaan ja hyväksytäänkin. Markkinat vaativat yhteisiä pelisääntöjä -argumentin tapaa yhdistää markkina-

Kuvio 5.1. Suomalaisen globalisaatiokeskustelun kolme aaltoa avaintapahtumaineen.

oikeutus teollisuuden maailmasta kotoisin oleviin sääntelyoikeuksiin ja kansalaisuuden maailmasta ponnistaviin demokratia-oikeuksiin käsitellään tarkemmin tuonnempana.

Eräs akateeminen asiantuntija on jopa sitä mieltä, että globalisaation vastainen ilmapiiri on muuttunut vallitsevaksi. Kritisoidessaan yleisönosastokirjoituksessaan Attacin ehdotusta valtuutanvaihtoveroksi, hän valittelee:

Moni ihminen on nykyisessä globalisaation vastaisessa ilmapiirissä haluton kuulemaan tai vastaanottamaan tällaisia argumentteja (HS 29. 5. 2001).

Toimittajat jakautuvat kahteen leiriin. Uutistoimittajista moni näyttää suhtautuvan liikkeeseen ja sen vaateisiin varsin myönteisesti. Göteborgin tapahtumien jälkimainingeissa toimittaja omistaa koko aukeaman aktivistien haastatteluille. Hän parafraseeraa hyväksyvään sävyyn erään haastattelemansa aktivistin tilannearviota:

Onhan mielenosoituksilla saatu paljon aikaan. Ihmiset ovat alkaneet ymmärtää uusliberalismiin ja taloudelliseen globalisaatioon liittyviä ongelmia, ja globalisaatiosta keskustellaan tiedotusvälineissäkin säännöllisesti. (HS 15. 7. 2001.)

Myös pääkirjoitustoimittajat tunnustavat liikkeen esiin nostamien ongelmien aitouden, mutta eivät herkeä muistuttamasta aina samassa yhteydessä, että heidän näkemyksensä mukaan maailmankaupan vapauttaminen on kuitenkin lopulta hyödyksi kaikille, jos sen aiheuttamia ongelmia (tai ainakin sen kansalaisissa herättämää tyytymättömyyttä) kyetään jollain tapaa hallitsemaan. Lehden linja tulee hyvin esiin yleisönosastokirjoituksessa, joka asettaa sen vastakkain *Le Monden* linjausten kanssa:

Helsingin Sanomat kuvaa WTO:n ministerikokousta Seattlessa ”katastrofiksi”... *Le Monde* kuvasi Seattlen kokousta ”voitoksi”. Ainakin demokratian kannalta *Le Monden* arvio lienee lähempänä totuutta kuin *HS:n*. (HS 15. 12. 1999.)

Adoption aalto: kohti demokraattista globaalia hallintaa

Adoption aallon myötä liikkeen vaateet löytävät tiensä poliittisen hierarkian huipulle. Aallon nostattaa kaksi tapahtumaa, jotka molemmat henkilöityvät yhteen demarien vasemmistosiiven johtohahmoon. Ensimmäinen tapahtumista on raportin *A Fair Globalization. Creating Opportunities for All* julkaiseminen helmikuussa 2004 (6 kuviossa 1). Raportin on tuottanut kansainvälisen työjärjestön ILO:n globalisaation sosiaalista ulottuvuutta käsitellyt komissio, jota johtivat Suomen presidentti Tarja Halonen tansanialaiskollegansa Benjamin Mkapan kanssa. Raportin julkaisemisen yhteydessä kirjoittamassaan vieraskynäkirjoituksessa presidentit ilmoittavat komission mieltäpitene meneillään olevasta globalisaatioketjyksestä.

On selvää että globalisaation on muutettava suuntaansa. Sen nykyinen kehityskulku on sekä eettisesti että poliittisesti kestämaton. (HS 25. 2. 2004.)

Raportti vaatii oikeudenmukaisempaa globalisaatiota jota hallitsevat demokraattisemmat globaalit instituutiot, tasaisempaa tulonjakoa maiden sisällä ja niiden välillä, säällistä työtä kaikille ja sitoutumista YK:ssa laadittuihin kehityksen vuosituhattavoitteisiin.

Toinen tapahtuma on jo luvussa 4 käsitelty Helsinki-prosessin ensimmäisen vaiheen päätöskonferenssi syyskuussa 2005. Puheenjohtajana on ulkoministeri Erkki Tuomioja, jälleen tansanialaisen virkaveljensä Jakaya Kikweten kanssa. Helsinki-prosessi on tuonut kansalaisjärjestöjä, yrityksiä ja hallituksia yhteen keskustelemaan globaalista hallinnasta jo vuodesta 2002 alkaen, mutta suurimman mediahuomion saa prosessin päätöstaapahtuma. Helsinki-prosessin idean esittävät kansalaisjärjestöt ja ulkoministeriön virkamiehet. Ministeri Tuomioja tarttuu siihen ja esittää prosessin tarkoituksena olevan tuoda yhteen Maailman sosiaalifoorumin (kansalaisjärjestöt) ja Maailman talousfoorumin (yritykset) leirejä keskustelemaan globaalin hallinnan kehittämistä. Tansania, Suomen pitkäaikainen kehitysyhteistyökumppani, on prosessissa mukana sekä hallituksen että kansalais-

järjestöjen voimin. Osallistujia houkutellaan mukaan ympäri maailman, vaikkakin kaikkein köyhimmät maat jäävät aliedustetuiksi, kuten luvussa 4 kävi ilmi.

Adoption aallon keskeisintä asiasisältöä luonnehtii ajatus *demokraattisemmasta globaalista hallinnasta*. Aalto on globalistinen niin päämääriltään kuin toimintatavoiltaan. Ratkaisuja globaaleihin ongelmiin etsitään prosesseissa jotka toteutetaan yhteistyössä kehittyvien maiden ja kansainvälisten instituutioiden kanssa. Tansanian lisäksi monet muut eteläisen pallonpuoliskon maat osallistuvat aktiivisesti Helsinki-prosessiin, ja siihen liittyviä tapaamisia järjestetään Helsingin lisäksi Dar es Salaamissa, Mumbaissa ja New Yorkissa. Sisällöllisesti keskeinen viittauspiste ovat YK:n vuosituhattavoitteet. Halosen ja Mkanan raportti tuotetaan ILO:n aloitteesta, sitä laatimaan pestattuun komissioon kuuluu jäseniä eri puolilta maailmaa ja raportti julkaistaan Lontoossa englannin kielellä.

Adoption aalto pyyhkii myös globaalia poliittista areenaa. Halosen ja Tuomiojan sisarpuolueen johtaja Britanniassa, pääministeri Tony Blair nostaa Afrikan ongelmat isännöimänsä Gleneaglesin G8-kokouksen kärkikysymykseksi heinäkuussa 2004. Ympäri maailmaa televisioitavissa Live 8 -konserteissa esiintyvien maailman pophuippujen säestäessä G8-maat myöntävät globalisaatioliikkeen pitkään ajamaan vaatimukseen ja mitätöivät maailman köyhimpien maiden velkoja. Vaikka saavutetun osittaisen velkahelpotuksen käytännön arvosta voidaan kiistellä, sen symboliarvoa on vaikea kieltää.

Helsingin Sanomissa adoption aaltoa ei erityisesti juhlista. Uutistoimittajista monet näyttävät kyllä sympatisoivan yrityksiä globaalin oikeudenmukaisuuden ja demokratian edistämiseksi. Esimerkiksi Helsinki-prosessiin osallistuvia suomalaisia ja tansanialaisia kansalaisjärjestötoimijoita haastatellaan uutisjutuissa. Yhden artikkelin otsikko puolestaan kutsuu Helsinki-prosessin puheenjohtaja Tuomiojaa ”profeetaksi vieraalla maalla” (*HS* 5.9.2005) ja raportoi prosessin vastaanoton olleen jostain syystä suomalaismediassa kovin nihkeää. Pääkirjoitus-toimittajat eivät kuitenkaan omista yhtä ainutta pääkirjoitusta tai kolumnia Helsinki-prosessille sen paremmin kuin Halosen

raportillekaan.²⁵ Tämä valinta on linjassa sen epäilyksen kanssa, jota pääkirjoitustoimitus osoitti globalisaatioliikettä kohtaan kritiikin aallon aikana. Yhtä lailla linjassa se on myönteisen vastaanoton kanssa, jonka pääkirjoitustoimitus tarjoaa vastaiskun aallolle.

Vastaiskun aalto: kansallista kilpailukykyä vahvistettava

Jos kritiikin aallon keskeisin argumentti on että markkinat vaativat yhteisiä pelisääntöjä ja adoption aalto kiteytyy ajatuksessa demokraattisesta globaalista hallinnasta, vastaiskun aaltoa kuvaava sanapari on epäilemättä *kansallinen kilpailukyky*. Aallon nostattava ryhmä on lähes pelkästään suomalainen ja sen vaatimukset koskevat kansallisia intressejä. Aalto on lähes saman aikainen adoption aallon kanssa, tosin lyhyempi. Se alkaa Halosen raportin jälkeen ja päättyy ennen Helsinki-prosessin päätös-konferenssia. Aallon aloittaa Elinkeinoelämän valtuuskunnan globalisaatioraportti lokakuussa 2004. Huippuunsa sen nostaa marraskuussa ilmestyvä valtioneuvoston kanslian tilaama raportti.

EVA:n raportti *Suomen menestyksen eväät* (Ruokanen 2004) asettaa kansalliseksi ykköstavoitteeksi Suomen menestymisen globaalien markkinoiden luomassa kilpailutilanteessa. Tavoite aiotaan saavuttaa muuttamalla kansallista politiikkaa markkinavetoisemmaksi. Eväsnyytistä löytyy veronalennuksia, pienempiä valtion menoja sekä lisää kannusteita yritystoiminnalle maustettuna ripauksella julkisen mielipiteen heilahteluista riippumattomaa vahvaa johtajuutta. Raportti perustuu yritysjohtajien haastatteluille.

Aallon raporteista toinen on pääministeri Matti Vanhasen tilaama *Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi* (2004). Institutionaalisen taustan raportille muodostaa hallituksen vaihtuminen demarivetoisesta sateenkaarihallituksesta keskustajohtoiseksi punamultahallitukseksi. Raportin laatinutta työryhmää

25. Näin on ainakin niiden Helsinki-konferenssiin ja Halosen-Mkapan raportin julkaisuun liittyvien keskustelun huippukohtien aikana, jotka kuuluvat tämän tutkimuksen aineistoon. Halosen ja Mkapan oma vieraskyky raportista kuitenkin julkaistaan.

johtaa valtiovarainministeriön ylijohtaja Anne Brunila, ja siihen kuuluu taloustieteilijöitä niin yritysmaailman kuin ammattiyhdistysliikkeenkin tutkimuslaitoksista sekä ministerien avustajat molemmista päähallituspuolueista. Eväissä on sama perusmaku kuin EVA:lla, tosin miedompi. Julkisten palveluiden maksullisuutta tulisi lisätä, ulkomaista pääomaa ja asiantuntemusta pitäisi houkutellessa Suomeen veroeduin ja työmarkkinajärjestöjen valtaa vähentää.

Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittaja tukee varsinkin EVA:n raporttia vahvasti:

Raportin perusväittämään että menestyvä talouselämä luo yhteiskunnalle jakovaran, on helppo yhtyä... Tärkein asia on se, että yritystoiminta tehdään Suomessa mahdollisimman yksinkertaiseksi ja sitä rasitetaan mahdollisimman vähän. Yritystoiminnan verotuksen tulee olla yksiselitteistä ja mitoitettu niin että Suomi on yrityksille houkutteleva maa. (HS 6. 10. 2004, pääkirjoitus.)

5.3 Puhujat ja kuulijat, asiat ja esitystavat

KRITIIKIN AALTOA kantaa globalisaatioliike. Kansalaistoimijat esittävät 22 prosenttia vaateista aallon aikana, ja ovat näin suurin puhujaryhmä hallitusten jälkeen. Taulukossa 5.1 esitetään eri puhujien painoarvo aalloittain. Liikkeen toimijoiden itsensä ja monien kommentaattorien esittämä väite, että liikkeet usein marginalisoidaan mediakeskustelussa, ei ainakaan globalisaatiokeskustelun tämän osan suhteen näytä pitävän paikkaansa. Päinvastoin näyttää siltä, että juuri liike onnistuu käynnistämään koko globalisaatiokeskustelun, tai ainakin laajentamaan sen mittavaksi aiheeksi valtavirtajulkisuudessa. Kyse ei myöskään ole pelkästä liikkeen esittämien vaateiden määrästä, vaan liikkeen esiin nostamat asiakysymykset ja oikeuttamisen tavat siirtyvät myös muiden puhujien ohjelmistoon, kuten tuonnempana näemme. Liikkeen vahva asema keskustelussa ei kuitenkaan säily kovin kauaa. Tultaessa adoptionaaltoon kansalaistoimijoiden osuus esitetyistä vaateista putoaa 12 prosenttiin. Vastaiskun aallossa kansalaistoimijat eivät ole mukana juuri lainkaan, eivät

Taulukko 5.1 Globalisaatiokeskustelun puhujat aalloittain (%).

Puhuja	Keskustelun aalto		
	Kritiikki	Adoptio	Vastaisku
Kansalaisyhteiskunta	22	12	0
Hallitus	24	24	10
Journalisti	15	12	37
Kv-instituutio	11	14	5
Ay-liike	0	6	7
Liike-elämä	1	11	13
Asiantuntija	10	12	9
Muu	17	9	19
Yhteensä	100	100	100

puhujina eivätkä vastaanottajina. Vastahyökkäys ei ole suunnattu itse liikettä vastaan, vaan pikemminkin sen esittämiä ja muiden hyväksymiksi tulleita ajatuksia vastaan. Puhujanakaan liike ei juuri tässä vaiheessa keskusteluun osallistu. Yritysmailman edustajia ja näitä puolustavia journalisteja vastaan käyvät lähinnä yleisönosastoon kirjoittavat kansalaiset ja ammattiliitot.

Liikkeen esittämä kritiikki kohdistuu erityisesti kansainvälisiin instituutioihin. Lähes joka kolmas (31 %) liikkeen vaateista on suunnattu näille instituutioille. Kansalliset hallitukset ovat joka neljännän (26 %) vaateen kohteena. Vaateiden kohteet puhujittain on esitetty liitetaulukossa 1. Yrityksille tai yritysmailman järjestöille liikkeen puheenvuoroista on suunnattu vain kolme prosenttia, selvästi vähemmän kuin muilla toimijoilla yhteensä (6 %). Joskus esitetty ajatus, että valtioiden vallan väheneminen globalisaation myötä johtaisi tilanteeseen jossa kansalaistoimijat haastavat valtaansa lisänneet suuryritykset suoraan ei tämän aineiston valossa näyttäisi pitävän paikkaansa. Yksittäiset boikottikampanjat työntekijöitään tai ympäristöä huonosti kohtelevia ylikansallisia yhtiöitä kuten Nestléä, Nikea tai Shellia vastaan ovat kyllä saaneet paljon julkista huomiota. Ilman niitä yrityksillä tuskin olisi sellaista määrää eettisiä ohjeistoja ja

yhteiskuntavastuuohjelmia kuin niillä nykyisin on. Mikään tällaisista yksittäisistä kampanjoista ei kuitenkaan ole muodostanut huippukohtaa 2000-luvun globalisaatiokeskustelussa. Itse asiassa tunnetuimmat boikottikampanjat, kuten edellä mainitut Nestlé-, Shell- ja Nike-boikotit kuuluvat varsinaista suurta globalisaatiokeskustelua edeltävään globalisaatiojulkisuuteen. Shellia ja Nikea boikotoitiin erityisesti 1990-luvun puolivälin tienoilta, Nestléä jo varhemmin. Varsinainen 2000-luvun globalisaatiokeskustelu ei koske niinkään yrityksiä, vaan se käydään etupäässä kansalaistoimijoiden, kansainvälisten instituutioiden ja hallitusten välillä.

Liike esittää vaatimuksensa puhumalla toimittajille ja mielenosoituksilla. Kuten muillakin toimijoilla, yleisin vaateen esittämisen tapa on uutista kirjoittavalle toimittajalle annettu lausunto. Liikkeen vaateista näin esitettiin 44 prosenttia, kaikkien toimijoiden vaateista 45 prosenttia. Mielenosoituksia liikkeen vaateista on joka neljäs (24 %). Vaikka moni globalisaatiokeskustelun aloittaneen kritiikin aallon huippukohta liittyy mielenosoituksiin, koko keskustelun kaikista vaateista mielenosoituksia on vain 5 prosenttia. Liikkeen toiminta herättää keskustelun, mutta kun se kerran on päässyt alkuun, suurin osa siitä käydään muilla kuin liikkeelle tyypillisillä keinoilla. Haastattelulausuntojen lisäksi suosituimpia tapoja asian esittämiseen ovat itse lehden kirjoittaminen ("kommenttikirjoitukset" eli kolumnit, pääkirjoitukset, yleisönosastokirjoitukset, 28 % kaikista vaateista) ja erilaiset julkaisut (11 %). Molemmat näistä liittyvät journalistien varsin vahvaan rooliin keskustelussa. Kansalaistoimijat harrastavat lehden kirjoittamista yllättävän vähän. Kommenttikirjoituksia on heidän esittämistään vaateista 8 prosenttia, selvästi vähemmän kuin muilla toimijoilla. Julkaisuja kansalaistoimijat tekevät vieläkin vähemmän. Vain yksi prosentti heidän raportoiduista vaateistaan on esitetty omissa julkaisuissa. Liite-
taulukossa 2 esitetään toimintatavat puhujittain.

Jos globalisaatioliike onkin keskustelun avaaja, suurin ryhmä niin puhujana kuin kuulijanakin läpi koko keskustelun ovat kuitenkin hallitukset. Liki neljännes (23 %, 24 %) kritiikin ja adoptionaaltojen ja 10 prosenttia vastaiskun aallon aikana

esitetystä vaateista tulee hallituksilta. Vaateiden kohteina hallitusten rooli on vielä hallitsevampi. Hallitukseen kohdistuvien vaateiden määrä vaihtelee 27 ja 31 prosentin välillä aallosta toiseen. Usein toistettu ajatus jonka mukaan globalisaation myötä kansalliset hallitukset menettävät merkitystään (ks. esim. Held & McGrew 2005 [2002], luku 2) ei näyttäisi saavan vahvistusta näistä tuloksista. Kansalaiset ja muutkin toimijat suuntaavat vaateistaan edelleen leijonanosan hallituksille, ja hallitusten itse esittämät vaateet ovat hyvin keskeisessä osassa julkisessa keskustelussa. Vaateiden kohteena olo vaikuttaa varsin selkeältä. Hallituksilla on suorimmin valtaa kansalaisia koskevien päätösten tekoon ja demokraattinen legitimitetti vaatii että ne vastaavat kansalaisten vaatimuksiin. Media muodostaa keskeisen kentän jonka kautta kansalaisten vaateet kantautuvat hallitusten korviin. Hallitusten tärkeä rooli puhujina ei ehkä ole aivan yhtä itsestään selvää. Näyttää kuitenkin olevan niin, että tiedotusvälineet pitävät tärkeänä myös välittää tietoa hallitusten puheista kansalaisille. Kansalaisilla on oikeus tietää kaikkia koskevia päätöksiä tekevien toimista, näkemyksistä ja heidän vastauksistaan muiden toimijoiden esittämiin vaateisiin.

Demokratian kannalta kuvittelisi olevan olennaista myös että oppositiopuolueiden puheet näkyvät julkisuudessa. On itse asiassa hämmästyttävää, että kansanedustajat ja muut puolue-toimijat hallitus poislukien tekevät vaivaiset kolme prosenttia vaateista kahdessa jälkimmäisessä aallossa, kritiikin aallossakin vain kuusi.²⁶ Poliittisen opposition rooli jää kansalaistoimijoiden harteille. On toki totta että kritiikin aallon aikana oppositiota on melko vähän – lähes kaikki merkittävän kokoiset puolueet kun ovat hallituksessa. Lipposen sateenkaaresta puuttuu vain Keskusta. Vanhasen ensimmäisellä hallituskaudella, adoption ja vastaiskun aaltojen aikaan oppositiossa olisi Kokoomusta, Vihreitä, Vasemmistoliittoa, Kristillisiä... julkista oppositiopolitiik-

26. Tähän luokkaan koodattiin kaikki puheenvuorot, joiden esittäjä esiintyi äänestettynä edustajana tai puolueen edustajana, jos ei erikseen mainittu että kyseessä on hallituspuolue tai puhuja on ministeri tai presidentti.

kaa globalisaatioon liittyvien kysymysten tiimoilta ei kuitenkaan juuri näy.

Melko hiljaa on niin ikään virkamiehistö. Heidän osuutensa puhujina vaihtelee kahden ja viiden prosentin välillä aallosta toiseen, kuulijoina osuus on vielä pienempi. Näyttää siltä, että ulko- ja talouspoliittisena aiheena globalisaatio ei houkuta virkamiehiä julkisiin ulostuloihin. Virkamiehet näyttäväkin profiloituvan julkisuudessa huomattavasti enemmän paikallispoliittisissa kysymyksissä. Luhtakallion (2010) mukaan suomalaista paikallispoliittista julkisuutta hallitsevat nimenomaan virkamiehet, kun Ranskassa äänestettyjen edustajien osuus on huomattavasti suurempi.²⁷

Myös hallituksen ja opposition roolit näyttävät poikkeavan melko lailla siitä, millaisiksi ne on havaittu muissa maissa ja muita asiakysymyksiä koskien tehdyissä vastaavissa julkisen keskustelun analyyseissa. Esimerkiksi Euroopan unionin perustuslakia koskevassa keskustelussa sekä Saksassa että erityisesti Ranskassa poliittisten puolueiden osuus esitetyistä vaateista oli huomattavasti suurempi kuin suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa. Puolueiden ja kansanedustajien osuus vaateista oli Saksassa 31 ja Ranskassa huimat 46 prosenttia. Hallituksen ja virkamiehistön osuudet sen sijaan ovat melko samansuuruisia kuin suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa. Yhteensä nämä toimijat vastasivat 23 prosentista vaateita Saksassa ja 21 prosentista Ranskassa. Johtuvatko nämä erot sitten laajemmista, historiasta kumpuavista eroista maiden poliittisissa kulttuureissa,

27. Ilmiötä selittänee nimenomaan paikallisen virkamiehistön vahva rooli Suomen poliittisessa historiassa. Suomalaisuusliikkeen nouseva eliitti löysi 1800-luvun jälkipuoliskolla paikkansa nimenomaan virkahierarkiasta, joka olikin suuriruhtinaskunnan poliittisen vallan keskus edustuksellisten elinten heikkoudesta johtuen. Kansalaisten ja valtion läheinen suhde, koko käsitys siitä mitä moderni demokratia on, luotiin Suomessa nimenomaan paikallisella tasolla (Alapuro & Stenius 1987; Stenius 2010; Liikanen 1995). Tämän luomisprosessin perinnön voidaan katsoa edelleen heijastuvan suomalaiseen paikallispoliittiseen julkisuuteen. Ranskan republikanistinen traditio puolestaan korostaa vaalien ja äänestettyjen edustajien merkitystä.

vaiko vain eri tutkimuksissa käsiteltyjen poliittisten asiakysymysten eroista (paikalliset kiistat, EU-kysymykset, globalisaatiokeskustelu) tai näihin liittyvistä eri politiikan tekemisen tasoista (paikallinen, eurooppalainen, globaali)? Kysymykseen on mahdollista vastata vasta kun käytössä on laajemmin vertailuvia tutkimuksia tavoista esittää julkisia vaateita eri maissa. Tähänastisen tutkimuksen perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että muihin maihin verrattuna suomalaisessa julkisuudessa puolueiden väliset kiistat, erityisesti opposition ja hallituksen kiistat pysyvät julkisuudesta poissa, joko opposition oman toiminnan tai lehdistön portinvartijaroolin takia. Journalistit itse sen sijaan osallistuvat keskusteluun selvästi muita maita aktiivisemmin.

Journalistien vahva rooli

Journalistien rooli suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa on varsin vahva. Erityisesti tämä näkyy siinä, miten vahvasti pääkirjoitustoimitus osallistuu vastaiskun aallon tekemiseen, mikä ei ehkä ole yllättävää toimituksen taustalla olevien sosiaalisten kenttien ja lehden poliittisen historian valossa. Toimittajat käyttävät valtaa globalisaatiokeskustelussa kahdella tavalla. Ensiksi he valikoivat ja tuottavat koko sen tulkinnan tason, jota tässä tutkimuksessa tarkastellaan kansalaisille ilmenevänä poliittisena julkisuutena. Toiseksi toimittajat esittävät omia vaateitaan kolumneissa, kommenttipuheenvuoroissa ja pääkirjoituksissa.

Journalistit ovat kritiikin aallossa kolmanneksi suurin puhujaryhmä hallitusten ja kansalaistoimijoiden jälkeen (15 %) ja neljänneksi suurin adoption aallossa (12 %). Nämä luvut ovat melko lähellä esimerkiksi saksalaisjournalistien osallistumista EU:n perustuslakia koskevaan keskusteluun (18 % vaateista). Ranskassa sitä vastoin journalistien osuus oli huomattavasti pienempi, vain viitisen prosenttia (Vetters, Jentges & Trenz 2006, 21). Useimmiten, ja huomattavasti useammin kuin suurella osalla muista toimijoista, journalistien puheenvuoroja ei ole suunnattu kenellekään yksittäiselle toimijalle, vaan yleisesti julkiselle mielipiteelle (38 % journalistien vaateista). Puheenvuorot, joissa jonkin tietyn ratkaisun vain todetaan yleisesti olevan paras tai oikea (usein erityisesti pääkirjoituksissa viitaten implisiitti-

sesti siihen että se on paras tai oikea Suomelle tänään) ovat varsin yleisiä. Journalistien näkemyksille esitetään myös huomattavan vähän suoria vastalauseita. Kaikista esitetyistä vaateista toimittajiin kohdistuu vain yksi prosentti.

Erityisen vahva rooli journalisteilla on vastaiskun aallon teki-jöinä. Journalistit ovat tämän aallon ylivoimaisesti suurin puhujaryhmä (37 % vaateista). Ensimmäisen raportin teettäneet yritysmaailman edustajat jäävät kauas taakse (13 %) samoin kuin toisen raportin teettänyt hallitus (10 %). Omien kommenttikirjoitusten laatimisen lisäksi pääkirjoitustoimitus valikoi keskusteluun mukaan muista lehdistä linjaansa kannattavia mielipiteitä. Muut lehdet -osaston lainaukset muodostavat itse asiassa melko suuren osan journalistien vaateista tässä aallossa. Yhdistettynä toimituksen omiin teksteihin tämä luo varsin tehokkaasti kuvaa vastaiskun aallosta laajaa kannatusta suomalaisessa julkisuudessa nauttivana ilmiönä. Pelkällä esitettyjen vaateiden määrällä mitattuna aalto on kuitenkin pienin kaikista kolmesta. Lehti valitsee selkeästi linjansa ja liittolaisensa, mikä on tietysti osa normaalia journalistista toimintaa. Kuten jo aiemmin esitin, myös lehden linjalle vastakkaisia näkemyksiä uutisoidaan. Pääkirjoituksissa ja kolumneissa kuitenkin esitetään luonnollisesti toimittajien omia mielipiteitä.

Ainakin kolme mahdollista selitystä lehden linjan muodostumiselle kannattaa tarkastella. Ensimmäinen näistä liittyy lehtitekstin taustalla oleviin sosiaalisiin kenttiin (ks. esim. Bourdieu 1984). Keskiaverto *Helsingin Sanomien* pääkirjoitustoimittaja on varttuneempi, hyvin palkattu ja poliittisesta vaikutusvallastaan tietoinen henkilö, joka epäilemättä tuntee henkilökohtaisesti monia globalisaatioraporttien tuottamiseen osallistuneita ihmisiä. Olihan esimerkiksi EVA:n raportin kirjoittaja *Suomen Kuvalehden* päätoimittaja Tapani Ruokanen. Pienen maan pienissä piireissä näkemyksiä lienee vaihdettu mediajulkisuuden lisäksi myös pienemmissä taustajulkisuuksissa kuten seminaareissa ja keskustelutilaisuuksissa, ehkä epämuodollisemmissakin yhteyksissä. Genovan kadulla mieltään osoittavaan 17-vuotiaaseen anarkistityttöön (*HS* 20.7.2001) tai ranskalaiseen vuohenkasvattajaan (*HS* 3.12.1999) pääkirjoitustoimituksella tuskin on juurikaan

yhteyksiä. Näidenkin näkemykset kyllä uutisoidaan *Helsingin Sanomissa*, mutta pääkirjoituksiin asti ne eivät juuri päädy.

Toinen lehden linjaa mahdollisesti selittävä tekijä on *Helsingin Sanomien* ja sen edeltäjän *Päivälehd*den poliittinen historia. Lehden pitkäaikainen rooli liberaalina mutta kansakunnan rakentamiseen kiinteästi osallistuneena poliittisena toimijana sopii hyvin yhteen sen nykyisen linjan kanssa. Lehti lähtee innostuneesti mukaan kansallisen selviytymisstrategian muotoiluun, aivan kuin sata vuotta aiemminkin. Ja kun strategia esitetään liberaalina, tällä kertaa markkinaliberalismina, se sopii kuin nenä päähän. Tämä on esimerkki siitä, millä tapaa toteutuu käytännössä se luvussa 2 esittämäni hypoteesi, että median kansalliset sidokset ja historiallinen paikka kansallisessa poliittisessä kentässä vaikuttavat globaalien julkisten kysymysten muotoutumiseen omanlaisikseen jokaisessa maassa. Jos *Helsingin Sanomien* linjaa verrataan *Le Monde*en, jonka kriittinen linja globalisaatiokysymyksissä kävi ilmi edellä esitetystä yleisönosattositatista, näkyy ero lehtien historiallisessa paikassa selvästi. *Le Mondella* on historia vuoden 1968 vasemmistolaisiin ja globaaleista kysymyksistä tietoihin liikkeisiin kytköksissä olevana lehtenä. Sen historiallinen paikka poliittisella kentällä on siis hyvin erilainen kansallis-liberalistiseen *Helsingin Sanomiin* verrattuna. Vaikka molemmat ovat nykyisin varsin tasapuolista uutisointia tarjoavia lehtiä, pääkirjoitustoimitusten linjat poikkeavat toisistaan täysin juuri lehtien poliittisen taustan ja niiden kansalliseen poliittiseen maisemaan sijoittumisen takia.

Kolmas mahdollinen selitys liittyy journalistien itseymmärrykseen vallan vahtikoirina. Näyttäisi siltä, että *Helsingin Sanomien* pääkirjoitustoimittajat ymmärtävät tämän vahtikoira-roolin kohdistuvan nimenomaan kansallisen puoluepolitiikan kentän toimijoihin. Niinpä kun globalisaatioliike kritiikin aallossa käy ennen muuta kansainvälisten talousinstituutioiden kimppuun, pääkirjoitustoimittajat seuraavat sivusta väliin varovasti nykytellen, väliin taloudellisten välttämättömyyksiensä roolia korostaen. Kun vastaiskun aallossa EVA asettuu nimenomaan kansallisia poliitikkoja (ja ay-liikettä) vastaan, pääkirjoitustoimittajat liittyvät kuoroon täysin rinnoin. He näyttävät

ymmärtävän työhönsä kuuluvan vallan kriitikon roolin varsin perinteisesti suhteessa kansallisiin poliittikkoihin, ei niinkään suhteessa kansainvälisiin instituutioihin. Kun poliitikoista moni on jo adoptoinut liikkeen vaatimukset omikseen, pyrkivät journalistit toteuttamaan kriitikon rooliaan tekemällä eroa kansalliseen politiikan kenttään. Luonteva tapa tähän erontekoon on liittyä bisneseliitin äänenjohtajiin, jotka pyrkivät laulamaan suohon nimenomaan kansallisia poliitikkoja.²⁸

Mielipiteenmuodostus on tietysti niin mutkikas prosessi, että toimittajien asemat sosiaalisilla kentillä, lehtien toisistaan poikkeavat tarinat tai vahtikoiraroolin ilmeneminen erontekona kansallisen politiikan kenttään eivät sitä kokonaan voi selittää. Osaltaan tällaiset rakenteelliset seikat voivat kuitenkin auttaa ymmärtämään linjausten muodostumista.

Globaalia keskustelua?

Suomalainen globalisaatiokeskustelu käydään kokonaisuutena varsin globaalilla kokoonpanolla, ja se koskee koko maailman asioita. Pohjoisen pallonpuoliskon toimijat tosin dominoivat keskustelua selvästi, ja vastaiskun aalto on sekä toimijoiltaan että asiasisällöiltään hyvin vahvasti kansallinen.

Puhujista muita kuin suomalaisia on kritiikin aallossa 60 prosenttia ja adoption aallossakin 45 prosenttia. Kuulijoissa osuudet ovat vieläkin suuremmat, 70 ja 41 prosenttia (liitetaulukot 3 ja 4). Ylikansallisia toimijoita on puhujista reilu viidennes ja kuulijoista noin joka kolmas. Vaateiden asiasisällöistä joko globaalia taloutta tai globaalia hallintaa koskee puolet kritiikin aallossa ja kaksi kolmannesta adoption aallossa. Kansalliseen hallintaan liittyviä kysymyksiä käsitellään kritiikin aallossa vain yhdeksässä prosentissa vaateita, adoption aallossa reilussa neljänneksessä. Kritiikin aallossa myös EU-hallintaan liittyvät kysymykset nousevat kansallisten ylitse (11 %), lähinnä koska Göteborgin EU-kokouksesta ympärillä käytävä keskustelu keskittyy näihin teemoihin.

28. Kiitän Risto Kuneliusta huomioni kiinnittämisestä tähän selitysmalliin.

Vastaiskun aalto puolestaan on vahvasti kansallinen ilmiö. Puhujista 91 ja kuulijoista 92 prosenttia on suomalaisia. Asia-sisällöltään 61 prosenttia vaateista käsittelee kansallista hallintaa ja 32 prosenttia globaalia taloutta. Jälkimmäistä aihepiiriä käytetään ennen kaikkea perusteluna tarpeelle kansallisen politiikan muuttamiseksi. Globaalista hallinnasta puhutaan vain kuudessa prosentissa puheenvuoroista, EU-hallinnasta ei lainkaan. Jako globalististen kritiikin ja adoption aaltojen ja kansallisesti suuntautuneeseen vastaiskun välillä saa tukea myös argumenttien tukena käytettyjen oikeutusten analyysistä, kuten tuonnempana osoitan.

Jos keskustelua kokonaisuudessaan eivät hallitse kansalliset toimijat, ei se myöskään ole tasavertaisesti maailmanlaajuisia. Pohjoisen pallonpuoliskon rikkaat maat²⁹ (Suomi poisluettuna) sekä EU ovat niin esittäjinä kuin vastaanottajinakin lähes neljänneksessä (23 %) vaateista kritiikin aallon aikana, kun etelän köyhempien maiden osuus on vain 6 prosenttia. Jos Pohjoisen ja Etelän välinen oikeudenmukaisuus on eräs globalisaatiokeskustelun keskeisistä kysymyksistä, tätä kysymystä pitävät esillä Pohjoisen mediajulkisuudessa lähinnä Pohjoisen toimijat, ei Etelä itse. Globaaleiksi luokitellut toimijat, kuten globalisaatioliike tai kansainväliset talousinstituutiot toki pitävät sisällään sekä Pohjoisen että Etelän edustajia. Nämä esittävät viidenneksen (19 %) vaateista ja vastaanottavat niistä 29 prosenttia.

Pohjoisen hallitseva asema osoittaa, miten rajallista julkisuuden globalisaatio on. Kansalliset rajat kyllä ylittyvät, mutta eteläiselle pallonpuoliskolle näyttää kaikista uuteen viestintäteknologiaan kohdistuvista odotuksista huolimatta olevan liian pitkä matka. Tapahtumat jotka saavat aikaan suurimmat aallot globalisaatiokeskustelussa tapahtuvat lähes yksinomaan pohjoisella pallonpuoliskolla, niihin osallistuvat lähinnä pohjoisen maiden kansalaiset ja niistä Pohjoisen julkisuudessa keskustelevat etupäässä Pohjoisen edustajat. Ainoa eteläisellä pallonpuoliskol-

29. Tässä käytetty maiden karkea jaottelu rikkaisiin ja köyhiin on sama kuin luvussa 4 käytetty, Maailmanpankin tilastojen pohjalta tehty luokitus.

la tapahtuva ja osanottajakaartiltaan pääasiassa Etelän ihmisistä koostuva tapahtuma joka ylittää keskustelun avainhetkien listalle on Maailman sosiaalifoorumi 2002. Osin tämä huomio johtuu tietenkin siitä, että samaan aikaan pidetään Pohjoisessa Maailman talousfoorumi. Yhdessä näiden tapahtumien herättämä mediahuomio ei kuitenkaan nouse yhtä suureksi kuin pohjoisen pallonpuoliskon suurmielenosoitusten tai kansallisten tapahtumien kuten Suomen Attacin tai globalisaatioreporttien.

Ay-liikkeen hiljaisuus

Jos ay-liikettä ei suoraan provosoida, se pysyy hiljaa. Se ei näe mitään hyötyä kritiikin aaltoon liittymisessä. Aallon aikana raportoidaan yksi ainoa ammattiliiton esittämä vaade. Kontrastin muiden maiden, kuten Brasilian tai Yhdysvaltain ay-liikkeen toimiin verrattuna on räikeä. Kaksi kritiikin aallon avainhetkeä, Seattlen mielenosoitukset ja toinen Maailman sosiaalifoorumi olivat nimittäin juuri tulosta siitä, että ay-liikkeet ja uudet liikkeet – kuluttajaliikkeet, ympäristöliikkeet, globaalia solidaarisuutta puolustavat liikkeet jne. – löysivät toisensa. Seattlessa Yhdysvaltain suurin keskusliitto AFL-CIO marssi yhdessä näiden uusien liikkeiden kanssa. Brasiliassa Maailman sosiaalifoorumi syntyi maattomien liike MST:n kaltaisten brasilialaisliikkeiden, Attacin kaltaisten ranskalaisliikkeiden ja Brasilian ammattiliittojen keskusliitto CUT:n verkostojen risteyskohtaan. CUT:n ja brasilialaisten liikkeiden yhteen tuleminen auttoi molempien tekemä työ maan vasemmiston yhdistämiseksi työväenpuolue PT:n riveihin. Porto Alegren kaupungin PT-johtoinen paikallishallinto puolestaan tuki sosiaalifoorumin järjestämistä, ja lopulta entinen CUT-aktivisti Luiz Inácio Lula da Silva nousi presidentiksi. Suomessa tällaista allianssia ei muodostunut. Kuten luvussa 3 kävi ilmi, ammattiliitot eivät muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta työskennelleet globalisaatioliikkeen kanssa. Ne eivät myöskään käyttäneet liikkeen julkiseen keskusteluun luomaa liike-energiaa esittääkseen julkisuudessa omia globalisaatiokantojaan.

Myös toisessa vahvojen ammattiliittojen Pohjoismaassa Ruotsissa ay-liike pysyi etäällä globalisaatioliikkeestä (Sörbom 2006).

Tämä viittaa siihen, että syy liittojen haluttomuudelle liittoutua globalisaatioliikkeen kanssa piilee niiden vahvassa yhteiskunnallisessa asemassa verrattuna Yhdysvaltoihin tai Brasiliaan. Pohjoismaisten ammattiliittojen perinteisesti vahva asema perustuu puvut päällä lobbaamiseen pikemminkin kuin kaduilla elämöintiin. Mitä ilmeisimmin liitot laskivat, että globalisaatioliikkeen kanssa kaveeraaminen tekisi enemmän hallaa niiden imagolle rauhallisina neuvottelijoina kuin se tekisi hyvää niiden vaatimuksille maailmantalouden sääntelemiseksi. Globalisaatioliikkeen puolelta aloitteita ay-liikkeen suuntaan ei tule. Kansalaistoimijat eivät suuntaa ammattiliitoille ainoatakaan puheenvuoroa, liitot kansalaistoimijoille kaksi (ks. liitetaulukko 1).

Jotkut liikkeen aktivistit, asiantuntijat ja vasemmistopoliitikot nostavat työläisten oikeudet globalisoituvassa taloudessa esiin, mutta ay-liike ei liity kuuroon. Melko ilmiselvä ajatus, että pääoman ja tavaroiden virtojen globalisoituminen vaatisi myös globaalia ay-liikettä esitetään vain kaksi kertaa. Ensimmäisenä sen tekee toimittaja, joka otsikoi kritiikin aallon alkupuolelle sijoituvan kolumninsa ”Kansallinen ay-liike on voimaton” (*HS* 16. 12. 1999). Ainoa kerta kun teema nousee esiin ammattiliitoilta itseltään on myös ainoa kerta kun liitot esittävät vaateen osoitamalla mieltä. Kyse on Foxconn Oy:n Lahden tehtaan Kiinaan siirtämisen johdosta järjestetystä mielenosoituksesta. Paikallisten liittojen pikku-uutisessa raportoitu vaade ei yllättäen kohdistunutkaan tuotantoon siirtävään yritykseen, vaan ammattiliittojen keskusjärjestöihin.

”Ammattijärjestöjen on panostettava globaaliin edunvalvontaan kokonaan toisella tavalla kuin nykyisin. Ay-liikkeen kansainvälisiä järjestöjä on vahvistettava ja solidaarisuustyö moninkertaistettava”, kannanotossa vaadittiin. (*HS* 27. 8. 2005.)

Aloite työelämää koskevassa globalisaatiokeskustelun osassa on selvästi työnantajapuolella. Kritiikin aallon aikana työnantajat ovat lähes yhtä hiljaa kuin ammattiyhdistykset. Ne kuitenkin peittoavat Ay-liikkeen esittämällä kymmenyksen vaateista ammattiyhdistysten kuutta prosenttia vastaan adoption aallon aikana ja 13 prosenttia ammattiyhdistysten seitsemää prosenttia

vastaaan vastahyökkäyksen aallossa. Ay-liike vastaa kun sitä suoraan ärsytetään, mutta on altavastaajana olemalla äänessä vähemmän ja jättämällä aloitteiden teon työnantajapuolelle. Jo ennen bisnesleiriin kuuluvan EVA:n raportin julkaisua työnantajajärjestöt ehdottavat tulopoliittisista kokonaisratkaisuksista luopumista ja keskitetyn sopimusneuvottelujärjestelmän heikentämistä. Kiista tästä kysymyksestä jatkuu vastaiskun aallon läpi. Kun muut toimijat suuntaavat suurimman osan vaateistaan hallituksille tai niiden välisille järjestöille, työnantajat ja ay-liike puhuvat suoraan toisilleen. Yritysmailman vaateista liki kolmannes (31 %) on suunnattu suoraan ay-liikkeelle. Ammattiliittojen vaateista yli puolet (57 %) suuntautuu suoraan työnantajille.

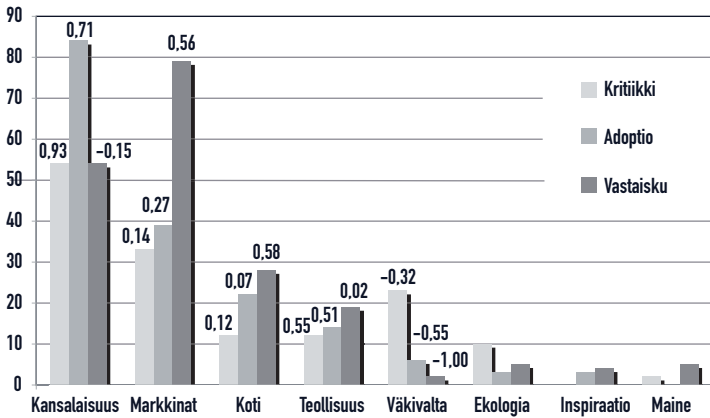
Työnantajien vahvaa julkista ulostuloa tukee kaksi taustalla tapahtunutta institutionaalista muutosta. Työnantajajärjestöt ovat juuri yhdistäneet voimansa uudessa Elinkeinoelämän Keskusliitossa, joka pyrkii aloittamaan uransa aggressiivisella julkisella esiintymisellä. Toiseksi demarijohtoinen sateenkaarihallitus on vaihtunut keskustavetoiseen punamultaan. Tämä pieni askel oikealle saattaa bisneseliitin näkökulmasta avata uusia tilaisuuksia julkisuudessa tapahtuville avauksille. Suorimmin uuden hallituksen rooli vastaiskun aallossa näkyy kuitenkin siinä, että aaltoa kantavista raporteista toinen on pääministerin tilaama.

Sekä hallitukselta että journalisteilta vahvaa tukea saava työnantajaleiri saa tässä keskusteluerässä selvän pistevoiton ammattiyhdistysliikkeestä.

5.4 Globalisaation oikeuttaminen

KESKUSTELUA HALLITSEVAT oikeuttamisen tavat peilaavat varsin vahvasti puhujien asemia kussakin aallossa. Globalisaatioliikkeen hallitsemassa kritiikin aallossa, samoin kuin adoption aallossa, kansalaisuuden maailmasta ponnistavat argumentit hallitsevat. Bisneseliitin ja journalistien hallitsema vastaiskun aalto puolestaan nojaa ennen muuta markkinoiden ja kodin maailmoihin. Kuviossa 5.2 esitetään yleisimmät oikeutukset aalloittain. Pylvään korkeus kuvaa sitä prosenttiosuutta vaateista, jossa kyseinen oikeutus esiintyy. Pylvään päällä oleva luku kuvaa vaateen saamaa

Kuvio 5.2 Vaateiden oikeutukset (%) ja tärkeimpien oikeutusten arvostukset (asteikolla -1 - +1) keskustelun eri aalloissa.*

* Yhden aallon yhteenlaskettujen oikeutusten osuus on enemmän kuin 100 prosenttia koska yksi vaade voi sisältää useamman oikeutuksen.

arvotusta asteikolla +1:stä (täysin positiivinen arvotus) -1:een (täysin negatiivinen arvotus).

Kritiikin aallon oikeutuksista yli puolessa (54 %) viitataan kansalaisuuden maailmaan, adoption aallossa osuus on peräti 84 prosenttia. Kansalaisuuden maailman arvot esiintyvät hyvin positiivisessa valossa. Asteikolla +1:stä -1:een, jossa +1 kuvaa täysin positiivista arvostusta ja -1 täysin negatiivista, kansalaisuuden maailma arvioitiin kritiikin aallossa lähes täysin positiiviseksi (+0,93) ja adoption aallossakin korkealle (+0,71).³⁰ Liikkeen vaatimus globaalista demokratiasta ja reilummasta tulonjaosta läpäisee suomalaisen valtakansallisuuden vahvasti globalisaatiokeskustelun kahden ensimmäisen aallon aikana.

30. Oikeutusmaailmoille koodattiin arvotusmuuttuja, joka sai arvon +1 kun ko. maailman arvoihin viitattiin positiivisessa sävyssä ja arvon -1 kun maailman arvoja kritisoitiin. Laskemalla tämän muuttujan keskiarvo saatiin kunkin maailman keskustelussa nauttimaan arvostusta kuvaava, välillä +1 ja -1 vaihteleva luku, joka siis saisi arvon +1 jos ko. maailmaan viitattaisiin ainoastaan positiivisessa sävyssä ja arvon -1 jos viittaukset olisivat ainoastaan negatiivisia.

Lähempi tarkastelu osoittaa, että demokratiaa vaativat argumentit läpäisevät julkisuuden portinvartijoiden seulan paremmin kuin vaatimukset tulonjako-oikeudenmukaisuudesta. Kansalaisuuden maailman argumentit jaettiin tätä analyysia varten kahteen luokkaan, demokratia-argumentteihin joissa vaadittiin demokraattisempia päätöksentekorakenteita, ihmisoikeuksia ja globaalia lainsäädäntöä, ja oikeudenmukaisuusargumentteihin, joissa vaadittiin toimenpiteitä tulojen reilumman jakautumisen varmistamiseksi. Demokratia-argumentit olivat kritiikin aallossa yleisempiä kuin oikeudenmukaisuusargumentit. Edellisiä esiintyi joka kolmannessa (32 %), jälkimmäisiä vain noin joka viidennessä (22 %) vaateessa. Näin oli siitä huolimatta, että liike tunnetaan yleisesti englanninkielisellä nimellä The Global Justice Movement eli globaalin oikeudenmukaisuuden liike, mistä päätellen vaatimus (tulonjako-)oikeudenmukaisuudesta näyttäisi olevan liikkeelle keskeisempi kuin vaatimus globaalista demokratiasta, vaikkakin nämä kaksi tietysti kulkevat käsi kädessä.

Demokratia-argumentit edustavat kansalaisuuden maailman proseduraalista puolta. Niiden mukaan globalisaatioprosessin suurin ongelma on, että sitä hallitsemaan ei ole kyetty luomaan demokraattisia instituutioita. Usein nämä argumentit viittaavat yksittäisten organisaatioiden ominaisuuksiin:

Kahdeksan miestä päättää maailman kohtaloista; se on väärin. (Mielenosoittaja kommentoi Genovan G8-kokousta, *HS* 20.7.2001).

Kansalaisuuden maailman toinen puoli, jako-oikeudenmukaisuuteen viittaavat argumentit, keskittyvät globalisaation hallintaproseduurien sijaan sen lopputuloksiin. Kysymys on siitä, millaisia seurauksia globalisaatiolla on tulojen jakautumiselle maiden välillä ja niiden sisällä, sekä mekanismeille (verotus, tulonsiirrot, työmarkkinaneuvottelut), joilla tulojen jakautumista pyritään tasoittamaan.

Jostain syystä demokratiavaateet saavat enemmän palstatilaa ja enemmän tukea poliitikoilta ja journalisteilta kuin oikeudenmukaisuusvaateet. Göteborgin ja Genovan tapahtumien jälkeen

poliitikkojen, EU-virkamiesten ja journalistien keskuudessa näyttää vallitsevan konsensus siitä, että mielenosoitukset ovat ilmaus päättäjien ja kansalaisten välille revenneestä kuilusta, joka voidaan kuroa umpeen ainoastaan lisäämällä demokraattista kommunikaatiota poliittisen järjestelmän ja kansalaisten välillä. Tarpeesta luoda maailmanlaajuisia verotus- ja tulonjakojärjestelmiä ei vallitse lainkaan samanlaista yhteisymmärrystä. Vaikka muun muassa monet kansanedustajat liittyvät Attaciin vaatimaan globaalia verotusta ja uudelleenjakoa, erimielisyys jako-oikeudenmukaisuus-kysymyksissä on huomattavasti suurempaa kuin demokratiakysymyksissä.

Miksi sitten demokraattisia menettelytapoja vaativat argumentit menestyvät paremmin kuin oikeudenmukaista lopputulosta vaativat? Ilmiö lienee yhteydessä nykyisten monikulttuuristen yhteiskuntien arvopluralismiin, mikä tietysti korostuu entisestään globalisaatiokeskustelussa, jossa ”yhteiskunnalla” tarkoitetaan koko maailmaa. Demokraattisiin proseduureihin keskittyvä keskustelevalle demokratian teoria nousi yhteiskuntafilosofian keskiöön 1990-luvulla korvaamaan oikeudenmukaisia lopputuloksia hahmottelemaan pyrkivät teoriat oikeudenmukaisuudesta (Rawls 1988 [1971]; Nozik 1974 sekä lukuisat näiden kommentaarit ja edelleenkehittelyt). Tätä siirtymää kohti proseduralismia on pidetty vastauksena juuri voimistuvaan arvopluralismiin. Jos yhteiskunnassa vallitsee monia keskenään kilpailevia käsityksiä yhteisestä hyvästä, yleisistä oikeudenmukaisuusperiaatteista on mahdotonta päästä yhteisymmärrykseen. Tässä tilanteessa parasta mitä filosofit voivat tehdä on hahmotella reiluja menettelytapoja, joiden tuloksena kilpailevilla käsityksillä yhteisestä hyvästä on tasaveroiset mahdollisuudet päästä esiin (ks. esim. Benhabib 1996).

Näyttäisi siltä, että paitsi filosofian kirjoissa, myös yleisessä julkisessa keskustelussa keskitytään enemmän menettelytapoihin kuin lopputuloksiin. Vaateet demokraattisista proseduureista resonoivat julkisuudessa laajemmin kuin vaateet, jotka viittaavat mihinkään tiettyyn käsitykseen oikeudenmukaisesta tavasta ja kaa taloudellista hyvää. Menettelytavoista näyttää olevan huomattavasti helpompaa olla samaa mieltä kuin lopputuloksista.

Markkinat

Kansalaisuuden maailman jälkeen toiseksi yleisin keskustelussa esiintyvä oikeuttamisen tapa ovat markkinaoikeutukset. Kritiikin aallon aikana joka kolmas ja adoption aallon aikana joka neljäs oikeutus viittaa markkinoihin. Markkinoista ollaan kuitenkin paljon enemmän eri mieltä kuin kansalaisuudesta. Kritiikin aallossa markkinaoikeutusten hyväksyttävyyttä mittaava luku on 0,14 ja adoption aallossa 0,27. Verrattuna kansalaisuuden maailmaan nämä luvut ovat suhteellisen lähellä nollaa, mikä merkitsee, että markkina-arvoja kritisoivien ja niitä puolustavien argumenttien määrät ovat lähellä toisiaan. On kuitenkin huomattava, että jopa kritiikin aallon aikana markkinoiden maailman arvotus pysyy positiivisena. Kun vielä muistetaan että kansalaisuuden maailmasta käsin argumentoidaan selvästi enemmän kuin markkinoiden, voidaan todeta että kritiikin aallossakin keskustelu keskittyy enemmän kansalaisuuden arvojen puolustamiseen kuin markkina-arvojen vastustamiseen.

Kyseessä ei kuitenkaan ole yksinkertainen peli, jossa globaalin talouseliitin esittämät markkinaoikeutukset törmäivät kehittyviä maita puolustavien aktivistien kansalaisuusargumentteihin. Keskustelun monitasoisuudesta kertoo tapaus, jossa WTO- neuvottelija hallitsevat kaksi ryhmää, EU ja Clintonin hallinnon tuolloin johtama Yhdysvallat pyrkii ympäristöjärjestöjen ja ayliikkeen painostamana tuomaan ympäristönormeja ja työntekijöiden oikeuksia Seattlen kokouksen agendalle. Joukko kehittyviä maita tuomitsi yrityksen sanoen sen olevan pikemminkin kodin maailman kuin ekologian tai kansalaisuuden maailmojen arvoja edistävä. Ympäristö- ja työelämän normit nähtiin piiloprotektionismina, rikkaiden maiden kotimaisen edun ajamisena ja yrityksenä estää köyhempiä maita kilpailemasta ainoilla resursseilla joita niillä on: halvalla työvoimalla ja ympäristölainsäädännön puutteilla.

Vastaiskun aaltoon tultaessa keskustelu näyttää jälleen kääntyvän täysin ylösalaisin. Markkinaoikeutukset hallitsevat suveenisti; niihin tukeutuu 79 prosenttia vaateista. Markkinamaailma myös esiintyy huomattavasti positiivisemmässä valossa, saaden tässä käytetyllä hyväksyttävyyssasteikolla arvon 0,56,

joka on selvästi korkeampi kuin kritiikin aallon 0,14 ja adoption aallon 0,27.

Muut oikeutukset

Protektionistit ja traditionalistit eivät suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa juhli. Kritiikin aallossa vain noin joka kymmenes oikeutus viittaa kodin maailmassa arvokkaisuun kotimaisuuteen ja perinteisiin. Kodin maailmaa kritisovia argumentteja näyttäisi lisäksi olevan lähes yhtä paljon kuin sitä puolustavia; arvostusluku 0,12 on melko lähellä nollaa. Suomalaisen kulttuuriperinnön säilymisestä globalisaation kourissa ei juuri olla valtajulkisuudessa huolissaan, eivätkä puhtaan protektionistiset argumentit hallitse edes vastaiskun aaltoa, vaikka tuolloin useampi kuin joka neljäs argumentti viittaaakin kodin maailmaan, ja sävy on melko positiivinen (0,58). Vastaiskun aallon johtoajatus nimittäin on *kansallinen kilpailukyky* -argumentti, joka puhtaan kotimaisuuden sijaan on erikoinen yhdistelmä markkinoiden ja kodin maailmoja. Tätä argumenttia käsittelem tarkemmin tuonnempana oikeuttamisyhdistelmien yhteydessä.

Teollisuuden maailman viittaukset suunnitteluun ja sääntelyyn esiintyvät lähinnä markkinoiden valtiollista sääntelyä vaativien tai kritisovien argumenttien yhteydessä. Kritiikin ja adoption aaltojen aikana teollisuuden maailmaan viittaa noin joka kymmenes oikeutus, ja suunnittelu ja sääntely nähdään melko positiivisessa valossa (0,55). Vastaiskun aallon aikana teollisuuden maailmaan viittaa lähes joka viides oikeutus, mutta sävy ei ole laisinkaan yhtä positiivinen (0,02). Tämä johtuu ennen kaikkea vahvasta sääntelyä, sopimista ja valtiollista tulojen tasausta kritisovasta *markkinat ennen tasa-arvosopimuksia* -argumentista, jonka tarkempi tutkiskelu jääköön niin ikään oikeuttamisyhdistelmien analyysin yhteyteen. Tässä yhteydessä todettakoon vain, että niukasti positiiviseksi jäävä arvostusluku 0,02 kertoo kuitenkin, että vastaiskun aallon aikanakin riittää myös sääntelyn puolustajia.

Ekologian, maineen ja inspiraation maailmoista argumentoidaan hyvin vähän. Yksi kiinnostava tapaus kertoo inspiraation maailman asemasta kansalaisuuden, markkinoiden ja

teollisuuden modernien oikeuttamismaailmojen paljolti hallitsemassa julkisuudessa. Ulkomailta, mistäpä muualtakaan kuin mystisestä Intiasta peräisin oleva inspiraatioargumentti joutuu hetkessä ironisoiduksi. *Vesisotien tulevaisuus* -kirjan arvioissa intialaisen Vandana Shivan vaade kuuluu: ”Vesivaroja on mahdotonta suojella markkinalogiikalla. Sen sijaan on elvytettävä pyhyden käsite ja ajatus luonnonvarojen yhteisomistuksesta.” (HS 18.2.2004.) Arvostelijan reaktio on nopea: ”Paluu uskonnolliseen mutakulttuuriin?” Loppupäätelmä on: ”Shivan kirja kokoaa paljon tärkeää tietoa, mutta hänen ehdottamansa ratkaisut ovat yllättävän naiiveja.” Shivan markkinamaailmaa teollisuuden maailmasta kritisoivat argumentit sen sijaan saavat hyväksyntää: ”Vesibisneksessä hinta yleensä nousee ja laatu kulluttajalle laskee”, päättelee arvioija kahlattuaan läpi Shivan esimerkit epäonnistuneista vesilaitosten yksityistämishankkeista. Kirjoittaja siis hyväksyy ajatuksen, että vesi on resurssi jonka tuominen markkinoiden piiriin voi kyllä tuottaa voittoa (markkinaoikeutus), mutta olla silti huomommin toimiva tapa veden jakelun järjestämiseksi (teollisuuden maailman oikeutus). Aktivistien ei sovi suomalaisessa valtavirtajulkisuudessa esiintyä inspiraation vallassa olevina. Toisin on (yritys)johtajien laita, kuten pian näemme.

Väkivalta

Oikeuttamisen seitsemän maailman lisäksi omaksi kategoriakseen koodattiin väkivalta. Näin on mahdollista arvioida usein erityisesti liikkeen toimijoiden esittämää käsitystä, jonka mukaan keskustelu mielenosoitusväkivallasta hautaa mediassa alleen moraalisen keskustelun itse kysessä olevasta ilmiöstä, tässä tapauksessa globalisaatiosta. Tämä käsitys ei aineiston valossa näyttäisi pitävän paikkaansa. Mielenosoitusväkivallasta kyllä keskustellaan melko paljon kritiikin aallon aikana; 23 prosenttia vaateista viittaa väkivaltaan. Väkivaltakeskustelu jää kuitenkin kirkkaasti keskustelun ytimessä olevan, kansalaisuuden (54 % vaateista) ja markkinoiden maailman (33 % vaateista) välisistä suhteista käytävään keskustelun jalkoihin myös kritiikin aallossa. Kun tarkasteluun otetaan kaikki aallot, myös kodin ja

teollisuuden maailmojen puitteissa käytävä keskustelu kiilaa väkivaltakeskustelun edelle. Enemmistö viittauksista väkivaltaan on tuomitsevia, joskaan eivät kaikki. Asteikolla +1:stä -1:een väkivallan arvotus on selvästi alhaisempi kuin minkään varsinaisista oikeuttamismaailmoista, -0,32.

Keskustelu mielenosoitusväkivallasta on mielenkiintoinen myös suhteessa oikeuttamisen teoriaan. Oikeuttamisteorian näkökulmasta väkivalta alkaa kun oikeuttaminen loppuu. Väki-
valtaan turvaudutaan kun tilanne ei enää pysy koossa, kun osallistujat lakkaavat yrittämästä löytää yhteisymmärrystä viittamalla kaikkien keskustelijoiden tunnistamiin oikeuttamisen maailmoihin. Globalisaatiokeskustelu kokonaisuutena näyttää kuitenkin tilanteelta, joka – joskus miten kuten – pysyy koossa. Vaikka niin jotkut mielenosoittajat kuin poliisikin turvautuvat väkivaltaan, keskusteluyhteydet vastapuolten välillä eivät missään vaiheessa romahda täysin eikä oikeuttamispuhe lakkaa. Niin poliitikot, journalistit kuin mielenosoittajien väkivallaton enemmistökin tuomitsevat väkivallan käytön. Myöskään väkivaltaa käyttäviä Mustan Blokin mielenosoittajia ei suljeta kokonaan keskustelun ulkopuolelle. He pääsevät kertomaan poliittisista näkemyksistään useammissa henkilöhaastatteluissa. Heitä ei myöskään pakoteta puhumaan ainoastaan väkivallan käytönsä syistä, vaan päästetään myös keskustelemaan globalisaation oikeuttamisesta, kertomaan näkemyksiään maailmantaloudesta ja globaalista hallinnasta.

Se, että väkivallasta ei puhuta ainoastaan negatiiviseen sävyyn ei kuitenkaan johdu näistä muutamista yksilöistä jotka puolustavat yksityisen omaisuuden tuhoamista poliittisen vaikuttamisen keinona. Oikeuttamisen ja väkivallan suhde on monimutkaisempi.

Suurimman osan vaateista, joissa väkivalta arvotetaan positiivisesti, tekevät itse asiassa poliisi ja oikeuslaitos. Ne eivät yleensä puolusta voimakkaan väkivallan käyttöä, vaan pikemminkin käsitystä, jonka mukaan ainoa keino estää väkivaltaa on vastata väkivallalla tai ainakin sen uhalla. Mielenosoittajien pamputtaminen tai heidän tuomitsemisensa vankeuteen mella-koinnista ovat esimerkkejä tämän tyyppisistä vaateista. Ne

esittävät (ennalta ehkäisevän) väkivallan positiivisessa valossa, hyvänä asiana koska se estää vielä vakavampia väkivallantekoja. Nämä vaateet ovat vastakohta sellaisille puheenvuoroille, joissa kansalaisuuden maailmaan kuuluva keskustelu ja neuvottelu nähdään ensisijaisena väkivallan hillitsemisen keinona. Göteborgin poliisi tekee erityisen vahvan siirtymän näiden kahden suhtautumistavan välillä. Ennen vuoden 2001 EU-huippukokousta poliisi esitetään neuvottelemassa aktivistien kanssa varmana siitä, että tämä estää väkivaltaisuudet mielenosoituksissa. Ennen kuin mielenosoitukset edes alkavat, poliisi tekee täyskäännöksen, piirittää aktivistien majapaikkana toimivan koulun, kaivaa pamput esiin, aloittaa pidätykset ja päättyy lopulta ampumaan yhtä mielenosoittajaa. Jotkut poliitikot puolestaan näyttävät yhdistävän molempia vastaustapoja melko vaivattomasti, tehden päätöksiä lisäresurssien myöntämisestä valtion väkivaltamonopolin vahvistamiseksi yhdellä kädellä ja kutsumalla aktivisteja vuoropuheluun toisella.

Väkivallan määrittely tällaisessa kontekstissa ei ole helppoa. Tässä väkivallaksi on luokiteltu kaikenlainen voimankäyttö jonka tarkoituksena on saada vastustaja taipumaan, pitäen mielessä että väkivallan skaala ulottuu tällöin melko lievistä hyvin vakavaan. Väkivallan määritelmästä keskusteleminen on itse asiassa osa (vaikkakin melko pieni) mielenosoitusten yhteydessä käytyä julkista globalisaatiokeskustelua. Esimerkiksi mielenosoituksiin osallistuneista ”anarkisteiksi” määritellyistä henkilöistä, joista kolmea haastatellaan kutakin omassa jutussaan, ensimmäinen sanoo että on hyväksyttävää hyökätä poliisin kimppuun (*HS* 20.7.2001). Toinen taas myöntää käyttäneensä väkivaltaa, mutta ei ihmisiä kohtaan. Väkivallan käyttö on tämän peitenimellä esiintyvän nuoren miehen oman kuvauksen mukaan kaukana satunnaisesta. Rikkoessaan ikkunoita Göteborgin ostoskadulla ”Pjotr” säästi Göteborgin pienet myymälät”, kuten jutun otsikko kertoo (*HS* 20.6.2001). Hyökkäyksen kohteeksi joutuivat vain sellaiset liikkeet, joita pidettiin globaalin suuryhtiökapitalismin ikoneina. Kolmas Mustan Blokin jäsen myöntää tuhonneensa omaisuutta, mutta kieltää sen olevan väkivaltaa. Siteeraten Gandhia hän sanoo vain ihmisten tai

eläinten vahingoittamisen olevan väkivaltaa, erotuksena omaisuuden tuhoamisesta joka on hyväksyttävä poliittisten vaateiden esittämisen muoto (HS 15.6.2001b).

Abstraktisti tarkasteltuna voi olla mielekästä määritellä oikeuttamispuhe ja väkivallan käyttö toisilleen vastakkaisiksi sosiaalisen toiminnan lajeiksi, kuten Boltanski ja Thévenot tekevät. Käytännön julkisen keskustelun analyysi kuitenkin osoittaa, väkivallan ja oikeuttamispuheen suhde julkisuuden kentällä on monimutkaisempi. Väkivallan käyttö julkisessa toiminnassa ei suinkaan lopeta oikeuttamiskeskustelua, vaan saa aikaan uuden, muuhun oikeuttamispuheeseen limittyvän keskustelun lajin: keskustelun väkivallan käytön oikeuttamisesta.

5.5 Oikeutusyhdistelmät

KESKUSTELUN TÄRKEIMMÄT oikeuttamisyhdistelmät ovat kritiikin ja adoption aaltoja johtava *markkinat edellyttävät yhteisiä pelisääntöjä* -argumentti sekä vastaiskun aallon kärkenä toimiva *kansallinen kilpailukyky* -argumentti. Ensimmäinen näistä yhdistää kansalaisuuden, markkinoiden ja teollisuuden maailmojen oikeutuksia, jälkimmäinen markkinoiden ja kodin maailmoja. Näiden lisäksi keskustelussa esiintyy ainakin viisi kiinnostavaa, usein näitä kahta pääargumenttia tukevaa oikeuttamisyhdistelmää.

Argumentit yhdistelevät oikeuttamisen maailmoja eri tavoilla. Yksinkertaisimpia yhdistelmiä ovat Boltanskin ja Thévenot'n käsittelemät tuomitseminen (*dénonciation*) ja kompromissi (*compromis*). Tuomitsemisessa yhden oikeuttamismaailman kriteerit kyseenalaistetaan toisesta maailmasta. Globalisaatiokeskustelussa tuomitsemisesta on kyse *tasa-arvo ennen markkinoita* -argumentissa. Yksinkertaisimmillaan silloin kritisoidaan esimerkiksi kansainvälisiä talousinstituutioita politiikan arvioimisesta pelkin taloudellisin kriteerein (markkinoiden maailma) ja tasa-arvon ja tulonjako-oikeudenmukaisuuden kriteerien (kansalaisuuden maailma) jättämisestä huomiotta. Kompromisissa kahden maailman periaatteessa yhteen sopimattomat kriteerit pakotetaan liittoon keskenään. Globalisaatiokeskustelussa

keskeisin kompromissi on *kansallinen kilpailukyky* -argumentti, jossa yhdistyvät vaatimus kansallisesta edusta (kodin maailma) ja ajatus että parhaiten sitä edistetään kotimaista talouspolitiikkaa liberalisoimalla (markkinoiden maailma).

Suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa eri maailmat näyttävät kohtaavan muillakin tavoin kuin suorassa ristiriidassa (tuomitseminen) tai kahden maailman epämuokavassa yhteisessä (kompromissi). Joskus yhden maailman hyvä näyttää edellyttävän hyvän toteutumista jonkin toisen oikeuttamismaailman kriteereillä, joskus taas yhden maailman hyvä on seuraus toisen maailman hyvän edistämisestä. *Edellytys*-tyyppinen oikeuttamisyhdistelmä on kritiikin aallon keskiöön nouseva *markkinat vaativat pelisääntöjä* -argumentti. Seuraus-tyyppinen yhdistelmä puolestaan on *markkinat tuottavat demokratiaa* -argumentti.

Käyn keskeisimmät yhdistelmät läpi siinä järjestyksessä kun ne keskustelussa ilmenevät. Aloitan kritiikin ja adoptionaaltojen keskeisimmistä argumenteista, markkinat vaativat pelisääntöjä -argumentista ja sen tukena esiintyvistä tasa-arvo ennen markkinoita -argumentista. Seuraavaksi käsittelem vastaiskun aaltoa johtavan kansallinen kilpailukyky -argumentin ja sitä tukevat markkinat ennen tasa-arvosopimuksia sekä inspiroitunut johtajuus -argumentit. Viimeisenä käsittelem kahta seuraus-tyyppiselle oikeuttamismaailmojen suhteelle perustuvaa argumenttia. Nämä eivät liity yksiselitteisesti mihinkään keskustelun kolmesta aallosta eivätkä ole esiintymismääriltään kovin suuria. Keskustelun kokonaisuuden sekä oikeuttamisteorian näkökulmasta ne kuitenkin ovat kiintoisia. Kyse on *markkinat tuottavat demokratiaa* ja *tasa-arvopolitiikka tuottaa markkinahyötyjä* -argumenteista. Taulukossa 5.2 esitetään tiivistetysti keskustelun kiinnostavimmat oikeuttamisyhdistelmille perustuvat argumentit.

Kritiikin aalto: markkinat, tasa-arvo ja pelisäännöt

Kritiikin aallon yleisin oikeuttamisyhdistelmä on tasa-arvo ennen markkinoita -argumentti, joka tuomitsee markkinamaailman kansalaisuuden maailmasta. Määrällisesti hiukan harvinaisempi, mutta kiinnostavampi on *markkinat edellyttävät yhteisiä pelisääntöjä* -argumentti. Argumentti on kiinnostava lähinnä koska

se yhdistää jännittävällä tavalla oikeuttamisen maailmoja ja siksi että sitä käyttävät toimijat poliittisen kentän laidasta laitaan.

Pelissäntöargumenttia voidaan itse asiassa pitää jopa suomalaisen globalisaatiokeskustelun jonkinlaisena kiintopisteenä. Keskustelun lähes kaikki (suomalaiset!) osallistujat ovat samaa mieltä tämän yhdistelmän siunauksellisuudesta, ja varsinainen kiista tuntuu itse asiassa keskittyvän siihen, miten tämä yhdistelmä määritellään ja millaisin toimenpitein ja institutionaalisin järjestelyin sitä parhaiten toteutetaan. Kyse on siitä, että markkinoiden nähdään tuottavan yhteistä hyvää vain sillä edellytyksellä, että niitä säädellään demokraattisesti laadituilla ja taitavasti suunnitelluilla säännöillä. Kyse on siis markkinamaailman, kansalaisuuden maailman (demokratia) ja teollisuuden maailman (suunnittelu, asiantuntemus) yhdistelmästä. Yhdistelmä ei kuitenkaan ole kompromissi näiden maailmojen välillä. Kompromissit nimittäin ovat epävakaita yhdistelmiä, jossa oikeuttamismaailmojen keskenään ristiriitaiset käsitykset hyvästä pakotetaan yhteen. Markkinat edellyttävät pelissäntöjä -argumentti ei perustu pelkästään sille että siihen sisältyvät kolme maailmaa ovat sovitettavissa yhteen. Markkinoiden maailman hyvän toteutumista (ainakaan täydessä määrin) ei tässä argumentissa nähdä lainkaan mahdolliseksi ilman että edistetään kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen kriteereillä hyviä asioita. Markkinoiden maailman hyvän saavuttaminen edellyttää kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen hyvän toteutumista. Ehdotankin tällaisen yhdistelmän kutsumista nimellä *edellytys*.

Argumentista on olemassa kaksi pääversiota. Ensimmäistä voidaan kutsua Attac-versioksi ja toista ICC (Kansainvälinen kauppakamari) -versioksi. Nimistä käy osuvasti ilmi miten laaja joukko poliittisen kentän laidasta laitaan käyttää tätä argumenttia. Erona kahdessa versiossa on niiden suhtautuminen markkinoihin.

Attac-versiossa sääntelemättömät markkinat itsessään nähdään negatiivisena asiana. Ne tuottavat sosiaalista epätasa-arvoa ja siten vähentävät mahdollisuuksia myös tasa-arvoiseen demokraattiseen osallistumiseen, koska osallistuminen on köyhille vaikeampaa. Ne siis pikemminkin haittaavat kansalaisuuden

Taulukko 5.2 Tärkeimmät oikeutusyhdistelmät*.

Argumentti (osuus kaikista oikeuttamis- yhdistelmistä)	Esittäjä	Oikeuttamis- maailmat	Yhdistelmä- tyyppi	Aalto
1. Markkinat vaativat pelisääntöjä (16 %)	liike, puolueet, järjestöt	markkinat +/- kansalaisuus (dem) + teollisuus +	edellytys	kritiikki, adoptio
1a. Tasa-arvo ennen markkinoita (19 %)		kansalaisuus (oik.muk.) + markkinat -	tuomitseminen	
2. Kansallinen kilpailukyky (8 %)	yritys- maailma, journalistit	markkinat + koti +	kompromissi	vastaisku
2a. Markkinat ennen tasa-arvo-sopimuksia (12 %)		markkinat + kansalaisuus (oik.muk.) - teollisuus -	yhdistelmän tuomitseminen	
2b. Inspiroitunut johtajuus (2 %)		inspiraatio + kansalaisuus - maine -	yhdistelmän tuomitseminen	
3. Markkinat tuottavat demokratiaa (3 %)	journalistit	markkinat + kansalaisuus (dem) +	seuraus	kritiikki, adoptio, vastaisku
4. Tasa-arvopolitiikka tuottaa markkina-hyötyjä (2 %)	maailman- pankki	kansalaisuus (oik.muk.) + markkinat +	seuraus	
Muut oikeuttamis yhdistelmät (38 %)				

* Oikeuttamisyhdistelmiä esiintyi 28 prosentissa aineiston vaateista. Tässä taulukossa esitetyt luvut ovat prosenttiosuuksia niistä vaateista joissa esiintyi jokin yhdistelmä, ei siis osuuksia kaikista aineiston vaateista. Mahdollisia yhdistelmiä on niin paljon, että niiden kaikkien käsitteleminen tässä olisi mahdotonta. Esiteltävät yhdistelmät on valittu osin esiintymistiheyden perusteella, mutta osin myös sisällöllisen kiinnostavuuden perusteella. Esimerkiksi markkinat vaativat pelisääntöjä -argumentti on hiukan harvinaisempi (16 % keskustelussa esiintyvistä oikeuttamisyhdistelmistä) kuin tasa-arvo ennen markkinoita -argumentti (19 %). Olen kuitenkin tulkinnut ensin mainitun kritiikin ja adoption

maailman molempien hyvien, oikeudenmukaisuuden ja demokratian toteutumista. Tämän lisäksi sääntelemättömät markkinat esitetään usein haitallisena ympäristölle, eli tuomitaan ekologian maailmasta. Kansainvälisillä sopimuksilla, valtiollisilla sääntelykeinoilla ja demokraattisesti toimivilla kansainvälisillä instituutioilla markkinat on kuitenkin mahdollista kesyttää niin, että ne tuottavat materiaalista hyvää joka myös jakautuu ainakin kohtalaisen oikeudenmukaisesti ja jota voidaan käyttää myös ympäristölle edullisiin tarkoituksiin.

Marcos Ancelovici (2002) on kutsunut tätä Attacin keskeistä ajattelutapaa politiikka globaaleja markkinoita vastaan -tulkin-takehykkeksi (*politics against global markets frame*). Attacissa kansalaisliikkeenä mielenkiintoista onkin, että kaikki sen esittämät vaatimukset itse asiassa edellyttävät demokraattisten valtioiden yhdessä tekemiä sopimuksia. Ne uusien liikkeiden teoreetikot (esim. Habermas 1981) jotka ovat esittäneet liikkeiden asettuvan valtiota sekä markkinajärjestelmää vastaan tai nuorten olevan kiinnostuneita liikkeistä pikemminkin kuin valtiollisesta puoluepolitiikasta, ovat muotoilleet näkemyksensä pääasiassa ennen Attacin kaltaisten toimijoiden astumista näyttämölle. Attac ei asetu valtioita ja puolueita vastaan, päinvastoin. Valuutanvaihtovero voidaan saattaa voimaan vain valtioiden välisellä sopimuksella ja se vaatii jonkinlaista valtioiden välistä yhteistyöelintä keräämään veroa ja päättämään veron tuottojen jaosta ja toteuttamaan itse jakamisen. Veroparatiisit ovat valtioita, joita muiden valtioiden pitäisi Attacin mukaan painostaa sääntelemään markkinataloutta paremmin. Köyhien valtioiden velkojen anteeksi antamisesta voivat päättää ainoastaan velkojavaltiot tai niiden yhteistyöelimet kuten IMF.

aaltojen pääargumentiksi, koska sen osuus näissä aalloissa on suurempi kuin koko keskustelussa, se on yhdistelmänä mielenkiintoisempi ja ennen kaikkea koska siihen yhtyvät niin monet eri toimijat. Markkinat tuottavat demokratiaa -argumentti puolestaan kattaa vai kolme prosenttia oikeuttamisyhdistelmistä, mutta on kiinnostava koska se on esimerkki seuraus-tyyppisestä yhdistelmästä ja koska sen käytöllä on pitkä historiallinen tausta.

ICC-versiossa markkinat edellyttävät yhteisiä pelisääntöjä -argumentista lähtökohtainen suhtautuminen markkinoihin on positiivinen. Jos Attac-versiossa ajatellaan että sääntelemättömät markkinat saavat aikaan etupäässä pahaa mutta säänneltyä hyvää, ICC-versiossa ajatellaan että sääntelemättömätkin markkinat ovat aika hyvä tapa tuottaa yhteistä hyvää, mutta säännelty vielä parempi. Kansainvälisen kauppakamarin Suomen osaston johtajan mukaan markkinoiden vapauttaminen sinänsä on hyvä asia, ja kritiikki esimerkiksi kuluttajien tai pienyritysten näkökulmasta ei ole perusteltua:

Varsin ihmeellisiä ovat väitteet, ettei tavallinen kuluttaja olisi hyötynyt markkinoiden avautumisesta, päinvastoin... Suomessa on lukuisia pk-yrityksiä, jotka ovat suoraan tai välillisesti hyötäneet markkinoiden avautumisesta. (HS 27. 5. 2001.)

Säännellyt markkinat kuitenkin ovat viljejä paremmat:

ICC:n puitteissa on pohdittu globalisaation vaikutuksia ja päädytty siihen, ettei yrityselmä halua kaupan vapauttamisen ja kansallisen sääntelyn purkamisen johtavan villoihin markkinoihin... Maailmankaupan vapauttamista on jatkettava, mutta kansainvälisesti säännelty ja valvotusti. Yhteisiä pelisääntöjä voivat kehittää esimerkiksi WTO, YK-järjestelmä ja muut tahot, jos valtaansa menettäneet kansallisvaltiot niin haluavat.

Samaa mieltä on pääministeri Paavo Lipponen. Vaikka hän kutsumikin mielenosoittajia kansainvälisten kokousten liepeillä katuterroristeiksi ja moittii mielellään oman puolueensa vasemmistolaisemman siiven Attac-yhteyksiä, on Lipponenkin sitä mieltä, että yhteisiä pelisääntöjä tarvitaan:

Lipponen muistuttaa suuren osan ihmiskuntaa hyötyvän globalisaatiosta. Nyt se tosin etenee markkinoiden ehdoin, koska sääntöjen kehittämiseksi on liian vähän yhteistyötä. (HS 16. 6. 2001.)

Tällä kannalla ovat varsin johdonmukaisesti läpi koko keskustelun myös *Helsingin Sanomien* pääkirjoitustoimittajat. Esi-

merkiksi Seattlen WTO-kokousta kommentoivat pääkirjoituksen mukaan vapaat markkinat ovat sinänsä hyvä asia:

Mitä vapaampaa maailmankauppa on, sitä useammalla ihmisellä on mahdollisuudet saada osansa hyvinvoinnista (*HS* 30. 11. 1999).

Kaupan vapauttaminen ei kuitenkaan ole täysin ongelmatonta, minkä vuoksi tarvitaan yhteisiä sopimuksia, jotta yhteinen hyvä lisääntyisi vielä tehokkaammin:

Uusi kauppakierros on yhteinen mahdollisuus käsitellä ongelmia, joita kaupan vapauttaminen on aiheuttanut (mt.).

Markkinat edellyttävät yhteisiä pelisääntöjä -argumentti on tietysti vanha keksintö. Tunnettuja versioita siitä ovat esittäneet esimerkiksi Karl Polanyi ja Émile Durkheim. Polanyiin (2008 [1944]) versiossa kapitalististen markkinoiden synnyn edellytys on ollut, että maasta, työvoimasta ja rahasta on tehty markkinoilla myytäviä hyödykkeitä. Tämä taas on ollut mahdollista ainoastaan valtiollisten sääntelykeinojen avulla. Durkheimin (1990 [1893]) versio argumentista keskittyy työmarkkinoiden sääntelyyn. Käsiyöläiskiltojen mallin mukaan rakennetut korporaatiot (sittemmin ammattiliitot) ja niiden kautta toteutettu työmarkkinoiden sääntely ovat edellytys sellaisen solidaarisuuden synnylle, joka pitää markkinataloudellisille vaihtosuhteille rakentuvaa yhteiskuntaa koossa. Molempien kirjoittajien ratkaisu oli jonkinlainen yhdistelmä kapitalistista talousjärjestelmää ja valtiollista sääntelyä sekä tulontasausta. Sekä kommunistien pyrkimys lakkauttaa markkinat kokonaan että vapaamarkkinaliberalistien ideologinen tapa esittää markkinat omalakisina ja poliittinen sääntely pelkästään haitallisena näyttäytyvät molemmat tästä näkökulmasta virheellisinä. Markkinat kyllä tuottavat yhteistä hyvää, mutta tämä edellyttää kansalaisuuden maailman ja teollisuuden maailman yhdistämiselle perustavia sääntelyjärjestelmiä. Tällaiset järjestelmät yhdistävät teollisuuden maailmasta kotoisin olevaa (tieteellistä) asiantuntemusta, tehokkaiksi ja oikeudenmukaisiksi suunniteltuja tulonjakojärjestelmiä ja

markkinakriisejä ehkäiseviä sääntelykeinoja kansalaisuuden maailmasta kotoisin oleviin demokraattisen ohjauksen tapoihin. Hyviä esimerkkejä tällaisista järjestelyistä ovat olleet eurooppalaiset hyvinvointivaltiot, mutta mikään ei tietysti estä kehittämistä vastaavia mekanismeja paikallisella tai globaalilla tasolla.

Vastaiskun aalto: kansallinen kilpailukyky, markkinat ennen tasa-arvosopimuksia, inspiroitunut johtajuus

Vastaiskun aallon johtoajatus on kansallinen kilpailukyky -argumentti. Kyseessä on kompromissi kodin maailman ja markkinoiden maailman oikeutusten välillä. Kaikista keskustelun oikeuttamisyhdistelmistä se on neljänneksi yleisin (8 % oikeuttamisyhdistelmistä). Liike-elämän eliitti ajaa *Helsingin Sanomien* pääkirjoitustoimituksen vahvalla tuella voimakkaasti käsitystä, jonka mukaan Suomen kansallista etua edistää parhaiten mahdollisimman markkinavetoinen sisäpolitiikka. Maailma muuttuu yhä markkinavetoisemmaksi ja kilpailu kovenee. Tämän käsityksen kyseenalaistamiseen tai kehityskulun kääntämiseen ei kansallinen kilpailukyky -argumentin puolustajien mukaan kannata tuhjata ruutia. Sen sijaan on mukauduttava.

Suomalaiset ovat useasti osoittaneet kylmäpäisyytensä ja sinnikkyytensä ja siksi kuulumme maailman rikkaimpien kansakuntien joukkoon. Myös nyt meneillään olevassa murroksessa Suomi voi jälleen olla lopulta voittaja, mutta se edellyttää että osaamme jälleen kerran mukautua. (*HS* 10. 11. 2004.)

Kuten Suomi sopeutui Neuvostoliiton vaikutuspiirissä elämiseen kylmän sodan aikana, on nyt sopeuduttava globaalien markkinoiden sisäpolitiikalle asettamiin rajoituksiin. Mitä markkinaorientoituneempi kansakuntana olemme, sitä paremmin pärjäämme yhä enemmän markkinoiden ehdoilla toimivassa maailmassa. Markkinoiden ja kodin maailmojen välisen kompromissin vahva rooli erottaa suomalaisen keskustelun monissa suuremmissa maissa, kuten Yhdysvalloissa tai Ranskassa, käydystä globalisaatiokeskustelusta. Kilpailukykyargumenttia toki käytetään näissäkin maissa. Mutta niissä varsin keskeisessä

asemassa näyttäisivät olevan myös kansallista etua ja perinteitä puhtaasti kodin maailman näkökulmasta puolustavat argumentit. Suomessa puhtaasti kansallisen edun ja perinteiden nimissä esitetyt argumentit eivät pure.

Kansallinen kilpailukyky -argumentti on esimerkki kahden oikeuttamismaailman välisten kompromissien hauraudesta. Koska kodin ja markkinoiden maailman käsitykset yhteisestä hyvästä ovat viime kädessä yhteen sopimattomia, kumman tahansa maailman käsitysten seuraaminen loogiseen päätepisteeseen saakka saisi aikaan kompromissin romahtamisen. Markkinamaailman logiikan seuraaminen loppuun saakka veisi johtopäätökseen, että kotimaiset intressit ovat pikemminkin haitaksi kuin hyödyksi yhteisen hyvän toteutumislle maailman mitta-kaavassa. Markkinamaailmassa hyvän mittari on maksimaalinen määrä viime kädessä rahassa mitattavaa maallista hyvää, ja uusklassisen talousteorian mukaan kotimaisten etujen suojeleminen on haitaksi kokonaistuotannon maksimoinnille. Jos sitä vastoin kodin maailman logiikkaa seurattaisiin loppuun saakka, kukin valtio pyrkisi maailmanpolitiikassa oman taloudellisen ja arvovallan varjeluun piiloutuen tarvittaessa tullimuurien taakse ja käyttäen markkinamaailman näkökulmasta haitallisia keinoja. Tällä tavoin tarkasteltuna argumentti, joka vaatii yhden maan sisäisten päätösten tekemistä markkinalogiikalla jotta saavutettaisiin kodin maailmassa arvostettuja päämääriä, on ristiriitainen. Kun kahden maailman keskenään ristiriitaiset argumentit asetetaan kompromissiin, on syntyvä tilanne aina epä-mukava (Boltanski & Thévenot 1991, 337–347). Niinpä kompromissi on särkyvä. Se on aina helppo tuomita vaatimalla tilanteen selventämistä vedoten vain jommassakummassa kompromissiin sisältyvässä maailmassa pätevää testiä. Kiistojen välttämiseksi ja sosiaalisten tilanteiden koossa pitämiseksi tällaiset vaatimukset jätetään kuitenkin usein esittämättä, ja kompromissiin tyydytään, ainakin väliaikaisesti.

Toinen puoli markkinaorientoituneempaa politiikkaa vaativassa puheessa on markkinat ennen tasa-arvosopimuksia -argumentti, joka hyödyntää toista Boltanskin ja Thévenot'n (1991, luku VII) esittelemää oikeuttamismaailmojen yhdistelmää,

tuomitsemista. Tarkemmin sanottuna kyse on kahden oikeuttamismaailman vakiintuneen kompromissin tuomitsemisesta kolmannesta maailmasta käsin. Kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen kompromissi tuomitaan markkinamaailman oikeutuksilla. Kansalaisuuden ja teollisuuden maailmoissa arvokkaita asioita yhdistävä kompromissi on ollut pohjoismaisen hyvinvointivaltion ydin. Vahva kolmikantainen työmarkkinoiden sääntelyjärjestelmä, jonka takaajana on ollut valtio, sekä kehittyneet verotus- ja uudelleenjakojärjestelmät ovat olleet asetelman hallitsevia piirteitä. Hyvinvointivaltio yhdistää kansalaisuuden maailman ihanteet reilusta tulonjaosta ja demokraattisesta päätöksenteosta ja neuvottelemisesta teollisuuden maailman objekteihin (yritykset, työläiset) ja arvoihin (suunnittelu, tehokkuus). Vastaiskun aallossa tämä kompromissi tuomitaan voimakkaasti lähtien markkinamaailman arvoista, jolloin arvon mittari on raha. Väite on, että maailmassa, jossa markkinoita jatkuvasti vapautetaan enemmän, hyvinvointivaltio ei ole enää järjestelmä joka tuottaa maksimaalisen määrän vaurautta ja siksi sitä tulisi pyrkiä purkamaan.

Argumentin vahvuudesta vastaiskun aallon aikana kertovat sekä jo tarkastellut markkinaoikeutusten saamat vahvasti positiiviset arvot että kansalaisuuden ja teollisuuden maailman oikeutusten saamat matalat arvostusluvut. Kansalaisuuden maailman oikeudenmukaisuuskäsityksiin viitataan kolmanneksessa ja demokratiakäsityksiin joka viidennessä puheenvuorossa. Jako-oikeudenmukaisuus kuitenkin arvotetaan vain juuri ja juuri positiiviseksi asiaksi (0,08) ja demokratian arvo on jopa negatiivinen (-0,15). Teollisuuden maailman oikeutuksiin vedotaan 19 prosentissa argumenteista, mutta vain niukasti positiivisessa sävyssä (0,02). Kritiikin aallon aikana mikään oikeuttamisen maailma väkivaltaa lukuun ottamatta ei saanut negatiivista arvoa ja jopa markkinamaailma, jota liikkeen toimijat usein kritisoiivat sai positiivisen arvon 0,14. Kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen välisen kompromissin tuomitsevat tahot hallitsevat siis keskustelua lyhyen vastaiskun aallon aikana hyvin vahvasti.

On kuitenkin syytä huomata, että negatiiviset viittaukset kansalaisuuden maailman hyveeseen, oikeudenmukaisuuteen, eivät

merkitse, että vastaiskun aaltoa hallitsevat haluaisivat eksplisiit-
tisesti tehdä maailmasta epäoikeudenmukaisemman paikan. Totta on, että he haluavat siitä epäoikeudenmukaisemman kansalaisuuden maailman kriteereillä mitattuna. He vastustavat yhteiskuntamallia, jossa päätetään kollektiivisesti (kansalaisuus demokratiana) kerätä veroja ja jakaa näin saatu raha uudelleen tasa-arvoisemman tulonjaon saavuttamiseksi (kansalaisuus oikeudenmukaisuutena). Sen sijaan tähtäimessä on yhteiskunta, joka on oikeudenmukainen markkinamaailman kriteereillä mitattuna. Yhteiskunnan hyvyttä tästä näkökulmasta mittaa se, miten paljon aineellista vaurautta kyetään tuottamaan. Vaurauden oikeudenmukainen jakautuminen puolestaan seuraa automaattisesti markkinoiden toiminnasta. On oikeudenmukaista, että markkinakilpailussa menestyvät saavat enemmän kuin muut. Harvemmin kuitenkin vaaditaan, että suomalainen yhteiskunta olisi järjestettävä kokonaan markkinaperiaatteiden mukaisesti. Pikemminkin vastaiskun aallon johtohahmot esittävät, että nykyinen yhteiskuntamalli ottaa liian vähän huomioon markkinamaailman arvoja ja painottaa liikaa kansalaisuuden maailman näkökulmasta hyviä asioita.

Jos jako-oikeudenmukaisuutta luovien järjestelmien pitäisi väistyä markkinoiden tuottaman tulonjaon tieltä, miten on demokratian laita? Jos demokraattinen päätöksenteko esitetään negatiivisessa valossa, mitä vastaisku tarjoaa tilalle?

Inspiroitunut johtajuus

Tässä vaiheessa tulevat peliin mukaan inspiraation maailman oikeutukset. ”Vahva johtajuus” nähdään keinona ohjata Suomea kohti markkinamaailman hyvää. Erityisesti EVA:n raportti tuomitsee mielipidekyselyjen mittaaman enemmistön tahdon päätöksenteon ohjenuorana. Raportin kirjoittajan sanoin:

Gallupien mukana meno ei riitä, vaan päättäjien on oltava valmiita viemään eteenpäin vastenmielisiäkin päätöksiä. (HS 6. 10. 2004).

Lausunnon voi lukea implisiittisenä viittauksena EVA:n itsensä tekemiin kyselyihin, joissa suomalaiset kerta toisensa jälkeen

vakuuttavat olevansa valmiita vaikka maksamaan lisää veroja jos se on tarpeen hyvinvointipalvelujen säilyttämiseksi ja vastustavat julkisten palveluiden yksityistämistä (esim. EVA 2001, 49; Haikonen & Kiljunen 2003, 21, 140). Koska raportin teettänyt liike-elämän edunvalvontakoneisto on eri mieltä, sen on tuomitava enemmistön tahtoa mittaavat kyselyt ja tarjottava tilalle muuta. Kyselyjen edustama maineen (enemmistön kannatus) ja kansalaisuuden (demokraattinen tahdonmuodostus) maailmojen välinen kompromissi tuomitaan inspiraation maailmasta. Myös *Helsingin Sanomien* vastaava päätoimittaja ottaa kahdessa kolumnissaan esiin ajatuksen vahvoista johtajista, jotka tarvittaessa toimivat enemmistön tahtoa vastaan. Kahden Suomen poliittis-taloudellisesta lähihistoriasta kaivetun esimerkin avulla hän esittää, miten enemmistön tahtoa vastaan toimiminen johtaa joskus suotuisiin lopputuloksiin. Erityisesti hyökkäyksen kohteena ovat ammattiliitot, jotka molemmissa tarinoissa edustavat tappiolle jäänyttä enemmistöä (*HS* 17. 10. 2004; *HS* 31. 10. 2004).

Inspiroituneen johtajuuden ajatuksen nousu yritysmaailmassa näkyy Anu Kantolan (2009) tutkimista yritysjohtajien lehtihaastatteluista. Kantolan mukaan yritysjohtajuuden eetos Suomessa on kehittynyt ”rationaalisesta managerialismista” (1955–1980) ”innostuneeseen yksilöllisyyteen” (1980–). Oikeuttamisteorian näkökulmasta on tapahtunut siirtyminen teollisuuden maailman arvojen (asiantuntijuus, insinööritaito, suunnittelu, rationaalisuus) ohjaamasta johtajuudesta kohti inspiroitunutta johtamistapaa, jonka avainsanoja ovat innostus, omistautuneisuus ja innovatiivisuus. Tämä muutos yritysjohtamisen tyyleissä näyttäisi olevan siirtymässä myös politiikan kentälle, tai ainakin yritysmaailman edunvalvojat työskentelevät kovasti sen edistämiseksi.

Kiintoisaa on, että globalisaatioliikkeen aktivistit näyttäisivät tekevän työtä vastakkaisen mielikuvan antamiseksi, esiintymällä mieluummin rationaalisina asiantuntijoina kuin inspiroituneina ja asialleen omistautuneina. Usein ajatellaan että yhteiskunnalliset liikkeet ovat ainoa mahdollinen poliittisen toiminnan muoto ihmisille, joilta puuttuu resursseja kuten rahaa, institutionaalista taustatukea ja yhteyksiä poliittisen vallan huipulle. Tällaisissa oloissa aktivistien omistautuneisuus ja inspiroituneisuus on

nähty ainoana resurssina joka voi tuoda heille sitä kunnioitusta, joka on tarpeen jotta muut keskustelijat ottaisivat heidät vakavasti ja kuuntelisivat. Esimerkiksi Thévenot'n, Moodyn ja Lafayen (2000) dokumentoimassa tapauksessa erään Ranskan Pyreneiden laakson läpi kulkevaa moottoritietä vastustaneen liikkeen toiminta tukeutui pitkälti liikkeen johtajaan. Hänen kunnioituksensa niin liittolaisten kuin vastapuolenkin silmissä perustui pitkälti sille, että kaikki tunnustivat hänen arvonsa inspiraation maailman asteikolla mitattuna. Hän eli kuten opetti, luonnonmukaisesti laaksossaan, työskennellen kaikin voimin ympäristön suojelemiseksi ja oli valmis riskeeraamaan oman hyvinvointinsa asettumalla poliisiketjuja vastaan ja olemalla valmis vaikka päätymään vankilaan asiansa edestä – klassinen inspiroituneen sankarin hahmo siis.

Suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa jotkut haastatelluista Mustan Blokin aktivisteista osoittavat joitakin samankaltaisia piirteitä. He kuitenkin päätyvät näyttämään pikemminkin nuorilta naiiveilta idealisteilta, jotka kenties oppivat politiikan realiteetteja jonain päivänä kasvettuaan hiukan. Muut aktivistit, vaikka he mainiosti sopsivat myös inspiroituneen sankarin housuihin, esiintyvät hyvin erilaisessa valossa. Esimerkiksi José Bové, ympäri maailman tunnettu ranskalainen lammasfarmari, joka päätyi vankilaan hajotettuaan traktorilla McDonaldsin pikaruokalan, esiintyy inspiroituneen sankarin sijaan lähes teollisuuden maailmassa päteväenä eksperttinä. Aktivistiin varsin sympaattisesti suhtautuva toimittaja esittelee hänet alaotsikossaan ”innokkaana lukumiehenä”. (*HS* 3. 12. 1999). Bisnesjohtajien siirtyessä kohti inspiraation maailmaa, joka aiemmin oli aktivistien aluetta, nämä siirtyvät vuorostaan kohti bisnesjohtajien entistä valtakuntaa, teollisuuden asiantuntijoiden maailmaa.

Seurausyhdistelmät: markkinat tuottavat demokratiaa, tasa-arvo tuottaa markkinahyötyjä

Suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa ilmenevistä markkinoiden ja kansalaisuuden maailmojen monista suhteista käsittelemättä on vielä kaksi. Molemmista kahden maailman välinen suhde jäsentyy eri tavalla kuin Boltanskin ja Thévenot'n määrit-

telemissä tuomitsemisessa tai kompromississa, tai edellä esittelemässäni edellytys-tyyppisessä yhdistelmässä. Kyse on yhdistelmistä, joissa yhden maailman kriteereillä määritellyn hyvän edistämistä seuraa automaattisesti, ikään kuin loogisena implikaationa, hyvää myös jonkin toisen maailman kriteereillä. Tällaisia yhdistelmiä lienee luontevaa kutsua nimellä *seuraus*.

Jotkut keskustelijat ovat sitä mieltä että markkinamaailman hyvän edistämistä seuraa hyvää myös kansalaisuuden maailman kriteereillä, jotkut kääntävät aselman toisin päin. Kumpikaan yhdistelmä ei ole keskustelussa erityisen yleinen (ensimmäinen 3 % ja toinen 2 % oikeuttamisyhdistelmistä). Tämä on tavallaan jopa yllättävää. Kiista markkinoiden ja kansalaisuuden maailmojen välillä nimittäin on globalisaatiokeskustelun ydintä, ja molemmilla näitä kahta maailmaa yhdistävällä argumentilla on pitkät juuret kapitalismin ja oikeudenmukaisuuden/demokratian monimutkaista suhdetta ruotivassa debatissa.

Ensimmäinen argumentti väittää, että *markkinat aikaansaavat demokratiaa*. Kiinan WTO-jäsenyyttä käsittelevässä kolumnissaan *Helsingin Sanomien* pääkirjoitustoimittaja esittää luonnonlain omaisena tosiasiana:

Taloudellista vapautusta seuraa aina vaatimus muista oikeuksista (HS 25.11.1999).

WTO-jäsenyys siis tulee tämän käsityksen mukaan edesauttamaan Kiinan kommunistipuolueen yksinvallan murtumista. Markkinoiden maailman hyvää edistämään pyrkivistä poliittisista päätöksistä seuraa automaattisesti hyvää myös kansalaisuuden maailman kriteereillä. Ajatus on tietysti yhtä vanha kuin markkinatalous itse, tai ainakin yhtä vanha kuin markkinatalouden teoria. Sillä on myös ollut kauaskantoisia poliittisia seurauksia. Ajatellaanpa vaikka koko sitä prosessia, jossa entisen kommunistiblokin maiden talousjärjestelmät on kansainvälisten järjestöjen avustuksella muutettu hyvin nopeasti paljon monia länsiblokin maita vapaammiksi markkinatalouksiksi siinä toivossa, että markkinoiden edistäminen edistäisi myös demokratiaa sekä rauhallista rinnakkaiseloja muiden maiden kanssa.

Sivumennen sanoen näiden maiden nykyistä poliittista tilannetta tarkastelemalla voidaan myös esittää jonkinlainen arvio argumentin pätevyydestä. Joistain maista on tullut demokratioita, jotka elävät rauhassa naapureidensa kanssa, toiset puhuvat ”ohjatusta demokratiasta” ja pullistelevat sotilaallisia muskeleitaan hyökkäilemällä pienempiin naapurimaihinsa. Ainakaan aivan suoraviivainen suhde markkinatalouden ja demokratian välillä ei näytä olevan.

Jo Adam Smith (1759), jonka Boltanski ja Thévenot esittävät markkinoiden maailman tärkeimpänä arkkitehtinä, puhui markkinoiden sivilisoivista vaikutuksista. Samaa ajatusta kehittänyt toinen skottivalistuksen keskeisistä nimistä, Adam Ferguson kirjassaan *Essay on the History of Civil Society* (1767), jota pidetään tärkeänä pohjana nykyiselle tavалlemme ymmärtää kansalaisyhteiskuntaa ja demokratiaa. Fergusonin mukaan *civilized society* on mahdollista synnyttää vain markkinatalouden vallitessa. Boltanskin ja Thévenot’n Smith-tulkinta on kuitenkin varsin yksinkertaistava. Smith ei ollut lainkaan niin vahva vapaiden markkinoiden profeetta millaisena hänet yleensä esitetään. Hän uskoi markkinoiden sivilisoivaan vaikutukseen vain tiettyjen tarkkaan määriteltyjen ehtojen vallitessa (pientavaran tuottajien yhteiskunta, osakeyhtiöt kiellettyjä jne.). Voitaisiin ehkä väittää Smithin itse asiassa ajatelleen että toimiakseen markkinat edellyttävät yhdessä sovittuja pelisääntöjä.

Tasa-arvopolitiikka luo markkinahyötyjä -argumentissa kansalaisuuden ja markkinoiden maailman suhde on käänteinen. Argumentti on suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa yllättävän harvinainen, erityisesti kun otetaan huomioon että sillä on ollut painoarvoa pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin rakentamisessa. Etupäässä ruotsalaisen Gunnar Myrdalin kehittämän ja Pekka Kuusen (1961) Suomeen tuoman ajatuksen mukaan tulosten uudelleenjakoon sosiaalipolitiikan keinoin ei suinkaan haittaa talouskasvua kuten uusklassinen talusteoria väittää, vaan edistää sitä. Vähemmän ansaitsevat kuluttavat lisätuloistaan suurimman osan, ja siksi rikkailta ottaminen ja köyhille jakaminen on itse asiassa talouden kasvulle eduksi. Kansalaisuuden maailman hyvän, reilumman tulonjaon edistämisestä seuraa

markkinoiden maailman hyvä, taloudellisen kokonaistuotannon kasvu.

Tätä ajatusta ei juurikaan pidetä elossa suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa. Sen tuo kuitenkin esiin aivan vastaiskun aallon lopussa kenties hiukan yllättävä taho, Maailmanpankki. Pankin julkaiseman *Maailman kehitysraportin 2005* teemana on tasa-arvoisuus. Toimittajan sanoin referoituna:

Sanoma on yksinkertainen: hyvä, kaikille mahdollisimman tasa-vertaiset mahdollisuudet tarjoava sosiaali- ja koulutuspolitiikka on myös hyvää talouspolitiikkaa. Se mahdollistaa yhteiskunnan voimavarojen hyödyntämisen, nostaa kansantalouden tuottavuutta ja nopeuttaa talouskasvua. (HS 22.9.2005.)

Missä sitten on toteutettu tällaista politiikkaa, jota Maailmanpankki nyt suosittelee kehitysmaille?

[Maailmanpankin pääekonomisti] Bourguignonin mielestä paras esimerkki tästä löytyy Pohjoismaista, joissa on onnistuttu toteuttamaan yhtä aikaa tasa-arvoinen ja taloudellisesti tehokas yhteiskuntamalli (HS 22.9.2005).

Suomalaisen globalisaatiokeskustelun kiivaimman vaiheen lopussa, vuonna 2005, tilanne on siis jännittävä. EVA:n johdolla liike-elämän edunvalvojat hakevat innoituksensa uusklassisesta talusteoriasta, ja tuomitsevat kansalaisuuden maailman oikeuksille pohjaavan sosiaalipolitiikan markkinamaailman näkökulmasta. Pohjoismainen hyvinvointimalli, joka perustuu tulojen uudelleenjakamiselle kansalaisuuden maailman ihanteiden mukaisesti, on tämän näkemyksen mukaan tullut globalisaation myötä tiensä päähän, ja sitä on purettava jotta globaalissa kilpailussa pärjätään. Se haittaa markkinoiden maailman hyvän, talouskasvun toteutumista. Ajattelumalli kuulostaa Maailmanpankkia ja muita kansainvälisiä rahoituslaitoksia 1980-luvulta 1990-luvulle hallinneilta opeilta, niiltä samoilta joita vastaan globalisaatioliike nousi kamppailemaan. Samaan aikaan näyttää siltä, että Maailmanpankissa on joko otettu liikkeen kritiikki

vakavissaan tai sitten tartuttu uudelleen Myrdalin ja Kuusen kaltaisten pohjoismaisten ajattelijoiden 1950- ja 60-lukujen teoksiin. Niiden mukaan kansalaisuuden ja markkinoiden maailmat eivät olekaan toisilleen vastakkaisia, vaan päinvastoin. Markkinoiden maailman hyvä on seuraus juuri kansalaisuuden maailman hyvään pyrkivistä poliittisista päätöksistä. Samaan aikaan kun Suomessa aletaan omaksua maailmantalouspolitiikkaa 1980-luvulta alkaen hallinnoita oppeja ja vaaditaan pohjoismaisen hyvinvointimallin purkamista niiden mukaisesti, on maailman talouspoliittisella huipulla huomattu, että Suomi ja muut Pohjoismaat olivat jo 1960-luvulla näitä oppeja edellä.

5.6 Johtopäätökset

NÄYTTÄÄKSENI TÄMÄN luvun johtopäätökset hiukan uudesta näkökulmasta esitän ne joukkona vastauksia globalisaatioliikkeestä ja globalisaatiokeskustelusta usein esiintyviin väärinkäsityksiin. Osa näistä väärinkäsityksistä esiintyy itse globalisaatiokeskustelussa, osa taas ilmenee keskustelua käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa tai yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksessa yleisemmin.

Ensiksi yhteiskunnallisten liikkeiden toimijat kokevat usein, että heidän näkemyksensä eivät saa vastakaikua valtavirtamediassa. Tämä näkemys toistuu melko usein liikkeitä koskevissa tutkimuksissa, joskus hiukan vähemmän voimakkaan (ja kenties hiukan epämääräisemmän) väitteen muodossa, jonka mukaan liikkeiden näkökulmat marginalisoidaan julkisuudessa. Suomalaiseen 2000-luvun globalisaatiokeskusteluun tämä arvio ei näytä sopivan. Globalisaatioliikkeen suurtaapahtumat itse asiassa aloittavat koko globalisaatiokeskustelun, tai ainakin nostattavat sen ensimmäisen suuren aallon, *kritiikin aallon* vuosina 1999–2002. Liike esittää suuren osan tämän aallon vaateista, ja vaikka markkinaoikeutuksia puolustetaan enemmän kuin tuomitaan, liikkeen esiintuomat kansalaisuuden maailman oikeudet hallitsevat keskustelua. Eliitin vastaus näihin vaateisiin ei myöskään ole ainoastaan torjuva. Vallanpitäjät jakautuvat kahteen leiriin, joista toinen saa aikaiseksi *adoption aallon* (2004–

2005) ja toinen *vastaiskun aallon* (2005). Jos keskustelun joku osa marginalisoidaan, on se pikemminkin adoption kuin kritiikin aalto. Vaikka uutistoimittajat huomioivat myös adoption aallon ja sen keskeiset toimijat, pääkirjoitustoimitus asettuu selkeästi vastaiskun aallon arkkitehtien taakse. Kyseessä ei kuitenkaan ole piilossa tai huomaamatta tapahtuva marginalisoiminen, vaan normaaliin journalistiseen käytäntöön kuuluva poliittisen kannan ottaminen pääkirjoituksissa ja kolumneissa.

Toiseksi silloin tällöin valitellaan, että keskustelu mielenosoitusväkivallasta peittää usein alleen kaikki liikkeiden esittämät poliittisiin asiakysymyksiin liittyvät argumentit. Tässä tutkimuksessa keskustelussa väkivallasta keskustellaan vain viidenneksessä argumenteista kritiikin aallon aikana, jota nostattavina tapahtumina on sarja väkivaltaisuuksiakin sisältäneitä mielenosoituksia. Kansalaisuuden ja markkinoiden maailman välistä suhdetta koskeva kiista vie selvän pääosan palstatilasta.

Kolmanneksi inspiroituneiden oikeutusten maailman ajatellaan usein olevan aktivistien ominta aluetta. Suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa inspiraation maailmaan vetoavat sen sijaan yritysmaailman edustajat, etsien vahvoja johtajia, jotka tarvittaessa päättävät demokraattisen enemmistön tahdon vastaisesti. Aktivisteja sitä vastoin luonnehditaan usein teollisuuden maailman asiantuntijuutta kuvaavin termein.

Neljänneksi usein kuullut yleiset valittelut politiikan laimeneemisestä näyttävät tässä analysoidun keskustelun valossa huonosti perustelluilta. Globalisaatioliike yllätti kaikki ne, jotka 2000-luvulle tultaessa uskoivat, ettei politiikka kiinnosta enää ketään, ei varsinkaan nuoria ihmisiä. Ne liiketutkijat, jotka 1980- ja 1990-lukujen mittaan kertoivat ”uusien liikkeiden” jättäneen taakseen ”vanhojen liikkeiden” ajamat, tulonjaon oikeudenmukaisuuden ja demokratian kaltaiset peruskysymykset, joutuivat niin ikään yllätetyiksi. Globalisaatiokeskustelussa on kyse juuri näistä klassisista kysymyksistä. Ennennäkemättömällä tavalla maailmanlaajuisessa kontekstissa nousevat taas kerran esiin kysymykset markkinoiden, oikeudenmukaisuuden ja demokratian yhdistelmästä, ja näihin vastauksena tarjotut tavat eri oikeuttamismaailmojen yhdistelmästä, sellaisina kuin niitä ovat

esittäneet yhteiskunnallisen keskustelun klassiset nimet Adam Smithistä Karl Polanyihin ja Émile Durkheimista Gunnar Myrdaliin ja Pekka Kuuseen.

Teoreettisena johtopäätöksenä voidaan lisäksi esittää, että oikeuttamisen maailmojen välisiä yhdistelmiä näyttäisi olevan olemassa muitakin kuin Boltanskin ja Thévenot'n analysoimat tuomitseminen ja kompromissi. Tällaisia yhdistelmätyyppejä ovat ainakin *edellytys* ja *seuraus*. Edellytys-tyyppisissä yhdistelmissä yhden maailman hyvän toteutumisen nähdään edellyttävän jonkin toisen maailman hyvän edistämistä. Suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa tällainen yhdistelmä on markkinat edellyttävät yhteisiä pelisääntöjä -argumentti, jossa markkinoiden maailman hyvän toteutumisen nähdään edellyttävän kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen kriteereillä hyvien asioiden tekemistä. Seuraus-tyyppisissä yhdistelmissä yhden maailman kriteereillä määritellyn hyvän puolestaan nähdään seuraavan automaattisesti, suorastaan loogisena implikaationa jonkin toisen maailman hyvän toteuttamisesta. Suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa tällaisia yhdistelmiä ovat *markkinat tuottavat demokratiaa* -argumentti ja *tasa-arvo tuottaa markkinahyötyjä* -argumentti. Ensimmäisessä markkinoiden maailman hyvästä seuraa kansalaisuuden maailman hyvää, jälkimmäisessä seuraussuhde kulkee toisin päin.

Tässä esittelemäni edellytys- ja seuraus-tyyppiset yhdistelmät tuskin ovat ainoat mahdolliset oikeuttamismaailmojen yhdistelytavat Boltanskin ja Thévenot'n alkuperäiseen teoriaan sisältyvien tuomitsemis- ja kompromissiyhdistelmien lisäksi. Tässä aloittamani uusien yhdistelmien tunnistaminen ja nimeäminen on nähdäkseni tärkeä askel jalostettaessa monin paikoin varsin abstraktia oikeuttamisteoriaa moraalisisista kysymyksistä käydyin yhteiskunnallisen keskustelun systemaattisen analyysin välineeksi.

VIIMEISEN ANALYYSILUVUN loppuksi tuntuu sopivalta palata vielä hetkeksi tämän kirjan alkunäytöksen tapahtumapaikkaan, saunaan. Tuo suomalaisidentiteetin keskeinen rakennuspalikka on nimittäin tärkeässä osassa eräässä lehtijutussa, joka erottuu

poikkeuksellisena suomalaisen globalisaatiokeskustelun joukosta. Teksti paljastaa miten kodin maailma voi edelleen esiintyä ainakin tuttavallisemmassa sunnuntaisivun kirjoituksessa, vaikka virallisemmissa lausunnoissa kaikki pyrkivät kilvan irtisanoutumaan protektionismiksi ja vanhakantaisuudeksi helposti tulkittavista, kotimaata, perinteitä ja henkilökohtaisia suhteita puolustavista kodin maailman argumenteista.

George W. Bush on juuri aloittanut Yhdysvaltain presidenttinä, ja Suomella on ongelma. Suomen ulkopoliittiset linjaukset olisivat sopineet paremmin yhteen demokraattihallituksen kuin kovan linjan konservatiivin Bushin kanssa. Onneksi Suomen johdolla on kuitenkin hihassaan ässä, joka varmasti pelastaa mitä pelastettavissa on. Jukka Robert Valtasaari palaa Washingtonin-lähettilääksi. Argumentit Valtasaaren puolesta kumpuavat kodin maailmasta. Hän tuntee keskeiset republikaanivaikuttajat henkilökohtaisesti aiemmalta lähettiläskaudeltaan, ajalta jolloin Valkoinen talo oli edellistä kertaa Bushin perheen hallussa. Varapresidentti Dick Cheneyltä on ostettu Horneteja ja ulkoministeri Colin Powellia on käytetty Helsingissä useasti. Puolustusministeri Donald Rumsfeldin kanssa Valtasaari on jakanut suorastaan kekkosmaisen erämieshenkisen kokemuksen. Miehet meloivat samassa porukassa viisi vuorokautta Coloradojoella, kokkasivat itse ja nukkuivat taivasalla. Henkilökohtaiset suhteet ovat edelleen valttia kansainvälisen politiikan huipulla, ja niitä vahvistetaan parhaiten kodin maailmasta tutuilla elementeillä: perinteikkäällä eräretkeilyllä, kokkaamalla, nukkumalla yhdessä luonnon armoilla. ”Siinä oppii tuntemaan ihmisen” (HS 10.6.2001).

Entä mihin unohtui sauna? Täältä pesee: ei mikä tahansa sauna, vaan Suomen poliittisen historian kuuluisin löylyhuone, Kekkonen sauna Tamminiemessä. Valtasaaren ”vanhemmat olivat Urho Kekkonen perheystäviä. Matti Valtasaari johti Kekkonen vaalikampanjaa 1962 sekä kuului Tamminiemen saunapiiriin. Jukka Valtasaari tunsu jo lapsena Kekkonen ja oli myöhemmin presidentin virkamies ulkoministeriössä” (HS 10.6.2001). Henkilökohtaiset suhteet, vieläpä paradigmaattisesti kodin maailmaan kuuluvat sukulaisuussuhteet ovat tärkeitä paitsi Valta-

saaren tulevalle työlle, myös hänen päätymiselleen nykyiseen asemaansa. Sauna paitsi yhdistää Valtasaaren suvun Suomen poliittisen historian huipulle, myös Bushin sukuun. ”Ehkä [Bush nuorempi] on sentään käynyt isänsä luona saunassa’, naurahtaa Valtasaari... Hän muistelee, kuinka George Bush [vanhempi] otti yhteyttä ja pyysi kopiota hänelle myönnetystä saunadiplomista. Presidentti oli rakennuttanut kaksi saunaa ja tarvitsi diplomit molempien seinille.” (HS 10.6.2001.)

Hyväntuulisen tarinan viesti kuuluu: vaikka Suomi ehkä onkin kansainvälisen politiikan kentillä pohjoismainen pehmo, joka kovan oikeistolaisen voimapolitiikan sijasta kannattaa useammin neuvottelevampaa lähestymistapaa, kyllä me kovienkin kavereiden kanssa pärjäämme. Samoilla konsteilla kuin Kekkonen pärjäsi neukkujen kanssa. Saunalla, (erämies)sisulla ja ahkeralla kaveeraamisella. Perkele!

6. Poliitiikan paluu

Kun prosenttiliike 1980-luvulla sai laajat kansanjoukot hereille, seurasin sivusta iloisena mutta hieman ihmetellen maailmanjärjestelmän analyysin vähäistä osuutta aktivistien riennoissa. Nyt vuosituhannen vetäessä viimeisiään, Maailman kauppajärjestön Seattlen konferenssin alla, tuo tietoisuus on jälleen kohdallaan, uudessa muodossa... Odotan auttamattomana 60-lukulaisena optimistina niitä ounasteltavissa olevia paradigman muutoksia, jotka siirtäisivät 1990-luvun uusliberalistisen riistokulttuurin maailmantapahtumia historiaan. (von Bonsdorff 2000.)

Vuoden 1999 lopulla suomalaisen kehitysmaaliikkeen veteraani Johan von Bonsdorff arvioi aivan oikein, että jotain oli tapahtumassa. Muutamaa kuukautta myöhemmin, Seattlen mielenosoitusten jälkeen, globalisaatioliikkeen tunsivat kaikki jotka olivat avanneet televisionsa tai sanomalehtensä. Globalisaatiokeskustelu oli alkanut. Poliitiikka oli palannut.

6.1 Mitä globalisaatioliike sai aikaan?

VOIDAKSEEN PALATA on tietysti ensin kadottava. Mihin poliitiikka oli ennen vuosituhannen vaihdetta piiloutunut? Sitä pyrki kahlitsemaan ajattelu, joka globalisaatioliikkeen myötä tuli tutuksi nimellä uusliberalismi. Oppi kiteytyy parhaiten Margaret Thatcherin 1980-luvun kuuluisassa sloganissa *There Is No Alternative*. Kylmän sodan päätyttyä tämä taloudellisiin pakkoihin vetoava ja poliitiikan valtiontalouden hoiteluksi pelkistävä ajattelu kulki

voittokulkua ympäri maailman. Etelän velkaantuneissa maissa oppia siirryttiin noudattamaan kansainvälisten talousinstituutioiden laatimien rakennesopeutusohjelmien myötä, pohjoisessa sitä edisti muun muassa sosiaalidemokraattisten puolueiden pyrkimys siirtyä oikealle kalastellakseen oikeiston ja vasemmiston välillä horjuvien vaa’an kieliäänestäjien kannatusta. Strategia johtikin 1990-luvulla vaalimenestyksiin Britannian Tony Blairista Saksan Gerhard Schröderiin ja Suomen Paavo Lipposeen. Globalisaatioliike nimesi tämän ajattelun uusliberalismiksi, ilmoittautui sen vastustajaksi, julisti että politiikka on nimenomaan valitsemista eri vaihtoehtojen välillä ja ilmoitti politiikan palanneen. Liikkeen tunnuslauseeksi tuli *toisenlainen maailma on mahdollinen*.

Suomessa vaihtoehdottomuuden politiikka otti vallan nopeammin ja vahvemmin kuin muualla. 1990-luvun alun lama ajoi kansantalouden sellaiseen hätätilaan, että jotain oli tehtävä. Suurelta osin 1980-luvun lopun harkitsemattoman markkinoiden vapauttamisen seurauksena syntyneeseen lamaan vastattiin lisäämällä politiikan markkinavetoisuutta. Lipposen sateenkaarihallituksissa istuivat kaikki merkittävät puolueet Keskustaa lukuun ottamatta ja ilman suurempia soraääniä Suomi muutettiin hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioksi (ks. Alasuutari 2006). Näytti siltä ettei vaihtoehtoja todella ollut.

Teesiä politiikan poissaolosta toistelivat 1980- ja 1990-lukujen kuluessa paitsi ne thatcherläisesti orientoituneet poliitikot joille uskomus politiikan kuolemasta oli eduksi myös monet yhteiskuntatieteilijät. Voimattomuutta tuottava postmoderni nihilismi ja ihmisten osallistumishaluttomuudesta huolestunut politiikan teoria olivat yhtä mieltä siitä, että politiikka oli kuollut tai henkitorissaan. Sosiologian laitoksilla välteltiin politiikkaan ja talouteen liittyviä tutkimusaiheita ja -näkökulmia. Moni julisti olevansa mukana muodikkaassa ”kulttuurisessa käänneessä”, tulkiten asian ikään kuin politiikka ja talous eivät olisi kulttuurisia ilmiöitä. Yhteiskunnallisten liikkeiden tutkijat puolestaan ilmoittivat liikkeiden siirtyneen kapitalistisen yhteiskunnan peruskysymyksistä elämismaailman puolustamiseen ja suurista

poliittisista taisteluista omalla elämäntavalla vaikuttamiseen (Habermas 1981; Melucci 1989, 1996; Ervamaa 2005). Jos politiikka ei ollut kokonaan kadonnut, se oli vähintään muuttunut pienemmän skaalan puuhasteluksi.

Globalisaatioliike palautti politiikan keskiöön kapitalistisen maailmanjärjestyksen toimivuutta ja reiluuutta koskevat peruskysymykset: työn ja pääoman väliset ristiriidat ja tuotetun vaurauden reilun jakamisen. Se osoitti, että nämä kysymykset, jotka ovat keskeisellä tavalla määritelleet modernien kapitalististen yhteiskuntien poliittista elämää siitä saakka kun jako oikeisto- ja vasemmistopuolueisiin syntyi työntekijöiden poliittisen mobilisoinnin myötä eivät olleet kadonneet mihinkään. Ne olivat ainoastaan muuttaneet muotoaan. Nyt keskeiseksi nousi jako Pohjoisen pääoman omistajien ja Etelän työläisten välillä.

Suomessa vuosituhaten taitteessa alkaneessa globalisaatio-keskustelussa ei enää näytä lainkaan siltä, ettei poliittisten puolueiden tai yhteiskunnallisen keskustelun osapuolten välillä olisi mitään eroja. Ideologisten erojen katoaminen politiikan kentältä tarkoittaisi että ulkomaankauppaministeri, joka syyttää Suomen työttömyydestä liian hyvää sosiaaliturvaa, ei olisi erilainen poliitikko kuin ulkoministeri, joka järjestää kansainvälisiä konferensseja edistääkseen globaalia demokratiaa, verotusta ja tulonjakoa. Se merkitsisi myös, että päätoimittaja, joka vaatii vahvoja johtajia toimimaan tarvittaessa enemmistön mielipiteen vastaisesti ei olisi erilainen julkinen keskustelija, kuin radikaali anarkistimielenosoittaja, joka vaatii talouden perusyksiköksi osakeyhtiön sijaan itsehallinnollista osuuskuntaa. Se tarkoittaisi niin ikään, että se Yhdysvaltain presidentti, joka tapaa mielenosoittajia Seattlessa ja ajaa työelämän perusnormien sisällyttämistä WTO-sopimukseen ei eroaisi lainkaan presidentistä, joka sanoutuu irti Kiiton sopimuksesta, pienasesopimuksesta, biologiset aseet kieltävästä sopimuksesta ja kansainvälisestä rikostuomioistuimesta ja hyökkää sen sijaan Afganistaniin ja Irakiin. Suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa nousee esiin vuosien varrella vastakkainasettelu toisensa jälkeen. Tämän keskustelun valossa huhut politiikan kuolemasta ovat vahvasti liioiteltuja.

Organisaatiovaikuttamisesta julkisuusvaikuttamiseen

Globalisaatioliikkeen aikaan saama politiikan paluu tapahtui ennen kaikkea julkisuudessa. Liikkeen nostama kritiikin aalto kyseenalaisti uusliberaalin antipolitiikan ja osoitti että kyse on poliittisista valinnoista. Oikeudenmukaisuutta ja demokratiaa vaativat argumentit nousivat myös muiden globalisaatiokeskustelun osallistujien puheisiin. Kahta pitkään jatkunutta trendiä, puoluepolitiikan ja puoluepoliittisesti virittyneen kansalaisjärjestötoiminnan alamäkeä liike sen sijaan ei saanut käännettyä.

Puoluepolitiikan huippuvuosina 1960- ja 1970-luvuilla suomalaiset vaivautuivat vaaliurnille ahkerammin kuin koskaan. Äänestysprosentti eduskuntavaaleissa pysytteli 80–85 prosentin hujakoilla kahden vuosikymmenen ajan. 1980-luvulta alkaen aktiivisuus on laskenut hiukan alle 70 prosenttiin, lukemiin jollaisia on nähty viimeksi 1930-luvulla (Oikeusministeriö 2010). Kunnallisvaaleissa äänestysaktiivisuus on laskenut 1970-luvun liki 80 prosentista 2000-luvulla 60 prosentin tuntumaan, välillä allekin (Tilastokeskus 2010). Puolueiden yhteenlasketusta jäsenmäärästä ei ole olemassa täysin validia tutkimustietoa, mutta se voidaan ainakin varmasti sanoa että jäsenmäärä on laskenut 1970–80-lukujen huippuvuosista, eikä vahvaa käännettä ylöspäin ole tapahtunut. On arvioitu, että jäsenmäärä on 2000-luvun myötä pudonnut noin puoleen (Borg 2006, 64). Puoluepolitiikan suosion laskevaan trendiin globalisaatioliikkeen sähköistämä julkinen keskustelu ei näyttäisi vaikuttaneen.

Paitsi itse puoluepolitiikka, myös siihen sidoksissa oleva järjestöpolitiikka näyttäisi jatkavan alamäkeään globalisaatioliikkeestä huolimatta. Historiallisesti kansalaisjärjestöjen poliittinen rooli on Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, ollut erityisen tärkeä. Pohjoismainen demokratiamalli, jolle ominaista on ollut kansalaisten keskuudessa vallitseva yleinen luottamuksen ilmapiiri ja usko siihen että valtio on kansalaisten asialla, on rakentunut osin juuri laajan kansalaisjärjestöosallistumisen varaan. Jo ennen itsenäisen Suomen olemassaoloa syntyneet työväenliikkeen, raittiusliikkeen, nuorisoseuraliikkeen ja urheiluseurojen kaltaiset massaorganisaatiot olivat sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti vahvasti integroituneita ja muodostivat

näin rakenteen, jonka kautta tavalliset kansalaiset olivat kytköksissä valtiolliseen päätöksentekoon.

Järjestökenttä oli vahvasti integroitunut horisontaalisesti, eli niin että paikallisjärjestöt olivat kansallisten kattojärjestöjen jäseniä, ja päätöksenteko näissä organisaatioissa oli ehkä hierarkkista mutta samalla muodollisten järjestödemokratian sääntöjen sanelemaa. Järjestökenttä oli myös vertikaalisesti integroitu valtiolliseen järjestelmään siten, että järjestöillä oli vaikutusvaltaa valtiolliseen päätöksentekoon. Samaan aikaan paikallisosastojen suhteellisen autonominen asema mahdollisti sen, että järjestöt keskitetystä organisaatiostaan huolimatta kykenivät välittämään kansalaisten paikallistason huolia valtiolliseen päätöksentekokoneistoon (Tranvik & Selle 2007, 58–59). Tämä järjestökentän välittäjän rooli niin ylhäältä alaspäin kuin alhaalta ylöspäinkin toimi Suomessa melko hyvin aina 1980-luvun alkuun saakka.

Vielä puoluepolitiikan huippuvuosina 1960- ja 70-luvuilla keskusjärjestöjen alaisuuteen järjestäytyneet ja puoluepoliittisten linjojen mukaan jakautuneet järjestökenttä voi hyvin. Sittemmin tämä rakenne on vähitellen heikentynyt. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että suomalaiset niin sanotusti ”keilaisivat yksin” – ilmaus jota Robert Putnam (2000) käyttää kuvaamaan sitä, että Yhdysvalloissa järjestöjen ja niiden toimintaan osallistuvien ihmisten määrä kokonaisuudessaan on vähentynyt. Suomalaiset pikem-

minkin harrastavat pikku porukoissa liitokiekkogolfia, indonesialaista ruokaa tai *Sin Moo Hapkidoa*. Järjestöjen määrä sekä ihmisten järjestöjäsenyyksien määrä ovat itse asiassa kasvaneet jatkuvasti, mutta uudet järjestöt ovat yhä erikoistuneempiin urheilumuotoihin ja muihin harrastuksiin liittyviä ja keskusjärjestöihin kuulumattomia (Siisiäinen 2002; Siisiäinen & Blom 2009). Järjestökenttä siis kasvaa, mutta sen poliittinen virittäytyminen, joka luo halua vaikuttaa, ja keskusjärjestövetoinen organisoitumistapa, joka luo mahdollisuuksia vaikuttaa poliittisiin päätöksiin, ovat katoamassa.

Tätä järjestökentän epäpolitisoitumiskehitystä globalisaatio liikkeen ilmaantuminen ei kääntänyt. Toki esimerkiksi Attacin piirissä käytiin puoluepoliittisiakin väentöjä. Vihreitä (erityisesti nuoria), sosiaalidemokraatteja (erityisesti kehitys yhteistyöjärjestöläisiä) ja Vasemmistoliittolaisia (nuorisojärjestöläisiä) oli kaikkia mukana, ja SKP:n yritys vallata Attac noudatteli suomalaisen järjestöpolitiikoinnin perinteitä. Sellaista uutta poliittisesti orientoituneiden järjestöjen aaltoa, jotka ovat Suomen historiassa seuranneet esimerkiksi vuosien 1928–1932 äärioikeistolaista tai vuosien 1966–1974 (uus)vasemmistolaista protestiaaltoa ei ainkaan Siisiäisen ja Blomin vuoteen 2002 ulottuvasta aineistosta ole havaittavissa (Siisiäinen & Blom 2009, 270–271).³¹

Globalisaatioliikkeen aikaansaama politiikan paluu tapahtui siis ennen kaikkea julkisuuden kentällä. Puoluepolitiikan tai

31. On tuskin syytä haikailla paluuta aikaan, jolloin esimerkiksi urheilujärjestöjen toimintaan ei voinut osallistua tunnustamatta oikeaa poliittista väriä. Sen sijaan järjestökentän muutosta on syytä pyrkiä ymmärtämään, jotta sen kourissa olisi mahdollista pitää kiinni pohjoismaisen järjestöpolitiikan mallin hyvistä puolista. Tällainen hyvä puoli on ollut esimerkiksi järjestöjen asema valtiollisten toimijoiden tasaveroina kumppaneina pikemminkin kuin käskyläisinä (ks. Alapuro 2005, 382–383; Stenius 1987). Vaikka valtion rahoitus on aina ollut järjestöille tärkeää, sitä on jaettu toiminta-avustuksina puuttumatta järjestöjen tavoitteiden tai sisäisen toiminnan yksityiskohtiin (Tranvik & Selle 2007, 65). Nykyinen taipumus yhtäältä tukea järjestöjä lähinnä projektiavustuksin ja toisaalta tehdä niistä palveluntuottajia voi pahimmillaan johtaa järjestöjen liukumiseen tasa-arvoisista ja suhteellisen riippumattomista kumppaneista valtion käskyläisiksi.

järjestöpolitiikan paluusta ei ole kyse, vaikka näillekin kentille liikkeellä oli vaikutuksia. Tämän havainnon suhteuttaminen puoluepolitiikan ja järjestökentän laajempiin muutoksiin antaa syyn väittää, että kansalaistoiminnassa ollaan siirtymässä Pohjoismaissa vallinneesta *organisaatiovaikuttamisen* mallista *julkisuusvaikuttamiseen*.

Konkreettiset reformit: veroparatiisit, velat ja valuutanvaihtovero

Liike siis onnistui politisoimaan uusliberalismin ja globalisaation, kyseenalaistamaan vallitsevan politiikan suunnan ja palauttamaan politiikan julkisen keskustelun tasolla. Entä mitä liike sai aikaan jos mittapuuna ovat konkreettiset poliittiset uudistukset? Miten on käynyt liikkeen kolmen päävaatimuksen, veroparatiisien sulkemisen, köyhimpien maiden velkojen mitätöinnin ja valuutanvaihtoveron? Ensimmäisenä käytiin veroparatiisien kimppuun. Liikkeen nostaman tietoisuuden vaikutusta politiikan suunnanmuutokseen on vaikea tässä suhteessa arvioida, mutta välitön syy oli selvä. Veroparatiisien toimintaa ryhdyttiin suitsimaan kun vuoden 2001 syyskuun yhdennentoista terroristiskujen selvittelyssä kävi ilmi, että Al-qaidan terroristien rahoitus perustui niiden käyttöön. Yhdysvaltojen muutettua näkemystään muut maat seurasivat perässä ja alkoivat vaatia pankkisalaisuuden purkamista ja verokeitaissa päämajaansa pitävien yritysten ja siellä varallisuuttaan säilyttävien yksityishenkilöiden panemista verolle. Työ on voimistunut vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen. Veroparatiisien suitsiminen on noussut näkyvälle paikalle G20-ryhmän agendalla. Yhdysvallat on tiukentanut rahoitusinstituutioiden tiedonantovelvollisuutta, Intia ajaa G20-maita sopimaan automaattisesta verotietojen vaihdosta ja useat Ranskan maakunnat ovat kieltäneet yhteistyön veroparatiiseissa toimivien pankkien kanssa. Myös pankkisalaisuudestaan kuulu Sveitsi on taipumassa tilitietojen vaihtoon EU-maiden kanssa (*Kauppalehti* 15. 2. 2010).

Toiseksi alettiin mitätöidä köyhimpien maiden velkoja. Pääministeri Tony Blair teki Britannian vuonna 2005 isännöimästä G8-kokouksesta Afrikka-teemakokouksen. Liikkeen aloittama painostus, joka päättyi julkkisten tähdittämään ja televisiomai-

noksilla höystettyyn Make Poverty History -kampanjaan ja miljoonille katsojille ympäri maailmaa televisioituihin Live 8 -konsertteihin sai maailman rikkaimpien maiden johtajien kukkaronnyörit hölymään. Kaikkia velkoja ei suinkaan mitätöity, mutta peli on avattu tässäkin suhteessa. Viimeksi se sai jatkoa vuonna 2010, kun globalisaatioliikkeen toimijat, mukana muun muassa Suomen Attac, vetosivat velkojamaihin Haitin velkojen mitätöimiseksi, jotta rutiköyhä maa selviäisi sitä kohdanneesta katastrofaalisesta maanjäristyksestä.

Myös valuutanvaihtovero on saanut uutta vauhtia vuonna 2008 puhjenneen talouskriisin myötä. Belgian, Ranskan ja Kanadan parlamentit sitoutuivat maansa edistämään veron ajatusta kansainvälisillä areenoilla jo vuosituhannen alussa, mutta näiden maiden panos ei yksin riittänyt. Myös Suomessa enemmistö kansanedustajista ilmoitti vuonna 2001 tehdyssä kyselyssä kannattavansa veron käyttöönottoa, mutta päätös asiasta jäi tekemättä. Vuonna 2009 veron otti OECD:n kehitysrahoituskokouksessa esiin Ranskan ulkoministeri Bernard Kouchner, ja syksyllä sen kannattajiin ilmoitti liittyneensä Lontoon Cityn finanssiyrityksiä sääntelevän Financial Services Authorityn johtaja Adair Turner. Helmikuussa 2010 joukko kansalaisjärjestöjä Britanniassa ja Yhdysvalloissa aloitti jälleen julkkisnäyttelijöillä ja tv-spoteilla höystetyn kampanjan veron puolesta, nimeten sen tällä kertaa Robin Hood -veroksi (robinhoodtax.co.uk). Hauska tarina kampanjaan liittyen kertoo, että yksi investointipankki Goldman Sachsin tietokoneista ohjelmoitiin äänestämään 4 600 kertaa kahdenkymmenen minuutin sisällä ”ei” kampanjan verkkoäänestyksessä, jossa kansalaisilta kysytään kannattavatko he veroa (Agence France Presse 2010). Jos tarina todella pitää paikkansa, se kertoo että ainakin veron vastustajat näyttävät ottavan kampanjan tosissaan, ja aktivistien ja hakkerien keksimät keinot kelpaavat myös heille.

Globaalin verotuksen ajatus yleisemminkin on edennyt. Vuonna 2005 YK:n yleiskokouksessa lähes 80 maata liittyi Brasilian, Ranskan, Espanjan ja Chilen aloitteeseen uusien kehitysrahoituslähteiden etsimiseksi. Vuonna 2006 perustettiin Leading Group on Solidarity Levies to Fund Development.

Ryhmään kuuluu nelisenkymmentä valtiota, sekä Pohjoisesta että Etelästä. Ensimmäisenä otettiin käyttöön lentovero. Ranskan aloitteesta jo noin 20 maata perii tai on ryhtymässä perimään lentolipuista pientä veroa, jonka tuotto käytetään rokotehankintoihin Etelässä YK:n alaisen UNITAID-ohjelman kautta. Ajatus globaaleista veroista on itse asiassa hyvinkin radikaali. Paljon riippuu tietysti siitä, mihin verojen tuotot käytetään ja kuka siitä päättää. Tähän asti kansainväliset järjestöt ovat olleet nimenomaan *kansain välisiä* siinä mielessä, että niitä ovat rahoittaneet jäsenvaltiot ja valta niissä on jaettu joko dollari ja ääni- tai maa ja ääni -periaatteella. Globaalit järjestöt, joilla olisi oikeus kerätä veroja toimintansa rahoittamiseksi olisivat askel kohti valtioiden toimintojen siirtämistä globaalille tasolle. Kun otetaan huomioon miten tärkeä verotusoikeus on ollut kansallisvaltioiden kehitykselle, käyvät globaalin verotuksen mahdolliset vaikutukset selviksi. Jos globaaleilla veroilla hankittuja varoja hallinnoimaan perustetaan demokraattisia järjestöjä, niillä on merkittävä potentiaali myös globaalin demokratian kannalta. Järjestely loisi uusia valtakeskuksia kansallisvaltioiden ja yritysten rinnalle ja vähentäisi siten osaltaan suurten maiden ja suurten yritysten sanelupolitiikan mahdollisuuksia maailmanpoliittisissa kysymyksissä.

Globalisaatioliikkeen keskeisiin vaatimuksiin on kuulunut myös kansainvälisten instituutioiden demokratisointi. Paitsi että globaalin verotuksen kehittyminen saattaa johtaa tähän suuntaan, on muitakin uudistuksia tapahtunut. Osa kunniansta myös näiden osalta kuuluu muille tapahtumille kuin liikkeen julkiselle kampanjoinnille. Merkittävä ensimmäinen askel oli, kun Etelän maat ottivat itselleen vahvemman aseman WTO-neuvotte- luissa ja 2001 alkaneet Dohan neuvottelut nimettiin kehityskierrokseksi. Tätä asemien lujittumista globalisaatioliikkeen toiminta epäilemättä auttoi. Institutionaaliin muutoksiin kuitenkin suostuttiin vasta kun vuoden 2008 talouskriisi pakotti kansainvälisiä talousinstituutioita hallitsevat Pohjoisen maat myöntämään ainakin suurimpien Etelän maiden kasvaneen niin suuriksi talousmahdeiksi, että kriisistä selviytyminen ilman yhteistyötä niiden kanssa oli mahdotonta. Maailman valuuttarahaston sään-

töjä muutettiin niin että Etelän äänivalta on hiukan kasvamassa Pohjoisen kustannuksella, ja G8-ryhmän rinnalle globaalin suurimpien talousmahtien yhteistyönä tapahtuvan päätöksenteon foorumiksi nostettiin G20-ryhmä, johon kuuluvat myös suurimmat niin sanotuista kehittyvistä talouksista, kuten Brasilia, Kiina ja Intia. Nämäkin askelet eivät välttämättä ole suuria, mutta suunta on tässäkin liikkeen vaatimusten mukainen.

Taluskriisi on muutenkin merkinnyt politiikan paluun vahvistumista globaalissa talouspolitiikassa. Vaikka 1990-luvulla yritys oli kova, maailmaa ei koskaan saatu järjestettyä sen uusliberalismin johtoajatuksen mukaiseksi, että valtioiden pitäisi puuttua kapitalistisen talousjärjestelmän toimintaan mahdollisimman vähän. Vuonna 2008 alkanut taluskriisi on kuitenkin saanut monet avoimesti tunnustamaan, että markkinat eivät toimi ilman valtiollista sääntelyä ja se mihin suuntaan talousjärjestelmää sääntelyllä ohjataan on poliittinen kysymys.

6.2 Kansallinen globaalissa liikkeessä

TUTKIMUKSEN TÄRKEIMPIÄ tuloksia on vielä syytä tarkastella uudelleen kahden alussa esittelemäni avainakselin kautta. Pohdin ensin, miten kansallisen ja globaalin tason vuorovaikutus näkyy globalisaatioliikkeessä, ja lopuksi liikkeiden ja julkisuuden suhdetta ja niiden mahdollisuuksia edistää globaalia demokratiaa.

Globalisaatioliikkeessä uudella tavalla maailmanlaajuisia ovat sekä esitetyt vaatimukset, niiden kohteet, että toiminnan ja organisoitumisen tavat. Vaatimukset ovat koskeneet globaalia taloutta ja hallintaa, ja niitä on esitetty kansainvälisille talousinstituutioille ja yrityksille. Toimintatavoiksi on kehitetty globaalisti koordinoitua mielenosoitukset ja vastakokoukset, erityisesti uutena globaalin kansalaisyhteiskunnan omana julkisuusaarena toimiva Maailman sosiaalifoorumi. Toiminta on organisoitu globaaleja järjestöverkostoja ja uusia tiedonvälityksen muotoja käyttäen. Silti myös kansallinen taso on ollut vahvasti mukana. Vaatimuksia on esitetty myös kansalliseen politiikkaan liittyen ja globaalejakin tavoitteita on pyritty edistämään vaikuttamalla kansallisiin päätöksentekorakenteisiin ja julkisuuteen.

Liikkeen toimintatavat ja verkostot ovat kussakin maassa muotoutuneet kansallisen poliittisen kulttuurin instituutioiden ja tapojen ohjaamana, ja tällä on ollut vaikutuksia liikkeen saamaan vastaanottoon. Mitkä olivat liikkeen vaatimusten, kohteiden, toiminta- ja organisoitumismuotojen sekä vastaanoton Suomessa saamat kansalliset piirteet?

Globalisaatioliikkeen *vaatimukset* koskivat Suomessa kansallista politiikkaa vähemmän kuin esimerkiksi Ranskassa tai Saksassa. Ilmiö liittyy liikkeen kansallisissa poliittisissa konteksteissa saamiin erilaisiin organisaatiomuotoihin. Maissa joissa hajanaisempi vasemmistopuolueiden ja ammattiliitojen kenttä ja kotimaiset liikkeet kuten työttömät ja asunnottomat liittyivät globalisaatioliikkeeseen, siitä tuli enemmän yleisvasemmistolainen yhdistäjäliike, joka säilyi keskeisenä poliittisena vaikuttajana pidempään kuin Suomessa. Suomessa globalisaatioliike rakentui kehitysmaaliikkeen päälle, ja fokus pysyi siksi vahvemmin maailmanpolitiikan kysymyksissä, samaan tapaan kuin Ruotsissa.

Vaatimusten *kohteet* olivat tästä huolimatta Suomessa kuten muuallakin usein kansallisia. Globaalidemokratia-aloitteita arvioitiin Suomen ulkoministeriön tuella, minkä jälkeen hallitus aloittikin globalisaatiota ja demokratiaa koskevan Helsinki-prosessin. Valuutanvaihtoveroa pyrittiin edistämään saamalla kansallisia parlamentteja hyväksymään asiaa koskevia päätöslauselmia, ja houkuttelemalla joku maa järjestämään verosta sopimuksen allekirjoittava kansainvälinen konferenssi. Koska globaalilla tasolla demokraattisia päätöksentekorakenteita, jotka olisivat vastaanottavia liikkeen vaatimuksille, ei juuri ole, suunnataan koko maailman asioitakin koskevat vaatimukset ensisijaisesti kansallisille hallituksille. Mutta jopa silloin kun vaatimusten kohteina olivat globaalit suuryritykset, toiminta suuntautui kansalliseen julkisuuteen. Nokian suhteen kotikenttähaaste eli uhkaaminen negatiivisella julkisuudella yrityksen kotimaassa arvioitiin tehokkaimmaksi tavaksi varmistaa työntekijöiden kohtuulliset olot. Mediassa käydyssä globalisaatiokeskustelussa kansalliset hallitukset ovat kautta linjan suurin ryhmä, esittäen liki neljänneksen puheenvuoroista ja ollen kohteena suurin piirtein yhtä usein. Liike tosin puhuu kaikkein eniten

kansainvälisille instituutioille (31 % liikkeen vaateista), mutta melko paljon myös kansallisille hallituksille (26 %). Yritysten määrä vaateiden kohteena jää vähäiseksi, niihin ei ilmeisesti katsota olevan yhtä helppo vaikuttaa.

Toimintamuodoista globaalisti koordinoituihin mielenosoituksiin osallistuivat myös suomalaiset, sekä matkustamalla esimerkiksi Göteborgiin ja Genovaan että järjestämällä Helsingissä mielenosoituksia samanaikaisesti. Mediassa raportoidussa globalisaatiokeskustelussa liike esittää joka neljännen vaateensa mielenosoituksella. Suomalaiset ovat osallistuneet myös vastakokouksiin kuten Maailman sosiaalifoorumiin, ja vaikuttaneet näiden tapahtumien ottamiin suuntiin esimerkiksi edesauttamalla sosiaalifoorumin siirtymistä Brasilian Porto Alegrestä Intian Mumbaihin vuonna 2004. Liikkeen alussa saamaan suureen suosioon Suomessa vaikutti juuri näiden kahden toimintamuodon yhdistäminen. Kansalaistottelemattomuussiiven toiminta mielenosoituksissa toi medianäkyvyyttä ja Nobel-taloustieteilijä James Tobinin valuutanvaihtoveroehdotuksella aseistautunut tutkiva ja tiedottava siipi esitti konkreettisia reformiehdotuksia. Varsinainen kansallinen innovaatio oli ottaa haltuun suomalaisen kansalaisuskonnon pyhäpäivä ja ryhtyä järjestämään kuokkavierasmielenosoituksia itsenäisyyspäivän linnan juhlien liepeillä. Sympatiaa liike ei ehkä tällä toiminnalla saavuttanut, mainetta sitäkin enemmän. Myös karnevalistinen toiminta kuten klovnipukuiset aktivistit ja silmäätekevien nolaaminen kättämällä herättivät huomiota, koska temput poikkesivat Suomen vakavahenkisestä mielenosoituskulttuurista.

Liikkeen *organisointimuotoon* vaikuttivat sekä suomalaisen keskusjärjestökeskeisen ja valtiosidonnaisen kansalaistoiminnan perinne että tietoiset yritykset poiketa siitä. Keskusjärjestökeskeisyys ja kytkökset valtioon näkyvät parhaiten suomalaisen ammattiyhdistysliikkeen organisaatiossa. Ay-liike on jäsenmäärältään, organisaatioltaan ja valtioon suuntautuvalta vaikutusvallaltaan niin vahva, että se arvioi löyhästi organisoituneen ja etupäässä julkisuuden kautta vaikuttavan globalisaatioliikkeen kanssa liittoutumisen olevan hyödytöntä, mahdollisesti jopa epäsalonkikelpoiseksi leimaavaa. Toisaalta ay-liikkeen

järjestäytymismalli ja vaikutuskeinot tuntuivat globalisaatioliikkeen toimijoille vieraammilta kuin vaikkapa Ranskassa tai Brasiliassa, missä jäsenmäärältään ja vaikutusvallaltaan heikkomman ay-liikkeen toiminta on muutenkin lähempänä muita yhteiskunnallisia liikkeitä. Suomessa ay-liike on pikemminkin korporatio: uudistumiskyky ei ehkä ole samaa luokkaa, mutta eipä ole uudistumispakkokaan, asemat kun ovat edelleen vahvat verrattuna suurimpaan osaan maailman maista. Pitkällä aikavälillä ay-liikkeen vahva asema on pitänyt Suomen globaalissa vertailussa huomattavasti enemmän globalisaatioliikkeen ihanneiden kaltaisena matalien tuloerojen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen tähtäävän verotuksen maana kuin suurin osa maailman maista. 1990-luvun uusliberaali suuntaus kuitenkin tähtäsi tämän asetelman ainakin osittaiseen purkamiseen ja myös ay-liikkeen vaikutusvallan vähentämiseen. Tätä taustaa vasten on ehkä sittenkin yllättävää, että ay-liike ei näytä osallistuvan paitsi globalisaatioliikkeen toimintaan, myöskään sen mediassa herättämään globalisaatiokeskusteluun kovinkaan vahvasti. Vasta kun elinkeinoelämän järjestöt käyvät suoraan iskuun tulopolitiikkaa ja ay-liikkeen vaikutusvaltaa vastaan, liike herää vastaamaan. Globaalia ay-toimintaa vaaditaan vain yhdessä tehtaen Kiinaan siirron takia irtisanottujen mielenosoituksessa ja yhdessä taloustoimittajan kolumnissa.

Globalisaatioliikkeen keskeisin järjestö Attac ei halunnut myöskään omissa rakenteissaan toistaa suomalaisen järjestökulttuurin keskusjärjestövetoisuutta ja muodollista päätöksentekojärjestelmää. Ay-yhteyden jääminen heikoksi, lahjoituskulttuurin heikkous ja Attacin kaltaisten globaalia talouspolitiikkaa kritisoivien järjestöjen vaikeudet ja osittainen haluttomuuskin hankkia rahoituksensa myöskään totuttuun suomalaiseen tapaan valtion kautta vaikeuttivat toiminnan kasvattamista pidemmällä aikavälillä.

Innostunut vastaanotto

Alussa globalisaatioliikkeen saama *vastaanotto* Suomessa oli kuitenkin kansainvälisessä vertailussa todella innostunut, mitattuna sekä Attacin keräämällä jäsenmäärällä että liikkeen media-

keskustelussa saamalla huomiolla. Liikkeen perustamiskokouksissa ja niihin liittyvissä mediaraporteissa tunnelma oli vahvasti sellainen että jotain merkittävää oli tapahtumassa ja mukana kannatti olla. Menestystä selittänee paitsi liikkeen tapa yhdistää taitavasti kansalaistottelemattomuutta ja asiantuntemusta, myös poliittinen tilanne globalisaatioliikkeen saapuessa Suomeen. Uusliberaali politiikan aalto oli läpäissyt Suomen 1990-luvun lamaleikkausten varjolla poikkeuksellisen vahvasti ja sateenkaarihallitusten jäljiltä puoluekentältä ei näyttänyt löytyvän vaihtoehtoja vallitsevalle suuntaukselle. Attacin jäsenmäärää selittänee osaltaan myös pohjoismaissa vahva passiivisen järjestöjäsenyyden kulttuuri (Strømsnes & Wollebæk, ilmestyy), jossa kannatusta jollekin poliittiselle projektille on ollut tapana osoittaa liittymällä sitä ajavaan yhdistykseen.

Liike onnistui nostamaan globalisaation julkisen keskustelun aiheeksi ja määrittelemään siten melko vahvasti 2000-luvun alkupuolen julkista agenda. Liikkeen aloittaman kritiikin aallon saamat kaksi vastausta, adoption ja vastaiskun aallot, näyttävät miten liikkeelle löytyi poliittisesta ja taloudellisesta eliitistä sekä tukijoita että vastustajia. Keskustelun tärkeimmiksi nousevaa kahta oikeutusyhdistelmää voitaneen myös pitää melko tyypillisinä suomalaisina vastauksina globaalin liikkeen esittämään haasteeseen. Kritiikin ja adoptionaaltojen johtoajutukseksi nousee argumentti, että markkinat kaipaavat yhteisiä pelisääntöjä. Argumentti saavutti laajaa hyväksyntää Attacista oikeistodemareihin ja Kansainväliseen kauppakamariin saakka. Kansalaisuuden maailman oikeudenmukaisuusargumenttien ja markkinoiden maailman rahalla mittaamisen välinen vastakkainasettelu kääntyi osin kiistaksi pelisääntöargumentin määrittelystä. Tällaista argumentointitapaa voitaisiin pitää todellisten erimielisyyksien naamioimisena väkinäiseksi muka-yksimielisyydeksi. Toisaalta yhteisten viitepisteiden etsiminen on juuri sitä, mistä erimielisyyksiä ratkomaan pyrkivässä julkisessa keskustelussa on kyse. Joka tapauksessa markkinat vaativat yhteisiä pelisääntöjä -argumentin asema globalisaatiokeskustelussa kuvaa hyvin Suomen konsensushakuisen keskustelukulttuurin tapaa ottaa haltuun globaalista julkisuudesta lähtöisin olevaa kiistaa.

Suomalaista tapaa hahmottaa kansallisen politiikan yhteyksiä globaaleihin tapahtumiin taas kuvaa erittäin hyvin kansallinen kilpailukyky -argumentille rakentuva vastaiskun aalto. Periaatteessa ristiriitaiset kodin ja markkinoiden maailman argumentit pakotetaan kompromissiksi, jossa paras kansallisen selviämisen strategia markkinoiden puristuksessa on olla itse markkina-orientoituneempi. Protektionistisia keinoja kansallisen edun turvaamiseksi ei vaadita samaan tapaan kuin Ranskassa tai jopa markkinaliberalismin ykkösmaana usein pidetyssä Yhdysvalloissa, puhumattakaan siitä että markkina-argumenteille perustuvaa maailmankuvaa lähdetäisiin kyseenalaistamaan. Suomalaisen globalisaatiokeskustelun perinteisenä näyttäytyvän laidan mukaan pienen maan on jälleen kerran mukauduttava.

Yleisemminkin voidaan tietysti pitää mielenkiintoisena havaintona sitä, että globalisaatio ei vähennä kansallisvaltioiden merkitystä ainakaan keskustelun tasolla. Päinvastoin globaali julkisuus on mitä ilmeisimmin täynnä kansallisia selviytymiskeskusteluja. Ainakaan Suomessa markkinamaailman ihanteiden mukaista politiikkaa ei vaadi kasvoton ja kotimaaton ylikansallinen pääoma. Sen sijaan vaatimukset esitetään vastauksena kysymykseen siitä, miten kansallisvaltio taloudellisena yksikkönä voi säilyä ja kilpailla muita kansallisvaltioita vastaan maailmanmarkkinoilla.

Helsingin Sanomien ottama kanta vastaiskuun ryhtyneen liike-elämän eliitin puolesta kertoo lehden roolista suomalaisessa julkisuudessa. Lehden journalismi on puolueetonta sikäli, että uutistoimittajien joukkoon mahtuu selkeästi sekä liikkeen sympatisoijia että vastustajia. Normaalin journalistisen käytännön mukaan pääkirjoitustoimittajat kuitenkin esittävät lehden kannan. Kun otetaan huomioon pääkirjoitustoimittajien sosiaalinen tausta sekä lehden historia Suomen kansallisen projektin vahvana rakentajana ja nimenomaan sen liberaalimman siiven edustajana, kanta ei ehkä ole yllättävä: kansallinen kilpailukyky on turvattava taloutta liberalisoimalla.

Attacin jäseniksi liittyneiden kansalaisten ja mediakeskustelun osallistujien lisäksi myös osa suomalaista hallintoa otti globalisaatioliikkeen innostuneesti vastaan. Helsinki-prosessi oli

Suomelta luonteva vastaus globaalin liikkeen esittämään haasteeseen. Hiukan samaan tapaan kuin valtio on Suomessa toiminut välittäjänä pääoman ja työn välisessä konfliktissa, otti Suomi nyt välittävän roolin globaalia pääomaa edustavan Maailman talusfoorumin ja kansalaisyhteiskuntaa (myös työntekijöitä) yhteen kokoavan Maailman sosiaalifoorumin välillä. Uutena ajatuksena esiteltä *multi-stakeholder cooperation*, yhteistyö yritysten, valtioiden ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välillä on tavallaan Suomessa ollut tapana jo pitkään. Kansallisella tasolla yhteistyö saavutti tuloksia koska kaikki osapuolet näkivät yksimielisyyden saavuttamisen pakkona. Suljettujen työmarkkinoiden rajallinen kansallinen työvoimareservi, lakon uhat ja sosialistisen vaihtoehdon jonkinlainen olemassaolo loivat tilanteen, jossa pääoma tarvitsi työvoimaa yhtä lailla kuin työ pääomaa. Helsinki-Prosessi ei myöskään ole ensimmäinen kerta kun Suomi ottaa välittävän roolin maailmanpolitiikan areenalla. 2000-luvun Helsinki-prosessin esikuvana oli Suomen onnistunut välitystyö ensimmäisessä Helsinki-prosessissa, joka huipentui vuoden 1975 Ety-kokoukseen. ETYK järjestettiin tilanteessa, jossa kylmä sota oli maailmanpolitiikan keskiössä ja osapuolten oli pakko päästä jonkinlaiseen sopuun. Tilanne Prahan kevään 1968 jälkeen Euroopassa oli niin huono, että jotain oli yritettävä.

2000-luvun Helsinki-prosessi ei noussut välitystehtävässään yhtä tehokkaaksi kuin kansallisen tason monitoimijayhteistyö on Suomessa ollut, eikä maailmanpoliittiselta merkitykseltään yhtä vahvaksi kuin ETYK. Tämä johtunee muun muassa siitä, että osapuolilla ei ollut samanlaista sopimuksen saavuttamisen pakkoa kuin kansallisissa työmarkkinaneuvotteluissa tai ETYKissä. Kiista globalisaatiosta ei myöskään noussut samanlaiseksi maailmanpolitiikan keskiöksi kuin kylmä sota aikanaan. Kun Helsinki-prosessia suunniteltiin, näytti siltä että kysymys globaalista taloudesta voisi pysyä maailmanpolitiikan keskipisteenä pidemminkin aikaa. Jo syyskuun yhdenentoista terrori-iskut vuonna 2001 toivat keskiöön niin sanotun terrorisminvastaisen sodan. Sittenkin maailmanpolitiikan ykköskysymykseksi on noussut ilmastomuutos, jolta hetkeksi huomion varasti vuonna 2008 alkanut taluskriisi. Kriisi ei kuitenkaan ainakaan vielä

saanut aikaan maailmantalouspolitiikkaan keskittyvän liikkeen uutta nousua. Maailmantalouteen aiemmin keskittyneet järjestöt kaikkialla maailmassa Suomen Attacista Kepaan ja Oxfamin Tansanian-osastoon ovat vuoden 2009 aikana päinvastoin säätäneet fokustaan talouspolitiikasta ilmastonmuutoksen suuntaan.

Oikeuttamisanalyysi ja maiden välinen sekä historiallinen vertailu

Tässä tutkimuksessa julkisen oikeuttamisen analyysiä on käytetty vain yhdessä maassa käydyn muutamien vuosien mittaisen keskustelun tarkasteluun. Kun tässäkin esitellyt tulokset houkuttelevat eri maita vertailevien ja sitä kautta suomalaisen keskustelun ominaislaatua hahmottavien johtopäätösten tekoon, olisi luonteva seuraava askel käyttää JOA:ta systemaattiseen mediakeskustelujen vertailuun eri poliittisten kulttuurien konteksteissa. Erityisen kiinnostavaa tässä suhteessa olisi tarkastella myös maita, joissa länsimaisen poliittisen filosofian perintö, jolle oikeuttamismaailmojen luokitus on rakennettu, ei ole kovin vahva. Esimerkiksi kiinalaisten oikeuttamistapojen tuntemus voisi auttaa globaalin julkisen keskustelun mahdollisuuksien ja haasteiden arvioinnissa. Kiinnostavaa olisi myös tutkia oikeuttusten historiallista muutosta pidemmällä aikavälillä. Keskipitkällä aikavälillä yksi mahdollinen hypoteesi on, että 1950-luvulta alkaneen hyvinvointivaltion rakennuskauden aikana kansallisuuden maailman jako-oikeudenmukaisuuteen vetoavat argumentit nousivat vahvoiksi, kun taas 1980-luvun loppupuolelta alkaen markkinaoikeutukset valtasivat alaa tullakseen sitten globalisaatioliikkeen kyseenalaistamiksi. Pitkällä aikavälillä voidaan arvella, että kodin maailman hierarkioille ja kyseenalaistamattomille lojaliteeteille perustuvat argumentit ovat menettäneet asemia markkinoiden, teollisuuden ja kansalaisuuden maailmoille – tätä kehitystähän voitaisiin pitää jopa taloudellispoliittisen modernisaation määritelmänä. Mielenkiintoista oikeuttamisen maailmoissa on kuitenkin juuri se, että mahdollisista pidemmän aikavälin muutoksista ja eri maiden välisistä eroavuuksista huolimatta ne ovat edelleen kaikki osa sitä työkalupakkia josta keskustelijat voivat ammentaa niin että toiset ainakin tunnistavat mistä oikeuttamisen lajista on kyse. Näin

siis ainakin silloin kun pysytään väljästi määritellyssä länsimaisen poliittisen filosofian vaikutuspiirissä.

6.3 Liikkeet, julkisuus ja globaali demokratia

GLOBALISAATIOLOIKE ja siihen liittyvät julkisen keskustelun muodot ulottuvat yli rajojen ja tarttuvat globaaleihin poliittisiin kysymyksiin. Niiden tarkastelua tässä kirjassa on motivoinut ajatus, että koska liikkeet ja julkisuudet ovat olleet tärkeitä demokratian kehitykselle kansallisella tasolla, niiden globalisoituminen voisi edesauttaa globaalin demokratian syntyä. Demokraattisten instituutioiden ja päätöksentekoprosessien ulottaminen maailmanlaajuisiksi ei kuitenkaan yksin riitä demokratian globalisointiin. Demokratia ei ole vain joukko proseduureja, vaan yhteiskunnan muoto, eikä sitä voi sen vuoksi siirtää globaalille tasolle ilman että menetetään sen ulottuvuus yhteisenä todellisuutena (Rosanvallon 2008; Luhtakallio & Alapuro 2008, 15). Onko mahdollista että liikkeet ja julkisuudet voisivat tuottaa tällaista yhteistä todellisuutta ja sille perustuvaa demokraattista yhteiskuntamuotoa globaalilla tasolla?

Ei ole mitenkään itsestään selvää että demokraattinen deliberaatio itsessään rakentaisi osallistujien välille sellaista yhteistä todellisuutta ja sellaisia solidaarisuuden siteitä, jotka motivoisivat ihmisiä osallistumaan keskusteluun ja noudattamaan sen tuloksena tuotettuja yhteisiä sääntöjä. Keskustelevan demokratian normatiivinen teoria on enemmän tai vähemmän proseduralistista, ja jättää usein siksi tämän seikan huomiotta. Teoriaa hahmottelevat filosofit lähtevät liikkeelle oletuksesta, että monikulttuurisissa yhteiskunnissa yhteistä käsitystä hyvistä päämääristä on mahdotonta löytää, minkä vuoksi demokratiateorian on pidettävä sormensa erossa lopputulemista ja keskityttävä hahmottelemaan sellaisia demokraattisia proseduureja eli menettelytapoja, jotka takaavat että kaikki osallistujat saavat ainakin äänensä kuuluviin. Demokratiateorian tehtäväksi nähdään tällöin määritellä demokraattiselle keskustelulle sellaiset pelisäännöt, että jokaisen järkevän osallistujan pitäisi niiden perusteella päätyä kannattamaan demokratiaa (Estlund 2002).

Globaalista demokratiasta puhuttaessa vaatimus, jonka mukaan demokratiateorian tulisi soveltua monikulttuuriseen yhteiskuntaan korostuu entisestään. Kuten näimme luvussa 5, filosofisen keskustelun lisäksi myös laajemmassa julkisessa keskustelussa näyttäisi olevan helpompi menestyä vaatimalla demokraattisia menettelytapoja kuin oikeudenmukaisia lopputuloksia.

Puhtaan proseduralismin tarjoama ratkaisu monikulttuurisuuden ongelmaan on kuitenkin sosiologisesta näkökulmasta ongelmallinen. Ongelma piilee siinä, että järkevästi perustellut proseduurit voivat kyllä olla rationaalisesti ajatellen kaikkien hyväksyttävissä, mutta käytännössä ihmiset eivät välttämättä sitoudu tällaiseen järjestelmään. Sosiologisesta näkökulmasta on helppo huomauttaa normatiiviselle demokratiateorialle, että ihmisiä eivät motivoi toimintaan ainoastaan rationaaliset argumentit. Jotta demokraattinen järjestelmä sitouttaisi ihmiset noudattamaan tekemiään päätöksiä, sen olisi kyettävä luomaan osallistujien välille solidaarisuutta. Yhteisiä päätöksiä noudatetaan kyllä osin pakkovaltakoneiston rangaistuksen pelossa, mutta myös siksi, että koetaan jonkinlaista yhteyttä niiden ihmisten kesken, joita päätökset koskevat. Rationaalinen argumentointi demokraattisessa järjestelmässä, jonka ainoa oikeutus ovat sen rationaalisesti laaditut säännöt, ei välttämättä riitä tällaisten solidaarisuuksien luomiseksi.

Kansallisvaltio on historiallisesti ollut se yksikkö, jossa demokraattisiin toimintatapoihin ja instituutioihin on yhdistynyt tunne kansalaisten välisestä solidaarisuudesta (Calhoun 2001). Kansallinen solidaarisuus on ollut vahvimpia ja modernin maailman historiaan eniten vaikuttaneita identiteetille perustuvia yhteenkuuluvuuden muotoja. Kansalaiset ovat yhteisesti tehdyillä päätöksillä suostuneet jakamaan omaisuuttaan pois; maksamaan veroja heikommin pärjäävien ”veriveljiensä” auttamiseksi. Monet ovat jopa tehneet kansallisen solidaarisuuden nimissä kaikkein suurimman mahdollisen uhrauksen, antaneet henkensä kansakuntaa puolustaessaan. Proseduraalisten demokratiateorioiden kehittäjät Jürgen Habermasista alkaen ovat jättäet avoimeksi kysymyksen ”onko kansalaisten kansakunnan ja etnisen kansakunnan yhdistelmälle olemassa funktionaalista vastin-

paria?”, eli voisivatko jotkut muut solidaarisuuden tunteet kuin etniseen nationalismiin perustuvat saada ihmiset motivoitua osallistumaan yhteiseen demokraattiseen keskusteluun ja noudattamaan sen tuloksena tehtyjä päätöksiä (Habermas 1998, 117).

Julkisuus solidaarisuuksien tuottajana

Jos myöntävä vastaus ylipäättään on mahdollinen, sen avainsana on julkisuus. Solidaarisuuden sitomat yhteisöt, jotka ovat niin suuria etteivät niiden kaikki jäsenet voi koskaan tavata kasvokkain, ovat nimittäin määritelmällisesti julkisuuden kautta tuotettuja. Kansallisvaltio on tärkein esimerkki tällaisesta yhteisöstä, johon liittyvään toimintaan osallistumista motivoivat solidaarisuuden siteet ovat muodostuneet julkisuudessa kiertävien kulttuuristen symbolien tulkinnan pohjalta. Kansallista solidaarisuutta vahvistavia symboleja ovat olleet muun muassa liput, kansallislaulut, kansallisromanttinen taide, kansakunnan jäsenten yhteistä historiaa kuvaavat tekstit ja yhteiset sankarit historian myyttisistä hahmoista viimeisimpiin olympiavoittajiin. Julkisuus voi siis olla väline juuri sellaisen yhteisen todellisuuden tuottamiseen, jota demokraattiseen deliberaatioon sitoutuminen edellyttää. Craig Calhounin (2001, 8) mukaan julkinen keskustelu voi tuottaa solidaarisuutta kahdella tavalla. Yhtäältä ihmisten sitoutuminen toimimaan toistensa kanssa julkisuudessa on itsessään solidaarisuuden muoto. Toisaalta julkisuudessa voidaan luoda ja vahvistaa solidaarisuutta rakentavia identiteettejä kuten kansallisen identiteetin esimerkki osoittaa. Molemmat tavat ovat relevantteja tässä kirjassa käsiteltyjen liikkeiden ja julkisuuden demokraattisen potentiaalin kannalta.

Ensinnäkin osallistuminen globaaleihin liikkeisiin ja niihin liittyviin julkisuuksiin voi olla juuri sellaisen yhteisen maailman rakentamista, joka Rosanvallionin mukaan on globaalin demokratian välttämätön ehto. Kun liikkeet nostavat globaalin julkisuuden kentälle kysymyksiä, jotka koskettavat kaikkia maailman ihmisiä, ne osoittavat ihmisillä olevan yhteisiä intressejä ja konkretisoivat niitä vaikutussuhteita, joita ihmisten eri puolilla maailmaa tapahtuvien toimien välillä on. Tällaisissa julkisissa prosesseissa esitetään yhteiskuntaa itselleen: luodaan

käsityksiä siitä keitä me olemme, mitä ovat yhteiset asiamme, mitkä ovat niitä koskevat erimielisyytemme ja mitä niiden suhteen pitäisi tehdä. Osallistumalla näihin prosesseihin liikkeet voivat rakentaa globaalilla tasolla sitä demokratian komponenttia, jota Charles Taylorin termejä soveltaen voidaan kutsua nimellä *global social imaginary* (Taylor 2004, ks. keskustelu käsitteestä tämän kirjan johdannossa). Tämä ei tietenkään sinänsä takaa vahvasti ihmisiä motivoivien globaalien solidaarisuuksien syntyä. Siitä huolimatta globaalia demokratiaa koskevassa keskustelussa on tärkeää huomata, että argumentoinnin kenttänä toimimisen lisäksi julkisuudella on funktio yhteisen maailman luomisessa.

Toiseksi julkisuuksissa voidaan rakentaa identiteettejä ja synnyttää niille perustuvia globaaleja solidaarisuuden siteitä. Vaikka nationalismi tällaisena identiteettinä onkin ollut tärkeä demokratian kehityksen kannalta kansallisella tasolla, sen nimissä on kuitenkin tehty paitsi hyvää, myös ryöstetty, raiskattu ja murhattu. Ehkä on siis turhaa pohtia Habermasin tavoin mikä voisi korvata kansallisen solidaarisuuden demokraattiseen päätöksentekoon osallistumisen ja päätöksien tottelemisen motivoijana, ja kohdistaa katse siihen identiteettiryhmien moninaisuuteen joka nykyisin määrittelee yksilöiden kiinnittymistä yhteiskuntaan. Lienee olemassa melko vahva konsensus siitä, että ihmisten oma identiteetti koostuu nykyisin yhä enemmän kansallisuusidentiteetin kaltaisten suurien ryhmäsamaistumisten sijaan joukosta pienimerkityksisempiä samaistumisia pienempiin ryhmiin.

Globalisaatioliikkeen ja sosiaalifoorumien tarjoamia mahdollisuuksia globaalien kansalaisen tai kosmopoliitin poliittisen toimijan identiteetin luomiseksi ei tässä kirjassa juurikaan ole käsitelty. Tällainen tutkimus vaatisi erilaista fokusta ja aineistona esimerkiksi aktivistien poliittisten urien kulkua kartoittavia haastatteluja. Yleisen tason oletuksena voitaneen kuitenkin esittää, että koska poliittisella toiminnalla on poliittista identiteettiä luova vaikutus, poliittinen toiminta globaaleissa liikkeissä rakentaa globaalia tai poliittista identiteettiä. Moni haastateltavistani puhui kysymättäkin sosiaalifoorumeilla tulleeestä tärkeästä tunteesta että ”ei tee tätä yksin”. Toiminta osana asialleen

omistautuneiden aktivistien verkostoa on tärkeä poliittista aktivismia motivoiva tekijä. Tämä toiminta tapahtuu osin kasvokkaiden kohtaamisten kuten maailman sosiaalifoorumien kautta, ja osin julkisuusvälitteisesti, sekä liikkeen omien julkisuuksien että valtamedian kautta. Tärkeää on sekä osallistuminen liikkeen agendan ja aktioiden luomiseen sähköpostilistoilla ja nettilifoorumeilla että näiden luomusten (sekä muiden samalla asialla olevien) näkyminen valtajulkisuudessa.

Globaali makrotason julkisuus koostuu siis paitsi kansallisista mesojulkisuuksista, myös verkosta lukuisia mikrojulkisuuksia. Ihmiset työstävät näiden eri julkisuuksien kautta monista paloista koostuvaa identiteettiään, ja julkisuudet toimivat näin heidän yhteiskuntaan kiinnittymisensä ja sitoutumisensa välineinä. Erottelun makro- meso- ja mikrojulkisuuksiin tehnyt John Keane (2000) rajaa jostain syystä nämä kolme julkisuuden alaa maantieteellisesti: mikrojulkisuudet ovat paikallisia, mesojulkisuudet kansallisia ja makrojulkisuudet globaaleja. Keane ei, omi- tuista kyllä, ota huomioon että julkisuudet eivät ole paikkasidonnaisia. Päinvastoin julkisuuden erityispiirre sosiaalisen kanssakäymisen muotona on juuri se, että siihen voivat osallistua toisilleen vieraat ihmiset. Kulttuuristen symbolien kierto ei tunne valtioiden rajoja – paitsi tietysti siinä määrin kuin kielimuurit tai Kiinan Suuren Palomuurin kaltaiset valtioiden toimet rajoittavat tiedonvälitystä. Kielitaidon lisääntymisen ja tekniikan kehityksen myötä molemmat murit kuitenkin madaltuvat kovaa vauhtia. Varsinkaan nykytilanteessa niitä mikrojulkisuuksia, joista globaali julkisuus koostuu, ei ole mitään syytä rajata maantieteellisesti. Ne voivat olla mikrokokoisia osanottajamäärältään ja vaikutusvallaltaan, mutta ylittää silti valtavia maantieteellisiä matkoja.

Vahvat ja heikot globaalit julkisuudet

Tällaiset globaalit mikrojulkisuudet voivat olla Nancy Fraserin (1992) erottelua käyttäekseni heikkoja, mutta myös vahvoja julkisuuksia. Heikkoja julkisuuksia ovat sellaiset, jotka ainoastaan keskustelevat jostakin asiasta ilman oikeutta tehdä sitä koskevia päätöksiä. Kokonaan toisenlaisia keskustelun välineitä tarvitaan, kun kyse on vahvoista eli päätösvaltaisista julkisuuksista.

Paraatiesimerkki vahvasta julkisuudesta on tietenkin parlamentti, jossa käydyn keskustelun tuloksena tehdään päätöksiä, jotka eivät sido ainoastaan parlamentaarikkoja itseään, vaan ihmisiä joita he keskustelussa edustavat. Fraser kuitenkin esittää, että vahvoja julkisuuksia voitaisiin luoda yhä enemmän. Hänen esimerkkejään ovat muun muassa osuuskunta, jossa työntekijät tekevät työaikoja ja tuotantoa koskevia päätöksiä keskinäisten keskustelujensa tuloksena ja koulu, jossa vanhemmat ja oppilaat voisivat keskustelun jälkeen päättää opetusohjelmasta, henkilökunnasta ja niin edelleen. Jälkimmäistä on ainakin jossain muodossa kokeiltu Chicagon joissakin koulupiireissä (Fung 2003).

Suhteessa esimerkiksi globaaliin talouspolitiikkaan MSF itsesään on heikko julkisuus siinä mielessä, että sillä ei ole tällaisissa asioissa päätösvaltaa. MSF ei laadi kaikkia sitovia sääntöjä esimerkiksi globaalista verotuksesta tai globaalin hallinnan instituutioiden demokratisoinnista, vaikka sen osallistujat tekevätkin ehdotuksia näitä asioita koskien. MSF:n kansainvälinen neuvosto sen sijaan on vahva julkisuus suhteessa itse foorumiin. Sen keskustelujen tuloksena päätetään millaiseksi sosiaalifoorumi politiikan tekemisen muotona rakentuu. Samalla tavalla vahvoja julkisuuksia poliittisen toiminnan tavoista ja tavoitteista päättämässä ovat ne kokoukset, joissa monet sosiaalifoorumeilla kokoontuvat liikkeet päättävät toiminnastaan.

Globaalien vahvojen julkisuuksien ajatusta voitaisiin toki soveltaa paitsi poliittisesta toiminnasta päättämiseen, myös taloudelliseen tuotantoon tai vaikkapa koulutukseen. Onhan mahdollista kuvitella esimerkiksi internet-palveluja kehittävä osuuskunta, joka toimii pitkälti Fraserin malliosuuskunnan mukaan, mutta kaikki tapahtuu internetin välityksellä, koska työntekijöinä on alansa parhaimmistoa, joka asuu eri puolilla maailmaa. Päätöksenteko tällaisessa itseään hajautetusti hallinnoivassa taloudellisen toiminnan yksikössä vaatisi erityisiä tarkoitusta varten kehiteltyjä työkaluja. Tällaisia työkaluja internetin välityksellä tapahtuvaan kollektiiviseen päätöksentekoon on kehitelty muun muassa Eirik Fatland (2007). Ne on rakennettava niin, että työkalun asettamat rajoitukset johtavat keskustelupalstamaisen loputtoman höpöttämisen sijasta sääntöjen mukaan

tehtyihin päätöksiin.³² Myös Fraserin esimerkki vahvan julkisuuden keinoin itseään hallitsevasta koulusta olisi mahdollista toteuttaa globaalisti. Kuvitellaan vaikkapa koulu, jossa hyvin koulutetut mutta länsimaiseen palkkatasoon nähden varsin edullisesti työskentelevät intialaisopettajat opettavat lapsia ympäri maailman. Tällaista online-opetusta on tarjolla yksittäisinä opettaja–oppilas-suhteina. Sitä voitaisiin kuitenkin kehittää kokonaiseksi kouluksi, jossa päätökset opetusohjelmasta, koulun taloudesta, opettajien palkkauksesta ja niin edelleen tehdään oppilaiden, vanhempien ja opettajien kesken samantyyppisillä online-työkaluilla kuin osuuskuntaesimerkissä. Internetin välityksellä tapahtuvaa opetusta voitaisiin täydentää kesäisin järjestettävissä leirikouluissa, joissa oppilaat, opettajat ja heidän vanhempansa tapaavat ja ovat konkreettisesti osana sitä globaalia yhteisöä joka koulu on.

Tällaiset vahvat julkisuudet motivoivat osallistujiaan aivan eri tavalla kuin heikot julkisuudet, koska niissä tehdään suoraan kaikkia keskustelun osanottajia itseään koskevia päätöksiä. Nämä päätökset ovat yhteisen maailman ja sille perustuvien sitoumusten luomista hyvin konkreettisesti mielessä: päätetään yhdessä tekemistä koskevista säännöistä, ohjataan toiminnan sisältöä ja käytäntöjä ja päätetään myös niistä materiaalisista olosuhteista, joiden puitteissa toiminta tapahtuu.

Julkinen toiminta liittyen kaikkia maailman ihmisiä koskettaviin kysymyksiin voi siis sinänsä rakentaa demokratian vaatimaa yhteistä todellisuutta, mutta tällaisia todellisuuksia voi rakentua myös globaaleissa mikrojulkisuuksissa, joissa ihmiset

32. Fatlandin WebTing-työkalulla päätöksenteko tapahtuu kolmessa ennalta määrättyssä vaiheessa. Kuka tahansa saa tehdä uusia ehdotuksia. Ehdotusten käsittelyn ensimmäisessä vaiheessa kaikki halukkaat osallistuvat wikitekstin kirjoittamiseen riittävän ehdotusta koskevan tiedon keräämiseksi. Toisessa, haarautuvan puun malliseksi keskusteluksi rakennetussa vaiheessa osallistujat voivat ehdottaa ratkaisuja käsillä olevaan ongelmaan ja perustella niiden järkevyyttä. Kolmannessa vaiheessa äänestetään päätöksestä. Siirtyminen vaiheesta toiseen tapahtuu vasta kun sovittu kynnyks on ylittynyt: joko on kulunut tietty määrä aikaa tai tietty määrä käyttäjiä on puoltanut eteenpäin siirtymistä. (Fatland 2007, 78–79.)

kokoontuvat keskustelemaan joistakin yksittäisistä asiakysymyksistä tai verkossa toimivien organisaatioiden päätöksentekoon liittyen. Mutta on olemassa vielä kolmaskin tapa, jolla globaali julkisuus voi edistää demokratian edellyttämien yhteisten maailmojen rakentamista. Globaali julkisuus voi toimia myös paikallisen demokratian parhaiden käytäntöjen levittäjänä maasta toiseen. Tällaisia käytäntöjä ei keksitä ainoastaan niissä maissa joita olemme tottuneet pitämään vakiintuneina ja kehittyneinä demokratioina. Diktatuurin vastaisena liikkeenä 1980-luvulla kehittynyt Brasilian Työväenpuolue PT kehitti päästyään valtaan useissa kaupungeissa 1990-luvulla osallistuvan budjetoinnin järjestelmän, jossa kaikille avoimet kaupunginosakokoukset päättävät osasta kaupungin budjettia. Globaaleihin liikkeisiin kytköksissä olevien julkisuuksien kautta tieto keksinnöstä levisi ympäri maailmaa, ja erityisesti ensimmäisten Maailman sosiaalifoorumien järjestäminen osallistuvan budjetoinnin pioneerikaupungissa nosti asian tietoon monissa maissa. Nykyisin tämä kansalaisia demokraattiseen keskusteluun kutsuma järjestelmä onkin kopioitu lukuisiin kaupunkeihin eri puolilla maailmaa, muun muassa Espanjan Sevillaan, sekä joihinkin Rooman ja Pariisin kaupunginisiin ja esikaupunkeihin. (Talpin 2007; Sintomer & Herzberg & Röcke 2008.) Paikallistenkin yhteisten maailmojen rakentaminen vaikkapa kasvokkaisessa demokraattisessa keskustelussa kaupunginosaparlamenteissa voi siis saada vaikutteita toiselta puolen maailmaa Maailman sosiaalifoorumin kaltaisten globaalien julkisuuksien toiminnan kautta.

Kohti globaalia demokratiaa

Palaan aivan lopuksi vielä Calhounin (2001) esittämistä julkisuuden solidaarisuutta rakentavista mekanismeista ensimmäiseen, ajatukseen siitä että sitoutuminen julkiseen osallistumiseen voi olla solidaarisuuden muoto sinänsä. Oikeastaan ajatuksen esitti jo John Dewey kirjassaan *Julkinen toiminta ja sen ongelmat* (Dewey 2006 [1927]). Vaikka kirja on vuodelta 1927, se kiteyttää edelleen varsin hyvin julkisen keskustelun merkityksen modernissa demokraattisessa yhteiskunnassa. Deweyn diagnoosi modernisaation luomasta tilanteesta on, että teknologinen

kehitys on luonut Suuren Yhteiskunnan, tilanteen jossa ihmisten välisten transaktioiden aikomattomat seuraukset ulottuvat lukemattomiin ihmisiin laajoilla alueilla. Näitä vaikutusten verkostoja vastaamaan ei kuitenkaan ole kehittynyt Suurta Yhteisöä: ihmiset eivät tunnista laajalle ulottuvia riippuvuussuhteita ja niistä syntyviä yhteisiä intressejään. Tämä taas johtuu julkisen keskustelun puutteista. Dewey siis huomaa, että työnjaon kehityksestä ja siihen liittyvistä riippuvuussuhteiden lisääntymisestä ei automaattisesti seuraakaan uutta, laajaa yhteiskuntakokonaisuutta yhdistävää orgaanista solidaarisuuden muotoa, kuten Émile Durkheim *Sosiaalisesta työnjaosta* -kirjassaan (1990 [1893]) vielä kuvitteli. Durkheim (1980 [1912]) siirtyi myöhemmissä töissään tutkimaan identiteetille ja yhteisille symboleille perustuvaa solidaarisuutta, jonka alkuperän hän jäljitti uskonnollisiin käsityksiin ja rituaaleihin. Hän näytti päätyneen lopulta kantaan, jonka mukaan erilaisten yksilöiden välinen, työnjaon tuomista riippuvuuksista johtuva orgaaninen solidaarisuus ei ole mahdollista, vaan solidaarisuudet perustuvat nimenomaan samanlaisuuteen, identiteettiin (Kangas 2001). Modernissa yhteiskunnassa tätä identiteettiin perustuvaa solidaarisuuden muotoa edusti juuri kansallinen solidaarisuus, josta edellä on ollut puhetta.

Identiteeteille perustuvat solidaarisuudet voivat tukea yhteisen maailman luomista ja sitoutumista demokraattiseen toimintaan sen hallitsemiseksi vaikka yksilöiden identiteetit koostuisivatkin monista globaaleissakin julkisuuksissa rakennetuista palasista, kuten edellä esitellyt kuvitteelliset esimerkit toivoakseni osoittavat. Deweyn ajatus että julkiseen keskusteluun osallistuminen sinänsä voisi tuottaa ”Suurta Yhteisöä” jossa ihmisten toimien väliset riippuvuussuhteet ovat paremmin näkyvissä ja sitä kautta demokraattisesti hallittavissa on silti mielenkiintoinen, ei vähiten siksi että Deweyllä on näkemys myös yhteiskuntatieteen roolista tällaisen yhteiskunnan kehittymisessä.

Dewey siis näkee julkisen keskustelun mahdollisena ratkaisuna sosiologian ikuisuusongelmaan: mikä modernia yhteiskuntaa oikeastaan pitää koossa? Jos orgaaninen solidaarisuus ei itsestään seuraa modernisaation myötä tapahtuvasta työnjaon kehityksestä, mikä mekanismi saa keskenään yhä erilaisemmat mutta

samalla toisistaan riippuvat yksilöt toimimaan jollain tavalla yhdessä? Deweyllä kyse ei kuitenkaan ole funktionalistiselle sosiologialle ominaisesta tavasta käsitellä yhteiskuntaa organismina, jonka tehtävä on säilyttää itsensä hengissä. Sen sijaan ongelmana on, että ihmisten välisten transaktioiden seuraukset kolmansille osapuolille ulottuvat välttämättä yhä laajemmalle, ja näiden seurausten demokraattinen hallitseminen edellyttää niiden tunnistamista ja käsittelemistä yhteisessä julkisuudessa. Kyse ei ole siis siitä, miten säilyttää yhteiskunta sinänsä, vaan miten säilyttää demokraattinen yhteiskuntamuoto (vrt. Rosanvallon edellä) ja laajentaa se globaaliksi.

Dewey ajatteli jo 1920-luvulla että Suuri Yhteiskunta – siis ihmisten toimien väliset riippuvuudet – olivat kehittyneet niin vahvoiksi, että myös Suurta Yhteisöä ja sen edellyttämää julkisuutta ja poliittista järjestäytymistä tarvitaan maailmanlaajuisesti. Hänen Suuri Yhteisönsä kuitenkin perustuu Yhdysvalloissa pitkään vaikuttaneen kommunitaristisen perinteen hengessä pienille paikallisyhteisöille: ”Ellei yhteisöllistä elämää [alkuperäistekstissä *local communal life*] kyetä jälleenrakentamaan, ei julkisokaan pysty ratkaisemaan polttavinta ongelmaansa: sitä miten se voisi löytää ja tunnistaa itsensä” (Dewey 2006, 229). Paikallisyhteisöt voivat toki olla tärkeä tuki demokratialle. Globaalin julkisuuden ja demokratian mahdollisuuksien näkeminen vaatii kuitenkin, että nähdään julkisen keskustelun erityispiirre sosiaalisena kanssakäymisenä nimenomaan sellaisten ihmisten välillä, jotka eivät välttämättä koskaan tapaa kasvokkain. On siis otettava vakavasti ajatus, että globaalin julkisuuden rakennuspalikoina toimivat mikrojulkisuudet ovat teknologian kehityksen myötä yhä vähemmän riippuvaisia paikasta.

Globalisaatioliike koostuu juuri tällaisista globaaleista mikrojulkisuuksista ja niille rakentuvasta poliittisesta toiminnasta. Vuorovaikutuksessa kansallisten mesojulkisuuksien kanssa se on haastanut kansainvälisiä instituutioita, yrityksiä ja valtioita muuttamaan toimintatapojaan. Samalla sen aloittama laaja keskustelu on lisännyt myös liikkeeseen ja sen keskustelukumppaneihin kuulumattomien ihmisten tietoisuutta globaaleista riippuvuussuhteista. Näin globalisaatioliike on osallistunut siihen

Deweyn identifioimaan prosessiin, jonka kautta julkisuus tuottaa solidaarisuutta käsittelemällä heidän toimiensa välisiä riippuvuussuhteita. Näin yhteiskunnalliset liikkeet avaavat tietä globaalille demokratialle ei vain joukkona instituutioita ja käytäntöjä vaan myös yhteiskuntamuotona.

Lähteet

- AGENCE FRANCE PRESSE (2010) Goldman Sachs Accused of Rigging 'Robin Hood Tax' Vote. <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeq-M5hGQaB5RI4i4V94sAUlm9TuFY9mXQ> (luettu 14. 2. 2010).
- AGRIKOLIANSKY, ERIC (2003) De L'Anticolonialisme à L'Altermondialisme: Généalogie(s) d'un Nouveau Cadre D'Action Collective. Esitelmä kollokviossa Les Mobilisations Altermondialistes, Pariisi 3.– 5. 12. 2003.
- ALAPURO, RISTO (1973) *Akateeminen Karjala-seura: ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla*. Helsinki: WSOY.
- ALAPURO, RISTO (1997) *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Hantki ja Jää.
- ALAPURO, RISTO (1999) Kertomus suomalaisista idän ja lännen välissä. Teoksessa MARKKU LÖYTÖNEN & LAURA KOLBE (toim.) *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit*. Helsinki: SKS, 98–112.
- ALAPURO, RISTO (2005) Associations and Contention in France and Finland: Constructing the Society and Describing the Society. *Scandinavian Political Studies* 28:4, 377–399.
- ALAPURO, RISTO & STENIUS, HENRIK (1987) Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa RISTO ALAPURO & ILKKA LIIKANEN & KERSTIN SMEDS & HENRIK STENIUS (toim.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä 7–52.
- ALASUUTARI, PERTTI (2006) Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: Miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? Teoksessa RISTO HEISKALA & EEVA LUHTAKALLIO (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 3–16.
- ALLARDT, ERIK (1964) *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. Helsinki: WSOY.
- ALMEIDA, PAUL D. & LICHBACH, MARK (2003) To the Internet, From the Internet: Comparative Media Coverage of Transnational Protests. *Mobilization* 8:3, 249–272.
- ANCELOVICI, MARCOS (2002) Organizing Against Globalization: The Case of ATTAC in France. *Politics & Society* 30:3, 427–463.
- ANHEIER, HELMUT & GLASIUS, MARLIES & KALDOR, MARY (2003) Global Civil Society in an Era of Regressive Globalisation: The State of Global Civil Society in 2003. Teoksessa HELMUT ANHEIER & MARLIES GLASIUS & MARY KALDOR (toim.) *Global Civil Society 2003*. Oxford: Oxford University Press, 3–34.

- ANHEIER, HELMUT & GLASIUS, MARLIES & KALDOR, MARY (2005) Introduction. Teoksessa HELMUT ANHEIER & MARLIES GLASIUS & MARY KALDOR (toim.) *Global Civil Society Yearbook 2005*. London: Sage, 1–18.
- Aspects of India's Economy (2003) The World Social Forum and the Struggle Against 'Globalization': How and Why the World Social Forum Emerged. No. 35, Sept. [<http://www.rupe-india.org/35/howandwhy.html>]
- AUGUSTINUS (2003) *Jumalan valtio*. Suom. HEIKKI KOSKENNIEMI. Helsinki: WSOY.
- BENFORD, ROBERT D. & SNOW, DAVID A. (2000) Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology* Vol. 26, 611–639.
- BENHABIB, SEYLA (1996) Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy. Teoksessa SEYLA BENHABIB (toim.) *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton: Princeton University Press, 67–94.
- BEYELER, MICHELLE & KRIESI, HANSPETER (2005) Transnational Protest and the Public Sphere. *Mobilization* 10:1, 95–109.
- BJÖRKLUND, LENA (2003) Huutoa kuilun yli. *Kehitys-Utveckling* 4/2003. <http://global.finland.fi/public/default.aspx?contentid=45803&contentlan=1&culture=fi-FI>
- BOLTANSKI, LUC & THÉVENOT, LAURENT (1991) *De la justification. Les Economies de la Grandeur*. Paris: Gallimard.
- BOLTANSKI, LUC & THÉVENOT, LAURENT (1999) The Sociology of Critical Capacity. *European Journal of Social Theory* 2:3, 359–377.
- BONSDORFF, JOHAN VON (2000) 60-luvun kuvat. Teoksessa OUTI HAKKARAINEN, MIIA TOIKKA & THOMAS WALLGREN (toim.) *Unelmia maailmasta. Suomalaisen kehityskaaliikkeen juurilla*. Helsinki: Like.
- BORG, OLAVI (1991) Vihreät – vihreä liike politiikassa. Teoksessa ILMO MASSA & RAUNO SAIRINEN (toim.) *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus.
- BORG, SAMI (2006) Osallistuminen vaali- ja puoluedemokratiaan. Teoksessa SAMI BORG (toim.) *Suomen demokratiaindikaattorit*. Helsinki: Oikeusministeriö, 51–70.
- BOSSUET, JACQUES-BÉNIGNE (1967 [1709]) *Politique tirée des propres paroles de l'Écriture sainte*. Geneve: Droz.
- BOURDIEU, PIERRE (1984) *Distinction: a Social Critique of the Judgment of Taste*. Trans. RICHARD NICE. Harvard: Harvard University Press
- CALHOUN, CRAIG (1992) Introduction. Teoksessa CRAIG CALHOUN (toim.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge, Mass: The MIT Press, 1–48.
- CALHOUN, CRAIG (2001) Intressit, identiteetit ja ylikansallinen solidaarisuus. Julkisuuden rooli Euroopan yhdyntymisessä. Suom. TUOMAS YLÄ-ANTTILA. *Tiede & edistys* 26:1, 1–18.
- CALHOUN, CRAIG (2002) Imagining Solidarity: Cosmopolitanism, Constitutional Patriotism, and the Public Sphere. *Public Culture* 14:1, 147–171.
- CARSON, RACHEL (1963 [1962]) *Äänetön kevät*. Helsinki: Tammi.

- CASTELLS, MANUEL (2000) *The Rise of The Network Society*, 2nd edition. Oxford: Blackwell Publishers.
- CASTORIADIS, CORNELIUS (1975) *L'institution imaginaire de la société*. Paris: Seuil.
- CHRISTIANO, THOMAS (2002) Democracy as Equality. Teoksessa DAVID ESTLUND (toim.) *Democracy*. Oxford: Blackwell, 31–51.
- CIA (2010) *The World Factbook*. Field listing: Literacy. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2103.html>. (luettu 15. 2. 2010).
- COHEN, JOSHUA (1989) Deliberation and Democratic Legitimacy. Teoksessa ALAN HAMLIN & PHILIP PETTIT (toim.) *The Good Polity: Normative Analysis of the State*. Oxford: Basil Blackwell, 17–34.
- COLE, ALISTAIR (1999) Les réseaux et l'espace public. Lecons de France et Grande-Bretagne. Teoksessa FRANCOIS BASTIEN & ERIC NEVEU (toim.) *Espaces publics contemporaines. Acteurs, arènes et rhétoriques des débats publics contemporains*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 249–266.
- COLIN LEBEDEV, ANNA (2009) *Du souci maternel à l'action en commun. Le Comité des mères de soldats de Russie et ses requérants (1989–2001)*. Thèse de doctorat de science politique. Institut d'Etudes Politiques de Paris.
- CURRAN, JAMES (1991) Rethinking the Media as a Public Sphere. Teoksessa PETER DAHLGREN & COLIN SPARKS (toim.) *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*. London: Routledge, 27–57.
- CURTIS, RUSSELL L. JR. & ZURCHER, LOUIS A. (1973) Stable Resources of Protest Movements: The Multi-Organizational Field. *Social Forces* 52:1, 53–61.
- DAVIS, TOWNSEND (1998) *Weary Feet, Rested Souls: A Guided History of the Civil Rights Movement*. New York: W. W. Norton & Company.
- DELLA PORTA, DONATELLA (2000) Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet. *Politiikka* 42:4, 234–248.
- DELLA PORTA, DONATELLA & DIANI, MARIO (1999) *Social Movements: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishers.
- DEWEY, JOHN (1922) *Human Nature and Conduct: An Introduction to Social Psychology*. New York: Henry Holt.
- DEWEY, JOHN (2006 [1927]) *Julkisen toiminta ja sen ongelmat*. Suom. MIKA RENVALL. Tampere: Vastapaino.
- DIANI, MARIO (2003a) Introduction: Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: 'From Metaphor to Substance'? Teoksessa MARIO DIANI & DOUGLAS MCADAM (toim.) *Social Movements and Networks. Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press. 1–19.
- DIANI, MARIO (2003b) Networks and Social Movements: A Research Programme. Teoksessa MARIO DIANI & DOUGLAS MCADAM (toim.) *Social Movements and Networks. Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press, 299–318.

- DRESCHER, SEYMOR (1987) *Capitalism and Antislavery: British Mobilisation in Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- DRYZEK, JOHN (2000) *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press.
- DRYZEK, JOHN (2006) *Deliberative Global Politics*. Cambridge: Polity Press.
- DURKHEIM, ÉMILE (1990 [1893]) *Sosiaalisesta työnjaosta*. Helsinki: Gaudeamus.
- DURKHEIM, ÉMILE (1980 [1912]) *Uskontoelämän alkeismuodot: Australialainen toteemijärjestelmä*. Suom. SEPPÖ RANDELL. Helsinki: Tammi.
- DURKHEIM, ÉMILE (1990 [1893]) *Sosiaalisesta työnjaosta*. Suom. SEPPÖ RANDELL. Helsinki: Gaudeamus.
- EGRET, JEAN (1977) *The French Prerevolution, 1787–1788*. Chicago: University of Chicago Press.
- ELEY, GEOFF (1992) Nations, Publics and Political Cultures. Placing Habermas in the Nineteenth Century. Teoksessa CRAIG CALHOUN (toim.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge, Mass: The MIT Press, 289–339.
- Eläinten vapautusrintama (2008) *Maan alta*. <http://www.elaintenvapautus.net/maanalta.php>
- ERVAMAA, SUVI (2005) Vallankumouksellisuudesta reformismiin. Tricont- ja Attac-järjestöjen poliittiset strategiat 1960-luvun ja 2000-luvun Suomessa. Teoksessa SUSANNA PAASONEN (toim.) *Aktivisismi. Verkostoja, järjestöjä ja arjen taitoja*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 85; 15–41.
- ESTLUND, DAVID (2002) Introduction. Teoksessa DAVID ESTLUND (toim.) *Democracy*. Oxford: Blackwell, 1–29.
- EVANS, JOHN (1997) Multi-Organizational Fields and Social Movement Organization Frame Content: The Religious Pro-Choice Movement. *Sociological Inquiry* 67:4, 451–469.
- FATLAND, EIRIK (2007) *Democratic Interfaces. Decision-Making Tools for On-line Communities*. University of Art and Design Helsinki. <http://www.efatland.com/portfolio/webting/DemocraticInterfaces.pdf>.
- FERGUSON, ADAM (1767) *Essay on the History of Civil Society*. <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ferguson/civil.html>.
- Finnpanel (2010) *TV-mittaritutkimuksen tuloksia*. <http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vuosi/share/2009/10plus.html>. (luettu 28. 5. 2010).
- Food First (2005) Global Small-Scale Farmers' Movement Developing New Trade Regimes. *Food First News & Views* 28: 97, 2.
- Forum for Food Sovereignty (2007) *Declaration of Nyéléni*. http://www.world-governance.org/IMG/pdf_0072_Declaration_of_Nyeleni_-_ENG.pdf
- FOUCHÉ, GWLADYS (2008) Le Monde Staff to Stop Presses Rolling. *The Guardian Online*. (luettu 15. 2. 2009). <http://www.guardian.co.uk/media/2008/apr/11/pressandpublishing.france>
- FRASER, NANCY (1992) Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. Teoksessa CRAIG CALHOUN (toim.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge, Mass: The MIT Press, 109–142.

- HAIKONEN, JYRKI & KILJUNEN, PENTTI (2003) *Mitä mieltä, suomalainen? EVA:n asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984–2003*. http://www.eva.fi/files/149_asenne_20v.pdf. (luettu 7. 1. 2010).
- HAJER, MAARTEN & WAGENAAR, HENDRIK (2003) Introduction. Teoksessa MAARTEN HAJER & HENDRIK WAGENAAR (toim.) *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–30.
- HARDT, MICHAEL & NEGRI, ANTONIO (2005 [2000]) *Imperiumi*. Suom. ARTO HÄILÄ ym. Helsinki: WSOY.
- HARRIE, EVA (toim.) (2009) *The Nordic Media Market. Media Companies and Business Activities*. Nordic Media Trends 11. Göteborg: Nordicom.
- HEALEY, PATSY & DE MAGALHAES, CLAUDIO & MADANIPOUR, ALI & PENDELBURY, JOHN (2003) Place, Identity and Local Politics: Analyzing Initiatives in Deliberative Governance. Teoksessa MAARTEN HAJER & HENDRIK WAGENAAR (toim.) *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 60–87.
- HEIKKILÄ, HEIKKI & KUNELIUS, RISTO (2005) *The Case of Finland. Adequate Information Management in Europe Online*. <http://www.aim-project.net/uploads/media/Finland.pdf>
- HELD, DAVID & MCGREW, ANTHONY & GOLDBLATT, DAVID & PERRATON, JONATHAN (1999) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford: Stanford University Press.
- HELD, DAVID & MCGREW, ANTHONY (2005 [2002]) *Globalisaatio. Puolesta ja vastaan*. Suom. JYRKI VAINONEN. Tampere: Vastapaino.
- HOBBS, THOMAS (1999 [1651]) *Leviathan, eli, Kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta*. Suom. TUOMO AHO. Tampere: Vastapaino.
- HOEXTER, MIRIAM & EISENSTADT, SHMUEL N. & NEHEMIA LEVTZION (toim.) (2002) *The Public Sphere in Muslim Societies*. Albany: State University of New York Press.
- HYVÄRINEN, MATTI (1994) *Viimeiset taistot. Taistolainen opiskelijaliike, kertomus ja retoriikka*. Tampere: Vastapaino.
- IBASE (2006) *An X-ray of Participation in the 2005 Forum: Elements for Debate*. http://www.ibase.org.br/userimages/relatorio_fsm2005_INGLES2.pdf
- Internet World Stats (2010) *World Internet Users and Population Stats*. <http://www.internetworldstats.com/top25.htm> (luettu 15. 2. 2010).
- JALLINOJA, RIITTA (1983) *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet: Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallisaatteellisen murroksen heijastajana*. Helsinki: WSOY.
- JEPPERSON, RONALD L. (2002) Political Modernities: Disentangling Two Underlying Dimensions of Institutional Differentiation. *Sociological Theory* 20:1, 61–85.
- JOHANSON, JAN-ERIK & MATTILA, MIKKO & UUSIKYLÄ, PETRI (1995) *Johdatus verkostanalyysiin*. <http://www.valt.helsinki.fi/vol/KIRJA/>.

- JÄRVELÄ, SIMO & LUHTAKALLIO, EEVA (toim.) (2002) *Ihmiset ATTA Cissa – raportti Attacin jäsenkyselystä*. Helsingin yliopiston sosiologian laitos. Työselostuksia n:o 59/2002.
- JÄRVIKOSKI, TIMO (1991) Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa. Teoksessa ILMO MASSA & RAUNO SAIRINEN (toim.) *Ympäristökysymys. Ympäristö-uhkien haaste yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus, 162–179.
- KANGAS, RISTO (2001) *Yhteiskunta. Tutkielmia yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- KANTOLA, ANU (2009) *Paters, Rationalists and Revolutionaries: Corporate Authority Styles in Finland 1945–2005*. Käsikirjoitus.
- KASTARI, PIRKKO-LIISA (2001) *Mao, missä sä oot? Kiinan kulttuurivallankumous Suomen 1960-luvun keskustelussa*. Helsinki: SKS.
- KEANE, JOHN (2000) Structural Transformations of the Public Sphere. Teoksessa KENNETH HACKER & JON VAN DIJK (toim.) *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice*. London: SAGE Publications, 70–89.
- KECK, MARGARET & SIKKINK, KATHRYN (2000) Historical Precursors to Modern Transnational Social Movements and Networks. Teoksessa JOHN GUIDRY & MICHAEL KENNEDY & MAYER ZALD (toim.) *Globalizations and Social Movements: Culture, Power, and the Transnational Public Sphere*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 39–79.
- Kehitysyhteistyön palvelukeskus (2010) Henkilökunta. http://www.kepa.fi/yhteystiedot/koko_henkilokunta (luettu 15. 2. 2010).
- Kehitysyhteistyön palvelukeskus (2001) Vapaus verottaa. Vastaselvitys pääomaliikkeiden seurauksista ja niiden hallinnasta. http://www.kepa.fi/tekstit/f4000_suomi/raportit/38_patomakitobin.pdf
- KICKERT, WALTER & KLIJN, EERIK-HANS & KOPPENJAN, JOOP (toim.) (1997) *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*. London: Sage.
- KILPINEN, ERKKI (2000) *The Enormous Fly-wheel of Society. Pragmatism's Habitual Conception of Action and Social Theory*. Helsinki: Department of Sociology, University of Helsinki.
- KLANDERMANS, BERT (1992) The Social Construction of Protest and Multi-organizational Fields. Teoksessa ALDON MORRIS & CAROL MUELLER (toim.) *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press, 77–103.
- KOOPMANS, RUUD & STATHAM, PAUL (1999) Political Claims Analysis: Integrating Protest Event and Political Discourse Approaches. *Mobilization* 4:2, 203–211.
- KOOPMANS, RUUD & RUCHT, DIETER (2002) Protest Event Analysis. Teoksessa BERT KLANDERMANS & SUSANNE STAGGENBORG (toim.) *Methods of Social Movement Research*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- KORTEN, DAVID C. (1997) *Maailma yhtiöiden vallassa*. Suom. TERO NORKOLA. Helsinki: Like kustannus ja Suomen rauhanpuolustajat.
- KOSELLECK, REINHARDT (1998) *Critique and Crisis. Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society*. Cambridge: MIT Press.
- KUUSI, PEKKA (1961) *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. Porvoo: WSOY.

- KUVAJA, SINI (2005) WSF: Helsinki kohtasi Mumbain. Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen verkkouutiset. <http://www.kepa.fi/uutiset/3379/>
- LAFAYE, CLAUDETTE & THÉVENOT, LAURENT (1993) Une justification écologique? Conflits dans l'aménagement de la nature. *Revue Francaise de Sociologie* 34:4, 495–524.
- LAMONT, MICHÈLE & THÉVENOT, LAURENT (toim.) (2000) *Rethinking Comparative Cultural Sociology: Repertoires of Evaluation in France and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LAMONT, MICHÈLE & THÉVENOT, LAURENT (2000) Comparing Models of Strategy, Interests, and the Common Good in French and American Environmental Disputes. Teoksessa MICHÈLE LAMONT & LAURENT THÉVENOT (toim.) *Rethinking comparative cultural sociology: Repertoires of Evaluation in France and the United States*. Cambridge, Cambridge University Press, 273–306.
- LIKANEN, ILKKA (1995) *Fennomania ja kansa: joukkojärjestäytymisen läpimurto ja suomalaisen puolueen synty*. Helsinki: SKS.
- LINDHOLM, ARTO (2005) *Maaailman parantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- LINDSTRÖM, SAMU (2009) *Demokratian kuokkavieraat: Kuokkavierasjuhlat yhteiskunnallisen keskustelun kohteena 1997–2007*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Sosiologian laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe200910202266>
- LIPPMANN, WALTER (1922) *Public Opinion*. New York: Macmillan
- LOUNASMERI, LOTTA (2006) Globalisaatio Helsingin Sanomissa: maailman-yhteiskunta vai markkinapaikka? *Ennen ja nyt* 1/2006. http://www.ennenjanyt.net/2006_1/lounasmeri.pdf
- LUHTAKALLIO, Eeva (2010) *Local Politicizations. A Comparison of Finns and French Practicing Democracy*. Department of Social Research, Sociology Research Reports No. 265. Helsinki: University of Helsinki.
- LUHTAKALLIO, Eeva & ALAPURO, RISTO (2008) Vaalidemokratia, vastademokratia ja politiikan paluu. Teoksessa PIERRE ROSANVALLON *Vastademokratia*. Tampere: Vastapaino, 7–17.
- LUUKKA, PANU (1998) *Ei ole oikeutta, on vain me! Radikaali eläinoikeusliike Suomessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/yleis/pg/luukka/eioleoiik.pdf>.
- MAIER, PAULINE (1972) *From Resistance to Revolution: Colonial Radicals and the Development of American Opposition to Britain, 1765–1776*. New York: Knopf.
- MANSBRIDGE, JANE (1990) Feminism and Democracy. *The American Prospect* No.1 (Spring), 126–139.
- MARTIN, HANS-PETER & SCHUMANN, HARALD (1998) *Globalisaatioloukku. Hyökäys demokratiaa ja hyvinvointia vastaan*. Suom. MAARIT HEINÄMÄKI. Tampere: Vastapaino.
- MARX FERREE, MYRA & GAMSON, WILLIAM A. & GERHARDS, JÜRGEN & RUCHT, DIETER (2002a) Four Models of the Public Sphere in Modern Democracies. *Theory & Society* 31:3, 289–324.

- MARX FERREE, MYRA & GAMSON, WILLIAM A. & GERHARDS, JÜRGEN & RUCHT, DIETER (2002b) *Shaping Abortion Discourse: Democracy and the Public Sphere in Germany and the United States*. New York: Cambridge University Press.
- MCADAM, DOUGLAS & MCCARTHY, JOHN. D. & ZALD, MAYER (toim.) (1996) *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures and Cultural Framings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MCADAM, DOUGLAS & TARROW, SIDNEY & TILLY, CHARLES (2001) *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MCCARTHY, JOHN D. (1997) The Globalization of Social Movement Theory. Teoksessa JACKIE SMITH & CHARLES CHATFIELD & RON PAGNUCCO (toim.) *Transnational Social Movements and Global Politics: Solidarity Beyond the State*. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 243–259.
- MELUCCI, ALBERTO (1989) *Nomads of the Present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. London: Hutchinson.
- MELUCCI, ALBERTO (1996) *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MERTANEN, TOMI (2004) *Kahdentoista markan kapina? Vuoden 1956 yleislakko Suomessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-1917-X>.
- MEYER, DAVID S. & TARROW, SIDNEY (1998) A Movement Society: Contentious Politics for a New Century. Teoksessa DAVID S. MEYER & SIDNEY TARROW (toim.) *The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century*. Lanham: Rowman & Littlefield, 1–28.
- NEGT, OSKAR & KLUGE, ALEXANDER (1993 [1972]) *Public Sphere and Experience: Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*. Trans. PETER LABANYI & JAMIE OWEN DANIEL & ASSENKA OKSILOFF. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- NEIDHARDT, FRIEDHELM & RUCHT, DIETER (1991) The Analysis of Social Movements. Teoksessa, DIETER RUCHT (toim.) *Research on Social Movements: The State of the Art in Western Europe and the USA*. Frankfurt: Campus & Boulder; Westview Press, 421–464.
- NEIDHARDT, FRIEDHELM & RUCHT, DIETER (1993) Auf dem Weg in die "Bewegungsgesellschaft"? Über die Stabilisierbarkeit sozialer Bewegungen. *Sociale Welt* 44:3, 305–326.
- NIEMINEN, HANNU (2006) *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Tampere: Vastapaino.
- NOZIK, ROBERT (1974) *Anarchy, State and Utopia*. New York: Basic Books.
- NUMMINEN, JAAKKO (1961) *Suomen nuorisoseuraliikkeen historia 1, vuodet 1881–1905*. Helsinki: Otava.
- Observatorio Social (2002) *Social and Labor-Related Behaviour. A General Observation Report of Nokia do Brasil Tecnologia LTDA*. Florianópolis, SC: Observatorio Social. <http://www.sask.fi/@Bin/112766/GeneralNOKIA-ing.pdf>.
- Oikeusministeriö (2010) *Eduskuntavaalit 1907–2007*. <http://www.vaalit.fi/uploads/701q64njk.pdf>, luettu 24. 5. 2010.

- OLESEN, THOMAS (2005) Transnational Publics: New Spaces of Social Movement Activism and the Problem of Global Long-Sightedness. *Current Sociology* 53:3, 419–440.
- Open letter regarding the Helsinki Process (2005). <http://www.helsinkiiprocess.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=40669&intIGID=33&intCatID=&CatTypeNumber=3&LAN=EN&contlan=&Thread=40669,40654,38499,38202,36246,40651,38346,37561,36467,36142,8,30657,30656,32663,28657,27268,25528,25588,38411,34630,32434,30331,28496,38502,31626,28144,&intThreadPosition=0> (luettu 6. 11. 2009).
- PATOMÄKI, HEIKKI (1999a) *The Tobin Tax: How to Make it Real*. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs (FIIA).
- PATOMÄKI, HEIKKI (1999b) *Tobinin veron toteutus: Kohti oikeudenmukaisempaa ja demokraattisempaa globaalia taloutta*. Helsinki: Like.
- PATOMÄKI, HEIKKI (2002) *After International Relations: Critical Realism and the (Re)Construction of World Politics*. London: Routledge.
- PATOMÄKI, HEIKKI, TEIVAINEN, TEIJO & RÖNNKÖ, MIKA (2002) *Global Democracy Initiatives: The Art of Possible*. NIGD working paper 2/2002. Helsinki: Network Institute for Global Democratisation.
- PATOMÄKI, HEIKKI & DENYS, LIEVEN A. (2002) *Draft Treaty of Global Currency Transactions Tax*. NIGD discussion paper 1/2002. Helsinki: Network Institute for Global Democratisation.
- PATOMÄKI, HEIKKI & TEIVAINEN, TEIVO (2003) *Globaali Demokratia*. Helsinki: Gaudeamus.
- PATOMÄKI, HEIKKI & TEIVAINEN, TEIVO (2004) *A Possible World: Democratic Transformation of Global Institutions*. London: Zed Books.
- PHILLIPS, ANNE (1996) Dealing With Difference: Politics of Ideas, or a Politics of Presence? Teoksessa SEYLA BENHABIB (toim.) *Democracy and Difference. Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton: Princeton University Press.
- PIETILÄ, VEIKKO & RIDELL, SEIJA (1998) Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* 21:1, 95.
- POLANYI, KARL (2008 [1944]) *Suuri murros: Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Tampere: Vastapaino.
- PURHONEN, SEMI (2007) *Sukupolvien ongelma: Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro. 251. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- PUTNAM, ROBERT D. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Renewal of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Raittiuden ystävät (2008) Historia. <http://www.raittis.fi/yhdistys/historia/historia1853.html>
- RAUMLIN, JUSSI (1998) *EU ja globalisaatio. Reunahuomautuksia ranskalaiseen ja saksalaiseen keskusteluun*. Helsinki: Sitra.
- RAWLS, JOHN (1988 [1971]) *Oikeudenmukaisuusteoria*. Suom. TERHO PURSAINEN. Helsinki: WSOY.

- REIMAA, MARKKU (2008) *Kekkosen katiska. Suomi ETYKissä 1968–1989*. Helsinki: Edita.
- RHODES, RODERICK A. W. (1996) The New Governance: Governing Without Government. *Political Studies* 44:4, 652–667.
- RICOEUR, PAUL (1995) *Le Juste*. Paris: Editions Esprit.
- RIKKILÄ, LEENA & SEHM-PATOMÄKI, KATARIINA (2002) *From a Global Market Place to Political Spaces – The North-South Dialogue Continues*. NIGD working paper 1/2002. Helsinki: Network Institute for Global Democratisation.
- ROSANVALLON, PIERRE (2008) *Vastademokratia. Poliitiikka epäluulon aika-kaudella*. Suom. TAPANI KILPELÄINEN. Tampere: Vastapaino.
- ROSENAU, JAMES N. & CZEMPIEL, ERNST-OTTO (toim.) (1992) *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROUSSEAU, JEAN-JAQUES (1997 [1762]) *Yhteiskuntasopimuksesta, eli, Valtio-oikeuden johtavat aatteet*. 3. painos. Suom. J. V. LEHTONEN. Hämeenlinna: Karisto.
- RUCHT, DIETER & TEUNE, SIMON & YANG, MUNDO (2007) The Global Justice Movements in Germany. Teoksessa DONATELLA DELLA PORTA (toim.) *The Global Justice Movement. Cross-National and Transnational Perspectives*. Boulder: Paradigm Publishers.
- RUOKANEN, TAPANI (2004) *Suomen menestyksen eväät*. EVA:n raportti. Helsinki: Taloustieto.
- RYAN, MARY (1992) Gender and Public Access: Women's Politics in Nineteenth-Century America Teoksessa CRAIG CALHOUN (toim.) *Habermas and The Public Sphere*. Cambridge, Mass: MIT Press, 259–288.
- RÖNKKÖ, MIKA (2008) *Exploring the Open Space of the Movement of Movements*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Sosiologian laitos.
- Sadankomitea (2008) Historia. <http://www.sadankomitea.fi/yleinen/historia>.
- SASK (2006) Mikä SASK? http://www.sask.fi/info/mika_sask/.
- SIBOMANA, ANDRÉ (1999) *Hope for Rwanda: Conversations with Laure Guilbert and Hervé Deguine*. Sterling: Pluto Press.
- SIISIÄINEN, MARTTI (1990) *Suomalainen protesti ja yhdistykset: tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen subteesta suurlakosta 1990-luvulle*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- SIISIÄINEN, MARTTI (2002) Yhdistysten nykytila ja kehityksen suunnat. Teoksessa VIRVE RIIKONEN & MARTTI SIISIÄINEN (toim.) *Yhdistystoiminnan uusjako*. Helsinki: Opintotoiminnan keskusliitto.
- SIISIÄINEN, MARTTI & BLOM, RAIMO (2009) Associational Activeness and Attitudes Towards Political Participation in Finland from a Comparative Perspective. *Journal of Civil Society* 5:3, 265–281.
- SINTOMER, YVES & HERZBERG, CARSTEN & RÖCKE, ANJA (2008) *Budgets participatifs en Europe. Les affinités électives de la modernisation administrative et de la participation citoyenne*. Paris: La Découverte.

- SMITH, ADAM (1976 [1759]) *The Theory of Moral Sentiments*. Oxford: Clarendon Press.
- SMITH, ADAM (1933 [1776]) *Kansojen varallisuus: Tutkimus sen olemuksesta ja tekijöistä*. 1, Ensimmäinen nide. Suomentanut sekä Adam Smithin elämäkerralla ynnä E. Cannanin mukaan selityksillä varustanut TOIVO T. KAILA. Sivistys ja tiede 93. Porvoo: WSOY.
- SNOW, DAVID & ROCHFORD, BURKE & WORDEN, STEVEN & BENFORD, ROBERT (1986) Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review* 51:4, 464–481.
- SNOW, DAVID & BENFORD, ROBERT (2000) Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology* 26, 611–639.
- SNOW, DAVID & BENFORD, ROBERT (2004) Framing Processes, Ideology and Discursive Fields. Teoksessa DAVID SNOW & SARAH SOULE & HANSPETER KRIESI (toim.) *The Blackwell Companion to Social Movements*. Oxford: Blackwell Publishers, 380–412.
- Solidar (2006) Mission Statement. <http://solidar.org/mission.asp?SectionID=39>.
- SOMAVIA, JUAN (1999) *Decent Work. The Report of the ILO Director-General to the 87th Session of the International Labour Conference*. ILO: Geneva.
- SOMMIER, ISABELLE & COMBES, HÉLÈNE (2007) The Global Justice Movement in France. Teoksessa DONATELLA DELLA PORTA (toim.) *The Global Justice Movement. Cross-National and Transnational Perspectives*. Boulder: Paradigm Publishers, 103–128.
- SPAHN, PAUL BERND (2002) *On The Feasibility of a Tax on Foreign Exchange Transactions*. Bonn: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development. <http://www.wiwi.uni-frankfurt.de/professoren/spahn/tobintaxl>.
- STENIUS, HENRIK (1987) *Frivilligt, jämlikt, samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början*. Helsinki: Svenska literatursällskap i Finland.
- STENIUS, HENRIK (2010, ilmestyy) Nordic Associational Life in a European and an Inter-Nordic Perspective. Teoksessa RISTO ALAPURO & HENRIK STENIUS (toim.) *Nordic Associations in a European Perspective*. Baden-Baden: Nomos, 29–86.
- STEVENSON, DAVID (1988) *The Origins of Freemasonry: Scotland's Century 1590–1710*. Cambridge: Cambridge University Press.
- STRANIUS, LEO & SALASUO, MIKKO (2008) Johdanto: Talonvaltaajien uusi sukupolvi. Teoksessa LEO STRANIUS & MIKKO SALASUO (toim.) *Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu?* Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja, 19. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/talonvaltaus.pdf>.
- STRØMSNES, KRISTIN & WOLLEBÆK, DAG (2010, ilmestyy) The Strange Coexistence of Passive Memberships and High Social Capital in Scandinavia. Teoksessa RISTO ALAPURO & HENRIK STENIUS (toim.) *Nordic Associations in a European Perspective*. Baden-Baden: Nomos 151–168.

- SULKUNEN, IRMA (1990) *History of the Finnish Temperance Movement: Temperance as a Civic Religion*. Lewinston: The Edwin Mellen Press.
- SWIDLER, ANN (1986) Culture in Action: Symbols and Strategies. *American Sociological Review* 51:2, 273–286.
- SÖRBOM, ADRIENNE (2006) En trög rörelse – en analys av relationerna mellan LO, Attac och den globala rättviserörelsen. Teoksessa RON EYERMAN & ÅSA WETTERSTEDT (toim.) *Sociala rörelser – politik och kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- TALPIN, JULIEN (2007) Who Governs in Participatory Governance Institutions? The Impact of Citizen Participation in Municipal Decision-Making Processes in a Comparative Perspective. Teoksessa PASCAL DEWITT & JEAN-BENOIT PILET & HERWIG REYNAERT & KRISTOF STEYVERS (toim.) *Towards DIY-Politics. Participatory and Direct Democracy at the Local Level in Europe*. Bruges: Vanden Broele, 103–125.
- TARROW, SIDNEY (1994) *Power in Movement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TARROW, SIDNEY (2005) *The New Transnational Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAYLOR, CHARLES (2004) *Modern Social Imaginaries*. Durham: Duke University Press.
- TEIVAINEN, TEIVO (2002a) *Enter Economism, Exit Politics: Experts, Economic Policy and The Damage to Democracy*. London: Zed Books.
- TEIVAINEN, TEIVO (2002b) The World Social Forum and Global Democratization: Learning from Porto Alegre. *Third World Quarterly* 23:4, 621–632.
- TEIVAINEN, TEIVO & PATOMÄKI, HEIKKI (2004) The World Social Forum: An Open Space or a Movement of Movements? *Theory, Culture & Society* 21:6, 145–154.
- The Helsinki Conference Secretariat (2004) *The Helsinki Group Adopted its Work Plan*. 30. 1. 2004.
- The World Commission on the Social Dimension of Globalization (2004) *A Fair Globalization. Creating Opportunities for All*. Geneva: International Labour Organization. <http://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/report.pdf>.
- THÉVENOT, LAURENT & MOODY, MICHAEL & LAFAYE, CLAUDETTE (2000) Forms of Valuing Nature: Arguments and Modes of Justification in French and American Environmental Disputes. Teoksessa MICHÈLE LAMONT & LAURENT THÉVENOT (toim.) *Rethinking Comparative Cultural Sociology: Repertoires of Evaluation in France and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press, 229–272.
- TRANVIK, TOMMY & SELLE, PER (2007) The Rise and Fall of Popular Mass Movements: Organizational Change and Globalization – The Norwegian Case. *Acta Sociologica* 50:1, 57–70.
- Tilastokeskus (2010) Kunnallisvaalit – aikasarjat, PX-Web statfin -tietokanta. www.stat.fi. (luettu 24. 5. 2010).
- TILLY, CHARLES (1986) *The Contentious French*. Cambridge: Harvard University Press.

- TILLY, CHARLES & TARROW, SIDNEY (2006) *Dynamics of Contention*. Boulder: Paradigm Publishers.
- TOBIN, JAMES (1974) *The New Economics One Decade Older: The Eliot Janeway Lectures in Honour of Joseph Schumpeter*. Princeton: Princeton University Press.
- TOBIN, JAMES (1978) Proposal for International Monetary Reform. *Eastern Economic Journal* 4:3-4, 153-154.
- TORGERSON, DOUGLAS (2003) Democracy Through Policy Discourse. Teoksessa MAARTEN HAJER & HENDRIK WAGENAAR (toim.) *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-30.
- UGGLA, FREDRIK (2006) Between Globalism and Pragmatism: ATTAC in France, Germany, and Sweden. *Mobilization* 11:1, 51-66.
- Ulkomministeriö (2010) Kehitysyhteistyön toteutuneet maksutukset. <http://www.formin.fi/public/download.aspx?ID=42271&GUID={49C5BD-40-3F83-4E7C-980A-45B9BA210AC4}> (luettu 15. 2. 2010).
- United Nations (2007) UN Millennium Development Goals <http://www.un.org/millenniumgoals/>.
- Valtioneuvoston kanslia (2004) *Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtiovarainministeriö (2001) *Selvitys kansainvälisten pääomaliikkeiden vakautta edistävästä toimista*. <http://www.vn.fi/vm/julkaisut/tutkimukset/jaselvitykset/pdf/paaoma.pdf>
- WARNER, MICHAEL (2002) *Publics and Counterpublics*. New York: Zone Books.
- VETTERS, REGINA & JENTGES, ERIC & TRENZ, HANS-JÖRG (2006) *Exploring the EU's Social Constituency: Patterns of Public Claims-Making in Constitutional Debates in France and Germany*. Arena Working Paper No. 18.
- World Bank (2007) *Country Groups by Income*. http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:204-21402~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html#Low_income (luettu 27. 4. 2007).
- World Social Forum Charter of Principles (2001) [http://www.forum-socialmundial.org.br/main.asp?id_menu=4&cd_language=2].
- VÄÄRYNEN, RAIMO (2001) *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Sitra 239. Helsinki: Gaudeamus.
- YLISELÄ, AURA (2006) *Kadut tanssien ihmisille*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- YLÄ-ANTTILA, TUOMAS (2005a) Yhteiskunnalliset liikkeet ja julkisuudet – kansallisista globaaleiksi? Teoksessa SUSANNA PAASONEN (toim.) *Aktivismi. Verkostoja, järjestöjä ja arjen taitoja*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 42-68.
- YLÄ-ANTTILA, TUOMAS (2005b) The World Social Forum and the Globalization of Social Movements and Public Spheres. *Ephemera – Theory and Politics in Organization* 5:2, 423-442.

Muut lähteet

Helsinki-prosessin ja Maailman sosiaalifoorumin dokumentit

- HP1: Mobilising Political Will. Report from the Helsinki Process on Globalisation and Democracy. http://www.helsinki.fi/netcomm/ImgLib/53/164/hp_report_2005_mobilising_political_will.pdf
- HP2: Governing Globalization – Globalizing Governance. New Approaches to Global Problem Solving. Report of the Helsinki Process on Globalization and Democracy Track on "New Approaches to Global Problem Solving". http://www.helsinki.fi/netcomm/ImgLib/53/164/hp_track1_report.pdf
- HP3: Mobilising Resources for the Millennium Development Goals. Report of the Helsinki Process on Globalization and Democracy Track on "Global Economic Agenda". http://www.helsinki.fi/netcomm/ImgLib/53/164/hp_track2_report.pdf
- HP4: Empowering People at Risk: Human Security Priorities for the 21st Century. Report of the Helsinki Process on Globalization and Democracy Track on "Human Security". http://www.helsinki.fi/netcomm/ImgLib/53/164/hp_track3_report.pdf
- HP5: Democratizing Globally: Dialogue With the Helsinki Group. Unheard Voices of the Majority Part 1 – A Report to the Helsinki Process by Citizens' Global Platform. New Delhi, 2005.
- HP6: Helsinki Group adopted its Work Plan, a report by the HP Secretariat, Jan 30, 2004. <http://www.helsinki.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=20721&intIGID=33&CatTypeNumber=1-&LAN=EN&Thread=20721,20528,20283,&intThreadPosition=0> (tarkastettu 14. 2. 2007).
- HP7: About the Helsinki Process. (http://www.helsinki.fi/doc/about_HP.asp (tarkastettu 15. 8. 2006).
- WSF1: World Social Forum Charter of Principles, 2001. http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=4&cd_language=2
- WSF2: Porto Alegre Call For Mobilisation, 2001. <http://www.focusweb.org/publications/2001/Porto%20Alegre%20Call%20for%20Mobilisation.htm>
- WSF3: Call of Social Movements, 2002. Resistance to neoliberalism, war and militarism: for peace and social justice. <http://www.europe-solidaire.org/spip.php?article472>
- WSF4: Call of the World Social Movements, Porto Alegre, Brazil – January 27th, 2003. <http://www.urpe.org/portoalegreeng.htm>
- WSF5: World Social Forum 2004: Call of the social movements and mass organisations. http://www.nejtilkrig.dk/docs/internat/200401_wsf2004-declaration_eng.htm

- WSF6:** Call from Social Movements for Mobilisations Against The War, neoliberalism, exploitation and exclusion, 2005. http://www.cadtm.org/article.php?id_article=1153
- WSF7:** Porto Alegre Manifesto by Group of Nineteen, February 20, 2005. http://www.zmag.org/sustainers/content/2005-02/20group_of_nineteen.cfm
- WSF8:** The Bamako Appeal, 2006. http://www.choike.org/nuevo_eng/informes/3948.html
- WSF9:** Call form the Social Movements Assembly, Caracas 2006. <http://www.alternatives.ca/article2395.html>

Helsingin Sanomien artikkelit

- HS* 25. 11. 1999: Kauppa jäsyyttää Kiinaa.
- HS* 30. 11. 1999: Kauppaneuvottelijat eivät voi enää eristäytyä kabinetteihin. (Pääkirjoitus)
- HS* 3. 12. 1999: Viljelijäaktivisti José Bové puolustaa paikallista ruokatuotantoa.
- HS* 15. 12. 1999: Mihin suuntaan Seattlestä? (Thomas Wallgren, mielipide).
- HS* 16. 12. 1999: Kansallinen ay-liike on voimaton.
- HS* 1. 5. 2001: Globalisaatiokeskustelu korostaa arvojen merkitystä.
- HS* 5. 5. 2001: Mikä Attac-liikkeessä kiehtoo kansanedustajia?
- HS* 27. 5. 2001: Yritykset tuntevat globalisaation hyödyt ja haitat.
- HS* 29. 5. 2001: Onko Tobinin vero hyvä ajatus? (Antti Kasvio, Mielipide).
- HS* 10. 6. 2001: Vanha linkki republikaaneihin: Valtasaari, Jukka Robert.
- HS* 15. 6. 2001a: Ministeri Siimes: Attac-jäsenyys ei sovi ministerille.
- HS* 15. 6. 2001b: Rauhanmies kivi kourassa.
- HS* 16. 6. 2001a: Lipponen: Tobinin verosta on tullut hokema. (STT-HS).
- HS* 16. 6. 2001b: Siimes: Hallitus ja kansalaisliikkeet yhteen.
- HS* 19. 6. 2001: Hallitus haluaa kuulla kansalaisyhteiskuntaa.
- HS* 20. 6. 2001a: Itälä haluaa keskustella kansalaisjärjestöjen kanssa mellakoista.
- HS* 20. 6. 2001b: ”Pjotr” säästi Göteborgin pienet myymälät.
- HS* 15. 7. 2001: Minne menet, aktivisti?
- HS* 20. 7. 2001: ”Ei poliisia kohtaan hyökkääminen ole väärin”.
- HS* 26. 8. 2001: Kemianliitto ehdottaa omaa Attac-ryhmää ay-liikkeelle
- HS* 4. 4. 2002: Tuomioja miettii eroa Attacista.
- HS* 17. 10. 2002: Attac yritti synnyttää Apulanta-liikkeen.
- HS* 18. 2. 2004: Uudet sodat käydään vedestä.
- HS* 25. 2. 2004: Globalisaatio voi ja sen täytyy muuttaa suuntaansa. (Halonen ja Mkapa, vieraskynä.)
- HS* 6. 10. 2004a: Elinkeinoelämä haastaa hyvinvointivaltion puolustajat. Pääkirjoitus.

- HS* 6. 10. 2004b: Eva vaatii verotuksen keventämistä ja vahvoja johtajia
HS 17. 10. 2004: Mistä löytyisi tahtotila?
HS 31. 10. 2004: Suomi, Salo ja muutos.
HS 10. 11. 2004: Osaava, avoin ja uudistuva Suomi hyötyy globalisaatiosta. (Pääkirjoitus)
HS 27. 8. 2005: Foxconnin työntekijöillä mielenosoitus Lahdessa.
HS 5. 9. 2005: Profeetta vieraalla maalla.
HS 22. 9. 2005: Maailmanpankki: Köyhien auttaminen on parasta talouspolitiikkaa.
HS 8. 1. 2008: Suomen lähetystä Kööpenhaminassa tuhrittiin maalilla.
HS 2009: Helsingin Sanomat lukuina. Luettu 15. 2. 2009. <http://medianetti.helsinginsanomat.fi/mediatiedot/>

Liite 1: Maailman sosiaalifoorumin ja Helsinki-prosessin tunnettuusverkostot

Helsinki-prosessin tunnettuusverkoston 20 lähintä sivustoa

- A1. www.helsinkiconference.fi/ (Helsinki-prosessin päätöskonferenssi)
- A2. virtual.finland.fi/ (A multimedia guide on Finland)
- A3. global.finland.fi/ (Ulkoministeriön kehitysyhteistyö)
- A4. www.globalplatform.fi/ (Citizens' Global Platform)
- A5. www.helsinkiprocess.fi/
- A6. formin.finland.fi/ (Ulkoministeriö)
- A7. fi.oneworld.net/ (Oneworld-uutisportaali)
- A8. www.ahtisaari.fi/ (Crisis Management Initiative)
- A9. www.clintonglobalinitiative.org/ (Clinton Global Initiative)
- A10. www.kepa.fi/ (Kehitysyhteistyön palvelukeskus)
- A11. www.ykliitto.fi/ (Suomen YK-liitto)
- A12. www.unctad.org/ (United Nations Conference on Trade and Development)
- A13. www.realizingrights.org/ (Realizing Rights: The Ethical Globalization Initiative)
- A14. www.un.org/millenniumgoals/ (UN Millennium Development Goals)
- A15. www.ifg.org/ (International Forum on Globalization)
- A16. www.worldbank.org/globalization (Maailmanpankin globalisaatio-sivusto)
- A17. 213.138.148.52/ (Helsinki-konferenssi 2002)
- A18. www.cmi.fi/files/HP_brochure.pdf (Helsinki Process on Globalization and Democracy Brochure)
- A19. www.kolumbus.fi/deutsche.bibliothek/dbadr.htm (Deutsche Bibliothek Helsinki)
- A20. go5.netedit.info/en/ (McGill University Global Democracy 2005 Conference)

Maailman sosiaalifoorumin tunnettuusverkoston 20 lähintä sivustoa

- B1. www.wsfindia.org/ (Maailman sosiaalifoorumi Mumbaissa)
- B2. www.weforum.org/ (Maailman talousfoorumi)
- B3. www.rits.org.br/ (Rede de informações para o terceiro setor)
- B4. www.mst.org.br/ (Brazilian Maattomien maatyöläisten like MST)
- B5. www.cut.org.br/ (Brazilian ammattiliittojen keskusliitto CUT)
- B6. www.planetaportoalegre.net/ (Le Monde Diplomatiqueen ja uutistoimisto IPS:n sosiaalifoorumi-uutissivu)
- B7. www.forosocialmundial.org.ve/ (Maailman sosiaalifoorumi Caracassissa)

- B8. www.forumsocialmundial.org.br/
- B9. www.fsmmali.org/ (Maailman sosiaalifoorumi Malissa)
- B10. www.wsf2006.org/ (Maailman sosiaalifoorumin työkalu tilaisuuk-sien järjestämiseen)
- B11. www.wsf2006karachi.org/ (Maailman sosiaalifoorumi Karachissa)
- B12. www.portoalegre.rs.gov.br/ (Porto Alegren kaupunginhallitus)
- B13. www.fse-esf.org/ (Euroopan sosiaalifoorumi)
- B14. www.babels.org/ (Sosiaalifoorumeille tulkkeja järjestänyt vapaaeh-toisjärjestö Babels)
- B15. www.choike.org/ (Etelän kansalaisjärjestöjen verkkoportaali)
- B16. www.itu.int/wsis/ (World Summit on Information Society)
- B17. www.ibase.org.br/ (Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Econô-micas)
- B18. agenciartamaior.uol.com.br/ (Agencia carta maior)
- B19. www.asc-hsa.org/ (Alianza Social Continental)
- B20. www.cnbb.org.br/ (Conferência Nacional dos Bispos do Brasil)

Liite 2: Julkisen oikeuttamisen analyysistä

Julkisen oikeuttamisen analyysistä tutkimusmenetelmänä kiinnostuneelle lukijalle on syytä esittää vielä muutamia huomioita oikeuttamisen maailmojen luonteesta, oikeuttamisanalyysin suhteesta läheiseen sukulaiseensa kehysanalyysiin sekä mediasa esiintyvien tulkintojen tutkimisesta.

Oikeutukset, kulttuurierot ja modernisaatio

Periaatteessa oikeuttamisanalyysi sellaisenaan on käyttökelpoinen työkalu vain silloin kun oletetaan, että keskustelun kaikki osallistujat tunnistavat samat oikeuttamismaailmat ja ainakin osin myös tunnustavat ne päteviksi. On kuitenkin hiukan epäselvää, missä määrin oikeuttamismaailmat ovat yhteisiä ihmisille eri puolilla maailmaa, länsimaisen filosofian vaikutuspiirissä kasvaneille tai edes 1990-luvun ranskalaisille, joita Luc Boltanski ja Laurent Thévenot typologiaa kehittäessään tutkivat. Yhteiskunnallisten liikkeiden tutkijoiden käymä laaja keskustelu kehystämisestä (*framing*) on kuitenkin osoittanut, että julkisen keskustelun osallistujien on esitettävä vaatimuksensa niin, että ne resonoivat jollain tapaa laajemman yleisön käsitysten kanssa (*frame alignment, resonance*, ks. Snow & Benford 2000, 624–625; Snow ym. 1986). Tämä ei tarkoita että toimijoiden käytettävissä olevat pääkehukset (*master frames*) tai oikeuttamisen maailmat olisivat ennalta määrättyjä ja pysyviä. Kehykset ja oikeuttamismaailmat muuttuvat, mutta myös toiminta niiden muuttamiseksi vaatii olemassa olevien kehysten ja maailmojen tunnistamista ja hyödyntämistä. Oli miten oli, yhteisiksi oletettujen oikeuttamismaailmojen luokittelu on osoittautunut hyödylliseksi empiiriseksi työkaluksi ainakin Ranskan ja Yhdysvaltojen poliittisten kulttuurien vertailussa (Lamont & Thévenot 2000), venäläisen yhteiskunnallisen liikkeen analyysissä (Colin Lebedev 2009) ja suomalaisissa ja ranskalaisissa lehdistä käytyjen kaupunkipoliittisten kiistojen vertailussa (Luhtakallio 2010),

mikä antaa aihetta toivoa että se auttaa jäsentämään myös suomalaista globalisaatiokeskustelua.

Oikeuttamisen maailmat paitsi vaihtelevat eri poliittisten kulttuurien välillä, myös muuttuvat historiallisesti. Itse asiassa jopa klassisen sosiologian kenties tärkeintä tutkimuskohdetta, vuosisatojen mittaista modernisaatioprosessia voidaan hahmottaa oikeutusten muutoksen kautta. Tällöin modernisaatioprosessi hahmottuu markkinoiden sekä teollisuuden maailmojen voittokulkuna ja kodin sekä inspiraation maailmojen tappiona. Oikeuttamisanalyysin antama ymmärrys tästä(kin) prosessista on kuitenkin monisyisempi kuin monien yksinkertaisempien käsitteellistysten. Yksinkertaisimmillaan modernisaatiota voidaan hahmottaa feodalismien korvautumisena kapitalismilla (talousjärjestelmän näkökulma, Marx) tai samankaltaisten, toisilleen tuttuun ihmisten solidaarisuudelle perustuvan sosiaalisen organisaation korvautumisena markkinoiden välittämällä, solidaarisuudelle perustuvilla siteillä rakentuvalle yhteiskuntajärjestyksellä (sosiaalisen järjestelmän näkökulma, Durkheim). Oikeuttamisanalyysin kielellä tällainen yksilinjainen modernisaatioprosessi hahmottuisi juuri kodin maailman tappiona markkinoiden maailmalle. Tästä näkökulmasta tässä kirjassa analysoitu globalisaatiokeskustelun osana laajempaa modernisaatiokeskustelua näyttäytyisi yksinkertaisesti markkinoiden ja kodin maailmojen välisenä kamppailuna. Kun muut oikeuttamisen maailman otetaan mukaan analyysivälineistöön, kuva modernisaatioprosessista, sen vaihteluista ja pysyvistä piirteistä, näyttäytyy monisyisempänä. Modernisaatio ei ole ainoastaan markkinoiden maailman ja rahassa mittaamisen voittokulkua. Teknologian ja teollisuuden kehitys on nojannut myös teollisuuden maailman arvoihin, jonka keskeisiin ihanteisiin kuuluvaa suunnittelua ja toimivien järjestelmien rakentamista on vaatinut myös modernien valtioiden luominen, olivat ne sitten kapitalistisia, valtiotalouksellisia tai jotain siltä väliltä. Myös kansalaisuuden maailma on moderni keksintö. Demokratian ulottaminen laajoihin kansankerrokseen tapahtui tietysti taloudellisen kehityksen kontekstissa, mutta sekä ajattelun ammattilaisten että yhteiskunnallisten liikkeiden symbolinen työ julkisuudessa oli välttämätöntä

kansalaisuuden maailman vakiinnuttamisessa osaksi modernien yhteiskuntien sosiaalista mielikuvitusta, kuten tämän kirjan luvussa 2 näimme. Toisaalta myöskään kodin ja inspiraation maailmat eivät ole väistyneet, vaan elävät ja saavat jatkuvasti uusia muotoja modernin maailman muutosten myötä. Ne esiintyvät myös suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa (kansallinen kilpailukyky -argumentti, inspiroitunut johtajuus). Ekologian maailman ilmestyminen mukaan julkiseen keskusteluun erityisesti 1980-luvulta alkaen puolestaan osoittaa, että modernin kapitalismin kehitys ei ole suoraviivaista, vaan siihen liittyy paitsi ajoittaisia ja paikoittaisia paluita kodin maailman traditiotalismiin, myös jatkuva modernisaatiokriittinen virtaus, josta erityisesti radikaalein osa ekologisista argumenteista ponnistaa (ekologismia on toki myös sitä lajia, jossa luontoa ei nähdä itseis- vaan välinearvona, esimerkiksi ilmastonmuutoksesta huolestuminen sen vuoksi että se uhkaa meidän terveyttämme ja taloudellista hyvinvointiamme).

Oikeuttamisanalyysi voi siis toimia paitsi välineenä poliittisten kulttuurien erojen ymmärtämiselle, myös historiallisten muutosten monisyisyyden ja esimerkiksi modernisaatioprosessin vastavirtojen ja muunnelmien hahmottamiselle. Molemmat ovat tärkeitä näkökohtia globaaleja julkisia keskusteluja tutkittaessa ja globaalien julkisuuksien mahdollisuuksia hahmotettaessa.

Julkinen argumentointi – strategista vai tavanmukaista toimintaa?

Yhteiskunnallisten liikkeiden julkista argumentointia tutkittaessa yleisin näkökulma on tutkia argumenttien kehystämistä (*framing*). Niinpä myös poliittisten vaateiden analyysissa (PVA), jonka pohjalta julkisen oikeuttamisen analyysi on kehitetty, tutkitaan argumenttien kehystämistä. Kuten liiketutkimuksessa yleisemminkin, PVA:ssa kehystäminen ymmärretään strategiseksi toiminnaksi, eli tutkitaan miten liikkeet tarkoituksellisesti rakentavat tulkintakehyksiä niin että ne vaikuttaisivat julkiseen mielipiteeseen. Niinpä PVA:han sisältyvässä kehysanalyysissa tutkitaan sitä, millaista vastakaikua liikkeiden rakentamat tulkintakehykset saavat julkisuudessa, eli miten liikkeet onnistuvat tässä strategisessa kehystämistyössä. JOA:n käsitys siitä, millaista

sosiaalista toimintaa julkisuudessa argumentointi on, on toisenlainen. Strateginen manipulointi ei ole koko totuus siitä, miten toimijat esittävät vaateita julkisuudessa. Olemassa olevien kulttuuristen koodien käyttäminen argumenttien tukena (kutsutaan sitä sitten kehysten yhteen sovittamiseksi [*frame alignment*] tai vetoamiseksi yleisesti hyväksytyihin oikeuttamisen maailmoihin) voi toki olla tietoista ja strategista. Usein näin ei kuitenkaan ole. Itse asiassa huomattavasti yleisempiä lienevät tilanteet, joissa toimijat käyttävät saatavilla olevia kulttuurisia koodeja oppimiansa tapojen mukaisesti sen kummemmin reflektoidutta. Argumentit niin sanotusti tulevat selkäytimestä eli perustuvat pikemminkin hyvin sisäistettyihin lajoihin kulttuurisiin skeemoihin kuin tilanteen huolelliseen arviointiin ja strategiseen toimintaan tehdyn arvion perusteella.

Oikeuttamisargumentoinnin ymmärtäminen luonteeltaan suurelta osin nopeaksi ja tapojen ohjaamaksi itse asiassa tuo oikeuttamisanalyysin lähemmäs Erwin Goffmanin alkuperäistä tapaa ymmärtää kehystäminen, verrattuna liiketutkimuksen valtavirran tapaan keskittyä strategiseen kehystämiseen. Tutkijan Goffman (1974) juuri ihmisten reaktioita tilanteisiin, jossa totutut tavat kehystää jokin tilanne kuten vastaavat tilanteet aina ennekin tehdään mahdolltomiksi. Nämä kokeet paljastivat nimenomaan toimijoiden nojaamisen tavanmukaisiin kehyksiin normaalitilanteessa, mutta samanaikaisesti heidän kapasiteettinsa säätää kehystä tarvittaessa ja jopa vaihtaa sitä kokonaan. Tämä ajatus on analoginen sille oikeuttamisanalyysin oletukselle, että toimijat tukeutuvat totunnaisiin kulttuurisiin koodeihin (oikeuttamisen maailmoihin), mutta kykenevät myös säätämään argumenttejaan niiden sisällä ja tarvittaessa vaihtamaan kokonaan oikeuttamismaailmasta toiseen. Tämä kyky on olennainen osa sitä toimijoiden kriittistä kykyä, jota Boltanski ja Thévenot (1999) haluavat painottaa kutsuessaan lähestymistapaansa nimellä *the sociology of critical capacity*.

Miksi aineistosta kannattaa etsiä ennalta määriteltyjä oikeutuksia

Oikeuttamisanalyysin näkemys julkisesta argumentoinnista tapojen ohjaamana prosessina heijastuu siihen, miten JOA tulkitsee

argumenttien tukena käytettyjä oikeutuksia. Oikeuttamismaailmojen ajatellaan olevan sillä tavoin universaaleja, tai ainakin kaikkien suomalaiseseen mediakeskusteluun osallistuvien jakamia, että periaatteessa kaikesta keskustelusta, joka sisältää moraalisen kiistan, voidaan löytää viittauksia niihin. Oikeutukset ovat jo olemassa maailmassa, valmiina toimijoiden käytettäväksi, muunneltaviksi ja yhdisteltäviksi. Koska tämä ei kuitenkaan ole täysin reflektiivistä toimintaa, JOA:ta soveltava tutkija voi jälkikäteen tuottaa keskustelusta kuvan, joka poikkeaa siitä kuvasta joka toimijoilla keskustelun aikana on. PVA:han sisältyvä kehysanalyysi on aineistolähtöisempää. Siinä eri kehykset niin sanotusti ”nousevat aineistosta” toistaakseni usein käytettyä muotoilua. Aineistolähtöisyyttä pidetään usein hyvänä lähtökohtana, koska tällöin tutkija tekee aineistolle mahdollisimman vähän väkivaltaa jättämällä sen puristamatta ennalta annettuihin kategorioihin. Myös ennalta annetut, aiemmasta tutkimuksesta johdetut kategoriat, kuten oikeuttamisen seitsemän maailmaa, voivat kuitenkin olla tutkimukselle hyödyksi. Tälle on olemassa ainakin neljä syytä.

Ensinnäkään ei ole olemassa puhdasta ”aineistosta nousemista”, vaan myös aineistolähtöinen kehysanalyytikko suodattaa aineiston oman yhteiskuntateoreettisen tietämyksensä ja myös joidenkin arkijärjen ajattelumallien läpi. Joskus aineistolähtöisyys toimii paremmin ja joskus huonommin, mutta ei missään tapauksessa aina paremmin kuin ennalta päätetyt kategoriat.

Toiseksi Boltanskin ja Thévenot’n kategoriatkaan eivät toki ole täysin sosiologisesta hatusta vetäistyjä, vaan ne perustuvat sekä arkipäivän moraalisia kiistoja koskevaan empiiriseen analyysiin että länsimaisen filosofian historian klassikoiden luentaan. Ne ovat siis aineistolähtöisiä, mutta historiallisen tarkastelun perusteella sellaisella tavalla yleisiltä näyttäviä, että niitä voi soveltaa aina uusiin aineistoihin.

Kolmanneksi valmiit kategoriat auttavat näkemään myös mitä tutkimuskohteena olevasta keskustelusta puuttuu. Aineistolähtöinen lähestymistapa tavallaan houkuttelee tutkijan aineiston vangiksi. Huomio ei kiinnity siihen mitä aineistossa ei ole. Oikeuttamismaailmojen kaltaisilla valmiilla kategorioilla operoitaessa

sen sijaan poissaolot voivat näyttää yhtä tärkeitä. Se, että suomalaisessa globalisaatiokeskustelussa argumentoidaan lopulta varsin vähän kodin maailmasta tai kansalliseen etuun viitaten, on ehkä yhtä tärkeää kuin se, että oikeudenmukaisuuden maailmasta nousevia argumentteja esiintyy paljon. Samaan tapaan maineen maailmasta ponnistavien, enemmistön tahtoon vetoavien argumenttien vähäisyys on kiintoisaa. Eivätkä oikeuttamiskategoriat tietenkään ole ainoita valmiita kategorioita, joita maailmassa on ja jotka ohjaavat aineiston tarkastelua. Esimerkiksi tieto siitä, että maailmassa on ammattiyhdistysliikkeitä, jotka voisivat olla relevantti puhujakategoria globalisaatiokeskustelua tarkasteltaessa tuottaa sen mielenkiintoisen havainnon, että ammattiliitot eivät osallistu keskusteluun sen varhaisessa vaiheessa lainkaan.

Neljänneksi oikeuttamisessa on kyse yhteisen sävelen löytämisestä, toisten osapuolten vakuuttamisesta kiistan ratkaisemiseksi. Yhteisen sävelen löytäminen perustuu aina väistämättä joillekin yleisesti hyväksytyille kulttuurisille koodeille, ja Boltanskin ja Thévenot'n oikeuttamismuotojen typologia on yksi tapa jaotella argumentteja, joita ainakin länsimaisen kulttuuriperinnön piirissä käytävässä mediavälitteisessä moraalisisä kiistassa voidaan käyttää, niin että muut keskustelijat ainakin tunnistavat ne arvot joihin vedotaan.

Oikeuttamisanalyysin herkistäminen aineiston erityispiirteille: uudet maailmat ja vanhojen jakaminen sekä yhdistäminen

Ennalta määriteltyjen oikeuttamiskategorioiden hyvistä puolista huolimatta aineiston täydellinen pakottaminen niiden muodostamaan kehikkoon ei ole mielekästä. Tarvitaan myös herkyyttä kunkin aineiston erityisominaisuuksille. Oikeuttamisanalyysissa tällainen herkkyys voidaan saavuttaa kolmella tavalla: löytämällä uusia oikeuttamisen maailmoja, jakamalla olemassa olevia osiin tai tutkimalla niiden yhdistelmiä. Kokonaan uusien oikeuttamismaailmojen löytyminen aineistosta on melko harvinaista, koska maailmat ajatellaan melko pysyviksi kulttuurisiksi rakenteiksi. Esimerkki uudesta oikeuttamisen tavasta on ekologian maailman nousu jokapäiväiseen julkiseen

keskusteluun 1980-luvulta alkaen. Sen lisäksi että uusia oikeuttamisen maailmoja saattaa vakiintua käyttöön ajan myötä, erityisesti eri kulttuuripiirejä vertailevassa tutkimuksessa on otettava huomioon, että aineistot saattavat sisältää sellaisia oikeuttamisen tapoja, joita länsimaisen filosofian perinteeseen kiinnittyvään oikeuttamismaailmojen jakoon ei esiinny. Tällaiset löydökset olisivat tietysti erityisen kiinnostavia globaalin julkisuuden kehitysmahdollisuuksien arvioinnin kannalta. Tämän tutkimuksen aineistosta uusia maailmoja ei löytynyt.

Toiseksi alkuperäisen oikeuttamisteorian kuusi maailmaa eivät aina näyttäisi olevan riittävän erottelukykyisiä aineiston nyanssien erittelyyn. Boltanski ja Thévenot eivät tällaista mahdollisuutta esittele. Tämän tutkimuksen aineistosta tuntui kuitenkin mielekkäältä tehdä kansalaisuuden maailman sisällä erotelu yhtäältä demokratiaa ja toisaalta oikeudenmukaisuutta koskeviin vaateisiin. Demokratiaa (hyviä menettelytapoja) ja oikeudenmukaisuutta (hyviä lopputuloksia) koskevien vaateiden eroteleminen toisistaan antaa globalisaatiokeskustelusta tarkemman kuvan ja auttaa suhteuttamaan sitä muihin, sekä yhteiskuntafilosofisiin että mediajulkisuudessa käytyihin keskusteluihin. Lisäksi demokratiaoikeutusten oikeudenmukaisuusoikeuksia suuremmalle esiintymistiheydelle on löydettävissä uskottava selitys (ks. luku 5.4). Ei ole kovinkaan yllättävää, että tällainen erottelu tuntuu mielekkäältä nimenomaan kansalaisuuden maailman sisällä. Kansalaisuuden maailmasta argumentoinnin yleisyys ei nimittäin ole mitenkään ainutlaatuista juuri tämän tutkimuksen aineistolle. Muissa tutkimuksissa on havaittu, että kansalaisuuden maailma nousee yleisimmäksi oikeuttamisen tavaksi hyvin erilaisissa keskusteluissa suomalaisissa ja ranskalaisissa paikallislehdissä käydyistä kaupunkipolitiikkaa koskevista kiistoista (Luhtakallio 2010) intialaiseen ilmastonmuutoskeskusteluun (Huikuri 2009). Tavallaan voitaisiin jopa ajatella, että kansalaisuuden maailma on jonkinlainen metaoikeutus, sikäli että vaateiden oikeuttaminen julkisessa keskustelussa on demokratiaan kuuluvaa toimintaa, eli ainakin itse julkista keskustelua puolustavat vaateet kuuluvat kansalaisuuden maailmaan (Luhtakallio 2010, ks. myös Boltanski & Thévenot 1991, 138; Ricoeur 1995, 141).

Kolmas tapa, jolla oikeuttamisanalyysejä tehtäessä on mahdollista tuoda esiin aineiston erityispiirteitä on tutkia oikeuttamismaailmojen yhdistelmiä. Jo Boltanskin ja Thevenot'n esittelemistä yhdistelmämahdollisuuksista, kompromisseista ja tuomitsemisista saadaan pelkästään 42 erilaista kahden maailman yhdistelmää. Kun mukaan otetaan tapaukset, joissa kompromissi tehdään kolmen maailman välillä tai joissa esimerkiksi kahden maailman kompromissi tuomitaan kolmannen näkökulmasta, mahdollisten yhdistelmien määrä nousee jo satoihin. Lisäksi tämän tutkimuksen aineiston analyysi osoitti, että kompromissin ja tuomitsemisen lisäksi on olemassa myös muita mahdollisia tapoja yhdistää oikeuttamisen maailmoja toisiinsa. Näitä ovat ainakin seuraus ja edellytys.

Oikeuttamisanalyysi tutkimusmenetelmänä on siis huomattavasti herkempää tunnistamaan erilaisten aineistojen erityisiä piirteitä kuin ensisilmäys seitsemän ennalta määrätyn kategorian muodostamaan malliin antaisi ymmärtää. Mutta jos yhdistelmiä on valtava määrä ja uusia maailmoja voidaan keksiä ja entisiä jakaa periaatteessa rajattomasti, häviääkö ennalta määrättyjen kategorioiden merkitys kokonaan? Kieltävän vastauksen puolesta puhuvat paitsi edellä mainitut valmiiden kategorioiden hyvät puolet, myös vielä yksi seikka: vertailtavuus. Jos kussakin tutkimuksessa käytetään ”aineistosta nousevia” kategorioita, ne voivat kyllä kuvata omaa tutkimuskohdettaan hyvinkin tarkasti, mutta tulosten suhteuttaminen muihin tutkimuksiin on vaikeampaa. Oikeuttamisen maailmat sen sijaan tarjoavat yhteisen kehikon, jonka avulla voidaan vertailla hyvinkin erilaisista aiheista käytyjä keskusteluja tai eri poliittisia kulttuureja. Esimerkiksi vertailemalla Suomessa käytyä globalisaatiokeskustelua edellä mainittuihin tutkimustuloksiin oikeuttamisen muodoista kaupunkipoliittisissa kiistoissa tai ilmastonmuutoskeskustelussa olisi mahdollista vetää myös yleisempiä johtopäätöksiä Suomessa yleisesti käyttökelpoisina pidetyistä oikeuttamistavoista ja sen myötä suomalaisen poliittisen kulttuurin osaksi vakiintuneita moraalikäsitteitä.

Tällainen lähestymistapa tarjoaa myös mahdollisuuden poliittisten kulttuurien välisiin vertailuihin ja sitä kautta globaalin

julkisuuden haasteiden ja mahdollisuuksien analysointiin. Jos useita eri keskusteluja tutkittaessa havaitaan systemaattisia eroja eri maissa käytetyissä oikeuttamisen tavoissa, voidaan vetää johtopäätöksiä eri poliittisissa kulttuureissa vallitsevista oikeudenmukaisuuskäsityksistä ja ymmärtää sitä kautta globaalin julkisuuden luomisen kohtaamia haasteita. Jos taas löydetään sellaisia oikeuttamistapoja, jotka muodostavat yhteisiä tukipisteitä moraalipoliittisen keskustelun käymiseksi yli kansallisten poliittisten kulttuurien muodostamien raja-aitojen, on avattu tie globaalin julkisuuden mahdollisuuksien ymmärtämiselle. Oikeuttamisanalyysillä on siis myös tutkimusohjelmallista potentiaalia. Se voi olla yksi tapa kehittää pitkälti kansallisissa konteksteissa kehittyneen yhteiskuntatieteen käsitteistöä ja metodologiaa sopivaksi nykyiseen tilanteeseen, jossa sanan ”yhteiskunta” on yhä vahvemmin ymmärrettävä tarkoittavan maailmanyhteiskuntaa.

Median tulkinat tutkimuskohteena

Tässä tutkimuksessa mediassa esiintyvät tulkinat eri toimijoiden tekemisistä ja sanomisista otetaan sellaisenaan. Niitä siis käsitellään ikään kuin sen kaltaisina kuin ne globalisaatiokeskustelua seuraavalle kansalaiselle syötetään. Todellisuudessa tulkintaa ja uudelleentulkintaa tapahtuu yhteiskunnallisessa keskustelussa ainakin kolmella tasolla. Ensinnä toimija, esimerkiksi globalisaatioliike, tulkitsee maailman tapahtumia ja lausuu niistä oman käsityksensä esimerkiksi tiedotteessaan tai järjestämässään keskustelutilaisuudessa. Seuraavassa vaiheessa journalisti tulkitsee liikkeen viestiä ja esittää sen lehdessä omassa tulkintakehyksessään. Viimeisessä vaiheessa lukija tulkitsee journalistin tekstiä. Mikäli tämä lukija sattuu olemaan vaikkapa aktivisti, joka haluaa jatkaa keskustelua, kehä alkaa alusta.

Tulkintojen muuttuminen tämän kehän pyöriessä olisi kokonaan oma tutkimusaiheensa. Ensimmäistä vaihetta, liikkeen tulkintaa, voisi tutkia osallistumalla liikkeen kokouksiin ja katsomalla miten tietty tulkinta maailmasta päätyy sieltä liikkeen julkisiin puheenvuoroihin. Toista vaihetta, journalistien tulkintaa, voisi tutkia vertaamalla liikkeen tuottamia dokumentteja ja niistä lehdessä ilmestyviä versioita. Tiettyjen tulkintojen

hallitsevuutta voisi myös pyrkiä selittämään haastatteleamalla journalisteja tai havainnoimalla toimituksen arkipäivää tai vaikkapa tutustumalla lehtiyhtiöiden poliittiseen taloustieteeseen tai journalistien sosiaalisiin verkostoihin. Kolmatta vaihetta, lukijan tulkintaa, voisi pyrkiä kartoittamaan lukijatutkimuksella. Tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta järkevintä on kuitenkin keskittyä keskimmäiseen tasoon.

Tutkimus siis pyrkii rekonstruoimaan median globalisaatios- ta ja sitä koskevasta keskustelusta välittyvän kuvan mahdollisimman objektiivisesti. Aineiston kvantifiointi tuo esiin piirteitä, joita lehtiä päivittäin lukevan ihmisen on vaikea havaita, usein omista poliittisista sidoksistaan johtuen. Hyvänä esimerkkinä tällaisen aineiston käsittelyn voimasta on tämän tutkimuksen havainto, jonka mukaan globalisaatioliike saa äänensä kuuluviin varsin vahvasti ja sille löytyy tukea sekä poliittisesta eliitistä että journalisteista. Yleensä liikkeen toimijoiden, joiden kanssa keskustelin vuosina 1999–2002 tulkinta näytti olevan, että heitä ei kuunnella tarpeeksi tai ainakin heidän sanomisiaan usein muunnellaan tai jos ei muuta niin vallan huipulla ainakin on pelkkiä vastustajia. Tällaista näkemystä on toistettu myös joissakin sellaisissa tutkimuksissa, joiden teorettinen lähtökohta ohjaa etsimään keskustelusta valtasuhteita ja marginalisoituja toimijoita. Valtasuhteille on toki oltava herkkä, mutta johtopäätös että liike on marginalisoitu altavastaaja ja poliittinen eliitti sen yhtenäinen vastustaja on liian helppo.

Tämä kirja on tietysti myös yksi tulkinta käydystä keskustelusta. Sosiologisten tutkimusmenetelmien lisäksi tulkintaa ohjaa Boltanskin ja Thevenot'n teoria oikeuttamisesta. Samoin kuin menetelmien, teorian tarkoituksena on auttaa näkemään aineistosta jotain sellaista mitä aamiaispöydän ääressä folk-teoriallaan *Helsingin Sanomia* tulkitseva lukija ei näe. Se, onko tässä tarjottu kuva keskustelusta kiinnostavampi kuin työpaikan kahvipöydässä kuultu jää viime kädessä lukijan arvioitavaksi.

Aineiston valinnasta ja koodauksesta

Hakusanoja olivat asiakysymyksistä globalisaatio, maailman- kauppa, maailmantalous, mielenosoitus, mellakka, huippu-

kokous, ministerikokous sekä avaintoimijoista WTO, ”maailman kauppajärjestö”, maailmanpankki, IMF, ”kansainvälinen valuuttarahasto”, G8, YK, ”yhdistyneet kansakunnat”, WEF, sosiaalifoorumi, talusfoorumi, attac, kansalaisjärjestö, kansalaisyhteiskunta, ya basta, valkohaalarit. Lisäksi kunkin avaintapahtuman ympärille keskittyvän otoksen osalta käytettiin hakusanana tapahtuman nimeä ja tapahtumapaikkaa. Viimeisellä tavalla valituista artikkeleista karsittiin pois ne jotka eivät lopulta liittyneet millään tavalla kyseisen tapahtumaan tai globalisaatiokeskusteluun. Euroopan unionia ei luokiteltu avaintoimijaksi. Sen verran suuri osa Suomen aiemmin sisäpoliittisiksi luokitelluista asioista nimittäin liittyy unioniin, että jos EU olisi otettu hakusanaksi, globalisaatiokeskustelu olisi hukkunut keskusteluun Euroopan sisäisistä kysymyksistä ja EU olisi luultavasti esimerkiksi dominoinut koko keskustelua pelkällä vaatteen määrällä mitattuna, mikä ei globalisaatiokeskustelusta puhuttaessa kuitenkaan pidä paikkaansa. Tässä suhteessa EU siis rinnastuu aineistossa yksittäisiin valtioihin, joiden nimiä ei myöskään käytetty hakusanoina, ei edes Suomea. Se, että koko kysymys yleensä vaatii pohtimista kertoo tietenkin siitä, että kansallisten ja kansainvälisten kysymysten raja hämärtyy jatkuvasti, kansallisvaltioiden rajat ylittävien hallinnollisten yksiköiden kehitys on mielenkiintoisessa vaiheessa ja EU on yksi mielenkiintoisimmista tällaisista yksiköistä. Tämän vuoksi EU kuitenkin luokiteltiin analyysissä omaksi puhujakategoriakseen (se ei siis ollut vain yksi monesta muu pohjoinen valtio -luokan toimijasta) ja EU-hallinta omana globaalista hallinnasta ja kansallisesta hallinnasta eroavana aihepiirinään. Keskustelu EU-asioista oli luontaisesti kiivainta Göteborgin huippukokouksen yhteydessä, olihan kyseessä EU-kokous. Tässä osaotoksessa mukaan valikoitui paljon artikkeleita, joissa mainittiin Göteborgin kokous, kun aiheena oli joku EU:hun liittyvä asia, jota kokouksessa oli tarkoitus käsitellä.

Hakusanojen ja avaintoimijoiden valinnan lisäksi on ratkaistava ongelma, joka seuraa siitä että kaikki vaateet eivät esiinny lehtitekstissä samalla näkyvyytasolla. Koska tarkoituksena on pyrkiä antamaan kuva keskustelusta sellaisena kuin se lehden

lukijalle näyttäytyy, etusivun pääotsikossa raportoitavan raportin julkistamisen ja pikku-uutisen sivulauseessa raportoitavan haastattelulausunnon koodaaminen samanpainoisiksi julkisuus-tapahtumiksi vääristäisi kuvaa. Ongelma ratkaistiin painottamalla kunkin artikkelin pääväitettä painoluvulla 1,5. Päävaateeksi koodattiin joko otsikossa tai jutun alussa esiintyvä, sen keskeisimmäksi nostettu vaade. Lisäksi sisäsivuilla esiintyvän jutun etusivulla olevat nostot koodattiin omiksi vaateikseen. Pääkirjoituksista, yleisönosastokirjoituksista ja kolumneista koodattiin vai yksi, päävaateena esiintyvä vaade, paitsi jos niissä siteerattiin suoraan jonkin toimijan viimeaikaista julkista ulostuloa. Tämä sen vuoksi, että vaade on määritelty julkisuudessa tapahtuvaksi teoksi, ja pääkirjoituksen, yleisönosastokirjoituksen tai kolumnin kirjoittaminen on yksi tällainen julkinen teko. Sen sijaan yhdessä uutisjutussa raportoidaan usein useampien toimijoiden useita julkisia tekoja. Päävaateita kaikista vaateista oli kritiikin aallossa 72 prosenttia, adoption aallossa 81 prosenttia ja vastaiskun aallossa 91 prosenttia.

Liite 3: Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Vaateen kohde puhujittain (%).

Vaateen kohde	Kansalaistoimijat	Muut puhujat
Kv-instituutio	31	15
Hallitus	26	29
Julkinen mielipide	21	30
Kontrollikoneisto	10	1
Yritys	3	3
Journalisti	3	0
Virkamiestoimija	3	2
Kansalaistoimija	2	9
Parlamentaarikko	2	3
Asiantuntija	0	1
Yritysten järjestö	0	3
Työntekijäjärjestö	0	4
Yhteensä	100	100

Liitetaulukko 2. Vaateen tekotapa puhujittain (%).

Tekotapa	Kansalaistoimijat	Muut puhujat
Haastattelulausunto	44	45
Mielenosoitus	24	0
Kommenttikirjoitus	8	28
Kokous	7	4
Päätös	6	9
Väkivalta	5	1
Esitys	4	0
Lievä väkivalta	2	2
Julkaisu	1	11
Yhteensä	101	100

Liitetaulukko 3. Puhujan alue aalloittain (%).

Kohteen alue	Kritiikki	Adoptio	Vastaisku
Ylikansallinen	22	20	6
Suomi	40	55	91
Muu pohjoinen	24	14	2
EU	7	2	0
Muu etelä	6	8	1
Paikallinen	1	1	0
Yhteensä	100	100	100

Liitetaulukko 4. Vaateen kohteen alue-edustus aalloittain (%).

Kohteen alue	Kritiikki	Adoptio	Vastaisku
Ylikansallinen	33	32	3
Suomi	30	40	92
Muu pohjoinen	20	12	2
EU	11	3	0
Muu etelä	6	13	2
Paikallinen	1	1	1
Yhteensä	101	101	100